

politica

SILVIU
BRUCAN

ÎNDREPTAR-DICȚIONAR DE
POLITOLOGIE

NEMIRA

Acest Îndreptar-Dicționar de politologie răspunde cererii celor treziți la o viață politică pasionantă după Revoluția din decembrie 1989. Silviu Brucan era cel mai indicat să-l scrie, deoarece caprele și previziunile sale politice s-au întipărit în mintea tuturor și sunt citate în orice discuție despre soarta și viitorul României.

Cartea este concepută ca îndreptar și dicționar, tocmai pentru a oferi pe înțelesul fiecăruia atât principalele teorii politice, cât și termenii folosiți în mod curent în viața politică. Iar pentru a arăta cititorilor cum se aplică în practică aceste teorii și noțiuni, au fost anexate articole de analiză, aparținând unor comentatori politici de frunte.

Interzisă în anii comunismului, POLITOLOGIA devine astfel un oaspete prețios al bibliotecii dumneavoastră:

politica

NEMIRA

ISBN 973-9144-97-7 PRET 1498 + 2 T.L. = 1500 LEI

STYU BRICIN

INDREPTAR-DICTIONAR DE
POLITOLOGIE

SILVIU BRUCAN

ÎNDREPTAR-DICTIONAR DE POLITOLOGIE

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE D. PETRE

CU ARTICOLE DEMONSTRATIVE DE:

OCTAVIAN ANDRONIC
ION CRISTOIU
ANDREI PLEȘU
DUMITRU TINU

N
NEMIRA
'93

Coperta colecției: DAN ALEXANDRU IONESCU

© Editura NEMIRA, 1993

**Toate drepturile aparțin Editurii NEMIRA.
Reproducerea integrală sau parțială a textului
este interzisă și va fi pedepsită conform legii.**

Editura NEMIRA, C.P. 26-38, București

ISBN

973-9144-97-7

PREFAȚĂ

Am scris această carte la sugestia a numeroși prieteni, colegi și chiar cetățeni întâlniți pe stradă — toți argumentând că este nevoie să apară la noi acum o carte care să arate ce este politologia și la ce servește ea.

Eșantionul acesta variat a decis și caracterul lucrării. Un tratat cu pretenții savante n-ar fi răspuns comenzii sociale atât de largi și de aceea m-am decis pentru acest compromis ÎNDREPTAR-DICȚIONAR menit să ofere pe înțelesul tuturor atât principalele teorii și concepții cât și noțiunile și termenii ce se folosesc în mod curent în viața politică. Pentru a arăta cum se aplică teoriile politice în analiza concretă a fenomenelor politice, am anexat la fiecare capitol articole de ziar consacrate temei respective, apelând la analiști politici de frunte.

Viziunea de ansamblu a disciplinei apare într-o largă introducere în științele politice.

O bibliografie selecționată, menționând cele mai de seamă lucrări de politologie, este menită să ghideze pe cititorul dornic să aprofundeze cunoștințele în acest domeniu.

AUTORUL

Coperta colecției: DAN ALEXANDRU IONESCU

© Editura NEMIRA, 1993

**Toate drepturile aparțin Editurii NEMIRA.
Reproducerea integrală sau parțială a textului
este interzisă și va fi pedepsită conform legii.**

Editura NEMIRA, C.P. 26-38, București

ISBN

973-9144-97-7

PREFATĂ

Am scris această carte la sugestia a numeroși prieteni, colegi și chiar cetățeni întâlniți pe stradă — toți argumentând că este nevoie să apară la noi acum o carte care să arate ce este politologia și la ce servește ea.

Eșantionul acesta variat a decis și caracterul lucrării. Un tratat cu pretenții savante n-ar fi răspuns comenzii sociale atât de largi și de aceea m-am decis pentru acest 'compromis ÎNDREPTAR-DICTIONAR' menit să ofere pe înțelesul tuturor atât principalele teorii și concepții cât și noțiunile și termenii ce se folosesc în mod curent în viața politică. Pentru a arăta cum se aplică teoriile politice în analiza concretă a fenomenelor politice, am anexat la fiecare capitol articole de ziar consacrate temei respective, apelând la analiști politici de frunte.

Viziunea de ansamblu a disciplinei apare într-o largă introducere în științele politice.

O bibliografie selecționată, menționând cele mai de seamă lucrări de politologie, este menită să ghideze pe cititorul dornic să aprofundeze cunoștințele în acest domeniu.

AUTORUL

Introducere în științele politice

Interesul enorm pentru științele politice în țara noastră este perfect explicabil. Sub dictatura comunistă, această ramură a științelor sociale era prost privită și interzisă, iar tema structurii puterii în socialism era tabu. Poate numai psihanaliza ar putea lămuri de ce liderii cei mai ahtiați după putere nu recunoșteau niciodată public că ei o exercită și nici nu pomeneau cuvântul putere decât atunci când vorbeau despre alții, despre capitaliști.

De altfel, studiul factorului politic a fost și a rămas unul din punctele slabe ale marxismului. Nici Marx, nici Lenin nu au anticipat conflictele politice și lupta pentru putere în socialism. Or, tocmai structura oligarhică a puterii în țările socialiste și conflictele politice dintre aceste țări, generate de politica de mare putere a URSS-ului, au desfigurat viziunea lineară, simplistă, a tranziției de la capitalism la socialism bazată exclusiv pe dezvoltarea factorilor economici și sociali. Convinși de existența contradicțiilor numai în capitalism, marxist-leniniștii s-au găsit dezarmați ideologic în fața rivalității aprige dintre cele două mari puteri socialiste — URSS și China — rămânând buimaci în fața conflictelor militare sângeroase pentru teritorii între țări socialiste, ca să nu mai vorbim de incapacitatea de a explica înțelegerile imperialiste de la Yalta¹⁾ și consensul dintre cea mai mare putere capitalistă, SUA, și cea mai mare putere socialistă, URSS, pentru a-și asigura monopolul nuclear în politica mondială.

Nu întâmplător, unii autori proclamă prioritatea politicului și consideră politologia ca regină a științelor sociale. Un sistem politic strâmb poate deforma cea mai dreaptă orânduire socială.

Dar pe lângă valoarea teoretică, politologia are o mare însemnătate practică. Din moment ce se spune că politica este „știința guvernării“ sau „arta posibilului“, rezultă clar că cunoașterea mecanismului conducerii, a modului cum funcționează separația pu-

¹⁾ La Conferința de la Yalta, din februarie 1945, Churchill, Stalin și Roosevelt au împărțit lumea în sfere de influență, iar Europa de Est a căzut în sfera sovietică.

terilor în stat, a regulilor care asigură relații bune între guvernanți și guvernați, ca și a întregului complex al sistemului politic — este o condiție esențială a succesului în politică. Experiența celor peste trei ani de democrație în România a demonstrat cu prisosință că politica este o treabă foarte complicată, care cere oamenilor care se apucă de ea, mai presus de orice, *profesionalism*.

Originea și esența politicii

Să începem deci prin a lămuri însăși noțiunea de politică. Ce anume deosebește relațiile politice dintre oameni de cele economice sau juridice?

Este ea oare *dominație* (Herrschaft), cum o definește Max Weber, destinată să mențină ordinea pe un anumit teritoriu cu aplicarea forței sau sub amenințarea ei? Sau este *statul*, așa cum susțin numeroși autori de marcă? Lucrurile se complică atunci când alți autori încearcă să ocolească chestiunea, definind politica în termenii funcțiilor și acțiunilor ei. Există o altă școală, pe care aș numi-o bioorganică, având pretenții științifice, care pornind de la faimosul aforism al lui Aristotel (omul este un animal politic) definește politicul ca pe o forță obiectivă inerentă naturii umane și societății. „Politica — susține Julien Freund — este o categorie fundamentală, vitală și permanentă a existenței omului în societate”⁽¹⁾. Dar nici aceasta nu lămurește esența politicii.

Machiavelli a fost primul care a scris despre politică așa cum este, nu așa cum trebuie să fie, notând că este o activitate independentă și distinctă de morală și religie, ceea ce i-a făcut pe moraliști și popi să-l declare „cinic”.

Contribuția lui Marx la această problemă pornește de la negarea existenței unei „naturi umane” fixe, abstracte și imuabile: politica este produsul unor relații sociale determinate istoric, și de aceea trebuie concepută și studiată în contextul istoric concret, ca un organism în dezvoltare. Dar nici aceasta nu răspunde la întrebarea inițială.

Să încercăm deci metoda istorică de a merge la originea lucrurilor, cu atât mai mult cu cât antropologia ne pune la dispoziție cercetări revelatoare în această privință. Concluzia la care ajungem este că sfera politicii începe acolo unde se termină cea a înrudirii prin sânge. Din momentul în care stadiul relațiilor sociale depășește re-

lațiile bazate pe înrudirea prin sânge, între indivizi și grupuri se declanșează o competiție, ce devine tot mai acută cu cât este mai ridicat nivelul material și spiritual al tribului. Cu alte cuvinte, originea politicii rezidă în *inegalitatea*, mai întâi biologică, apoi treptat, economică și socială, care apare și se afirmă de îndată ce înrudirea prin sânge — care până atunci camuflase inegalitatea — încetează a mai fi factorul social regulator. Se instalează la conducerea tribului oamenii cei mai puternici, cei cu însușiri fizice și spirituale de șefi (vrăjitori, șamani, bătrâni înțelepți), apoi cei care dețin anumite privilegii economice (puțul de apă și veldkos la boșimani) și rang social, stabilindu-se relațiile dintre conducători și conduși. *Tendința unora de a-i domina și conduce pe ceilalți* — iată esența politicului.

Odată cu dezvoltarea agriculturii, cu apariția primei diviziuni sociale a muncii și a posesorilor de sclavi, se naște o pătură socială bogată și privilegiată, care va ocupa poziția dominantă, iar statul va deveni principalul ei instrument de dominație în societate. În acest scop, statul își va dezvolta atât aparatul administrativ — pentru a asigura funcționarea societății — , cât și armata, poliția și tribunalele, menite a consolida orânduirea socială dată, în folosul clasei dominante. Din punct de vedere politologic, democrația este dominația majorității asupra minorității, iar statul are menirea de a asigura atât dominația majorității, cât și drepturile minorității de a se organiza și a-și apăra interesele. Aceasta este *democrația politică*, formă de guvernare a societății care nu exclude inegalitățile economice și nici străvechea diviziune socială între bogați și săraci.

Obiectul politologiei

Care este obiectul politologiei? Adică ce anume trebuie să studiem pentru a cunoaște politica și fenomenele pe care le produce în societatea umană?

După răspunsul la această întrebare — știință a *statului* și știință a *puterii* — , autorii se împart în două mari școli.

Dicționarul Academiei Franceze definește politica: „cunoașterea a tot ce are legătură cu arta de a guverna un stat și de a conduce relațiile sale cu alte state”. Littré definea politica: „știința guvernării statului”, iar Lenin socotea politica „participarea la treburile statului, determinarea formelor, sarcinilor și conținutului conducerii și activității statului”.

Preferința pentru studierea statului s-a impus în perioada istorică a formării statelor naționale în Europa, când s-au îmbinat expansiunea economică a capitalismului, depășirea fragmentării feudale și centralizarea puterii într-un singur stat de către monarhia absolută. Machiavelli în Italia, Bodin în Franța și Thomas Hobbes în Anglia au formulat noua ideologie politică a interesului de stat ca principiu suprem al politicii, care trebuie promovat cu toate mijloacele și cu orice preț, la nevoie prin forță și violență. Politica a fost eliberată de tutela moralei și a religiei, iar „la raison d'état“ a devenit motivația superioară a actului politic.

Politologii de formație juridică, gen Grotius, au dezvoltat teza suveranității statului, care a devenit în epoca modernă principiul de bază al dreptului și relațiilor internaționale.

Treptat însă, adepții școlii de gândire *știința politică* = *știința statului* au pierdut teren în favoarea accentului pe *știința puterii*. Să examinăm motivele acestei deplasări.

1. Statul, deși se situează în centrul politicii, nu epuizează sfera ei, iar axarea cercetărilor pe fenomenul statal a lăsat neacoperite asemenea elemente și laturi importante ale luptei politice ca partidele politice și grupurile de presiune, ideologiile politice din societate, comportamentul politic al cetățenilor și atitudinea lor politică etc.

2. Statul fixează un cadru conceptual rigid, un obiect de studiu limitat, care nu permite compararea autorității și puterii sale asupra societății naționale cu autoritatea și puterea care se manifestă în alte grupuri umane, începând cu societățile primitive în care nu exista stat. Cum scrie Maurice Duverger: „Superioritatea veritabilă a concepției «*știință politică* – *știință a puterii*» constă în aceea că este mai operațională: ea permite de fapt verificarea ipotezei sale de bază – existența unei diferențe de natură între puterea întruchipată în stat și puterea din celelalte grupuri umane.“⁽²⁾

Dar și puterea este un concept controversat. Max Weber definea puterea: „probabilitatea ca un factor să fie în stare, în cadrul unei anumite relații sociale, să-și impună voința în pofida rezistenței pe care o întâmpină“⁽³⁾; Robert Dahl afirma: „puterea este capacitatea de a schimba probabilitatea rezultatelor“, iar Karl Deutsch vedea în ea „aptitudinea de a face să se întâmple lucruri care altfel nu s-ar fi întâmplat“⁽⁴⁾.

Aici este necesară distincția între putere și forță, înțelegând prin forță, puterea fizică de a constrânge voința oamenilor împotriva încli-

nației lor. Niebuhr susține că puterea este de fapt compusă din autoritatea și prestigiul care câștigă consimțământul implicit sau explicit al subiectului, cu o minimă folosire a forței coercitive. Forța devine necesară numai în situații conflictuale, în care este imposibil să influențezi adversarul; forța devine atunci *ultima ratio* a conflictului. Autorul ajunge la concluzia că sursa puterii este autoritatea unui guvern de a obține consimțământul fără forță: dacă puterea este identică cu autoritatea, rezultă că climatul unei culturi sau ideologia sa, care sancționează un anumit tip de autoritate, este izvorul suprem al puterii⁵⁾.

Niebuhr ajunge să idealizeze puterea și, în acest scop, chiar să o disocieze de forță. Or, forța, chiar atunci când nu este folosită, rămâne o componentă *organică* a puterii — adică acea componentă care conferă credibilitate celorlalte mijloace și care asigură eficacitatea folosirii acestora de către stat sau guvern. Cu alte cuvinte, în spatele folosirii pârghiilor economice și ale mijloacelor de influențare culturală și ideologică se află totdeauna forța și amenințarea cu forța, iar majoritatea cetățenilor consimt să se supună legilor economice, directivelor culturale și ideologice tocmai pentru că știu că acestea se sprijină în ultimă instanță pe forța statului. De fapt, există coercițiune și în mijloacele *nefizice* ale exercitării puterii. Herbert Marcuse a numit-o „toleranța represivă“ și a documentat sistematic modul în care aparatul productiv modern, școlile și universitățile, canalele de mass-media din SUA exercită puterea societății capitaliste, impunând ideilor și comportărilor oamenilor un conformism uni-dimensional.⁶⁾ În același sens, Karl Deutsch vorbește despre controlul mai mult sau mai puțin complet al comportării umane prin deprinderi voluntare de supunere în combinație cu amenințări de probabilă constrângere. În ultimă instanță, politicul se bazează pe interacțiunea deprinderilor de supunere și cooperare sub efectul amenințărilor de constrângere.⁷⁾

S-ar putea conchide următoarele: cu cât mai înalt este gradul de supunere voluntară a populației, cu atât mai redusă este folosirea mijloacelor de constrângere. Ceea ce istoricii numesc o guvernare luminată sau liberală este în fond o guvernare care a știut să folosească atributele puterii în asemenea manieră încât să recurgă la un minimum de forță coercitivă. De regulă, premiza unei asemenea performanțe este funcționarea relativ normală a economiei, în sistemul respectiv, după cum dereglarea economiei și intrarea ei în criză mărește ponderea forței în menținerea dominației politice.

În societatea contemporană, o serie de anchete sociale au studiat relația dintre putere, gradul de informare a maselor și nivelul lor cultural-politic, ajungând la constatarea că în măsura în care acestea din urmă sunt mai înalte, devine mai inefficientă folosirea mijloacelor coercitive în opera de guvernare.

Oricum, mijloacele coercitive, adică forța, apar în exercitarea puterii mai ales sub forma *amenințării*. În timp ce forța este folosită efectiv doar sporadic, amenințarea ei rămâne permanentă sub forma legilor penale și a instituțiilor de poliție și justiție menite să asigure respectarea lor. Potrivit unor autori, forța legitimă este firul care trece prin toate activitățile sistemului politic, conferindu-i coerența sa ca sistem.⁸⁾

Statul este organismul care permite exercitarea puterii în totalitatea ei, inclusiv a forței, dintr-un singur centru. Dar puterea, ca concept politic, este diferită de forță, în exercitarea virtuală a violenței fizice, în sensul că forța (ex. acțiune polițienească, privire a libertății prin închisoare, execuție capitală, mergând până la acțiuni militare) este un element intrinsec al puterii, dar *atât*. Este adevărat că chiar și atunci când statul folosește în principal mijloacele de influențare economică, culturală și ideologică pentru a asigura dominația politică a clasei conducătoare, amenințarea cu violența fizică rămâne prezentă chiar și numai pentru a conferi tărie operațiunii în ansamblul ei și a ține la respect pe cei care i se opun. Dar a reduce puterea la exercitarea forței înseamnă a-i sărăci conținutul, a-i diminua capacitatea, implicit, a-i reduce eficacitatea.

Rezultă, în general, că politologul trebuie să studieze atât puterea cât și statul pentru a cuprinde întreaga viață politică a țării.

Influențat de gândirea aristotelică, Ion Heliade Rădulescu subliniază componenta etică a științei politice, pe care o definește ca „știința ce se ocupă despre binele material și moral al societății.” El face o categorică distincție între politicianismul practic, bazat pe „șarlatanie” sau „prefăcătorie”, și știința politicii, care se ocupă de binele obștesc, în același timp – ca element important al culturii – având drept scop formarea și dezvoltarea conștiinței de sine a națiunii.⁹⁾

Sociologul Dimitrie Gusti este de părere că „O politică temeinică nu este posibilă fără cunoașterea aprofundată a tendințelor reale de evoluție socială. Prin această cunoaștere, monografia sociologică dă politicii un nou temei și o pune în conformitate cu realitățile.”¹⁰⁾

Petre Andrei consideră știința politică drept „o parte a sociologiei”, iar obiectul ei „statul, adică forma de organizare a autorității constrângătoare și legiuitoare”.¹¹⁾

În sfârșit, în amplul său studiu istoric-epistemologic, Ovidiu Trăsnea pledează pentru o știință politică concepută ca o disciplină cu domeniu propriu, atât sub raportul investigării nemijlocite, cât și sub acela al generalizării și sistematizării, chiar dacă folosește și valorifică și datele altor științe. O. Trăsnea ajunge la o definiție proprie: „Știința politică este o disciplină de sine stătătoare care studiază geneza, esența și legitatea dezvoltării politicului.”¹²⁾

Politica internațională

Politica internațională diferă de politica internă nu numai în privința sferelor diferite în care ele operează, dar și în ceea ce privește mijloacele folosite, scopurile urmărite și grupurile sociale care participă la fiecare din cele două.

În politica internă, principalul câmp operativ este statul. În politica internațională, nu există un centru de putere și autoritate similar statului. Politica implică luptă, implică conflict, dar în timp ce în politica internă conflictele sunt supuse limitelor și coercițiunii care derivă din existența statului, conflictele de pe scena internațională nu se izbesc de asemenea limite și coercițiuni. În aceasta rezidă caracteristica fundamentală a politicii internaționale.

Tocmai absența unor limitări efective ale violenței face pe unii autori să descrie politica internațională ca un „sistem anarhic”.

Cu privire la originea și esența politicii internaționale, să spunem că în timp ce inegalitatea socială se află la rădăcina politicii interne, *inegalitatea națională* în materie de mărime, putere și bogăție se află la rădăcina politicii internaționale. Statul, ca întruchipare a politicii, servește deci atât ca instrument al dominației sociale cât și ca instrument al națiunii în mediul social competitiv internațional, iar politica unui stat reflectă îmbinarea mai mult sau mai puțin armonioasă a celor două categorii de interese — interne și externe.

Deși națiunea nu constituie un corp monolit, fiind scindată în clase și grupuri sociale cu interese diferite, uneori contradictorii, odată ce se constituie în stat și dobândește un anumit grad de coeziune și integrare (datorită elementelor comune de limbă, teritoriu, viață economică, cultură, religie, trăsături psihice etc.), națiunea capătă o *mișcare proprie* în arena internațională, care nu se identifică

cu nici una din componentele ei, ci reprezintă suma acestora exprimată în *interesul național*.

Experiența istorică demonstrează că deși societățile naționale cunosc conflicte și interese diferite de clasă, iar părțile în conflict tind să caute sprijin în afară, ele nu se extind totdeauna în *linie dreaptă* spre aceleași grupuri social-politice cu aceeași ideologie, deoarece aici, în sfera politicii internaționale, ele întâlnesc un complex diferit de interese, forme diferite de conflict și cooperare determinate de astă dată nu de contradicții de clasă, ci de discrepante dintre state și de interese strategice. Rămâne clasic faptul că Franța revoluționară, care abia proclamase principiile Libertății, Fraternității și Egalității, imediat ce a fost confruntată cu conflicte europene, a recurs la vechea Entente Cordiale cu Anglia lui Palmerstone, Anglia conservatoare și contrarevoluționară. În epoca noastră, numeroase studii americane au criticat sprijinul acordat de guverne democratice unor regimuri de dictatură militară din America Latină și chiar rolul activ al Washingtonului în instalarea acestora la putere. Nici intervențiile militare ale Moscovei nu pot fi explicate pe baza intereselor clasei muncitoare și a ideologiei ei, ci pe baza politicii ei de mare putere cu tendințe hegemonice.

Dar care este sensul conceptelor putere și forță în politica internațională?

Puterea este un concept fundamental în relațiile internaționale și există o întreagă școală de gândire care consideră lupta pentru putere ca mobil al politicii internaționale.

Potrivit acestei teorii, Morgenthau susține că națiunile și oamenii lor de stat „pot să-și definească obiectivele lor în termenii unui ideal religios, filozofic, economic sau social. Ei pot spune că acest ideal se va materializa prin forța lor interioară, prin intervenția divină sau prin dezvoltarea naturală a stărilor umane (...) Dar oricând se luptă să-și realizeze obiectivele prin mijloace ale politicii internaționale, ei o fac luptând pentru putere“. Cruciații — exemplifică el — pretindeau că vor să elibereze locurile sfinte de sub dominația necredincioșilor; președintele Woodrow Wilson își trimitea trupele pe teritorii străine sub motiv că vrea să le facă „sigure pentru democrație“; naziștii pretindeau că Germania este chemată să stăpânească întreaga lume. Toți însă recurgeau la putere pentru a-și atinge obiectivele¹³⁾.

Morgenthau privește lupta pentru putere ca „inerentă naturii umane“ deci ca o forță *biologică*, analoagă cu lupta *pentru existență* — celebra formulă a lui Darwin.

Dar în relațiile internaționale? Aici, așa cum am văzut, nu există o autoritate centrală de tipul statului și ca atare politica internațională se desfășoară într-o sferă în care nu există constrângeri și limite impuse de o autoritate centrală. Această particularitate fundamentală a politicii internaționale a permis să se vorbească de un *vacuum* de autoritate și putere în viața internațională și a generat numeroase teorii cu privire la modul în care acest vacuum a fost și este umplut. Așa s-au născut de fapt diferitele modele de sistem internațional în care exercitarea puterii de către unul sau mai multe state (mari puteri sau superputeri) tinde, în esență, să îndeplinească în viața internațională funcțiile de ordine și integrare analoage celor ale statului în viața internă a societății. Să ne referim la două modele clasice — *hegemonia* și *echilibrul de forțe*.

Hegemonia presupune existența unui centru suficient de puternic pentru a-și impune influența în problemele cruciale ale relațiilor internaționale (*Pax Romana* sau *Pax Britanica*), fără ca să fie desliințată autonomia politică a celorlalte state și deci posibilitatea însăși a înlăturării sau înlocuirii puterii hegemonice. Cucerirea poziției hegemonice este stimulentelele organice ale politicii de mare putere (*Power Politics*, în engleză, *Machtpolitik*, în germană). Încă din antichitate, ea s-a manifestat sub forma rivalității dintre cetățile grecești Atena și Sparta, dintre Persia și Macedonia, pentru ca problema să fie rezolvată timp îndelungat prin hegemonia imperială a Romei. Mai târziu, dezvoltarea inegală a țărilor capitaliste a alimentat lupta pentru hegemonie între principalele puteri europene, generând succesiv preponderența Spaniei, Franței sau Angliei.

Echilibrul de forțe (*balance of power*) presupune existența mai multor centre de putere autonome care se echilibrează pe arena internațională ca dominație și influență, așa cum a funcționat în secolul al XIX-lea așa-numitul *Concert european*. De fapt, a fost epoca în care puterea hegemonică pe mări, Anglia, practica strategia echilibrului de forțe în Europa între Franța, Prusia, Austria și Rusia, având grijă ca nici una dintre acestea să nu se întărească într-atâta încât să aspire la o poziție hegemonică.

În perioada postbelică a avut loc o vie dezbatere în jurul modelelor de sistem internațional construite de Morton Kaplan¹⁴⁾. Deși autorul își propunea să construiască modele pe baza analizei siste-

nice, principiul organizator rămâne *puterea*, așa cum reiese din cele șase tipuri de sistem internațional ale autorului: sistemul echilibrului de forțe, sistemul bipolar destins, bipolar rigid, universal, ierarhic și sistemul unităților-veto (în care autorii se pot distruge reciproc). În mod evident, abordarea sistemică la Kaplan este bazată esențialmente pe caracterul relațiilor determinat de *numărul și puterea membrilor sistemului*. Dar în zilele noastre are loc o evoluție semnificativă în însuși *conținutul* puterii, ceea ce impune o examinare critică a întregului concept.

Morgenthau definește puterea ca dominație a omului asupra minții și acțiunii altor oameni, făcând o distincție netă între *putere politică* și *forță* în sensul exercitării violenței fizice. În politica internațională — scrie el —, forța armată, ca o amenințare sau ca un potențial, este cel mai important factor material al puterii politice a unei națiuni; folosirea ei în război marchează substituirea puterii politice prin cea militară¹⁵⁾.

K.J. Holsti critică teoria lui Morgenthau acuzând-o de ambiguitate: pe de o parte, lupta pentru putere este prezentată ca fiind *cauza* determinantă a politicii, pe de altă parte, puterea definește caracterul relațiilor și constituie *mijlocul* pentru atingerea scopului. Din cauza acestei ambiguități, conchide Holsti, nu știm ce anume explică sau nu explică conceptul de putere în politica internațională.

Holsti propune ca în analiza politicii internaționale conceptul de putere să fie divizat în trei elemente separate: 1) *actul* (procesul, relațiile) prin care sunt influențați alți actori; 2) *capabilitățile* folosite pentru a face ca exercitarea influenței să fie reală și 3) *reacția* față de act. Înțelegând prin influență actul prin care statul A determină statul B să facă un anumit lucru, Holsti enumeră patru tehnici tipice în această privință: convingerea, oferirea unor recompense, amenințarea cu sancțiuni și folosirea forței. Pe scurt, Holsti consideră actul de influențare ca temă centrală în studiul politicii internaționale și, în consecință, socoate că de aici trebuie pornit în definirea conceptului de putere¹⁶⁾.

Examinarea atentă a acestor teorii și definiții ne duce la observația generală că în politica internațională conceptul de putere are sens numai în corelație cu *statul național*, unitatea de bază a sistemului internațional. În perioada fărămîșării feudale, Vaticanul a funcționat un timp ca o putere *pe deasupra statelor*. Dar pe măsură ce în Europa s-au format state puternic centralizate, influența Vaticanului a scăzut, iar biserica creștină s-a divizat. Diferitele ei confe-

siuni s-au organizat treptat în jurul noilor centre de putere (anglicană, luterană etc) după ce marea schismă din 1504 separase biserica ortodoxă de papalitate, tot ca parte a procesului de formare a unui nou centru de putere — Imperiul bizantin.

Puterea privită ca o capacitate abstractă este irelevantă și nu poate servi nici ca obiect de analiză, nici ca nucleu teoretic. Chiar și atunci când analizăm fenomenul corporațiilor multinaționale, care tinde a transcende statul în exercitarea puterii lor economice, sistemul de referință rămâne tot cel *statal*.

În al doilea rând, teoriile care explică anumite impulsuri ale politicii internaționale (ca lupta pentru putere, politica de mare putere sau tendința de hegemonie) pe baze bioorganice, trebuie să fie analizate în lumina diferențelor specifice dintre natură și societate, dintre științele naturii și științele sociale.

Transplantarea mecanică a legilor sau proceselor biologice la societate a cunoscut un moment de vârf în concepția darwinismului social și înregistrează în prezent un reviriment sub influența descoperirilor extraordinare din biologie. Analogia cu modele biologice constituie o modalitate frecventă în sociologia și politologia occidentală și se vorbește chiar de „biologizarea” științelor sociale (noua dreaptă).

Împrumutarea modelelor biologice a fost de fiecare dată infirmată tocmai datorită procedului care ignoră sau minimizează caracterele specifice ale societății umane ca structură, mod de funcționare, legități. Este adevărat că societatea umană conține în sânul ei procese biologice, fără de care n-ar putea exista. Dar societatea reprezintă un tip superior de unitate materială, calitativ deosebit de agregatul biologic. Metabolismul ei, figurat vorbind, este mult mai complex: procesele biologice se integrează unor relații economice și sociale care se stabilesc între oameni și unor concepții politice și ideologice care se nasc în ambianța acestor relații, formând un tot, un sistem global, care funcționează potrivit unor legi și principii deosebite în multe privințe de cele ale naturii. Un om puternic din punct de vedere biologic poate fi sărac sau oprimat din cauza condițiilor societății.

În consecință, puterea apare ca fenomen *social*, în speță ca atribut sau variabilă a statului. Departe de a fi cauza primă, determinantă, a relațiilor internaționale, lupta pentru putere a fost și este la rândul ei *efectul* unui fenomen mai profund care ține de condițiile vieții materiale ale societății și de inegalitatea dintre clase și națiuni.

Rezumându-ne la latura internațională, putem spune că politica de mare putere ar fi de neconceput într-o lume în care statele ar fi egale între ele ca mărime și forță militară, după cum nici capacitatea țărilor industriale avansate de a influența sau exploata țările subdezvoltate n-ar avea teren de aplicație într-o lume în care toate națiunile s-ar afla la același nivel de dezvoltare economică și tehnologică. Dar în lumea reală, națiunile sunt mari și mici, puternice și slabe, dezvoltate și subdezvoltate, bogate și sărace, iar atâta timp cât vor exista asemenea diferențe și decalaje între state, *puterea va rămâne un factor important în politica internațională.*

În sfârșit, să menționăm că în politica și comportarea externă a statelor se manifestă atât izvoarele interne primare cât și exigențele sistemului mondial. Decizii de politică externă care țin seamă numai de revendicări ale forțelor sociale interne riscă să vină în conflict cu realitățile de moment în politica internațională.

Concluzia metodologică este că avem de-a face cu două planuri relativ autonome — național și mondial, care cer să fie analizate separat și apoi în interacțiunea lor dialectică. Primul, privește statul național ca actor prim al sistemului internațional, al doilea, sistemul mondial și mișcarea lui globală. Există desigur o interacțiune continuă între cele două planuri, deoarece mișcările de pe arena internațională sunt alimentate de comportarea statelor; la rândul său, sistemul mondial, după ce primește informațiile provenite de la subsistemele sale naționale, produce efectul său invers, retroacțiunea sa asupra activității statelor, ajustându-le la mișcarea sa generală.

Utilitatea științelor politice

Istoria gândirii politice a trecut prin mai multe stadii, fiecare din ele reflectând trăsăturile caracteristice ale orânduirii sociale respective.

În antichitate, gânditorii greci au avut ca principală preocupare *organizarea politică a cetății* (polis). Aristotel a fost primul care a scris că statul poate fi guvernat în trei feluri: de către un singur conducător; de un grup restrâns și de un grup mare, iar guvernanții pot conduce treburile fie în interesul celor mulți fie în interesul lor propriu. Pentru Platon, republica ideală este cea condusă de înțelepți sau filozofi, adică un stat în care cetățenii posesori ai acestei științe „să ne poată da sfaturi nu în câteva afaceri ale statului, ci relativ la statul întreg și la ocârmuirea cât mai bună a lui“.

În epoca feudală, gândirea politică s-a aflat sub dominația ideologiei religioase, iar *biserica*, fiind instituția cea mai organizată și mai puternică, pretindea dominația absolută a întregului sistem, supremația în raport cu puterea laică. Toma d'Aquino a elaborat doctrina suveranității absolute a puterii papale.

Renașterea, marcând introducerea spiritului științific în filozofie, și-a pus pecetea și asupra teoriei politice. Machiavelli este reprezentantul cel mai strălucit al noii orientări, fiind considerat ca întemeietor al științei politice moderne. El dezvăluie pentru prima dată procesul intim al puterii politice, tehnica cuceririi, exercitării și menținerii ei, punând în centrul investigației politice, *statul*. Inovația științifică în opera sa rezidă în cercetarea directă a realității, observarea faptelor politice în înălțuirea lor cauzală, iar ca rezultat, Machiavelli prescrie rețete de guvernare, norme și reguli de comportare și acțiune pentru omul politic. În sfârșit, el este primul care prezintă interesul ca motivație a actului politic, punându-l la baza conflictelor sociale și politice.

În epoca modernă, Machiavelli în Italia, Bodin în Franța, Hobbes în Anglia și Grotius în Olanda au pregătit terenul ideologic pentru formarea statului național în Europa prin depășirea fragmentării feudale. Ei sunt cei mai de seamă teoreticieni ai *centralizării puterii de stat*, ai *supremației și suveranității statului*. Ei au eliberat teoria politică de tutela moralei și religiei, fundamentând dreptul la autonomie al științei politice.

Dar abia **în epoca contemporană**, teoria politică a devenit nucleul unei discipline științifice bazată pe investigația socială a realității potrivit regulilor obiectivității și pe o metodologie a cercetării care se inspiră din metodele științelor naturii. Ancheta social-politică și sondarea opiniei publice au întărit considerabil latura empirico-științifică a politologiei și utilitatea ei socială. Cunoașterea stării de spirit a populației, a tendințelor și preferințelor electoratului, a devenit condiția succesului în politică.

Ar fi însă greșit să se tragă concluzia că în politologie a învins o singură școală de gândire și că există un punct de vedere politologic unic și universal asupra fenomenelor politice, inclusiv asupra orânduirii politice. Ca și în toate celelalte științe, se manifestă în politologie curente de idei, ciocniri între concepții asupra regimurilor și sistemelor politice, viziuni contradictorii asupra rolului și viitorului politicii în societate și în lume.

Într-o lume în care există inegalități sociale în cadrul statelor, iar unele state sunt bogate iar altele sărace, puternice și slabe, dezvoltate și subdezvoltate, ar fi nefiresc, chiar anormal să existe un singur punct de vedere cu privire la ceea ce constituie centrul întregii vieți sociale și internaționale — politica.

Tocmai ținând seama de diversitatea de interese și vederi din lumea contemporană, politologia pune la dispoziția actorilor politici și factorilor de decizie o armă puternică, din ce în ce mai perfecționată, în bătaia pentru apărarea și promovarea intereselor lor.

În acest scop, studiul politologiei a luat o mare dezvoltare în toată lumea. Marile universități au în prezent o facultate sau institut de științe politice, iar în Statele Unite programul unei asemenea facultăți cuprinde 6-8 cursuri:

- Teorie și filozofie politică
- Partide politice, grupuri de presiune, opinia publică
- Stat, administrație publică, politică economică
- Putere legislativă, parlament, legislație
- Drept constituțional și administrativ
- Relații internaționale, politică internațională
- Instituții și sisteme politice comparate
- Istoria doctrinelor politice

După cum se vede, s-a ajuns la o îmbinare a preocupărilor teoretice cu practica politică, scopul învățământului fiind de a familiariza pe student cu cunoștințele necesare pe ambele planuri.

NOTE

1. Julien Freund, *L'Essence du politique* (Paris, 1965).
2. Maurice Duverger, *Sociologie politique*, Presse Universitaire de France, Paris, 1968.
3. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York, Oxford, 1947.
4. Karl Deutsch, *Politics and Government*, Houghton Mifflin, Boston, 1970.
5. R. Niebuhr, „Power and Ideology in National and International Affairs“, în *Theoretical aspects of International Relations*, ed. William Fox, University of Notre Dame Press, 1959.

6. Herbert Marcuse, *One Dimensional Man*, Beacon Press, 1968.
7. Karl Deutsch, *op. cit.*
8. G. A. Almond and J. Coleman, *The Politics of the Developing Areas*, New Jersey, 1960.
9. D. Popovici: I. Heliade Rădulescu, *Opere*, t.II, Fundația regală pentru literatură și artă, 1943.
10. D. Gusti, *Sociologia militans*, Introducere în sociologia politică, Editura Institutului Social Român, 1935.
11. P. Andrei, *Sociologia generală*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1936.
12. O. Trăsnea, *Știința Politică*, Editura Politică, 1970.
13. Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations*, Ed. Knopf, New York, 1965.
14. Morton Kaplan, *System and Process in International Politics*, Wiley and Sons, 1967.
15. Hans Morgenthau, *op. cit.*
16. K.L. Holsti, „The Concept of Power in the Study of International Relations“, în *Politics and the International System*, Lippincott, 1969.

1. Instituțiile politice

Dicționarul *Robert* definește *instituțiile* ca „ansamblul formelor sau structurilor fundamentale de organizare socială, așa cum sunt stabilite prin lege sau prin datina unui grup uman“. Cu alte cuvinte, noțiunea de instituție presupune două elemente: unul structural și altul format din credințe și reprezentări colective.

Din momentul în care instituțiile implică puterea sau autoritatea, adică dominația unor oameni asupra altora, ele devin instituții *politice*. Instituțiile politice sunt acelea care se referă la *putere* — organizarea ei, transmiterea ei, exercitarea ei, legitimitatea ei. Elementul structural, care conferă instituțiilor politice stabilitate, durată și coeziune, se exprimă prin asemenea *factori tehnico-materiali* ca textele juridice care le reglementează, sediul în care se află, mobila, mașinile, emblemele, hârtiile etc. *Credințele și reprezentările colective* constituie un element fundamental al instituțiilor politice, prin ideea pe care oameni și-o fac despre ele și prin sistemele de valori care se dezvoltă în jurul lor. Instituțiile politice, într-o măsură mai mare decât instituțiile economice sau culturale, își bazează autoritatea pe aceea că implică în activitatea lor valorile supreme ale societății (cu privire la Bine și Rău, Drept sau Nedrept, Sincer sau Fals, Cinstit sau Necinstit etc.). De aici decurge noțiunea de *legitimitate*. Este considerată legitimă instituția politică care corespunde acestor reprezentări colective, acestor sisteme de valori ale populației.

Fiecare instituție politică tinde să dezvolte o anumită *autonomie* a ei față de structurile tehnice, economice și, ca urmare, continuă să supraviețuiască, printr-un fel de inerție socială, chiar și după ce factorii care i-au dat naștere au dispărut. Tendința de a-și prelungi existența, de a se perpetua, este o trăsătură organică a instituțiilor politice. Un exemplu clasic este supraviețuirea unor instituții romane, în special prin intermediul Bisericii, după invaziile barbare și căderea imperiului roman. Și după Revoluția Franceză din 1789, structurile

vechiului regim s-au menținut, iar revenirea Bourbonilor la putere le-a regăsit aproape intacte.

Monarhia este o formă de guvernare sau de stat în care o singură persoană, monarhul sau regele, conduce statul, puterea lui transmitându-se pe cale ereditară. Monarhia a cunoscut forme diferite în istorie. În antichitate, ea a funcționat sub forma despotismului nelimitat sau a teocrației de esență religioasă; în epoca feudală a luat naștere monarhia absolută, regele devenind personificarea statului („L'État, c'est moi“ — declară Ludovic al XIV-lea). În epoca contemporană a apărut — în special în Marea Britanie și țările nordice din Europa — monarhia constituțională, care funcționează potrivit formulei „The King reigns, but does not rule“ (Regele domnește, dar nu conduce), deoarece întreaga putere se află în organele alese în mod democratic — guvernul și parlamentul. Chiar și Mesajul Tro-nului este redactat de guvern, monarhia neimplicându-se în nici o problemă politică și neavând nici o preferință pentru un partid sau altul.

Republica este o formă de guvernare sau de stat, în care poporul este definit ca deținător suveran al puterii. Noțiunea a fost folosită pentru prima dată de filozoful grec antic Platon, provenind din expresia latină *res publica*, adică lucrul sau treaba tuturor, fiind opusă atât monarhiei cât și oricărei forme de despotism. Republica a evoluat și ea în istorie, îmbrăcând forma aristocratică în Sparta și Roma sau cea democratică în Atena, ambele având o orânduire de tip sclavagist, trecând prin feudalism, în mari orașe ca Veneția și Florența, pentru a putea ajunge la republica democratică din epoca modernă, având în frunte un șef de stat în persoana președintelui republicii ales prin vot popular sau parlamentar.

Republicanismul, ca ideologie, a luat naștere în Roma antică. Opunând ideea de republică puterii arbitrare a regilor și împăraților, Sallustius a preamărit Roma republicană ca pe un mit care îmbina gloria militară cu libertatea și virtutea. După o îndelungată eclipsă de secole în fața monarhismului creștin, republicanismul a revenit în forță prin revoluțiile franceză și americană. Jean Jacques Rousseau a devenit profetul credinței republicane, promițând un viitor fericit poporului suveran. În America, Bentham aducea o viziune mai pragmatică a republicii, tratând-o ca pe o formă practică și eficientă de guvernare; urmașii săi argumentau că orice formă de autoritate iresponsabilă este primejdioasă, în timp ce republica poate asigura o

bună guvernare, dacă deținătorii puterii sunt aleși și supuși continuu supravegherii celor pe care-i reprezintă.

Statul este ansamblul organelor centrale ale unei societăți sau națiuni, acceptate și create de însăși societatea sau națiunea respectivă pentru a exercita puterea asupra lor. Problema apariției statului a constituit o preocupare de seamă a politologiei. Cercetările antropologice au evidențiat că în societatea primitivă au funcționat inițial cete, care formau societăți acefale, în care exista un sentiment comun al identității etnice, dar nu și o autoritate stabilă. Ulterior s-au format triburi mai largi, cu o formă distinctă de *autoritate centrală*, care exercita puterea asupra unităților constitutive mai mult sau mai puțin dispersate ca teritoriu. Orice societate, oricât de primitivă ar fi ea, pentru a exista în timp secole și milenii, trebuia să aibă o anumită organizare a puterii sau autorității, dacă n-ar fi decât pentru motivul elementar al propriei conservări în fața intemperiei naturii și a pericolelor externe. Dezvoltarea agriculturii a dus la stabilizarea teritorială și la prima diviziune socială a muncii, prin crearea unui surplus de produse, ceea ce permitea unora să devină olari, țesători, fierari, zidari etc. Au apărut astfel inegalități de avere și profesie; șefii militari, care se disting în războaie, ocupă funcții politice și administrative și, împreună cu cei care acumulează teren și bogății, formează nucleul unei clase suprapuse, care exploatează prizonierii de război deveniți sclavi. Statul apare astfel ca instrument al unei duble dominații: sociale și intertribale, nucleul devenirii statului atât ca putere a dominației interne, cât și ca instrument al activității externe, ceea ce se va numi politică internă și politică externă în epoca modernă.

Odată cu împărțirea societății în clase antagoniste, statul devine instrumentul clasei dominante. În perioada „capitalismului sălbatic”, statul a devenit instrumentul burgheziei având sarcina de a promova, apăra și impune interesele acesteia atât în interior, cât și în expansiunea internațională a capitalismului. Odată cu dezvoltarea democrației, statul a început să reflecte mai diversificat condițiile social-istorice ale națiunii respective, raportul forțelor de clasă și sarcinile noi ale înseși divizării burgheziei, în special, ale formării unei largi clase mijlocii în țările dezvoltate. Instaurarea libertăților burghezo-democratice și crearea unor condiții mai favorabile pentru organizarea sindicatelor și a luptei clasei muncitoare pentru revendicări politice și economice a dus în perioada postbelică la crearea a ceea ce s-a numit *Welfare State* (statul bunăstării) care a urmărit

atennuarea conflictelor de clasă prin adoptarea ajutorului de șomaj și a măsurilor care permit accesul oamenilor muncii și copiilor lor la învățământ, îngrijirea sănătății și alte beneficii sociale. Desigur, aceste măsuri n-au împiedicat și nu pot împiedica tendințele organice ale polarizării economice în societatea capitalistă între cei bogați și cei săraci.

În comunism, statul a devenit instrumentul principal al dictaturii proletariatului, de fapt al partidului comunist, forța politică conducătoare a societății. Statul a căpătat un caracter totalitar, în sensul că și-a extins puterea și controlul într-un grad fără precedent asupra tuturor laturilor vieții sociale, colective și individuale. Totodată, statul s-a instituit în proprietarul tuturor bogățiilor, al principalelor mijloace de producție și transport, conducând economia în mod arbitrar și voluntarist, în disprețul tuturor legilor economice.

Faimoasa prognoză a lui Karl Marx, cu privire la dispariția statului în societatea comunistă avansată, era bazată pe premiza că statul, fiind organul puterii în societatea împărțită în clase, va dispărea odată cu dispariția claselor. În realitate, în societatea contemporană rolul și funcțiile statului au devenit mai complexe.

Pe lângă funcția *politică* a statului, care asigură dominația de clasă în societate, s-a dezvoltat considerabil funcția *administrativă*, prin care statul se implică în viața economică, socială și culturală a societății, angajând, în statele mari, milioane de oameni plătiți din bugetul statului, iar în țările mai mici, sute de mii de salariați ai statului. Numai învățământul de stat, primar, secundar și superior însumează sute de mii de profesori. Este naiv și simplist să se creadă că în viitor acest aparat administrativ, corp profesoral sau medical, ar putea să dispară. Dimpotrivă, el crește numeric chiar și în țările capitaliste cele mai dezvoltate.

În toate țările, indiferent de sistem politic sau social, statul joacă rolul de organ al puterii destinat să mențină *ordinea*, să asigure *respectarea legilor*, să combată crimele, furtul și alte nelegiuiri și manifestări antisociale. În acest scop, statul dispune de armată și de un aparat represiv format din poliție și tribunale, iar pentru acte de spionaj și uneltiri externe dispune de organe de informație și de securitate. Max Weber definea statul ca „monopolul folosirii legitime a forței“.

Statul național este, în epoca modernă, actorul prim pe scena vieții internaționale; el a apărut ca urmare a depășirii fragmentării

organizatorice din sistemul feudal și a înființării unei forțe centralizate a națiunii în persoana statului. Statul național a fost și rămâne conceptul cel mai semnificativ și fertil în analiza politicii internaționale deși factorii externi influențează din ce în ce mai mult deciziile și comportarea statelor. Independența, suveranitatea și integritatea teritorială constituie prerogative ale statului național recunoscute în dreptul internațional și în Carta ONU. Simplul concept de stat nu prinde viață dacă nu i se adaugă componenta națională. Experiența arată că nu este suficient să se menționeze forma statului, să fie definit ca autoritar sau democratic, monarhie sau republică; pentru a înțelege conduita sa în exterior, este necesar să se precizeze dacă este francez sau american, britanic sau chinez. Tendința națiunilor de a se constitui în state naționale este puternică și în zilele noastre.

Statul multinațional sau polietic este statul în care coexistă mai multe națiuni și naționalități cu o singură putere centrală. De regulă, una din națiuni joacă un rol dominant — în fosta Uniune Sovietică, rușii; în fosta Iugoslavie, sârbii; în Marea Britanie, englezii. Statele multinaționale sunt organizate în subunități pe criterii etnice, având un grad de autonomie mai mare sau mai mică pe plan economic și cultural; politica externă, armata și alte activități considerate esențiale pentru menținerea securității statului sunt concentrate la centru. Experiența istorică arată că statele multinaționale au o stabilitate relativă, fiind supuse unor puternice tendințe centrifuge de independență și secesiune din partea națiunilor componente.

Statul federal este forma unitară de existență statală a mai multor state autonome care acceptă să fie conduse de o putere centrală, un guvern federal. Exemplul tipic de stat federal îl constituie Statele Unite ale Americii, formate din 50 de state autonome administrativ și dispunând de putere locală, guvernatori și parlamente, care aleg și acceptă un singur președinte și un Congres care exercită puterea pe întreg teritoriul american, conduc politica externă și forțele armate, elaborează și execută bugetul federal și politica economico-financiară a Americii. O formulă similară de federalism există în Germania, divizată în landuri autonome, conduse dintr-un singur centru.

Confederația este forma extremă de descentralizare a puterii într-un singur stat: o uniune de state care își păstrează independența

și autonomia, numind sau alegând niște organe comune la care statele își trimit reprezentanți. Aceste organe comune pot adopta decizii, dar implementarea lor se face prin intermediul guvernelor statelor membre. Confederația Elveției este formată din mai multe cantoane independente și autonome separate și prin bariera lingvistică, dar care aleg un Consiliu Național Elvețian dublat de un Consiliu al Cantoanelor, fiecare cu propriul său guvern. Politica externă și forțele armate aparțin Consiliului Național Elvețian.

Guvernul este organul de stat care exercită puterea executivă. El este condus de primul ministru și format din miniștri, membri ai guvernului. În sistemul american, guvernul este condus de președinte și tot el își alege și numește miniștri. În sistemul britanic, primul ministru și miniștrii trebuie să fi fost aleși ca membri ai parlamentului, în timp ce în alte țări nu se pune această condiție, nici la premier, nici la membrii cabinetului. Un guvern poate guverna în mod efectiv atunci când are asigurat în parlament sprijinul unei majorități solide și stabile. În SUA au fost numeroase cazuri când un președinte republican era nevoit să guverneze cu un congres având o majoritate democratică, ceea ce îi pricinau dificultăți.

Guvernul poate fi format din oameni politici sau din specialiști și atunci se numește guvern de tehnicieni sau tehnocrat.

În situații de criză politică, în special când nu se poate forma un guvern cu o majoritate parlamentară, președintele poate numi un prim-ministru interimar (*caretaker government*), care formează un guvern cu mandatul limitat de a organiza alegerile și a rezolva treburile curente până la formarea noului guvern.

Un guvern poate fi *monocolor* când partidul care a câștigat alegerile dispune de o majoritate solidă în parlament sau guvern de *coalitie* format din mai multe partide care dețin împreună majoritatea în parlament.

Parlamentul este organul puterii legislative, compus din una sau două camere, ales total sau parțial prin votul cetățenilor. Poartă diferite denumiri: Adunare Națională și Senat (Franța), Camera Comunelor și Camera Lorzilor (Anglia), Bundestag și Bundesrat (Germania), Camera Reprezentanților și Senat (SUA), Camera Deputaților și Senatul (România). Parlamentul dezbate și aprobă legile, controlează activitatea guvernului și, de regulă, aprobă persoana primului ministru, a membrilor cabinetului și altor demnitari importanți

în stat. În statele cu sistem parlamentar (neprezidențial), parlamentul poate vota o moțiune de neîncredere în guvern, care duce la înlăturarea acestuia. De asemenea, parlamentarii pot face interpelări adresate primului ministru sau membrilor cabinetului, la care aceștia sunt obligați să răspundă în timp util. În general, puterile și competența parlamentului sunt definite în constituțiile țărilor. Într-un regim prezidențial, ca cel din Statele Unite, Congresul este autorizat, în cazuri excepționale, să examineze acte și decizii ale președintelui care s-a abătut de la Constituție și să adopte printr-un vot de două treimi demiterea acestuia, cum a fost cazul președintelui Richard Nixon în afacerea Watergate.

Separarea puterilor sau echilibrul puterilor în stat este un principiu fundamental al statului democratic de drept. El a fost formulat prima dată în 1690 de către filozoful englez John Locke, care a atras atenția că ar provoca o tentație prea mare pentru fragilitatea umană, supusă ambiției, de a încredința persoanei care dispune deja de puterea de a face legi, și puterea de a le executa. Filozoful francez Montesquieu, în 1748, a dezvoltat această temă susținând că stabilitatea unui stat este garantată de existența celor trei puteri — executivă, legislativă și judiciară — cu condiția ca nici una să nu domine pe cealaltă și nici să nu i se substituie. Executivul să nu se amestece în domeniul legislativ, iar judiciarul să rămână independent de ambele, în special de executiv.

Unul din viciile fundamentale ale sistemului comunist a constat în încălcarea acestui principiu, prin monopolizarea celor trei puteri în conducerea partidului comunist și, cel mai adesea, în mâinile unui singur om: secretarul general. Aceasta permite săvârșirea abuzului de putere.

Experiența istorică arată că traducerea în viață a principiului separării puterilor nu este o treabă ușoară. Ea presupune constituirea unui parlament puternic și de sine stătător și, mai ales, a unui corp judecătoresc integru și capabil de a lua decizii independente, respingând presiunile și intervenția executivului.

Articole de analiză

Guvernele vin și pleacă, statul rămâne

Silviu Brucan

Una dintre obiecțiunile partidelor de opoziție la legea privatizării a fost aceea că FSN-ul fiind la putere, oamenii săi vor acapara posturile din organele nou constituite potrivit legii (cele 5+1 fonduri ale proprietății) și se va crea astfel o „nouă birocrăție de partid” în aparatul de stat. Nu sunt în măsură să mă pronunț asupra meritelor acestei soluții organizatorice a legii, dar suspiciunea sau, ca să vorbim juridic, procesul de intenție ridică o problemă de teorie politică.

Mi se pare că avem de-a face din nou cu moștenirea comunistă în mentalitatea și concepțiile oamenilor, care după aproape o jumătate de secol de prelucrare ideologică, zi de zi și ceas de ceas, judecă fenomene și evenimente **noi** după criteriile **vechi**, adică comuniste. În sistemul comunist, existența unui singur partid care se autonumea conducător al societății a dus la o îngemănare fără precedent a partidului cu statul, în speță a birocrăției de partid cu cea de stat. Dacă în celelalte state comuniste, îngemănarea se efectua cu oarecare pudoare și discreție, ba uneori retorica oficială, cu tipică ipocrizie, chiar critica fenomenul, la noi Ceaușescu a proclamat fără perdea (incultura elimină inhibițiile) principiul împletirii partidului comunist cu statul. Ca să arate că nu era vorba de setea lui nestăvilită de putere, ci de un înalt și nobil principiu de organizare politică, el l-a aplicat cu un zel lunatic de la vîlădică la opincă, de la președinte la prefect și până la primarul ultimului sat din țară. Toți conducătorii administrației locale erau și secretari ai organizațiilor de partid. Alegerile locale deveneau astfel o mascaradă grotescă, deoarece prefecții și primarii fuseseră de fapt numiți pe linie de partid, iar cetățenilor le revenea doar „dreptul” de a confirma numirea prin votul lor. Deoarece partidul nu greșea niciodată, votul era de 99,99 la sută, ca o concesie făcută celor bolnavi sau morți, incapabili să se deplaseze la centrul de votare. Doar totul se făcea în mod științific.

Democrația pluripartită creează în această privință o situație nouă, iar piața îi conferă o bază economică adecvată. Chiar și în America, noua administrație (republicană sau democratică) numește partizani politici în toate posturile de comandă ale statului și, chiar în diplomatie, un număr de posturi de ambasadori revin unor businessmeni care au subvenționat gras campania electorală a președintelui nou ales. Dar grosul aparatului de stat rămâne pe loc, fiind format din funcționari de carieră și tocmai această continuitate asigură funcționarea normală a statului. Cunoșcând obiceiurile pămîntului, nu mă îndoiesc că Frontul n-are probleme în a-și însuși experiența americană și că își va plasa o serie de prozești în conducerea „fondurilor” (ce cuvînt predestinat!) menite a administra milioanele de acționari binecuvîntați de privatizarea întreprinderilor, așa cum ar proceda oricare dintre partidele

„naționale“ aflate la putere. Dar, există niște deosebiri esențiale față de trecut: 1) devotamentul membrilor FSN, așa cum s-a văzut la fiecare înghesuială, diferă calitativ de cel al membrilor PCR, care o pățeau în momentul când încercau să iasă din front și 2) acoliții politici care nu corespund profesional sunt supuși diferitelor forme de control public, începând cu presa, care funcționează într-un stat democratic și, în orice caz, ei sunt susceptibili a fi măturați la alegeri. Grosul oamenilor din noile organisme rămân însă ca funcționari de stat și se integrează aparatului de stat.

Oricum, a dispărut specia liderilor politici sau birocraților care rămăneau în posturi de conducere până la moarte, indiferent de calitățile și performanța lor în muncă și odată cu ei au dispărut și inamovibili **aparatchiki** locali. Totodată, corpul permanent al funcționarilor publici se formează și modelează treptat potrivit criteriilor de competență, autoritate morală și integritate. Este un proces de formare și modelare supus în mod necesar noilor forme de control și critică ale opiniei publice care nu existau în trecut.

Într-un cuvânt, guvernele vin și pleacă, statul și aparatul său rămân.

„Libertatea“, 13 VIII 1991

Aparatul economic nu poate fi reformat

Silviu Brucan

Stau și mă gândesc mereu dacă din mlaștina în care ne afundăm tot mai adânc există vreo ieșire.

Perestroika lui Gorbaciov a eșuat pentru că era construită pe iluzia că se poate efectua democratizarea și trecerea la economia de piață cu ajutorul partidului comunist. Puciul conservator de la Moscova n-a fost altceva decât riposta partidului comunist la tentativa de a introduce în Uniunea Sovietică democrația și economia de piață.

La noi, partidul comunist a fost zdrobit de revoluția din decembrie 1989. Dar structurile construite de acesta în aparatul de stat au rămas în picioare. Programul nostru de trecere la economia de piață a debutat curajos. Dar el este condamnat la eșec pentru că se bazează pe iluzia că noua economie poate căpăta formă și funcționa cu ajutorul vechiului aparat economic de stat. Așa ceva nu se poate nici teoretic și, cum vedem, nici practic. Din rahat nu se poate face bici.

Să începem cu începutul. Încă în 1990 au fost inițiate o serie de legi și măsuri pentru privatizarea serviciilor, a micilor ateliere și industrii. Dar în loc să se procedeze în mod radical, alocându-se spațiile comerciale meseriașilor și muncitorilor care le ocupau în acel moment, transformându-i în particulari, s-au păstrat vechile structuri ale cooperației și, în cele mai dese cazuri, și președinții, vicepreședinții, secretarii, contabilii și inspectorii, cu soțiile, fiii, fiicele și nepoții acestora. Ca rezultat, în loc să avem niște ateliere și fabricuțe

particulare mâunate de concurență pentru a oferi servicii și produse cât mai bune și mai ieftine, ne-am trezit cu niște rețele mafiotice care controlează totul și au grijă să nu se schimbe nimic care ar putea să afecteze poziția lor dominantă. Într-adevăr, serviciile sunt absolut aceleași, produsele atelierelor tot atât de proaste, dar mai scumpe, într-un cuvânt în întreaga organizație a fostei cooperății nu s-a schimbat nimic. Doar noii antreprenori și proprietari care au apărut în afara vechii rețele au reușit să facă câte ceva nou. Dar mafioții îi așteaptă la colț. Să ne amintim cum în anii 1960 șefii restaurantelor de stat au nimicit pe frații Chivu și pe ceilalți mandatarî care făceau senzație cu bucatele și serviciile lor.

Același fenomen se repetă în comerțul alimentară. Într-un interviu TV, cu patru luni în urmă, observam că avem o mare producție de carne, inclusiv pentru export, și, deci, potrivit legilor pieței, nu se justifică prețurile extrem de ridicate, unele prohibitive pentru pungile oamenilor cu venituri fixe, la porc și vacă, la oi și păsări. Față de prețul plătit direct la țăranul producător, kilogramul de carne ajunge la măcelăriile Capitalei de câteva ori mai mare. Trecând prin numeroasele verigi ale aparatului de stat, prețul se umflă ca o avalanșă de zăpadă. Deci, acest aparat trebuie desființat și nu parțial sau treptat, așa cum încearcă ministrul Agriculturii, ci dintr-o singură lovitură. Argumentam atunci că oamenii din acest aparat nu trebuie aruncați, că ei sunt foarte prețioși, deoarece ei dețin informații asupra producției și distribuirii cărnii, element esențial al economiei de piață. Deci să fie privatizați, să li se dea posibilitatea să organizeze ei comerțul de carne pe bază competitivă și atunci prețul va scădea la normal și consumatorii nu vor mai fi la cheremul comerțului de stat.

Avem cel mai bun grâu din Europa, dar cea mai proastă pâine din Europa. Toate încercările antreprenorilor români și investitorilor străini de a instala fabrici de pâine în București se izbesc de rezistența aparatului Primăriei și suntem condamnați să înghițim aceeași pâine în aceeași formă unică din timpul lui Ceaușescu. Același lucru se poate spune despre conserve, salamuri și produse de patiserie. Sunt tot atât de proaste dar de trei-patru ori mai scumpe.

Pe scurt, dacă este să avem economie de piață, aparatul economic de stat trebuie desființat și privatizat.

„Libertatea“, 17. IX 1991

2. Sisteme politice

Sistemele politice sunt ansambluri coerente de organizare a relațiilor politice în care elementele componente funcționează ca părți ale întregului, influențându-se și interacționând reciproc pentru a produce mișcarea interioară a sistemului.

Principalele elemente componente ale sistemului politic sunt partidele politice, iar modul în care acestea funcționează în cadrul sistemului prezintă o mare varietate determinată de tradițiile istorice din fiecare țară, de raportul de forțe dintre clase, de gradul de dezvoltare economică și socială a națiunii și de cultura politică a populației respective. Tipurile de sistem politic cele mai cunoscute sunt: sistemul pluralist, sistemul partidului unic și sistemul partidului dominant.

Sistemul pluralist presupune existența mai multor partide politice, cel puțin două, în care nici unul dintre acestea nu are asupra celorlalte o superioritate zdrobitoare și durabilă. În cazul sistemelor pluraliste apare o distincție importantă între tipul *bipartizan* bazat pe două partide de forță relativ egală care se rotesc la putere și tipul *multipartid* bazat pe existența a mai multor partide, între care nici unul nu domină multă vreme viața politică a țării.

Între cele două tipuri nu apare o distincție permanentă. În Germania postbelică au funcționat două partide principale de forță relativ egală: creștin-democrat și social-democrat. La un moment dat, influența lor politică a slăbit și fiecare dintre ele a fost nevoit să intre în alianțe cu partide mai mici pentru a forma guverne bazate pe o majoritate parlamentară.

Tipul bipartizan cunoaște cea mai îndelungată perioadă în existență în Statele Unite ale Americii, unde partidele Republican și Democrat continuă de peste un secol să dețină monopolul vieții politice americane. Analistii americani atribuie această performanță succesului economic și social al capitalismului american, lipsei unei

tradiții feudal-aristocratice care să genereze o forță politică conservatoare și mai ales formării celei mai largi și numeroase clase mijlocii din istoria capitalismului. Succesul capitalist și predominanța covârșitoare a clasei mijlocii nu a permis nici formarea unor partide socialiste sau comuniste cu un suport electoral semnificativ în țară, deși încercări în această direcție au existat în mai multe perioade de criză economică ale istoriei americane.

În plus, conflictele etnico-rasiale și cele sociale au fost absorbite de cele două partide, în sânul cărora s-au format aripi de stânga sau de dreapta, care sub o formă sau alta, se fac purtători de cuvânt ai acestor interese și reușesc să convingă grupurile etnice sau sociale dezavantajate că sunt reprezentate în guvernul și Congresul american. La aceasta concură și faptul că, spre deosebire de tendința britanică a disciplinei de partid la conservatori și laburiști, în America deputații și senatorii se bucură de o anumită independență care le permite să voteze potrivit intereselor locale, astfel încât linia care separă majoritatea de opoziție nu reflectă identic pe cea dintre republicani și democrați, cu atât mai mult cu cât au existat situații în care președintele și guvernul sunt republicani, iar majoritatea parlamentară este democratică.

Tipul multipartid funcționează în majoritatea țărilor occidentale în jurul celor trei tendințe politice principale — conservatoare, liberale și socialiste. În secolul al XIX-lea lupta politică dintre partidele conservatoare și cele liberale reflectă conflictul dintre păturile aristocratice și burghezia ascendentă, pentru ca ulterior dezvoltarea industrială și creșterea proletariatului să ducă la apariția celei de a treia forțe politico-sociale-partidele socialiste sau laburiste. După Revoluția Rusă din 1917, o parte din liderii și membrii partidelor socialiste au format partide comuniste care au devenit puternice în Franța și Italia, mai puțin în celelalte țări occidentale. În perioada postbelică, au apărut pe firmamentul scenei politice partide democrat-creștine, deosebit de influente în Italia și Germania. Mișcarea ecologică a creat de asemenea partide ale verzilor, iar în ultima vreme se constată o creștere a partidelor de extremă dreapta naționalist-șovine și o recrudescență a fascismului întruchipată în partide care-și afirmă ideologia în forme directe sau mascate.

Multipartidismul exprimă procesul de diferențiere socială ce are loc în țările dezvoltate sub efectul revoluției științifico-tehnice atât în sânul clasei muncitoare cât și în cel al burgheziei. Numărul mun-

citorilor industriali scade în mod simțitor, crește furtunos numărul celor angajați în servicii, iar populația rurală este redusă la un procent minuscul din forța de muncă.

În aceste condiții are loc o fragmentare corespunzătoare a votului popular și devine tot mai rar cazul când un singur partid reușește să obțină o majoritate parlamentară care să permită formarea unui guvern monocolor. Regula aparține guvernelor de coaliție care domină în prezent viața politică în țările democratice.

Sistemul partidului unic constituie soluția politică adecvată a regimurilor de dictatură fascistă și comunistă. Ambele regimuri apar în perioade de criză sau de război (inclusiv de pregătire a războiului) și recurg la partidul unic pentru a impune cu forța fie o nouă ordine socială fie frânarea evoluției sociale și întoarcerea la ordinea veche.

Din punct de vedere social, partidul unic este o anomalie, deoarece el nu poate reprezenta interesele atât de diverse, uneori contradictorii, ale claselor sociale și categoriilor profesionale care compun societatea modernă. Chiar ca avangardă a proletariatului, partidul bolșevic nu reprezenta decât o minoritate a populației în Rusia anului 1917, celelalte clase, în special țărănimia cu peste 70 la sută din populație, neavând o reprezentare politică a intereselor ei specifice — diferite de cele ale proletariatului industrial și chiar opuse acestuia. De aceea, partidul unic recurge în mod necesar la represiune și violență pentru a-și asigura monopolul vieții politice.

Deși cele două regimuri — fascist și comunist — au trăsături comune (dictatură represivă, sfărâmarea opoziției și a partidelor politice, apelul la violență și intimidare a populației), partidul unic din cele două regimuri diferă atât ca ideologie cât și ca bază socială, trăsături de care ne vom ocupa în capitolul Partide politice.

Trebuie menționat aici ca un tip distinct de partid unic cel care s-a făurit în perioada luptei pentru formarea statului național modern și al luptei de eliberare națională de sub jugul colonial. Un model clasic al acestui tip de partid este Partidul Republican creat de Kemal Atatürk în Turcia (1881-1938), care l-a detronat pe Sultan și a fost ales președinte de republică în 1923, Kemal este considerat fondatorul Turciei moderne. Asemenea partide istorice s-au făurit în toată lupta anticolonială în multe țări din Africa, Asia și America Latină, iar existența lor după cucerirea independenței se explică prin aceea că mișcarea cuprindea majoritatea națiunii oprite, iar scopul ei era unul singur. În Ardealul ocupat de Imperiul austro-ungar, a luat

lință, ca partid politic al luptei de eliberare, Partidul Național Român, al cărui președinte a fost Iuliu Maniu.

Formele dictaturii și ale partidului unic diferă și după nivelul de dezvoltare social-economică a țării. Distincția dintre nazismul german (stadiu superior de dezvoltare), fascismul italian și spaniol (stadiu mediu) și pseudo-fascismul feudal al unor societăți subdezvoltate se bazează tocmai pe acest criteriu. De asemenea, se face o distincție între partidele comuniste din Europa și partidul comunist din China, acesta din urmă purtând amprenta unei societăți pre-industriale cu 80 la sută din populație țărani.

În privința rolului în stat, partidele comuniste ating un nivel maxim în sensul că ierarhia de partid are precădere asupra ierarhiei de stat, iar aparatul de stat este condus în mod direct de către activiști desemnați de partidul comunist. În România lui Ceaușescu împlinirea funcțiilor de partid cu cele de stat a cunoscut un grad fără precedent de sus și până jos — de la președinte cumulând funcția de secretar general al PCR la prefecți și primari de oraș și sat secretari de partid.

În Germania hitleristă, partidul nazist a acaparat în special pozițiile în armată, organizații paramilitare, poliție și organe de securitate sau spionaj, cu alte cuvinte o încadrare militară mai curând decât politică. Rolul partidului unic în stat descrește în Italia lui Mussolini sau Spania lui Franco.

Sistemul partidului dominant apare atunci când unul din partidele politice reușește să obțină sprijinul preferat al electoratului pe o perioadă îndelungată, distanțându-se net și categoric de restul partidelor, ceea ce îi permite să dețină puterea timp de decenii. Partidul dominant se identifică cu năzuințele națiunii în perioada respectivă și exprimă starea de spirit a majorității populației. Este un sistem intermediar între pluralism și partidul unic în sensul că funcționează în țară mai multe partide care se confruntă în alegeri, dar partidul dominant monopolizează puterea datorită avantajului substanțial asupra celorlalte partide. Un asemenea rol a jucat, la începuturile sale, Partidul Național Liberal din România, sub conducerea lui I.C. Brătianu.

În perioada postbelică, Partidul Democrat-Creștin din Italia și Partidul Liberal-Democrat din Japonia au dominat scena politică decenii în șir. Cu timpul, fiecare din aceste partide și-au stabilit puternice organizații locale care le asigură un sprijin electoral masiv.

În același timp, velleitatea partidului dominant de a reprezenta năzuințele națiunii, însumând diferite clase sociale, a dat naștere la fracțiuni în sânul partidului, fiecare fracțiune având în frunte un lider cunoscut care prelua funcția de prim-ministru de fiecare dată când guvernul era uzat sau discreditat. În acest fel, pluralismul din partid funcționa ca un substitut pentru pluralismul din societate.

Regimul parlamentar se caracterizează prin aceea că sursa puterii se află în parlament, șeful statului sau monarhul îndeplinind doar un rol onorific, iar primul ministru și guvernul exercitând puterea executivă sub controlul permanent al parlamentului. Modelul clasic este cel britanic, unde fiecare decizie importantă a guvernului este supusă discuției și aprobării parlamentului, iar numirea primului ministru și a membrilor cabinetului se face numai din rândurile parlamentarilor.

Parlamentarismul britanic este concepția de stat prin care poporul guvernează prin intermediul reprezentanților săi aleși. Camera Comunelor, puterea legislativă, este factorul principal al puterii: nu numai că aleșii poporului votează legile, dar ei asigură și orientarea politică a guvernului (puterea executivă). În realitate, experiența practică a dus la sporirea treptată a prerogativelor guvernului și primului ministru în timpul celui de-al doilea război mondial, deoarece s-a dovedit că executivul nu poate guverna efectiv țara și nu poate lua decizii în situații critice, dacă este nevoit de fiecare dată să aștepte aprobarea parlamentului.

De altfel, cetățenii britanici sunt conștienți că ei decid prin vot persoana primului ministru, iar personalitatea acestuia joacă un rol important în decizia electoratului.

Regimul prezidențial de tip american prevede că președintele este șeful puterii executive, șeful guvernului și totodată comandant-șef al forțelor armate. Ca atare, el numește pe membrii guvernului și pe conducătorii armatei de uscat, marinei și aviației, dar toate aceste numiri sunt supuse aprobării senatului. Președintele propune legi și face recomandări Congresului și este însărcinat să conducă politica externă a țării. Dar și aici, tratatele pe care le încheie cu puteri străine, ca și capacitatea de a angaja țara în război, trebuie să fie aprobate de Senat cu o majoritate de două treimi. Președintele dispune de dreptul de a opune veto unei legi adoptate de Congres, dar acesta poate anula veto-ul prezidențial cu o majoritate de două

treimi. Întreg sistemul politic american, inclusiv separarea puterilor executivă, legislativă și judiciară, sunt așezate de părinții fondatori care au elaborat Constituția americană pe principiul *check-and-balance* (frână și echilibru) menit a asigura funcționarea puterii, frânând abuzul și tendințele dictatoriale.

Influența președintelui în guvernarea țării depinde de 1) puterile care-i sunt acordate de Constituție și statutele federale; 2) factori politici nescrise în Constituție și 3) personalitatea președintelui.

Mai multe state, îndeosebi în America Latină, au adoptat modelul sistemului prezidențial american, dar aplicarea lui s-a dovedit foarte dificilă ducând deseori la dictatură militară sau regim autoritar.

În Franța, regimul prezidențial este un compromis între modelul american și regimul parlamentar, în sensul că puterea executivă este împărțită între președinte și guvern condus de un prim-ministru. Președintele fiind ales pe o perioadă de 7 ani, iar parlamentul pe 4 ani s-au creat situații denumite *co-habitation*, în care președintele socialist a conviețuit cu un guvern și parlament de dreapta și centru-dreapta.

Articole de analiză

Partidul comunist sovietic, la ora verdictului istoric

Silviu Brucan

Interzicerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice este concluzia logică a eșuării puciului conservator de la Moscova, a cărui bază politică naturală era partidul lui Lenin și Stalin. Avem de-a face aici cu cel mai frapant paradox din istoria modernă: un partid cu o doctrină revoluționară devenise coloana vertebrală a ultimului imperiu din lume. Nici Hegel, când a formulat teoria negării negației, nu s-a putut gândi că o forță revoluționară se va transforma într-o forță conservatoare care să intre în conflict cu toate tendințele progresiste din lumea modernă pe plan economic, social și politic.

După vizita mea la Moscova, în noiembrie 1988, am publicat în „Worldpaper”, care-mi finanțase călătoria, un articol intitulat „*Promised land revisited*” (Țara promisă revizitată). Asistasem la zborul perfect al avionului cosmic „Buran” și notam că URSS-ul pășise cu un picior în secolul al XXI-lea în domeniile armamentului și spațiului cosmic, dar celălalt picior rămăsese împotmolit în prima jumătate a secolului al XX-lea. Nu era vorba numai de „stagnarea brejnevistă”, pe care o critică Gorbaciov, ci de o mult mai gravă

rămânere în urmă, deoarece societatea sovietică nu cunoscuse nici una din breșele epocale care au săltat țările industriale după război — de la producția de masă a bunurilor de consum și a alimentelor, la extraordinara expansiune a serviciilor, călătoriilor, telecomunicațiilor și tot ceea ce a adus revoluția electronicii și computerelor pentru a face viața oamenilor mai ușoară, mai bogată și mai confortabilă. Țara Sovietelor rămăsese de căruță cu o întreagă epocă din istoria civilizației umane — asta era adevărata dimensiune a sarcinii formidabile cu care era confruntată perestroika.

Dar încă din 1985, când Mihail Gorbaciov a venit la putere, apăsarea din ce în ce mai clar că, atât timp cât partidul comunist rămânea forța politică dominantă, nici restructurarea politică, nici cea economică nu aveau vreo șansă de a face progrese în U.R.S.S. Democrația pluralistă și economia de piață sunt incompatibile cu hegemonia partidului comunist. Greșeala fundamentală a lui Gorbaciov rezidă în iluzia pe care și-a făcut-o că aceste noțiuni antagoniste pot fi integrate în același sistem. A plătit și va plăti scump această naivitate politică, mai ales că Boris Elțin, care a făcut capital politic din fiecare greșeală a lui Gorbaciov, nu poate scăpa o asemenea ocazie.

Presa internațională abundă acum de abuzurile, Gulagurile și nenorocirile pe capul oamenilor sovietici inițiate de partidul comunist. Ele ar fi suficiente pentru a justifica dizolvarea lui. Dar, dacă săpăm mai adânc, vom descoperi că avem de-a face cu transformări sociale fundamentale care au dus la acest verdict istoric de condamnare a partidului comunist ca organizație politică anacronică și discordantă în societatea contemporană. Teoriile marxist-leniniste, începând cu previziunea sporirii numerice a muncitorilor, ca urmare a industrializării și transformării clasei muncitoare în clasa dominantă a societății devenită astfel omogenă, proclamarea partidului comunist ca avangardă a acestei clase și ca partid al viitorului, pe motiv că reprezintă clasa care înfrunghiează forțele de producție cele mai avansate, toate aceste premise au fost invalidate una după alta de revoluția tehnico-științifică. Numărul muncitorilor, în loc să crească, scade; în locul omogenizării, are loc un proces de diferențiere socială și apar grupuri socio-profesionale cu interese diferite, iar o dată cu economia de piață se naște o largă clasă mijlocie. Totul a ieșit deci pe dos, și de aceea partidul comunist a început să se opună acestor dezvoltări sociale și economice care-i smulgeau craca de sub picioare. Brejnev s-a opus noilor tehnologii în industrie, văzând în acestea o amenințare la adresa bazei sociale a partidului, iar Ceaușescu a întors spatele revoluției computerelor și informaticii, a redus sistematic numărul studenților, a desființat institutele de matematică și informatică, închizând efectiv toate canalele prin care puteau să pătrundă în țară informații tehnice și științifice. Iată cauzele fundamentale ale transformării partidului comunist într-o forță conservatoare care-l condamnă la dispariție. Acest verdict istoric a fost pronunțat în toate țările est-europene, iar acum a venit rândul Uniunii Sovietice.

Ce urmează acum? Interzicerea partidului comunist are loc în momentul în care imperiul sovietic se dezintegrează, reforma politică

imbinându-se și complicându-se cu conflictele naționale și etnice care răvășesc Uniunea Sovietică. Condițiile politice sunt acum prielnice stabilirii unui sistem multipartid, dar pare evident că procesul transformării va avea loc pe o bază național-republicană, mai curând decât pe una unională. Fiecare republică, începând cu Rusia, își va stabili propriul sistem politic, și nu neapărat același: există diferențe marcante între țările baltice, mai dezvoltate economic și având o clasă mijlocie care a supraviețuit celor patru decenii de ocupație, și republicile asiatice, care au sărit de la feudalism direct la comunism. Este previzibil ca în faza inițială, partidele naționaliste sau fronturile populare care s-au evidențiat în lupta pentru independență să treacă în frunte, dar cu timpul tranziția la economia de piață va muta accentul pe criterii sociale în formarea și profilarea noilor partide. Oricum, pare puțin probabil ca un partid politic pan-unional să mai ia ființă, ceea ce nu înseamnă că structurile PCUS vor dispărea peste noapte și nici pozițiile-arici ale birocrăției comuniste în aparatul de stat nu vor fi eliminate atât de ușor. Trebuie să ținem seama că 70 de ani de comunism nu au permis formarea unor lideri politici și cu atât mai puțin a ceea ce se numește *la classe politique*, în afara partidului comunist.

Toate acestea ne avertizează că perioada de tranziție la democrația pluralistă și la economia de piață va fi acolo mult mai lungă decât în țările est-europene, iar factorii destabilizatori mai viguroși și, desigur, mai violenți. După cum am constatat și în Iugoslavia, conflictele naționale-etnice au o dinamică proprie capabilă de o forță devastatoare care nu se sinchisește de consecințele dezastruoase în producție și economie.

Puciul conservator de la Moscova a declanșat un adevărat uragan naționalist în republici. Tratatul unional ce urma să fie semnat la 20 august apare evident depășit. Chiar și republicile slave, ca Ucraina și Bielorusia, s-au răzgândit, iar Rusia lui Boris Elțin este în căutarea unei identități și a unei strategii proprii. Mihail Gorbaciov, lipsit acum de o bază politică proprie și de o busolă, apare în postura unui președinte interimar care se străduiește să lipească un obiect ce se sparge în bucăți. Nici măcar Occidentul nu poate să-l mai ajute, deși după puci ar fi dorit s-o facă. Ce sfârșit politic tragic pentru omul care a schimbat cursul politicii mondiale și al istoriei!

„Adevărul“, 3 IX 1991

Auto-golul Parlamentului

Silviu Brucan

Este știut că orice instituție socială sau politică, odată consolidată, are tendința organică de a se perpetua, oricum de a-și prelungi existența. Pe plan individual, politicienii se cramponează cu înverșunare de scaun sau fotoliu, adică de putere. Deși avem o democrație originală, pe lamentarii noștri nu fac excepție de la această regulă.

Săptămâna trecută am asistat la spectacolul mai mult comic decât tragic, oferit țării prin bunăvoința exagerată a televiziunii, al sutelor de deputați și senatori români care se lansau în tirade retorice, gesticulând, aplaudând și aclamând cu o spontaneitate care trădează o veche experiență de agitprop, având un singur obiectiv nemărturisit — amânarea alegerilor pentru la toamnă. Nimic până acum nu i-a unit atât de strâns pe dușmanii de moarte din partidele reciproc ostile, nici măcar Basarabia, ca acest țel politic suprem în care miza era însuși postul de deputat sau senator cu salariul respectiv, la care se adăuga incertitudinea realegerii de către un electorat devenit din ce în ce mai conștient și exigent.

Zadarnic se sublinia în presa noastră și străină că guvernul Stolojan este un provizorat, că atât sindicatele noastre cât și investitorii străini țin, să negocieze și să facă aranjamente cu un guvern stabil ieșit din alegeri, și deci că trebuie grăbite aceste alegeri. Parlamentarii noștri nu se lăsau impresionați de comandamente superioare naționale atunci când postul și salariul lor era în joc.

Cum orice bătălie trebuie să aibă în frunte comandanți, domnii Bârlădeanu și Marțian erau gata să-și dăruiască energia și priceperea, conștienți amândoi că în viitor nu vor mai pupa asemenea poziții înalte în stat. Nu le-a fost ușor să tergiverseze lucrurile timp de atâtea luni, deoarece premierul Stolojan, cu acea tenacitate și încăpățănare devenite proverbiale în îndeplinirea mandatului său, le trimisese proiectul legii electorale încă de la 17 ianuarie a.c. Neștiind însă cu cine are de-a face, el se baza cu încredere pe consensul tuturor partidelor la investirea sa ca alegerile parlamentare să aibă loc la 2-3 luni după cele locale. Proiectul avea chiar cutezanța de a fixa și ziua alegerilor: 3 mai a.c.

Au făcut ce au făcut Marțienii că proiectul a stat la saramură mai bine de două luni la Camera Deputaților, fiind pus pe ordinea de zi abia la 21 aprilie. Bârlădenii nu s-au lăsat nici ei mai prejos și primul lucru pe care l-au făcut, au modificat articolul care preciza că alegerile vor avea loc la data de 3 mai 1992 cu o formulă mai flexibilă, cum șade bine unor politicieni, prevăzători „la data care va fi stabilită prin lege“. Știau ei ce știau. După ce au reușit să treacă hopul peste 3 mai, au încins o discuție interminabilă în jurul celei mai controversate chestiuni a legii electorale. Și anume dacă patruleterul în care va fi înscris semnul electoral în buletinul de vot să aibă 2,5 x 2,5 cm, sau 3 x 3 cm. Aici nu era vorba numai de o chestiune principială de cea mai mare însemnătate pentru destinele nației, ci de o chichiță cu schepsis: până când nu se lămurea dimensiunea, nu se puteau comanda buletinele de vot. Să mai zică cineva în Occident că parlamentarii noștri nu sunt meticuloși în respectarea democrației și a drepturilor omului!

Mai era ceva, că de aia avem două camere. Trebuiau conduse astfel dezbaterile, încât Senatul să adopte o variantă a legii deosebită de cea a Camerei, ca atunci când termină dezbaterile și una și alta, să fie nevoie de mediere, așa că a mai durat două săptămâni până să se numească Comisia de mediere. Nu e ușor, musiu, să exerciți puterea legislativă în România!

În mod ciudat, președintele Iliescu, a cărui vigilență de clasă a rămas neștirbită, nu s-a mobilizat de această dată, respectând cu cea mai mare scrupulozitate autonomia puterii legislative, mai cu seamă că socotea vital pentru națiune ca Frontul Democrat al Salvării Naționale să aibă răgazul necesar pentru a se organiza în toate județele și a rupe cât mai mult din FSN. Doar se știe că președintele se află **deasupra** partidelor și nu trebuie să se vadă că el se amestecă în ceea ce se petrece dedesubt. Tot din lună în lună și din chenzină în chenzină, vajnicii noștri parlamentari au ajuns cu răsufalarea tăiată la potou, și luni 8 iunie, seara, bineînțeles prin vot secret, ca să nu se știe cine și cum, au dat lovitura de grație termenului de 26 iulie: 240 bile contra și numai 182 pentru.

Dar țara a văzut întregul spectacol și nimic nu putea știrbi mai grav prestigiul și autoritatea parlamentului decât acest jalnic final: **un auto-gol**.

„Libertatea“, 16 VI 1992

Particularitățile comunismului românesc

Silviu Brucan

Într-o lume cu mari discrepanțe între state în materie de mărime, putere și bogăție, orice ideologie transnațională este modelată de dinamica luptei și conflictelor dintre state. De-a lungul istoriei sale zbuciumate, creștinismul, mai precis biserica creștină, s-a divizat și organizat în jurul centrelor de putere din Europa și a reflectat în sânul ei lupta pentru supremație dintre aceste centre. Comunismul a reflectat și el conflictele și luptele dintre state și dat fiind că s-a afirmat mai întâi în sânul unei mari puteri, Rusia, el a devenit instrumentul ideologic al hegemonismului moscovit. Aceasta a influențat în mod hotărâtor formele și metodele răspândirii comunismului în lume și chiar ideile sale de bază.

1. Principala particularitate a Partidului Comunist Român rezidă în afirmarea pe plan național a unei concepții și activități — interne și internaționale — independente și chiar opuse dominației Uniunii Sovietice în lagărul socialist și Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în mișcarea comunistă internațională. Au mai existat în țări socialiste și mișcarea comunistă atitudini și acțiuni, inclusiv conflicte politice și chiar militare, având acest caracter, dar nicăieri ca în România nu au dobândit o dimensiune atât de cuprinzătoare — de la încercarea formulării teoretice a comunismului național și a legitimității sale istorice până la politica economică și culturală, politica externă și doctrina militară.

Comunismul național românesc a avut contradicțiile și inconsecvențele sale, asupra cărora ne vom opri mai târziu, dar el a marcat atât de puternic viața și cultura politică românească, încât partidele naționaliste create după decembrie 1989 (**PUNR** și **PRM**) sunt obligate să-și declare, direct sau

indirect, originea în comunismul național și să activeze ca continuatori ai săi în noile condiții istorice.

În perspectivă istorică, însă, poziția PCR la începuturile sale a fost cu totul alta, iar ulterior a urmat o linie sinuoasă care merită să fie analizată. La înființarea sa, Partidul Comunist din România a hotărât afilierea la Internaționala a III-a, iar la Congresul al II-lea din octombrie 1922 a fost adoptat Statutul PCR inspirat de tezele și hotărârile Internaționalei a III-a, care prevedea că PCR este o secție a Cominternului, hotărârile acestuia fiind obligatorii pentru partid și membrii săi. Era un adevărat salt de la Internaționala I creată de Marx ca „o uniune, mai degrabă decât o forță de comandă”, lăsând membrilor ei „cea mai mare libertate pentru inițiativa și independența locală”. Este interesant să reamintim aici luciditatea cu care ziarul socialist „Lumea Nouă” (3 feb. 1922) dezvăluia esența Cominternului: „Internaționala a III-a constituită în Rusia după revoluția din Octombrie, a fost puternic influențată de interesele republicii sovietice, cum era și fatal”.

La Congresul al III-lea din februarie 1924, la care au participat Ana Pauker și Pavel Teacenco, PCR a făcut un pas și mai departe, trecând de la leninism la stalinism. S-a adoptat o rezoluție de adeziune fermă la linia promovată de Stalin „împotriva uneltirilor contrarevoluționare și antisovietice ale troșkiștilor”, care a fost apreciată de Stalin ca un „ajutor tovărășesc”, ceea ce mai târziu îl va determina să facă demersurile necesare pentru „schimbul de prizonieri” româno-sovietic între Ana Pauker, aflată în închisoare în 1940 și țaranul basarabean Zubeu Codreanu, închis în URSS.

Copierea mecanică a modelului sovietic s-a manifestat atât în problema agrară cât și în problema națională. PCR declarându-se pentru colectivizare și pentru definirea României ca „stat multinațional”, greșeli ideologice corectate mai târziu. În problema caracterului și sarcinilor revoluției în România, PCR a adoptat în mod mecanic teza leninistă cu privire la cele două etape ale revoluției ruse, burghezo-democratice și apoi socialiste, deși Rusia păstra structuri feudale atât în organizarea de stat și sistemul politic, cât și în economie, unde domina marea proprietate moșierească, în timp ce România cunoscuse revoluția din 1848 cu dezvoltarea ei capitalistă, afirmarea libertăților politice și a sistemului politic multipartid. Că ulterior burghezia română a încheiat cu moșierimea, acea „năstruioasă coaliție”, care a permis supraviețuirea unor forme feudale în agricultură, nu schimbă datele fundamentale ale problemei, în speță deosebirea marcată între societatea rusă și cea românească la începutul secolului al XX-lea. De fapt, strategia leninistă a fost părăsită în momentul venirii la putere a Partidului Bolșevic, care a uitat de revoluția burgheză și de latura ei democratică și a sărit direct la comunismul de război, care depășea chiar și etapa socialistă a revoluției. A uitat și PCR de etapa „desăvârșirii revoluției burghezo-moșierești” când a venit la putere, desființând libertățile politice și partidele politice și trecând

numai după câțiva ani de la reforma agrară care dădea pământ țăranilor la colectivizarea forțată a agriculturii și la forma etatistă de conducere a ei.

Stalin nu se rezuma la impunerea liniei politice și ideologice a PCR. El decidea și oamenii care să-l conducă, iar dacă unii din aceștia nu corespundeau exigențelor sale, el nu ezita să dicteze eliminarea lor fizică. În memoriile mele, relatez scena din Kremlin, în ianuarie 1945, când Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej și nu Ana Pauker (sprijinită de Molotov și de KGB) să devină conducătorul PCR, așa cum mi-a redat-o Dej:

„Te-am chemat ca să discutăm problema conducerii partidului vostru și am să trec direct la subiect” — a spus Stalin, s-a oprit din mers și s-a apropiat doar la un pas, privindu-l pe Gheorghiu-Dej în ochi, ca și cum voia să afle ce e în capul lui. Pe moment, spune Dej, m-am simțit ca în fața procurorului militar, dar Stalin a sesizat situația și, coborând tonul, a zis: „Suntem doar între tovarăși și aș vrea să ne spui care crezi că este sarcina cea mai urgentă în fața partidului vostru?”... S-a așternut apoi o perioadă lungă de tăcere, pe care Stalin a spart-o: „Dragă Viaceslav Mihailovici, Ana e tovarășă bună, de încredere, dar vezi tu, ea este evreică și de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rândurile clasei muncitoare, un adevărat român”. Apoi a venit spre mine și mi-a întins mâna: „Am decis. Îți urez succes, tovarășe Secretar General”. Și cu asta, s-a încheiat întrevederea. (p. 58-59)

Formidabilă scenă, demnă de o antologie a momentelor semnificative din istoria mișcării comuniste. A urmat în perioada 1945-52 o luptă ascunsă în conducerea PCR între „grupul exterior” venit din URSS, condus de Ana Pauker și Vasile Luca, și comuniștii rămași în țară, în frunte cu Gheorghiu-Dej. În acești ani, Dej se va dovedi un vrednic discipol al lui Stalin, prin modul în care se va descotorosi treptat de adversarii săi din Biroul Politic și de întreaga agentură sovietică din partid.

Momentul de răscruce a fost, însă, 1956, când Gheorghiu-Dej a fost solicitat de Hrușciov să meargă la Budapesta pentru a reorganiza partidul comunist sfârșit în țandări de revoluție, cu ajutorul a 2000 de activiști ai PMR de origină ungară din Transilvania, și pentru a-l instala pe Kadar ca secretar general al partidului comunist ungar.

„Gheorghiu-Dej luase cu el doi tovarăși care șiau bine ungurește: pe Valter Roman și pe poetul Mihai Beniuc. În ziua critică, după ce în seara și în noaptea precedentă, prin ziare, afișe și, mai ales, posturile de radio, Comandamentul Sovietic făcuse apel la cetățenii Budapestei ca să se prezinte la lucru, să deschidă magazinele și să reia viața normală a orașului, Dej, împreună cu Valter și Mihai, pe la ora 8 dimineața, a pornit cu o mașină pe arterele principale să vadă cu ochii lui efectul apelului. Bulevardele erau goale, nici țipenie de om. A cerut apoi șoferului să dea o raită pe la uzinele Csepel în cartierul fabricilor. Nici o mișcare. Totul rămânea încremenit.” (p. 73)

Concluzia lui Dej la întoarcerea la București a fost clară și categorică: „Dacă nu facem o cotitură de 180 de grade în relațiile noastre cu sovieticii,

suntem pierduți“. Cu tactul și răbdarea care-l caracterizau, Dej a început atunci opera de desatelitizare a vieții publice românești. Totul a fost făcut pe baza unui program de măsuri, de la schimbarea numelor rusești sau sovietice ale străzilor și a „orașului Stalin“, devenit din nou Brașov, până la formarea unei atitudini mai independente în politica externă și în mișcarea comunistă internațională. Dar desatelitizarea era de neconceput atâta timp cât aveam în țară trupe sovietice. În memoriile mele povestesc scena discuției Dej-Hrușciov la o vânătoare în nordul Transilvaniei în 1958, în care Dej l-a convins pe Hrușciov să-și retragă trupele din România. (p. 75-76).

Revirimentul național în politica PCR poate fi înțeles mai bine în contextul mutației care va avea loc în politica mondială la încrucișarea apilor '50 cu anii '60. Dat fiind că m-am ocupat pe larg de acest fenomen în cartea mea, aici am să subliniez pe scurt, că o dată cu oprirea valului revoluționar în Europa, centrul său de greutate s-a mutat în Sud, în Africa, Asia și America Latină. Pe fondul renașterii naționale care a cuprins țările lumii a treia, protestul președintelui de Gaulle împotriva hegemoniei americane în Vest și izbucnirea polemicii chino-sovietice în Est au marcat trecerea la o nouă perioadă în care interesele național-strategice ale statelor au trecut pe primul plan, iar conflictul ideologic a început să joace un rol secundar în politica mondială.

Principalul document programatic al poziției independente a PCR a fost Declarația din Aprilie 1964, iar fraza cheie era următoarea:

„Dat fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă, nu există și nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just și ce nu pentru alte țări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor și metodelor construcției socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist“.

Am numit acest fenomen politic desatelitizare stalinistă, deoarece desprinderea din îmbrățișarea ursului sovietic nu a afectat cu nimic caracterul stalinist al regimului politic din România și nici ideologia stalinistă a PCR. Nici măcar „dezghețul“ lui Hrușciov în cultură, literatură și artă nu a avut ecou în politica PCR. Dimpotrivă, Gheorghiu-Dej a adoptat o poziție critică față de Raportul Hrușciov la Congresul al XX-lea, prin care se dezvăluiau crimele și abuzurile lui Stalin, și a luat măsuri severe pentru a împiedica efectele „dezghețului“ hrușciovist în România. Această trăsătură se va accentua la Ceaușescu, a cărui strategie s-a bazat pe împletirea a două laturi aparent contradictorii: accentuarea anti-sovietismului mergea mână în mână cu întărirea caracterului stalinist al sistemului politic. Trebuie subliniat, însă, că elementul antisovietic din politica lui Ceaușescu era limitat de conștiința că, într-o lume bipolară dominată de cele două superputeri, SUA și URSS, comunismul românesc nu putea exista fără puterea militară și politică a Uniunii Sovietice și nici fără participarea la Tratatul de la Varșovia și la CAER. De aceea „raportul de forțe dintre capitalism și socialism“ a rămas o componentă esențială a ideologiei ceaușiste, mereu reafirmată în documentele de partid.

2) Manipularea simbolurilor naționale, inițiată timid de Gheorghiu-Dej, a fost ridicată de Ceaușescu la rangul unei politici de stat. El s-a străduit să se prezinte nu numai continuator al marilor domnitori Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, dar și al figurilor legendare ale regilor Burebista și Decebal din epoca formării poporului român și a primelor structuri statale în spațiul danubiano-carpatic. La un moment dat, a sărit chiar peste cal în rescrierea istoriei prin reliefarea semințiilor băștinașe și diminuarea rolului romanilor în formarea poporului român, exagerare atât de scandaloașă încât a fost nevoit să o rectifice în mare grabă.

În general, Ceaușescu s-a zbatut multă vreme să împace naționalismul său cu ideologia internațională a comunismului și, cum el se voia un „purist“ ideologic, însoțea fiecare act politic naționalist cu o puternică reafirmare a devotamentului său pentru cauza internaționalismului socialist. Mari dificultăți în reconcilierea celor două ideologii antagonice le-a avut Ceaușescu în momentul când a început să cocheteze cu dreapta șovin-antisemită din jurul revistei „Săptămâna“ și al Suplimentului literar-artistic al „Scânteii Tineretului“. El s-a dovedit foarte iscusit în a mulge de dolari finanța evreiască din America și era foarte sensibil la reacțiile businessmenilor și rabinilor din New York care aveau porțile deschise la președintele României și veneau să protesteze împotriva ieșirilor antisemite din cele două publicații. Am menționat această latură a strategiei ceaușiste, deoarece o găsim într-o versiune adaptată în cârdășia electoral-parlamentară dintre FDSN-ul președintelui Iliescu și partidul-revistă România Mare. Singura diferență rezidă în aceea că, pe timpul lui Ceaușescu pornirile șovinist-antisemite erau temperate de exigențele internaționaliste ale comunismului românesc, în timp ce acum ele se pot dezlănțui fără nici o restricție de fond sau formă.

3) Mixajul Partid-Stat a cunoscut sub Ceaușescu forma extremă a sistemului politic comunist, depășind în această privință sistemul stalinist. De fapt, istoricește, statul, destinat în utopia comunistă să dispară cu totul, a început să joace un rol primordial încă din timpul lui Lenin. În lipsa agentului social al revoluției, proletariatul, Partidul Bolșevic ajuns la putere nu putea opera în vid, fiind nevoit să se bazeze din ce în ce mai mult pe stat și pe aparatul său pentru a-și consolida puterea și a-și pune în practică deciziile politice. Sub Stalin, birocrăția de stat va fuziona treptat cu birocrăția de partid, dând naștere nomenclaturii și noii „clase conducătoare“ din URSS. Dar între Soviete și Comitetele de Partid s-a păstrat o delimitare funcțională și nominală.

În România, după ce criticase practica lui Gheorghiu-Dej de a cumula funcția de partid cu cea de stat ca o „încălcare a democrației socialiste“, Ceaușescu, secretar general al PCR, a devenit în 1974 și președinte al Republicii. Pentru a arăta că e vorba de un principiu și nu de o veleitate personală, el a declarat mixajul dintre conducerea de partid și cea de stat ca o trăsătură fundamentală a sistemului politic, pe care a extins-o de sus și până jos, la sat și cătun. Secretarul local de partid devenea prefect de județ sau primar al orașului și satului. Alegerile organelor puterii locale deveneau

astfel o mascaradă, prefectii și primarii fiind de fapt numiți de partid. Într-un cuvânt, Ceaușescu l-a întors pe Marx cu capul în jos.

4) Anti-intelectualismul a constituit o altă particularitate a comunismului românesc în era Ceaușescu. Politica anti-intelectuală a fost aplicată pe o scară mai largă decât oriunde în Răsărit — de la politica salariilor și de cadre la toate domeniile învățământului, științei și artei. Măsurile de partid și de stat menite a reduce sau degrada activitățile culturale au venit una după alta. La început a fost decizia de anulare a stipendului special acordat celor mai de frunte savanți, membri ai Academiei, pentru a-i scuti de griji materiale zilnice. Au fost reduse apoi drastic drepturile de autor pentru cărți și articole, au fost tăiate la sânge subvențiile de stat pentru teatru, film, operă, orchestre simfonice și achiziții de tablouri și sculpturi. Numărul studenților scădea în fiecare an, iar între 1985 și 1989 nu s-a mai construit nici o clasă de școală. În politica salariilor, în vreme ce salariul mediu al muncitorilor din mine, petrol și mașini-unelte era de 4000 lei lunar, un inginer specializat în Anglia în mașini cu comandă numerică câștiga 3500 lei pe lună, iar altul, specializat în Japonia în instrumente optice, 3300 lei pe lună. În contrast izbitor cu retorica oficială a lui Nicolae și Elena Ceaușescu, care ridica în slavă revoluția științifico-tehnică, cei doi au desființat Institutul de Matematică, au degradat Institutul de Informatică și au închis ermetic toate canalele prin care puteau pătrunde în țară informații asupra ultimelor descoperiri în știință și tehnică — de la accesul la publicații periodice și cărți străine, până la participarea specialiștilor români la congrese și seminarii internaționale. În anii '80, nici un student român nu urma cursuri la universități străine. Elena Ceaușescu a mers până la epurarea Ministerului Afacerilor Externe de un mare număr de diplomați care cunoșteau limbi străine.

Explicația politicii anti-intelectualiste este mai adâncă decât agramatismul Ceaușeștilor. Muncitorul industrial de origine țărănească constituia baza socială a partidului comunist. Iar Ceaușescu refuza să sacrifice preeminența muncitorului manual pe altarul revoluției tehnologice și să acorde intelectualilor aceea poziție socială fruntașă pe care această revoluție o reclama.

5) În sfârșit, o particularitate interesantă a ceaușismului a constituit-o contrastul dintre sectarismul rigid al politicii interne și flexibilitatea cu largă deschidere spre Occident a politicii sale externe. În timp ce în politica internă, Ceaușescu se călăuzea după o deviză care suna cam așa: Cine-i comunist, e bun, cine nu-i, e rău, în exterior el se îmbrățișa și sărura cu toate căpeteniile „statelor imperialiste”, se simțea fericit în palatele lor și mânca cu poftă la dincurile de la Casa Albă sau Palatul Buckingham. Nici un conducător comunist nu a reușit să stabilească relații atât de bune și intime cu conducătorii occidentali, care după temerara declarație de protest împotriva invadării Cehoslovaciei din august 1968 au început un adevărat pelerinaj la București.

Ceaușescu a fost primul șef de stat comunist care a stabilit relații diplomatice cu RFG și singurul care a menținut relații strânse cu statul Israel,

și tot el a făcut aranjamentele necesare pentru vizita lui Kissinger la Beijing. În convorbirile cu lideri occidentali, le furniza acestora prețioase informații „de la prima mână” despre conducătorii sovietici și adevăratele lor intenții, cum nici un alt conducător comunist nu îndrăznea să o facă.

Desigur, în anii '80, când principala metodă a lui Ceaușescu a devenit represiunea, iar Securitatea pilonul de bază al dictaturii, toate bunele relații cu Occidentul s-au prăbușit și România a fost obiectul celei mai cumplite izolări internaționale.

În concluzie, particularitățile comunismului românesc nu l-au îndepărtat de la esența regimului comunist, ci au fost mai curând o formă extremă, adesea aberantă, a acestuia. Numai în politica și activitatea externă, succesele comunismului românesc s-au datorat unor abateri de la normal, de la comportarea tipică a statelor comuniste și a liderilor lor, atât ca strategie, cât și ca stil de comportare. Aceasta se explică prin aceea că, în relațiile internaționale, considerentele național-strategice capătă precădere asupra deosebirilor ideologice.

Citatele sunt din lucrarea „Generația irosită” de Silviu Brucan, Editurile Universul — Calistrat Hogaș, dec. 1992.

„Sfera Politică”, nr. 2, ianuarie 1993

3. Ideologii politice

Ideologia este o noțiune mult disputată în literatura de specialitate din cauza credințelor cu încărcătură simbolică și a modului deseori exagerat în care ea prezintă, interpretează și evaluează lumea cu scopul de a modela, mobiliza și dirija pe oameni să se angajeze pe o anumită linie de acțiune. Chiar și Marx era conștient că ideologia conține elemente de ficțiune și mistificare și o „falsă conștiință a realității“.

Oricum, fiecare ideologie este astfel formulată de teoreticieni încât să constituie un ansamblu coerent de idei pe care un om sau un grup social să le aibă despre lumea și societatea în care trăiesc. Dat fiind că o ideologie are o finalitate, un scop, ea este tentată să exagereze importanța acestor idei în constituirea și transformarea realității.

În perioada războiului rece, lupta ideologică atinsese un grad de intensitate maximă, lumea fiind descrisă atât în Est cât și în Vest ca fiind împărțită în două tabere potrivit criteriului ideologic, fiecare fiind aliniată în spatele superputerii conducătoare, Statele Unite și Uniunea Sovietică, angajate într-un conflict atât de ascutit încât confruntarea dintre ele devenea inevitabilă. Cu timpul, însă, s-a constatat că cele două superputeri au căzut de acord asupra unor tratate de neproliferare a armelor nucleare și de dimensionare a rachetelor și bombelor nucleare menite a asigura monopolul lor asupra armelor de distrugere în masă și asupra deciziei finale privind pacea și războiul. În Vest, generalul de Gaulle a respins „hegemonia americană“, iar în Est a izbucnit conflictul dintre China și URSS. Ideologia funcționase doar ca o mască menită a ascunde de ochii popoarelor interese strategice de mare putere, iar aceasta a devenit și mai evident în anii prietenoaselor întâlniri la nivel înalt Reagan-Gorbaciov.

Odată cu prăbușirea comunismului în URSS și Europa de Est au apărut în Statele Unite teorii cu privire la „sfârșitul ideologiei“ și chiar „sfârșitul istoriei“. În realitate, într-o lume care, potrivit datelor

Băncii Mondiale, rămâne 20 la sută bogată și 80 la sută săracă, oamenii din cele două „tabere“ nu pot să-și facă aceeași idee despre lume și societate și cu atât mai puțin despre modul în care este exercitată puterea în lume și societate.

Ideologia rămâne un factor indispensabil oricărui grup social care luptă pentru anumite interese și un anumit scop. Oricât de mari ar fi elementele de iluzie pe care le conține, ideologia este ceea ce ține laolaltă un grup social sau etnic, este ceea ce face pe oameni să acționeze împreună, să lupte împreună, să păstreze puterea împreună. Fără ideologie, drept catalizator, nu există acțiune socială pe scară largă de masă. Din cauza acestei funcții specifice, intensitatea luptei ideologice crește odată cu polarizarea forțelor social-politice implicate în confruntare. În același timp, intensitatea conflictului ideologic scade în societățile care reduc inegalitățile și decalajele din sânul lor.

Trebuie de asemenea să ținem seamă de faptul că o îndoctrinare ideologică sistematică și puternică poate influența mental oameni dintr-un grup social și să-i antreneze în acțiuni străine sau potrivnice intereselor fundamentale ale grupului din care fac parte. Manipularea ideologică a maselor a constituit o armă importantă a regimurilor fasciste și comuniste.

Dictatura este un regim politic caracterizat prin puterea absolută a unei persoane sau a unui grup de oameni militari sau civili sau a unei categorii sociale restrânse (dictatura proletariatului).

Forma cea mai cunoscută este dictatura personală apărută încă din antichitate la greci și romani în situații excepționale de criză sau război. În epoca contemporană sunt cunoscute dictatura lui Lenin (Rusia, 1917) urmată de cea a lui Bella Kun în Ungaria, răsturnat de la putere de Amiralul Horthy (1920), Mussolini în Italia (1922), Primo de Rivera în Spania, Pilsudski în Polonia, Salazar în Portugalia și culminând cu Hitler în Germania și apoi Franco în Spania. În America Latină, cele mai cunoscute dictaturi au fost cea a lui Batista în Cuba și cea a lui Trujillo în Republica Dominicană.

Dictaturi militare mai frecvente au apărut în America Latină și în Africa. În perioada postbelică a avut loc defilarea pe scena lumii a dictatorilor comuniști în Europa de Est, Asia și Cuba. Dictatura proletariatului s-a transformat în dictatura Partidului Comunist și apoi a Secretarului General; în România Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu.

De regulă, dictatura are drept pilon politic principal partidul unic; ea desființează celelalte partide politice și interzice orice activitate opoziționistă, recurgând la forță și represiune pentru a exercita puterea absolută asupra societății.

În teoria marxistă „dictatura revoluționară a proletariatului” reprezintă faza intermediară între răsturnarea burgheziei și instaurarea „societății fără clase”, societatea comunistă.

Democrația înseamnă ideologic puterea poporului, dar definiția ei cunoaște mai multe variante, iar aplicarea ei în viața socială și mai multe. În dicționarele de politologie se pune accentul pe faptul că democrația este guvernarea întregului popor și nu a unei clase, unui grup sau unei persoane.

Istoriceste, concepția despre democrație a evoluat în mod semnificativ. În Grecia antică, unde s-a născut însăși noțiunea de democrație, ea era limitată în privința drepturilor și libertăților politice la cetățeni, în timp ce sclavii în număr foarte mare erau lipsiți de drepturi. Evul Mediu și feudalismul n-au constituit un cadru propice pentru dezvoltarea democrației. Abia în epoca modernă au apărut gânditori și oameni politici care susțineau că democrația cere abolirea diferențelor și privilegiilor de clasă, rasă și sex, iar Revoluția Franceză (1789) a lansat principiile nobile: *Liberté, Egalité, Fraternité*, care au devenit fundamentul democrației moderne. Dar chiar și părinții fondatori ai Americii care au formulat principiul că „toți oamenii sunt creați egali” și au elaborat cea mai avansată teorie a democrației politice, au acceptat în practică existența sclaviei negrilor păstrată multe decenii în Statele din Sud.

Sistemul electoral a avut și el o evoluție sinuoasă de la privilegiile acordate claselor și categoriilor suspuse din epoci mai vechi la acceptarea sufragiului universal, tinzând să includă întreaga populație adultă, indiferent de naționalitate sau rasă, sex și credință religioasă.

O latură importantă a democrației privește raportul dintre majoritate și minoritate. În timp ce principiul fundamental al democrației proclamă că puterea trebuie să reprezinte majoritatea, așa cum este exprimată în votul popular, este egal de important ca minoritatea să aibă întreaga libertate și posibilitate de a-și exprima vederile și apăra interesele.

Problema nerezolvată a democrației rezidă în contrastul dintre principiul politic al egalității cetățenilor și inegalitatea economică

dintre aceeași cetățeni, ținând seama că cei bogați dispun de mijloace superioare în exercitarea și difuzarea vederilor lor politice.

O serie de anchete făcute de politologi cunoscuți (S.M. Lipset) demonstrează că dacă națiunea este mai bogată, democrația are șanse mai mari să reușească, deoarece dispune de acel surplus din care poate finanța măsurile de protecție socială pentru păturile nevoiașе. Societățile divizate între o masă de oameni nevoiași și o elită privilegiată nu permit funcționarea în bune condiții a democrației, dând naștere la convulsii sociale. Gradul de urbanizare și de cultură al populației este de asemeni important — cu cât este mai înalt, cu atât este mai favorabil democrației.

Democrația directă și indirectă. Regimurile politice din lumea contemporană sunt reprezentative sau indirecte, în sensul că cetățenii exercită puterea prin reprezentanții lor aleși, iar partidele politice joacă acest rol intermediar între cetățean și putere. Explicația democrației indirecte rezidă în aceea că treburile de stat în societatea modernă sunt atât de complicate și exigente încât nu orice cetățean poate să le stăpânească pentru a le efectua în mod corespunzător. Formula lui Lenin că „orice bucătăreasă poate să conducă treburile de stat“ a sunat demagogic și a fost prilej de glumă și ironie, amintindu-se că Lenin nu a numit nici o bucătăreasă în guvernul său. Este tot atât de adevărat că mulți dintre cei aleși în funcții de deputați, senatori sau miniștri se dovedesc inapți sau incompetenți. Se ajunge astfel la concluzia că politica este o profesie care cere cunoștințe și o pregătire specială, de unde expresia franceză *la classe politique*.

Democrația directă sau participatorie este proiectată ca o formă a viitorului, când toți cetățenii vor fi suficient de culti și pregătiți pentru a participa direct la deciziile de stat.

Referendumul este o procedură apropiată democrației directe deoarece exprimă voința poporului fără a mai trece printr-o pătură intermediară, deputați sau senatori.

Dreapta – centru – stânga constituie o schematizare a spectrului politic. La originea ei se află așezarea deputaților în prima Adunare Constituantă după Revoluția Franceză, când la stânga Președintelui s-au așezat revoluționarii radicali, iar la dreapta cei moderați. De aici, noțiunea de dreapta s-a aplicat partidelor cu tendințe conservatoare, iar stânga celor care preconizează schimbarea socială, deli-

mitare care se potrivea spectrului politic al societății polarizate din secolul al XIX-lea. Ulterior, odată cu formarea unei largi clase mijlocii în țările dezvoltate, partidele de centru au dobândit o pondere politică mai mare.

În țările comuniste aceste categorii au fost folosite de Partidul Bolșevic în primele decenii după revoluție, când Stalin a organizat faimoasele procese împotriva devierii de stânga a lui Troțki și a devierii de dreapta a lui Buharin. Stângismul era anatema ce se aplica celor care voiau să accelereze trecerea la societatea comunistă „fără clase“, iar devierea de dreapta celor care preconizau forme sau metode capitaliste, adică economia de piață și democratizare.

În societatea postcomunistă, dreapta o formează partidele politice care sunt în favoarea instaurării capitalismului și democrației de tip occidental, iar stânga se declară pentru o economie socială de piață cu un rol activ al statului în economie și o puternică latură de protecție socială. Dat fiind că clasa mijlocie se află abia în curs de formare, cele două orientări preferă să se definească centru-dreapta și centru-stânga. Atât stânga cât și dreapta au aripi extreme în viața politică, extrema dreaptă având de regulă o coloratură naționalist-șovinistă.

Liberalismul a apărut ca o doctrină economică a principiului „laissez faire, laissez passer“ și s-a transformat într-o ideologie politică atotcuprinzătoare care apără și promovează libertatea ca principiu fundamental al existenței sociale și preconizează „guvernul minimal“ — adică reducerea la minimum a rolului statului în economie.

Ideologii liberalismului priveau omul ca fiind eliberat de orice constrângere materială sau morală. În Anglia, Adam Smith, Bentham, Ricardo, Malthus și John Stuart Mill, iar în Franța Jean-Baptiste Say și Bastiat au elaborat doctrina clasică a liberalismului economic care consideră legile pieței și ale liberului schimb ca motor al vieții economice și regulator al producției și consumului, opunându-se intervenției statului în economie.

Liberalismul politic, elaborat de Toqueville, Constant, Guizot și Royer Collard, s-a preocupat îndeosebi de libertatea supremă a individului și de punerea lui la adăpost de orice putere publică, cu rezervele cuvenite la adresa revendicării „egalitare“ a poporului. Dezvoltarea liberă a individului este formula-cheie a liberalismului.

Neo-liberalismul: în epoca contemporană, liberalismul a evoluat în mod sensibil, adaptându-se schimbărilor care au intervenit în însăși structura și practica sistemului capitalist în special după marea criză economică din 1929-32. Renunțând la formulele liberalismului clasic devenite anacronice, neoliberalismul preconizează „economia concertată” — respingând dirijismul economic al guvernului, dar acceptând o „antantă” între sectorul privat al industriei și stat, ca garant al interesului comun. De asemeni, neo-liberalismul a acceptat acel pachet de măsuri de protecție socială adoptat în perioada postbelică în Occident, denumit *Welfare State*.

Critica cea mai violentă a liberalismului a venit din partea neo-conservatorilor americani și, în special, a președinților Ronald Reagan și George Bush, în timpul campaniilor electorale.

Social-democrația a debutat în secolul trecut ca o mișcare politică vizând schimbarea societății capitaliste și a evoluat treptat spre integrarea politică în sânul acestei societăți și acceptarea regulilor jocului democratic menit a asigura funcționarea ei.

Vechea mișcare socialistă de la jumătatea secolului al XIX-lea s-a aflat multă vreme sub influența scrierilor lui Karl Marx și Friedrich Engels, care au și activat ca fondatori ai Internaționalei Socialiste. Pe vremea aceea, partidele social-democrate formulau în programele lor principiul luptei de clasă, al cuceririi puterii prin alegeri de către clasa muncitoare și al transformării societății capitaliste într-o societate socialistă, în care mijloacele de producție să fie socializate.

Cotitura ideologică a social-democrației s-a produs imediat după al doilea război mondial în Partidul Social-Democrat German și în Partidul Laburist din Marea Britanie. În 1951, Internaționala Socialistă a adoptat oficial noua ideologie social-democrată, care marca renunțarea la lupta de clasă și la marxism, mutând accentul de pe revendicările fundamentale economice (socializarea mijloacelor de producție), pe lupta politică parlamentară în cadrul sistemului. Socialismul nu mai este privit ca un sistem bazat pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, ci ca un ansamblu de principii morale care pot fi înlăptuite în cadrul orânduirii capitaliste. Capitalismul este prezentat drept un fenomen progresist, mai ales că, ulterior, partidele social-democrate aflate la putere în mai multe țări europene au introdus acel pachet de măsuri ca ajutorul de șomaj, accesul muncitorilor la învățământ și la îngrijirea sănătății ș.a. (*Wel-*

fare State), prin care s-a tocit ascuțișul conflictelor de clasă din capitalism. În concepția social-democrată, statul este prezentat ca arbitru situat deasupra claselor, apărător al intereselor tuturor membrilor societății. În politica externă, Internaționala Socialistă și-a îndreptat atenția asupra țărilor subdezvoltate, sprijinind lupta lor pentru o nouă ordine economică internațională, mai justă.

Creștin-democrația a apărut ca o mișcare puternică imediat după război în 1944-45. În mișcarea de rezistență împotriva nazismului, grupurile creștine au colaborat cu socialiștii și comuniștii. Aceste grupuri creștine constituie cadrele marilor partide democrat-creștine înființate în Italia, Germania și Franța (MRP). În Italia și Franța, ele participă la primele guverne în care intră și comuniștii, dar treptat creștin-democrații se delimitează de comuniști și devin adversarii lor. În Germania, partidul democrat-creștin reușește să grupeze în jurul lui toate curente de dreapta și centru-dreapta, formând un partid puternic.

Ceea ce conferă partidelor democrat-creștine o culoare ideologică distinctă este latura moral-religioasă de esență conservatoare. De altfel, în Belgia, Olanda și Austria, ele absorb vechile formațiuni conservatoare, schimbându-le doar numele. În ce privește latura creștină, singurul impediment este apartenența la biserici diferite — catolică și reformată. Dar această latură ține mai mult de principii morale decât de practica religioasă.

Toate partidele democrat-creștine se situează la centru-dreapta, ceea ce nu le-a împiedicat să formeze guverne de coaliție cu social-democrații în Germania sau cu socialiștii în Italia.

Ca orientare generală, partidele democrat-creștine tind să confere centrului-dreapta o alură nouă, cu deschidere față de problematica sfârșitului de secol XX, corespunzătoare neo-capitalismului care caracterizează Europa occidentală în zilele noastre. Baza lor socială este clasa mijlocie și partea ei superioară, mai bogată.

Neo-conservatorismul a luat naștere ca o ideologie politică a aripii de dreapta a partidului republican din Statele Unite și ca o reacție pe toată linia împotriva asigurărilor sociale „excesive” și a mișcărilor pentru egalitate socială și rasială care au culminat în anii 1960 prin demonstrații puternice de protest, contestare și participare a maselor și studenților în jurul războiului din Vietnam.

Ideologii neo-conservatorismului s-au grupat în jurul a două publicații de dreapta: „The Public Interest“, editat de Irving Kristol și Nathan Glazer, și „Commentary“ editat de Norman Podhoretz. Ei deplâng declinul autorității într-un moment în care „societatea este coruptă în cultura și valorile ei, iar instituțiile sunt deranjate“. În cartea *Amurgul autorității*, Robert Nisbet prezintă un tablou pesimist și sumbru al societății americane zguduită de oribilele crime din Vietnam și de afacerea Watergate; el inventariază toate criticile stângii și ale gânditorilor radicali la adresa militarismului și a alienării sociale care a cuprins tineretul, denunță corupția academică, declinul condiției umane și giganticul aparat politic al statului modern, jumătate mașinărie de război și jumătate aparat de asigurări sociale, într-un cuvânt, birocrație activată de setea de putere și corupție. Inima problemei — după Nisbet — rezidă în relația pervertită care s-a stabilit între stat și instituții nepolitice ca familia, comunitățile locale, clasele sociale și biserica. El suspină nostalgic după o Americă idilică (pe care o fixează cronologic între războiul civil și primul război mondial), când nu exista un stat-Leviathan, localismul și pluralismul înfloreau, valorile familiei, muncii și lucrurile „sfinte“ erau respectate, partidele politice erau modele de vigoare și fervoare ideologică, iar războaiele Americii erau „curate“. Pluralismul lui Nisbet este de tip medieval, deoarece grupurile sociale și politice sunt înțelese în termeni de autoritate ierarhică, norme morale și existență staționară. Această Americă a fost subminată de o combinație de lideri setoși de putere, intelectuali angajați în politică și forțe de stânga — precizează el. Idealul lui Nisbet este un *regim autoritar* sub egida căruia să reînvie un asortiment ciudat de valori — naționalism etnic, religia fundamentalistă, comuna, rudenția și localismul, inclusiv „rolul încă enigmatic al corporațiilor transnaționale“. Principiile de organizare ar urma să fie: autonomia instituțiilor majore ale societății (familia, școala, economia, religia etc), descentralizarea și renașterea instituțiilor locale, instituirea ierarhiei și stratificării inegalității. În sfârșit, să domnească *tradiția*, și nu legea.

Păcatul originar al conservatorismului american rezidă în faptul că este damnat să se manifeste într-o țară fără trecut feudal, în care capitalismul cel mai dinamic a creat o societate pasionată de progresul tehnic și de schimbările impuse de acesta. În asemenea condiții social-istorice este greu să găsești categorii și valori constante și elemente de continuitate.

Lansat cu mare forță și cu imense mijloace financiare, neo-conservatorismul american a cunoscut o perioadă de glorie în timpul administrației republicane a lui Ronald Reagan. Sub George Bush, acuzat de dreapta de a fi „trădat“ cauza neo-conservatorismului, a început declinul, iar votul popular din toamna lui 1992 a marcat eșecul lui. Președintele Bill Clinton reprezintă antiteza neo-conservatorismului.

Fascismul este o ideologie politică elaborată de Mussolini în Italia după primul război mondial și dezvoltată de Hitler în Germania în 1934, Franco în Spania în 1938, cunoscând o epocă de aur în anii victoriilor militare ale Wehrmachtului în întreaga Europă.

Istoriceste, totul a început cu „victoria mutilată“ – cum a numit Mussolini Tratatul de la Versailles, dictat de Franța, Anglia și Statele Unite, prin care revendicarea orașului Fiume de către Italia a fost respinsă.

În același an, Mussolini creează prima fascie și declanșează bătălia cuceririi puterii prin violență, ridicată la rangul de metodă politică legitimă („Deoarece violența noastră izvorăște dintr-o situație de cangrenă, ea este morală și sfântă“). Violența era îndreptată împotriva socialiștilor și comuniștilor aflați după război în plin avânt politic. În 1922, printr-o lovitură de forță, deputatul Mussolini devine prim-ministru iar fasciile „partid de stat“.

O primă trăsătură a ideologiei fasciste a constat în afirmarea caracterului *revoluționar* al mișcării. Deși nici în Italia, nici în Germania, fascismul nu s-a atins de structurile capitaliste, Mussolini și Hitler tunau și fulgerau împotriva plutocrației – pe care o situau de regulă în afara granițelor, în America sau Anglia.

Opoziția fascismului față de ideologiile de stânga mergea până la *combaterea democrației* sub lozinca „Pentru revoluție, contra democrației“ pe care Mussolini a condamnat-o lapidar: „Într-un cuvânt, întreaga lume a principiilor de la 1789“ – anul revoluției franceze.

Cultul violenței ajunge, la paroxism, apologia războiului. „Numai războiul – susține Mussolini – duce la tensiune maximă toate energiile“ sau „Războiul este tot atât de necesar omului ca și maternitatea femeii“, ajungând la faimoasa declarație „Am ales drept deviză a vieții mele, a trăi în mod periculos“ (*Vivere pericolosamente*).

După cum pericolul exterior cere militarism, pericolul interior cere militarizarea progresivă a vieții cetățeanului, începând cu copiii și tineretul (Balilla în Italia, Hitler-Jugend în Germania). Toți fas-

ciștii trebuie să poarte uniformă de tip paramilitar cu cămăși negre în Italia, cămăși brune în Germania, însoțite de elogiul bravurii și virilității.

Fascismul pretindea să fie și un nou stil de viață pe care în mod obligatoriu să-l adopte toți cetățenii.

Iată câteva citate caracteristice din Mussolini:

„Noi reprezentăm un principiu nou în lume, noi reprezentăm antiteza netă, categorică, definitivă a democrației și plutocrației.“

„În doctrina fascistă, Imperiul nu este numai o expresie teritorială, militară sau comercială, ci și spirituală și morală.“

„Viața așa cum o concepe fascistul — este gravă, austeră, religioasă: ea este trăită în întregime într-o lume dirijată de forțele morale și responsabile ale spiritului.“

Nazismul a adăugat o nouă față fascismului, prin accentul pus pe originea de sânge și de rasă, proclamând superioritatea rasei ariene pure și dreptul acesteia de a domina și conduce celelalte rase, inferioare, chiar și de a le lichida din punct de vedere fizic, așa cum a procedat în practică în lagărele de concentrare și cuptoarele organizate în Germania, Polonia ș.a.

Cartea lui de căpătâi a fost *Mein Kampf* de Adolf Hitler, precedată de o întreagă școală geopolitică reprezentată de teoreticieni ca Chamberlain, contele de Gobineau și Haushofer, culminând cu Alfred Rosenberg, autorul noțiunii de *spațiu vital* (*Lebensraum*), al glorificării superiorității rasei ariano-germane și al justificării genocidului națiunilor așa-zis inferioare.

Preluând vechiul mit german „Sânge și Onoare“, nazismul preconiza nu numai „epurarea“ propriei țări, dar și cruciada rasei pure ariene asupra vecinilor săi. Nazismul s-a străduit să exploateze pan-germanismul rănit și complexul frustrării unui popor orgolios și umilit de înfrângerea din primul război mondial și de Tratatul de la Versailles. În aceasta rezidă originalitatea nazismului în raport cu doctrina inițială a fascismului.

Cealaltă latură originală o constituia descoperirea vinovatului din interior — evreii. Pentru eliminarea acestora, Hitler a preconizat „soluția totală“ — lichidarea fizică a milioanelor de evrei din Europa, care a dus la cel mai monstruos holocaust din istorie.

Legionarismul a fost versiunea românească a fascismului, căruia i-a adăugat un element mistic creștin-ortodox și o pronunțată formă țărănească, adaptată structurii sociale a României interbelice.

Legionarismul „Gărzii de Fier” s-a lovit, însă, de particularitatea națională a fascismului, care l-a făcut să apară coerent numai în țările mari, capabile să participe la competiția dintre marile puteri pentru supremație mondială — Italia, Germania și Japonia. În țările mici, fascismul devenea inevitabil dependent de o mare putere (Cuba lui Batista — de Washington, Spania lui Franco — de Germania și Italia, Garda de Fier — de Germania), deși ideologia naționalistă venea în conflict cu tendința de dominație a mării puteri și se subordona acesteia. În România, această contradicție a apărut atunci când Germania și Italia au decis Dictatul de la Viena (30 august 1940), prin care Ardealul era sfârtecat și oferit în parte Ungariei, hotărâre nedreaptă, pe care Garda de Fier a acceptat-o doar din supunere față de Hitler.

Comunismul este ideologia elaborată de Marx și Engels cu privire la transformarea societății capitaliste într-o societate socialistă și apoi comunistă, ideologie pe care Lenin și Stalin au adaptat-o la condițiile subdezvoltării Rusiei.

În lucrările acestora, comunismul este descris ca o orânduire socială fără clase, în care mijloacele de producție sunt proprietatea întregului popor și există o deplină egalitate a tuturor membrilor societății, iar pe baza creșterii continue a producției și avuției sociale se va înlăptui principiul „de la ficcare după capacitate, ficcăruia după nevoi”.

Construirea comunismului este scopul final al luptei proletariatului sub conducerea partidului său comunist. Dar aceasta nu se poate realiza printr-un salt din capitalism direct în comunism, ci numai prin faza intermediară socialistă. În această fază trebuie să se obțină o dezvoltare uriașă a forțelor de producție și să se creeze o abundență de bunuri materiale și spirituale, ca să se poată trece la comunism.

În plan politic, trebuie instaurată dictatura proletariatului sub conducerea partidului comunist, care conduce prin intermediul planului de stat întreaga economie și cu ajutorul aparatului de stat întreaga societate spre realizarea obiectivelor menționate mai sus.

O latură importantă a ideologiei comuniste o constituie internaționalismul proletar sau socialist așa cum este exprimat în chema-

reat: „Muncitori din toate țările, uniți-vă!” și în principiul „Un popor care asuprește alte popoare nu poate fi liber”.

Ca mare experiment istoric, comunismul se baza pe o serie de postulate formulate de Marx la jumătatea secolului trecut. Primul postulat susținea că, datorită industrializării, proletariatul va deveni din ce în ce mai numeros încât va ajunge clasa dominantă a societății, obținând astfel puterea care va pune capăt capitalismului.

Al doilea postulat prevedea că clasa muncitoare, dominantă numeric și politic, va forma o societate omogenă, în care vor dispărea deosebirile de clasă.

Iar al treilea argumenta că partidul comunist, conceput inițial ca avangardă a proletariatului, va deveni partidul viitorului, deoarece întruchipează cele mai înaintate forțe productive ale societății.

Ei bine, revoluția științifico-tehnică a invalidat aceste postulate unul după altul. În loc să sporească numeric, muncitorimea industrială scade. În locul omogenizării sociale, suntem martorii diferențierii sociale. În sfârșit, în era computerului și informaticii, muncitorul industrial nu poate fi descris ca întruchipare a celor mai înaintate forțe productive și, deci, partidul comunist nu mai poate pretinde a fi partidul viitorului.

Pe lângă aceste cauze fundamentale, viciile politice, economice și sociale ale experimentului comunist explică eșecul său istoric.

Naționalismul este ideologia care preamărește și exaltează națiunea sau naționalitatea pe plan politic, economic, moral și cultural pe deasupra intereselor de clasă sau de grup social. Naționalitatea cetățeanului trebuie să fie centrul identității și loialității sale.

La originea naționalismului se află inegalitatea dintre state și națiuni în sistemul internațional, discrepanțele și decalajele între state în materie de mărime, putere, bogăție și nivel de dezvoltare.

Inegalitatea internațională este orizontală, în timp ce inegalitatea în cadrul statului este verticală. Prima generează tendința puterilor mari și bogate de a exploata superioritatea lor și reacția națiunilor mici și sărace împotriva politicii de dominație și exploatare. Naționalismul marilor puteri are un caracter expansionist și a cunoscut o epocă de vârf în perioada dezvoltării capitalismului pe arena mondială și a cuceririlor coloniale. Acest tip de naționalism s-a afirmat prin asemenea lozinci ca *White Man's Burden* (Povara omului alb), poleiala ideologică a imperialismului britanic, care-și asuma povara de a civiliza popoarele de culoare, *Mission Civilisatrice*

(Misiune civilizatoare), cu accent pe răspândirea culturii franceze în colonii, *Manifest Destiny*, destinul încredințat Americii de a extinde aria democrației și, bineînțeles, a capitalului american în Atlantic și Pacific. Reacția la expansiunea colonială a făcut pe unii autori să sublinieze: „În Asia și Africa naționalismul este răspunsul popoarelor la impactul Occidentului“ și dat fiind că autorul este american să adăugăm la Asia și Africa, America Latină.

În ceea ce privește naționalismul vertical, el a luat naștere fie în cadrul unor imperii (Habsburgic sau Țarist) în care existau națiuni oprite, fie în cadrul statelor multinaționale (URSS, Iugoslavia, India ș.a.) în care națiunea dominantă exercita puterea în stat, ținând pe celelalte națiuni și naționalități într-o poziție de inferioritate.

Prin naționalism se înțelege identificarea emoțională a membrilor națiunii unul cu altul, și cu statul lor, o stare de spirit în care loialitatea supremă a individului este datorată statului național. Atașamentul pentru locul de baștină, tradițiile locale și autoritatea teritorială au existat în grade diferite de-a lungul întregii istorii. Dar abia spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, odată cu formarea statelor naționale, naționalismul, în sensul modern al cuvântului, a devenit un sentiment general recunoscut, care modelează întreaga viață publică a unei țări. În tipurile de comunitate etnică prenaționale, divizate de antagonisme de clasă, sentimentul de a aparține entității politice caracteriza doar o parte a populației, pentru a folosi un termen modern, cetățenii de clasă I. Statul național, deși păstra diviziunea societății în clase, îmbrățișează toate straturile populației de pe un anumit teritoriu, strângându-le laolaltă într-o singură comunitate, cu un singur guvern, o singură piață, un cod de legi și o Constituție, o frontieră și un interes național. Iar odată cu sufragiul universal, libertățile sindicale și participarea partidelor muncitorești la viața politică și instaurarea a ceea ce s-a numit *Welfare State*, a avut loc integrarea clasei muncitoare în comunitatea națională, depășindu-se situația descrisă în Manifestul Comunist că „muncitorii nu au patrie“.

Dat fiind modul competitiv al politicii internaționale în care se manifestă atât politica de mare putere și lupta pentru hegemonie mondială, cât și tendința de afirmare națională a țărilor mici și mijlocii, se poate conchide că toate națiunile sunt naționaliste, numai cele care renunță la apărarea limbii, teritoriului, identității etnice, economiei și culturii naționale nu sunt naționaliste, și deci condamnate la pieire.

În politică, toate partidele care militează pentru promovarea intereselor naționale sunt naționaliste.

Forma firească, naturală, a folosirii ideologiei naționaliste în politică apare atunci când ea exprimă năzuința și lupta unei națiuni pentru independență de sub ocupația sau influența străină. După cucerirea independenței și a constituirii statului național, partidele care țin să realizeze capital politic de pe urma naționalismului, sunt înclinate să-l supraliciteze, prezentând exigențele naționale într-o formă extremă, atât în fond cât și în formă. De regulă, partidele de extremă dreapta, având o bază socială restrânsă, recurg la lozinci și agitație supranaționaliste pentru a-și lărgi suportul popular.

Alienarea este un concept important în teoria socială și politică modernă. În termeni simpli, alienarea se referă la separarea omului de societate, de proprietate sau de muncă.

În versiunea teologică creștină, alienarea este depărtarea omului de Dumnezeu, pricinuită de săvârșirea păcatelor, care generează nefericire. Depășirea alienării poate fi realizată cerând Creatorului iertare și acceptându-l pe Isus drept salvator.

La Marx, alienarea este un concept central, care asumă forme diferite în fiecare epocă istorică. În societatea capitalistă, muncitorul suferă de alienare, deoarece este înstrăinat de produsul muncii sale și nu poate recunoaște munca sa ca o întruchipare a puterii sale creatoare, fiind astfel înstrăinat de însuși munca sa.

Tema alienării a fost reluată de existențialiștii secolului nostru, ca Jean Paul Sartre și Albert Camus, pentru care alienarea este o trăsătură intrinsecă a condiției existenței umane. Pentru acești autori, ca și pentru Hegel, alienarea este prețul pe care omul îl plătește pentru libertatea sa.

Anarhismul este o doctrină care susține că societatea poate și trebuie să fie organizată fără autoritatea coercitivă a statului. Critica anarhistă se extinde și asupra altor forme de autoritate ierarhică — biserica, armata, întreprinderi capitaliste, birocrăția de stat etc.

Max Stirner, neohegelian german, a exaltat anarhismul până la forma sa nihilistă, susținând că individul trebuie să acționeze după cum îi place, fără a ține seama de Dumnezeu, de stat sau de reguli morale.

Francezul Proudhon a formulat concepția mutualistă — un compromis între proprietate și comunism. El susținea că fiecare persoană

poate poseda mijloacele sale de producție, singur sau în colectiv, fiind recompensat, însă, numai pentru munca sa, eliminând profitul și chiria, ceea ce duce la un grad înalt de egalitate.

Rusul Bakunin a pus accentul pe colectivism, preconizând un viitor în care muncitorii organizați vor expropria capitalul, fiecare grup de muncitori devenind stăpân pe mijloacele de producție, distribuția bunurilor produse fiind decisă în mod colectiv, în conformitate cu munca depusă. Bakunin s-a opus comunismului lui Marx, socotindu-l autoritar, și a pledat în favoarea acțiunilor violente împotriva statului și a instituțiilor sale.

Articole de analiză

Cât de tare trebuie să ne îngrijoreze Polonia?

Ion Cristoiu

Confirmând sondajele de opinie, Alianța Stângii Democratice a învins în alegerile generale din Polonia. E vorba de o coaliție formată din 28 de mișcări de stânga, având drept pivot Partidul Social-Democrat, care nu e altul decât fostul Partid Comunist Polonez, aflat la putere timp de 40 de ani. Ținând cont de rezultatele obținute și de alte formațiuni de stânga, între care se numără și Partidul Țărănesc, partid satelit al comuniștilor în perioada guvernării, un fel de Frontul Plugarilor al lui Petru Groza, se poate afirma că în Polonia stânga a raportat victoria în alegeri. Deși previzibil, rezultatul a fost primit în Europa și în lume ca o surpriză. Lucru firesc, dacă ne gândim că, deși știau că așa va fi, mulți politicieni au sperat până în ultima clipă că n-o să se întâmple. Sentimentul general, atât în Est, cât și în Vest, e cel al unei neliniști mai mult sau mai puțin ascunse. Mulți sunt înclinați să vadă în rezultatul alegerilor din Polonia începutul unui proces de restaurație comunistă în întreg Estul. Ceea ce în Europa Centrală și de Vest a fost adus de tancurile sovietice — spun ei — e pe cale să revină prin alegeri strict democratice. Îngrijorarea, mai mult sau mai puțin profundă a cercurilor politice din Europa, e perfect explicabilă dacă o raportăm la valoarea de semnal pe care o reprezintă victoria foștilor comuniști la scrutinul din Polonia. Țara lui Lech Walesa a fost considerată totdeauna ca un bastion al lumii occidentale. Să nu uităm că una din cauzele spargerii alianței dintre Vest și Uniunea Sovietică după cel de- al doilea război mondial a constituit-o Polonia. Stalin a ținut neapărat să instaureze aici comunismul. Puterile occidentale, care au intrat în război în numele libertății și independenței Poloniei, s-au opus din răsputeri. Războiul rece și-a avut unele din începuturi și în gravele neînțelegeri dintre Est și Vest pe tema Poloniei. Această țară a fost și cea dintâi care a spart lagărul comunist. Spațiu al revoltei din 1956,

Polonia a fost scena pe care în iunie 1989, doar la câteva săptămâni după ce Sindicatul „Solidaritatea“ fusese legalizat, pentru prima oară după interzicerea sa în 1982, câștiga alegerile împotriva comuniștilor. De atunci, Polonia s-a aflat între fostele țări comuniste în primele rânduri ale procesului de trecere la democrație și economia de piață. Urmare a unor condiții specifice (importanța strategică, existența unui puternic lobby polonez în America), Occidentul a pompat în Polonia miliarde de dolari. Cu toate acestea, polonezii au votat acum pentru o stângă a cărei guvernare au cunoscut-o timp de peste patru decenii. E normal ca politicienii din Europa să fie îngrijorați de rezultatele alegerilor poloneze. Raționamentul lor e foarte simplu. Dacă și în această țară, după patru ani de reformă și democrație, populația a votat pentru comuniști, ce să mai spunem de alte țări din Est, care n-au beneficiat nici de substanțialul ajutor financiar occidental, nici de tradițiile de luptă ale „Solidarității“?!

Dacă analizăm rezultatul scrutinului din Polonia nu din punctul de vedere al semnalului, ci din punctul de vedere al realității, îngrijorarea nu e chiar atât de justificată. În primul rând, pentru că învingătorii nu sunt comuniști tradiționali, cei care au cucerit și au avut puterea în Polonia și în Est, ci comuniștii reformiști. Aceștia recunosc regulile jocului democratic și cele ale economiei de piață. Numai că ei pun un mai mare accent pe protecția socială. Din acest punct de vedere, denumirea de social-democrați, are o anumită acoperire. Dacă ar fi să facem o raportare la realitatea României, Alianța Stângii Democratice, ar corespunde nu atât Partidului Socialist al Muncii, cât mai ales Partidului Democrației Sociale. Riscând o comparație, alegerile din Polonia ar corespunde mineriadei din septembrie 1991. În Polonia, terapiei de șoc i-a pus capăt votul liber exprimat. În România, i-au pus capăt minerii. În aceste condiții, e greu de presupus că victoria Alfanței Stângii Democratice ar putea duce la reinstaurarea dictaturii comuniste. Acest gen de regim politic e apus pentru totdeauna. S-ar putea ca țările din Est să se confrunte la un moment dat cu regimuri dictatoriale. În nici un caz, ele nu vor fi de tip comunist. În al doilea rând, rezultatul scrutinului din Polonia are loc într-o conjunctură internațională net diferită de cea de la sfârșitul celui de-al doilea război mondial. URSS, bastionul comunismului, nu mai există. Deși comunistă, China practică economia de piață. Lumea e dominată de Occident în frunte cu America. Dacă ar fi tentați într-o restaurație, foștii comuniști polonezi s-ar confrunta cu riscurile izolării și chiar ale ostilității occidentale. Ei știu acest lucru. Și de aceea, cred că între platforma lor electorală și practica lor politică va fi, ca și în cazul PDSR, o diferență substanțială.

„Evenimentul zilei“, 21.IX.1993

Între democrație și piață

Silviu Brucan

Cu un an în urmă predomina atât în Vest cât și în Est o viziune idilică asupra împletirii armonioase între trecerea la democrație și cea la economia de piață în societățile postcomuniste. Dat fiind că ambele se impuneau cu necesitate, noi toți credeam că ele vor merge mână în mână. Astăzi, după un an, principala concluzie este că între tranziția la democrație și cea la economia de piață apare de fapt o contradicție flagrantă.

Tranziția la economia de piață este o perioadă extrem de dificilă și dureroasă. Vechile metode și mijloace ale economiei de comandă nu mai funcționează, în timp ce noile forme și instituții ale pieței nu au prins viață și nu joacă încă rolul stimulator și regulator în economie. Este o perioadă de confuzie și haos chiar și în țările care au avansat cel mai repede pe această cale, Ungaria și Polonia, în pofida miliardelor de dolari și a masivelor investiții pompate în aceste țări din Occident. La rândul lor, confuzia și haosul economic dau naștere unor convulsii sociale explozive. Liberalizarea prețurilor produce o inflație galopantă și implicit o profundă nemulțumire în rândurile muncitorilor, funcționarilor și pensionarilor. Iar privatizarea fabricilor și măsurile pentru a le face eficiente generează un șomaj de milioane, al cărui spectru înspăimântă pe muncitorii obișnuiți să trăiască cu certitudinea asigurării locului de muncă, indiferent dacă munceau bine sau prost.

Instaurarea în același timp a democrației proclamă dreptul de a forma sindicate libere și de a declara grevă și de aceea muncitorii ripostează și la inflație și la șomaj prin greve, agravând astfel și una și alta. De fapt, se împiedică astfel depășirea crizei, care poate avea loc numai prin mărirea producției de mărfuri, nicidecum prin scăderea ei. Tot sub imperiul democrației, guvernele cedează, acceptând creșteri de salarii în timp ce producția scade: în Polonia cu 35-40 la sută, în Ungaria cu 15-20 la sută, în Bulgaria cu 30 la sută, în România cu 25-30 la sută. Se pune o întrebare legitimă: cum poți ieși din criză, dacă prețurile și salariile cresc, iar mărfurile care ar trebui să umple rafturile magazinelor sunt mai puține?

Să examinăm efectul în politică al acestor tendințe contradictorii, luând cazul cel mai frapant: Polonia. O dată cu victoria în alegerile din iunie 1989 a Solidarității, s-a inaugurat acolo o dezvoltare democratică, iar guvernul condus de primul ministru nencomunist din Est, Mazowiecki, a adoptat strategia terapiei de șoc în aplauzele guvernelor și presei occidentale. Ministrul de finanțe, Balcerowitz, a fost ridicat în slăvi ca „geniu economic” pentru a fi aplicat măsuri drastice de liberalizare a prețurilor și pentru repeziciunea cu care a trecut la privatizarea industriilor. Bineînțeles, inflația galopantă (1700 la sută) și șomajul de un milion au generat mișcări greviste, dar Solidaritatea a reușit să le țină sub control. Până la urmă, abundența de mărfuri din magazine a redus sensibil inflația. Dar a apărut peste noapte o

largă clasă mijlocie (finanțată în parte și de milioanele de polonezi din America) și la celălalt pol social — sărăcimea, care nu are acces la mărfurile prea scumpe din magazine, apreciată la circa 40 la sută din familiile poloneze. Conflictul politic a răbufnit la alegerile prezidențiale: Mazowiecki l-a criticat pe Lech Walesa pentru tendințele lui autoritare, iar Walesa i-a acuzat pe Mazowiecki și Balcerowicz pentru a nu fi urmat o „politică poloneză” și pentru „liberalism deșănțat”. Adam Michnik, redactorul-șef al ziarului Solidarității „Gazeta Wyborcza”, scria recent: „Lech Walesa nu va fi președintele unei Polonii democratice... El este incapabil de reformă”. Cu alte cuvinte, Mazowiecki este prima victimă politică din Est a contradicției dintre democrație și economia de piață.

Da fapt, istoricește, faza inițială a dezvoltării capitaliste a cunoscut regimuri autoritare clasice: Cromwell, Napoleon, Bismark — și i-au trebuit capitalismului occidental secole întregi pentru a ajunge la echilibrul contemporan între democrație și piață. Se poate spune că și în zilele noastre, cei patru tigri din Pacific (Coreea de Sud, Taiwan, Singapore și Hong Kong) au avut regimuri autoritare și abia acum, după succesul lor economic, începe să se impună și acolo imperativul tehnologic al democrației: revoluția computerelor și informaticii nu se poate afirma fără libertatea informației și a individului de a gândi, crea și acționa.

Oare nu este limpede că și la noi se manifestă în aceste zile contradicția dintre democrație și economia de piață? Operația chirurgicală inițiată de guvernul Roman pentru așezarea prețurilor pe o bază reală, fără de care nu se poate trece la economia de piață, întâmpină critici violente, care merg până la acțiuni de dărâmare a guvernului. Iar instaurarea democrației în România a permis nu numai formarea partidelor politice, ci și a sindicatelor libere, a organizațiilor studențești și a nenumărate forumuri, alianțe, grupuri etc. care toate beneficiază din plin de noile libertăți create în România anului 1990. Ca să-și justifice rolul, liderii opoziției neagă existența drepturilor și libertăților civice în România, ca și a instituțiilor care le-au produs, ajungând la poziția absurdă de a se nega pe ei înșiși și organizațiile lor, care au apărut numai și tocmai datorită noilor condiții create în 1990. Dat fiind că votul de la 20 mai vine în conflict cu poziția lor, ei îl neagă și pe acesta, iar acum s-au lansat într-o campanie împotriva liberalizării prețurilor, chemând la greva generală, ca și cum asta ar soluționa problema. Pe deasupra, ei creează o stare de instabilitate și haos, care descurajează investițiile străine și probabil și guvernele occidentale care s-au pronunțat în ultima vreme în favoarea acordării de către Grupul celor 24 a unor ajutoare de ordinul a miliarde de dolari României, tocmai pe baza aprecierii pozitive a progreselor pe calea democratizării și măsurilor de liberalizare a prețurilor, care în Occident sunt considerate ca o dovadă a voinței guvernului român de a înfăptui reforma economică.

Pe scurt, în România contradicția dintre democrație și economia de piață duce atât la negarea instituțiilor democratice abia create, cât și la torpilarea reformei economice pe dinăuntru și pe dinafară. Bineînțeles,

inițiatorii grevelor și acțiunilor de stradă nici nu se gândesc la consecințele acestora. Totul este să cadă președintele, guvernul și parlamentul. Ce-o fi după aia, om vedea. adică din nou zicala americană: întâi tragi, apoi gândești!

„Adevărul“, 19.XII.1990

Copilăria democrației

Silviu Brucan

Deși vine din vechime, de la strălucitoarea Atenă, democrația are în fiecare țară vârsta ei. În România, după jumătate de secol de dictatură, oamenii învață să practice democrația încet dar sigur. Numai cei care fac politică pentru a trăi de pe urma ei sunt grăbiți să devină deputați, miniștri și chiar președinte și poate că au dreptate, deoarece în momentul în care poporul nostru își va fi însușit cultura în politică, nu-i va mai alege și nici răbda.

Ia revoluție, tinerii care au arătat curaj în stradă și ambiții politice visau să fie propulsați în guvern sau în conducerea țării. Când s-au trezit la realitate, au început să țipe că li „s-a furat revoluția“, deși în speță nu era vorba de ceea ce aveau în buzunare, ci în cap.

Năvala cea mare a fost în presă. Aflând că acum se poate scrie și publica orice și că numărul publicațiilor a sărit de la sută la două mii, s-au repezit cu puhoiul la ziare, redacțiile unora atingând cel mai mare număr de proști pe metru pătrat. Acolo văzând că semeni de-ai lor scriu și semnează în pagina întâi, au prins curaj și, refuzând să mai facă stagiul de reporteri, au sărit direct la poziția de comentator politic. Un ziar — am numărat din curiozitate — are din aceștia vreo duzină, cum se vând ouăle în America. Ca atare, articolele lor au aceeași culoare și mărime, aceleași idei (două, maximum trei), aceleași teme și aceeași țintă favorită, aceeași concluzie și același stil, așa încât dacă l-ai citit pe unul i-ai citit pe toți.

În viața politică, copilăria apare mai evidentă. Este știut că în alegerile parlamentare, votul se acordă listei cu semnul electoral al partidului și, deci, logica cere partidelor să manifeste în această perioadă cea mai mare unitate și disciplină. Ei bine nu! La Convențiile și Congresele de partid din acest an, dezbaterea de idei a fost înlocuită cu păruiala, gândirea cu pârtagul, calculul politic cu orgoliul rănit, lupta dintre partide cu lupta în partid. Drept rezultat, activiștii de partid se prezintă în fața electoratului dezbrățați și dezaxați, nemaștiind cine este adversarul. Inaugurând seria, Convenția FSN a început să tragă într-o țintă mobilă, dând naștere FDSN-ului, care acum ripostează cu foc. Desigur, ei nu-și dau seama că întrecându-se în acuzații și recriminări reciproce, electoratul ar putea să conchidă că ambii au dreptate și să voteze cu alții. Convenția Democratică nu s-a lăsat mai prejos cu al său „PAC la Războiul“, și în loc să desemneze drept candidat unic pe „cel mai bun“, a optat pentru un ilustru necunoscut. Tinerii liberali, uitând cu totul de bătrâni.

s-au încins într-o luptă pe viață și pe moarte între ei. Chiar și minusculele partide formate din vecinii de bloc sunt răvășite de certuri interne, desi deasupra lor atârână ghilotina eliminatoare a celor 3 la sută. Ecologiștii s-au făcut de baftă cu deșeurile, iar FDSN, în loc să se străduiască să-și creeze o identitate politică onorabilă, deoarece toată lumea știe cine și în ce scop l-a creat, s-a apucat acum, la spartul târgului, să ceară posturi de miniștri și secretari de stat, ca și cum asta i-ar putea aduce voturi.

La prezidențiale, unde s-ar impune maturitate, asistăm parcă la acel joc de copii cu întrebarea: Ce vrei să te faci când vei fi mare? la care răspunsul este: Împăratul Japoniei! Oameni cu o carte de vizită pe care nu scrie decât numele declară cu o totală lipsă de pudoare că vor să urce în fruntea țării. Nici mai mult nici mai puțin! La conferințele lor de presă, în loc să-și prezinte programul lor politic sau strategia economică, au descoperit că pentru a face titlu la ziar sau la televiziune metoda cea mai sigură este să lansezi o idee trăznită. Este și aici ceva din psihologia copilului care pentru a atrage atenția știe că trebuie să spună o obrăznicie cât mai mare. Politicienii nu se întreabă, însă, dacă alegătorii vor dori să voteze pentru președinte sau premier care are „idei trăznite“.

În sfârșit, ne e dat să auzim din nou acele proclamații negativist-nihiliste care fac praf și pulbere din tot ce s-a înfăptuit în ultimii ani — revoluția, stabilirea democrației, politica economică și opera legislativă, noile instituții și politica externă. Mesajul dorit este pueril: Toți ceilalți sunt răi, corupți și mincinoși, numai noi suntem buni, cinstiți și spunem adevărul. Votați-ne pe noi și totul în România va merge pe roate! O proclamație de acest gen a produs și înainte de alegerile din mai 1990 așa-zisa Societate Timișoara, iar riposta electoratului a fost devastatoare. Hamleții de provincie n-au învățat nimic în acești doi ani și au scos din nou proclamația de la naftalină.

Făcând bilanțul ai impresia că în timp ce conștiința opiniei publice a crescut și s-a dezvoltat, mintea acestor politicieni a rămas în faza copilăriei.

„Libertatea“, 21.VII.1992

Criza de autoritate

Silviu Brucan

Cazurile de corupție se țin lanț, afacerile cu deșeurile își întind pânza de păianjen până sus, apar cazuri revoltătoare de delăsare și lipsă elementară de previziune în aprovizionarea cu zahăr, iar acum, în toiul plecărilor în vacanță, și cu benzină, și totuși n-a fost destituit nici un ministru, nici un prefect, nici un director general de minister. Cum să meargă treaba, cum să funcționeze aparatul de stat, dacă cei din fruntea lui simt că se bucură de imunitate?

Încă din luna martie, reprezentantul unei firme străine de import-export, un tânăr american care mi-a fost student la Dartmouth

College, mi-a spus cu precizia unui computer că în iulie sau august va fi criză de zahăr și că a propus guvernului un import masiv de zahăr în condițiuni avantajoase. Este inadmisibil ca cei care răspund de aprovizionarea populației cu zahăr să se pună în mișcare abia după ce criza i-a trezit din somn.

Domnule prim-ministru Stolojan! Numai cu duhul blândeții nu se conduce o țară și în nici un caz nu se conduce România în perioada de tranziție. Când un înalt demnitar sau funcționar de stat este prins în defect, trebuie lovit tare, ca să simtă nu numai el, dar și toți semenii lui în funcții de răspundere! Și trebuie să simtă și acest popor năpăstuit că primește o pedeapsă aspră cel ce nu-și face datoria.

În august 1990 ne aflam în fața unei ședințe a miniștrilor de externe ai Comunității Economice Europene (17 septembrie), care urma să reia în discuție cazul României, exclusă de la programele Comunității pentru ajutorarea Europei de Est. Avea deci prioritate absolută inițierea la București a unor acte politice și economice menite a convinge Comunitatea că România a pășit cu hotărâre pe calea democrației și a economiei de piață. Concret, se impunea ca președintele Iliescu să iasă din cercul închis al sectarismului politic, invitându-i pe liderii opoziției și cerându-le sprijinul pentru o cauză evident națională, iar premierul Roman să dea pîneni privatizării, care arăta atunci ca un „cal priponit”. Am încercat, la început cu duhul blândeții, susținând în presă că trebuie să se treacă „mai repede de la vorbe la fapte”. Dar n-au mișcat nici unul, nici celălalt, că pe vremea aceea erau la unison. Dat fiind că pe vremea aceea mai aveam acces la televiziune, m-am decis să apăs mai tare pedala și am declarat în interviul TV că dacă, din cauza pasivității președintelui și a premierului, Comunitatea va menține statutul „stăgiar” al României, atunci VA TREBUI SĂ CADĂ UN CAP!

Efectul a fost trăznitor. Un ziar a vorbit de „cutremur”. A doua zi, președintele Iliescu a invitat pe liderii opoziției, iar premierul Roman a luat măsuri pentru stimularea privatizării. Miniștrii CEE au aprobat primele măsuri de ajutorare a României.

Dar autoritatea își are originea sus și nu jos. Atâta timp cât aprovizionarea populației cu mărfuri de bază rămâne în sarcina statului, aparatul de stat trebuie să funcționeze ca mecanismul unui ceasornic. Cei care răspund de funcționarea acestui mecanism și dau dovadă de inerție, delăsare sau mamelucism, trebuie înlăturați fără cruțare, în văzul opiniei publice.

Am mai spus-o și repet: democrația, tocmai pentru că nu poate recurge la represiune, are nevoie de mai multă, nu mai puțină, autoritate.

„Libertatea”, 4.VIII.1992

Divizarea societății românești

Silviu Brucan

Revoluția din decembrie 1989 a scindat societatea românească din punct de vedere politic. Acum, economia de piață divizează societatea noastră din punct de vedere social.

La un pol avem peste un milion de șomeri și încă vreo 3-4 milioane de oameni care trăiesc sub pragul sărăciei; la celălalt pol, milionari și chiar miliardari prosperi și cu o vădită dispoziție de a-și rotunji averile. Ceea ce lipsește este o largă clasă mijlocie — principalul factor de stabilitate în societatea modernă.

Acest peisaj social este caracteristic tuturor societăților din Europa de Est, iar în Rusia sau Ucraina este și mai pronunțat, deoarece în 70 de ani de regim comunist n-a mai rămas nici urmă de mică burghezie. În anul revoluțiilor est-europene, 1989, structura socială în aceste țări era cea definită schematic de tripticul stalinist: două clase, muncitori și țărani, plus categoria socială a intelectualilor. Și poate că aici se află explicația profundă a fenomenului politic care a șocat Occidentul: în primele alegeri libere din Lituania, Slovenia, Slovacia, Serbia și România (pentru a doua oară), ca să nu mai vorbim de Rusia, Ucraina, Moldova etc. — foști lideri comuniști, mai mult sau mai puțin disidenți în timpul dictaturii, au fost aleși președinți.

Abia o dată cu trecerea la privatizare și economie de piață, vechea structură socială cimentată în decenii de regim totalitar, a fost zguduită din temelii. S-a inaugurat un proces de transformare radicală a societății, care a început cu divizarea ei. Și în Polonia, unde nu avusese loc o scindare politică a țării datorită sindicatului Solidaritatea aflat în fruntea revoluției, se produce acum o scindare socială. Comentatorul politic al celui mai popular ziar polonez, „Gazeta Wyborcza”, descria recent diviziunea națiunii sale între cei favorizați de terapia de șoc și cei loviți de ea în număr mult mai mare: printre primii, elita politică, antreprenorii și intelighenția; printre secunzi, muncitorii din industriile demodate, funcționarii ale căror salarii nu țin pasul cu inflația și chiar țăranii care nu pot concura cu produsele alimentare importate din țările Comunității Economice Europene. Șomajul afectează 14 la sută din forța de muncă, iar una din trei familii trăiește sub pragul sărăciei. Și asta, în țara în care Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional au pompat, nu cu târâita ca la noi, ci peste 10 miliarde dolari, iar investițiile străine au venit de-a valma. Drept rezultat, sindicatul Solidarității s-a întors cu 180 de grade împotriva puterii și chiar a eroului ei de altădată, președintele Walesa, amenințând mereu cu greva generală.

Scindarea societății în două va domina viața noastră social-politică până când se va forma o clasă la mijlocul ei, proces care a debutat rapid, dar cere timp pentru a prinde cheag. De altfel, numai cu muncitori și țărani nu se poate construi o economie de piață. Motorul acestei economii sunt antreprenorii și oamenii de afaceri, managerii și specialiștii cu ambiții

competitive, proprietarii micilor industrii și ateliere, ca și toți cei ce se pricep la comerț.

În țările industriale avansate, clasa mijlocie joacă un rol stabilizator nu numai pe plan social, ci și pe cel politic, deoarece deține numeric grosul votului popular. De aceea, principalele partide politice își îndreaptă efortul spre centru, fie dinspre dreapta, fie dinspre stânga. Până când vom ajunge la o structură socială similară, societatea noastră rămâne divizată.

„Libertatea“, 25.V.1993

Între ideologie și strategie politică

Silviu Brucan

După revoluție, au apărut la noi o droaie de partide care se intitulează social-democrate sau arborează această ideologie. Se vede că și în viața politică există modă. Dar nici unul nu s-a străduit să ne spună ce înțelege prin social-democrație la finele secolului XX, mulțumindu-se să-l citeze pe C. Titel Petrescu. Poate tocmai această reținere a permis unora să se situeze la dreapta și să intre în combinații politice care n-au nimic cu social-democrația. Alții au căutat o căsătorie de conveniență care să le aducă ceva zestre. De fapt, avem de-a face cu partide care amintesc de armatele cu mai mulți generali decât soldați.

De aceea, acum, când ne aflăm în fața primului efort serios al unui partid de a-și defini opțiunea ideologică și de a elabora un proiect social-democrat pentru România, trebuie să stăruim asupra lui. Documentul FDSN declară: „Programul nostru social-democrat tinde spre făurirea unei societăți bazate pe îmbinarea libertăților politice cu justiția socială, pe o economie mixtă în care sectorul privat să se poată desfășura fără îngrădiri alături de un sector public operând potrivit legilor pieței și competitivității, în care statul să joace un rol coordonator prin mijloace economice, nu administrative“. Mai departe, se precizează: „Spre deosebire de liberalism, care pune mai presus de orice inițiativa liberă a individului, ceea ce duce inevitabil la o societate având la un pol pe cei bogați, iar la celălalt pe cei săraci, noi privim libertatea individului în contextul mediului său social și preconizăm o economie socială în care producția este reglată de legile pieței, iar distribuția este controlată de stat cu scopul de a evita divizarea și polarizarea societății în categorii opuse una alteia“.

În sfârșit, știm despre ce e vorba, numai că ne aflăm în perioada de tranziție, și documentul subliniază pe bună dreptate că „numai depășirea politicii de austeritate va permite o adevărată protecție socială“, la care aş adăuga — numai atunci se va putea traduce în viață proiectul social-democrat. Deocamdată, trebuie să ținem seama de exigențele Fondului Monetar Internațional, iar prescripția-standard a acestuia urmează logica bancară: eliminarea subsidiilor la alimente și energie, privatizare

rapidă, măsuri anti-inflaționiste drastice, echilibrarea bugetului prin reducerea cheltuielilor sociale, fiscalitate dură, ascutișul acestor măsuri fiind îndreptat împotriva categoriilor largi de la baza piramidei sociale, ceea ce în unele țări latino-americane a dus la tulburări sociale, iar în țările Europei de Est la scăderea nivelului de trai a majorității populației. Documentul FDSN este conștient de aceasta și are curajul să recunoască: oamenii o duc mai greu ca înainte, dar scrie: „Exasperați de foarfeca din ce în ce mai deschisă dintre creșterea prețurilor și creșterea salariilor, rămase mereu în urmă, să le oferim perspectiva unui proces invers: o politică economică îndreptată spre **scăderea prețurilor**, spre creșterea, în acest fel, a valorii salariului mediu real“.

Partidul Democrației Sociale respinge ideea jocului liber al pieței ca singura modalitate de reglementare a vieții noastre sociale și se pronunță în mod categoric pentru o **economie socială de piață**, un tip de economie în care piața, ca expansiune continuă a producției și schimbului de mărfuri, să funcționeze în condiții de armonizare a intereselor diferitelor categorii sociale. Evident, acest proces nu poate avea loc în mod spontan, ci presupune **intervenția activă a statului** și este opus liberalismului apropiat de libertarism care tinde să elimine orice prezență a statului în favoarea liberei inițiative. PDS susține că în societatea modernă există trebuințe fundamentale care nu pot fi împlinite de legile pieței: „Începând cu apărarea națională, cercetarea științifică și învățământul — cei doi piloni ai societății moderne — crearea de noi locuri de muncă, dincolo de creșterea economică propriu-zisă, plata alocațiilor sociale, calificarea profesională, asistența anti-drog, asigurarea de locuințe, conversia economică și profesională — toate sunt dependente de cheltuielile publice și de prezența statului“.

Ca un fir roșu trece prin întregul document chemarea la o atitudine realistă, la evitarea dogmatismului ideologic, la **pragmatism**, iar testul este însăși strategia politică a FDSN-ului. El propune o largă deschidere către celelalte partide, într-o **politică de parteneriat**. În mod evident, această strategie pornește de la aprecierea realistă că în actualele condiții nici un partid sau convenție nu mai poate obține o majoritate parlamentară și, deci, guvernul de coaliție devine singura formulă posibilă.

De altfel, se pare că și conducerea Convenției Democratice a ajuns la aceeași concluzie, iar așa-numita „alternativă de guvernare“ constituie doar o stratagemă tactică fără nici o acoperire în realitate. Dar, pe cât de ușoară este formularea teoretică a imperativului politic al consensului național, pe atât de dificilă este realizarea lui în practică.

„Libertatea“, 13.VII.1993

4. Partide politice și Grupuri de presiune

Partidele sunt organizații politice structurate, articulate și ierarhizate, care luptă pentru cucerirea puterii sau participă la exercitarea ei. De regulă, un partid politic apare pentru a reprezenta în viața politică a țării interesele unui anumit grup social; cu cât acel grup social este mai numeros, partidul său politic este mai omogen și compact; dacă este mai redus numericește și deci dispune de puține voturi, partidul devine mai eterogen pentru a capta sprijin electoral și de la alte grupuri sociale.

În România, au luat naștere la început două partide politice moderne: *Partidul Național-Liberal*, creat în 1875 de lideri ca I.C. Brătianu, D.C. Brătianu, C.A. Rosetti și D. Sturza, și *Partidul Conservator* (1880) avându-i în frunte pe Lascăr Catargi, Gr. Cantacuzino, P.P. Carp și Titu Maiorescu. Existența sistemului bipartid a favorizat procesul de consolidare a statului român, dar după Marea Unire de la 1918 are loc o proliferare a partidelor, reclamată de noile forțe sociale și politice apărute pe scena românească. După reforma agrară din 1921, *Partidul Conservator* se estompează de pe arena politică și apare, alături de PNL, un nou partid – prin fuziunea în 1926 a *Partidului Național Român din Ardeal* (în frunte cu Iuliu Maniu) cu *Partidul Țărănesc* al lui Ion Mihalache –, *Partidul Național Țărănesc*, care va deveni un partid de masă. Mai apar și alte partide, ca *Partidul Poporului* (generalul Averescu), *Partidul Național* (N. Iorga), *Partidul Agrar* (C. Argetoianu) ca forțe de centru-dreapta. La dreapta apare LANC (A.C. Cuza), iar la stânga *Partidul Social Democrat* și *Partidul Socialist*, iar în 1921 *Partidul Comunist*, scos în afara legii în 1924. Ulterior apare Garda de Fier (1930) sau partidul legionar.

După 1938, prin instaurarea dictaturii regale, s-a pus capăt activității partidelor politice în România, iar după 23 august 1944 s-a instalat la putere *Partidul Comunist* și sistemul partidului unic.

În general, evoluția partidelor politice s-a desfășurat sub influența procedurilor electorale și parlamentare. În secolul al XIX-lea, când au luat naștere primele partide politice moderne, societatea era

mai polarizată, liniile despărțitoare de clasă mai clare și deci partidele politice aveau o orientare politică și ideologică distinctă și chiar antagonică. În Statele Unite, partidul republican reprezenta lumea oamenilor de afaceri, a industriașilor și a bancherilor, în timp ce partidul democrat se baza pe muncitorimea industrială, fermierii și minoritățile asuprite. Distincția determinată de baza socială era și mai clară în Marea Britanie, partidul conservator exprimând interesele aristocrației și noii burghezii industriale și comerciale, iar partidul laburist bucurându-se de sprijinul deschis al sindicatelor.

În România interbelică, Partidul Național Liberal se identifica cu noua burghezie industrială, pe care o ajutase să se dezvolte odată cu crearea industriei naționale, în timp ce Partidul Național-Tărănesc obținea cele mai înalte procentaje electorale datorită țărănimii, clasa cea mai numeroasă a țării.

De aceea, *identificarea bazei sociale* este prima condiție a existenței și afirmării unui partid politic. Ea permite stabilirea orientării politice și a opțiunii ideologice în conformitate cu interesele și vederea clasei sau grupului social (sau etnic) pe care-l reprezintă, cultivarea lor politică în vederea asigurării sprijinului electoral.

Partide de clasă și partide de masă. În Europa, partidele conservatoare, liberale sau radicale și-au păstrat structura din secolul trecut, ca partide de cadre. Ele/nu urmăresc recrutarea unui mare număr de aderenți, membri de partid/ci pun accentul pe personalitățile din fruntea lor, pe popularitatea acestora/Aceste notabilități prezintă importanță fie din cauza prestigiului care le conferă greutate politico-morală, fie datorită averii lor, și contribuției pe care o pot aduce la finanțarea partidului și a campaniei electorale. De aceea, partidele de cadre nu au nevoie de o organizare internă minuțioasă și sistematică, nici la nivel central, nici în teritoriu, la nivel local.

În America, cele două partide — republican și democrat — au devenit de la început partide de masă, desfășurând o campanie permanentă pentru recrutarea de membri. La aceasta a contribuit sistemul electoral, care începe cu desemnarea candidaților la președinție în „primaires” — alegeri în propria organizație locală de partid. Aceste alegeri „închise” în care votanții sunt înscrși dinainte ca republicani sau democrați și primesc un buletin care le permite să desemneze pe candidatul partidului lor, dă naștere unui mecanism politic diferit de cel al partidelor europene. Desemnarea candidatului nu se mai face de la centru de către organul conducător al parti-

dului, ci se decide în „primaries“. Din această cauză, în cele două partide americane organul conducător joacă un rol infim. Președintele ales devine automat și liderul partidului.

În Europa, primele partide de masă au fost create de mișcările socialiste și comuniste, după care și alte partide politice mari au urmat exemplul. Un rol important în orientarea socialiștilor și comuniștilor în această direcție a avut colectarea cotizațiilor pentru finanțarea activității partidului, deoarece nici socialiștii nici comuniștii nu puteau spera să obțină sprijinul financiar al bancherilor sau industriașilor care acopereau cheltuielile partidelor conservatoare sau liberale.

În partidele socialiste și comuniste exista și tradiția activității educative a muncitorilor la ședințe și „cursuri de scară“ pentru îndoctrinarea lor politică și ideologică.

Structura internă. Funcționarea unui partid de masă cu milioane de membri a impus o organizare și structuri mult mai rigide decât în partidele de cadre. De unde și dezvoltarea progresivă a unui aparat complex și ierarhizat în partidele de masă.

Forma extremă a structurii interne de partid a fost realizată în partidele comuniste. Mai întâi, ideea lui Lenin că activiștii partidului trebuie să fie „revoluționari de profesie“ a dus la transformarea acestora în birocrăți de partid care nu știau altceva decât munca de partid, condiție care elimină autonomia individului și-l face total dependent de partid gata să accepte orice numai să rămână membru de partid. În al doilea rând, principiului centralismului democratic, definit ca imbinând conducerea unică de sus cu democrația internă de jos, a dus în practică la concentrarea puterii în verigile superioare ale partidului, în ultimă instanță în persoana secretarului general. În sfârșit, principiul conducerii colective nu a eliminat decât periodic conducerea personală. La Congresul al IX-lea al PCR, Nicolae Ceaușescu a criticat încălcarea principiului conducerii colective de către Gh. Gheorghiu-Dej, al cumulului funcției de partid cu cea de stat, pentru ca ulterior să le încalce și mai drastic pe amândouă.

În partidele fasciste structura internă a dobândit caracter militar. Membrii partidului erau supuși unui antrenament analog soldaților, purtau uniforme paramilitare, salutau și defilau ca la o paradă militară și învățau să mânuiască armele și să participe la lupte de stradă.

Robert Michels a studiat activitatea partidelor social-democrate și a sindicatelor de masă, constatând că în orice organizație largă, disciplina și ierarhizarea absolut indispensabile funcționării acesteia, duc în mod necesar la oligarhie — conducerea unui grup restrâns de persoane. Cercetările sale au scos în relief tendința liderilor de a-și asigura controlul asupra organizației, incapacitatea politică a membrilor de rând sau apatia lor și presiunea exercitată de conducere pentru a se perpetua în posturi.

În marile partide de masă care tind să reprezinte mai multe grupuri socio-profesionale se creează inevitabil *fracțiuni*, fiecare din acestea constituind reflectarea unuia din grupuri în partid. De regulă, fracțiunile se organizează în jurul unui lider politic care s-a dovedit mai activ și mai vocal în apărarea intereselor grupului social respectiv. În Partidul Democrat-Creștin din Italia și în Partidul Liberal-Democrat din Japonia, liderii fracțiunilor au constituit pepiniera șefilor de guvern care au menținut partidul la putere.

Problema fracțiunilor a figurat la loc de frunte în istoria Partidului Bolșevic. În condițiile în care proletariatul din Rusia constituia o minoritate, iar partidele reprezentând celelalte clase și categorii sociale au fost interzise, era firesc ca în singurul partid existent să străbată vederile și interesele acestora sub forma fracțiunilor. Într-o societate diferențiată din punct de vedere social, pluralismul politic este o necesitate imperioasă dacă este să se evite tulburări și explozii sociale.

Rezoluția din 1921, inițiată de Lenin la Congresul al X-lea al Partidului Bolșevic, prin care se interzicea fracțiunile, a avut ca urmare realizarea unei structuri rigide de partid monolit care a ucis democrația internă de partid. De fapt, după ce fracțiunile au fost proscrise oficial, partidul a fost condus invariabil de o singură fracțiune — fie că era cea a lui Stalin, sau Brejnev, aceștia procedând la sugrumarea celorlalte. Același lucru l-a făcut Mao în China, eliminându-l pe Liu ȘaoȚi și marginalizându-l de două ori pe Deng Xiaoping. Nenumărați conducători comuniști au fost îndepărtați sau executați în numele cumplitei concepții monolite. În felul acesta, partidul comunist a devenit nereprezentativ și, prin urmare, represiv.

Un partid politic cu o structură internă rigidă este lipsit de flexibilitatea necesară adaptării la situații noi și de mecanismul pentru cercetarea greșelilor — nu are feed-back, conexiune inversă.

Marea artă a conducerii unui partid este de a îmbina toleranța față de schimbul de idei și opinii cu menținerea aceluși grad de disciplină și omogenitate, indispensabil menținerii unui partid puternic.

Baza socială în Vest a partidelor politice a cunoscut și cunoaște o evoluție continuă, dictată de însăși mobilitatea socială a societății contemporane și de conștiința politică a maselor, aflată și ea în continuă schimbare.

În secolul al XIX-lea, în țările occidentale se vorbea despre conflictul dintre partidele conservatoare și cele liberale ca reflectând ciocnirea dintre aristocrație și noua burghezie industrială și comercială, după care conflictul fundamental în societate a devenit cel între partidele burgheze și mișcarea socialistă-comunistă, reflectând creșterea numerică a proletariatului și afirmarea sa ca forță politică independentă.

În secolul al XX-lea conflictul conservator-liberal a dispărut aproape complet, iar conflictul socialist-capitalist a pierdut din acuitate deoarece au avut loc schimbări sensibile în structura și compoziția atât a clasei muncitoare cât și a burgheziei și a apărut o largă clasă mijlocie. Partidele socialiste au devenit mai puțin revoluționare, preocuparea lor principală devenind îmbunătățirea situației muncitorilor în cadrul societății capitaliste. O deplasare în acest sens a avut loc și în sânul partidelor comuniste din Franța, Marea Britanie etc.

În perioada postbelică, boom-ul economic prelungit în Occident, combinat cu instaurarea măsurilor reformiste tip *Welfare State* și cu accesul muncitorilor la bunuri (mașini, case-proprietate, călătorii de concediu) care fuseseră până atunci privilegiul claselor avute, au dat naștere euforiei neo-capitaliste a „democrației stabile“, în mijlocul căreia Daniel Bell (*End of Ideology*) și Raymond Aron (*Fin de l'âge idéologique*) proclamau triumfători „sfârșitul ideologiei“.

Dar cutremurul social din Franța anului 1968 a zdruncinat toate aceste teorii apologetice și a inaugurat o nouă perioadă de instabilitate și convulsii sociale (vezi criza monetară din 1971 și criza energiei din 1973-74). Occidentul a reușit să depășească aceste crize și, sub impulsul noilor tehnologii revoluționare, a urmat o nouă perioadă de avânt economic, de data asta atât pe socoteala țărilor lumii a treia cât și pe socoteala țărilor comuniste.

Principalul beneficiar al noii conjuncturi a fost Partidul Republican sub conducerea lui Ronald Reagan, care a reușit să rupă masiv din blocul electoral tradițional al Partidului Democrat, în special

muncitori, fermieri și negri, și să ocupe puterea timp de 12 ani, după Reagan urmând George Bush la președinție.

Dar, odată cu intrarea SUA într-o perioadă de recesiune economică prelungită, domnia republicană s-a încheiat și a venit la Casa Albă cu surle și tobe o administrație democratică, în frunte cu președintele Bill Clinton. Pe fundalul campaniei electorale din 1992 a reieșit clar că cei doisprezece ani de guvernare republicană i-au favorizat pe bogătașii care formează acea *upper-middle class* și că sosise timpul ca o administrație democratică – care a promis să impoziteze serios tocmai clasa celor avuți – să restabilească echilibrul social care asigură stabilitatea Americii, printr-o politică economică și fiscală favorabilă clasei mijlocii și păturilor sărace. Fenomenul invers a avut loc la alegerile franceze pentru parlament din martie 1993, unde partidul socialist a fost măturat de la putere de coaliția partidelor de dreapta și centru-dreapta.

Apare deci clar că ciclurile crizei economice din țările capitaliste sunt reflectate în politică printr-un fel de balansoar al partidelor de dreapta și de stânga, reglat de tendința de a restabili echilibrul social. Evident, acest mecanism nu mai funcționează în momentul când nu mai este vorba de o criză ciclică, ci de una structurală.

Baza socială în Est a partidelor politice a urmat o traiectorie diferită.

Structura socială a Rusiei în 1917 era cu totul diferită de modelul lui Marx al celor două clase antagoniste, burghezia și proletariatul angajate într-o luptă pe viață și pe moarte. Burghezia era foarte puțină, iar proletariatul, după pierderile grele suferite în revoluție și în războiul civil, potrivit aprecierii lui Lenin în 1921, „încetase să existe ca proletariat”. Statistic, numărul muncitorilor din industrie era de 2 milioane, plus 1,2 milioane muncitori agricoli la o populație de 136 milioane. Clasa cea mai numeroasă era țărănimea.

În lipsa agentului social al schimbării, proletariatul, Partidul Bolșevic, odată ajuns la putere, nu putea opera în vid. El s-a bazat pe aparatul de stat pentru a-și consolida poziția și a-și înfăptui politica. În vremea lui Stalin, birocrația de partid a fuzionat cu cea de stat, formând astfel grupul social conducător care deținea puterea în URSS.

Industrializarea a generat un exod masiv al țăranilor spre orașe pentru a se înrola în forța de muncă industrială. Partidul le-a oferit condiții de viață în oraș, care oricât de grele, erau incomparabil mai

bune decât „idioțenia vieții rurale“ pe care o lăsaseră în urmă. *Muncitorul industrial de origine țărănească a devenit baza socială ideală a partidului comunist*. Incapabil să exercite el însuși puterea într-o societate industrială modernă, țăranul abia devenit muncitor avea nevoie de o „avangardă“ care să exercite puterea în numele lui. El aducea cu sine tradiții sătești, între altele lipsa nevoii de a se organiza; libertatea politică i se părea superfluă, iar libertatea presei n-a fost niciodată visul analfabeților. Pe scurt, cultura lui politică făcea din el obiectul ideal al „revoluției de sus“. La rândul ei, birocrăția de partid obținea scrisorile de acreditare ideologică și legitimitatea politică pe baza faptului că regimul se sprijină pe adevăratul muncitor industrial, care construiește socialismul cu propriile lui mâini. Acest aranjament reciproc avantajos a fost dat peste cap de revoluția științifico-tehnică. Această revoluție are drept consecință scăderea numărului, dar și a statutului și prestigiului social al muncitorului manual, concomitent cu creșterea numărului intelectualilor și al rolului acestora în societate.

Sesizând acest efect social al revoluției științifico-tehnice, Brejnev s-a opus asimilării ei în procesul industrial, iar Ceaușescu a pus bețe în roate introducerii computerului și informaticii. Într-un cuvânt, partidul comunist refuza să sacrifice preeminența muncitorului industrial pe altarul revoluției științifico-tehnice și să acorde intelectualității acea poziție de conducere în societate pe care noua tehnologie o cerea.

Reacția conservatoare față de creația culturală și artistică a anilor '70 a reprezentat cecalaltă fațetă a acestei politici de clasă fundamentale. Ea s-a exprimat la noi și prin reducerea numărului studenților, îndreptarea tinerilor spre școli tehnice și profesionale, închiderea tuturor canalelor prin care inovațiile științifice și tehnice din Occident puteau să pătrundă în țara noastră.

În lumina acestei evoluții sociale distincte se poate înțelege mai bine dificultatea reprezentării politice a muncitorimii după revoluția din decembrie 1989.

Grupuri de presiune sunt organizații care participă la viața publică fără a urmări cucerirea puterii sau exercitarea ei, dar se străduiesc să capete influență asupra puterii, să facă presiuni asupra ei, de unde și numele lor. Ele se organizează pe criterii socio-profesionale, cum sunt sindicatele și asociațiile patronale pe diferite categorii — femei, tineret, asociații culturale sau artistice, cluburi

sportive, adversari ai bombei atomice, sprijinitori ai drepturilor omului sau luptători pentru apărarea mediului înconjurător.

Din cauza mării lor diversități, grupurile de presiune sunt mai greu de definit decât partidele politice.

Cea mai mare dezvoltare a grupurilor de presiune a avut loc în Statele Unite. O statistică a diferitelor „grupuri cetățenești” în anii 1970 arăta că în SUA funcționează 16 802 filiale ale Legiunii Americane, 3 692 cluburi Rotary, 2 592 cluburi Kiwanis, 5 750 cluburi Lyons, 14 045 cluburi feminine denumite fie Women's Club fie The Daughters of the American Revolution (Fiicele revoluției americane). De asemenea, negrii au organizațiile lor care luptă pentru drepturi civile și egalitate. Există apoi numeroase organizații etnice sau religioase, între care cele evreiești și cele catolice sunt deosebit de puternice. În ultimii ani s-au organizat și asociații ale homosexualilor, care în unele centre urbane joacă un rol important în campania electorală. În perioada postbelică marea confederație sindicală AFL-CIO a jucat un rol activ în alegerea unor președinți democrați și a organizat numeroase campanii de masă atât în problemele externe ale războiului rece cât și în susținerea luptei negrilor pentru drepturi civile, influențând politica americană pe aceste planuri. În Japonia, asociația industriașilor Keidanren are o influență binecunoscută asupra strategiei comerțului exterior și a politicii industriale a guvernelor japoneze.

În Europa funcționează puternice organizații sindicale și asociații patronale, al căror cuvânt apasă greu în politica guvernelor. În diferite ocazii, organizațiile țărănești din Franța, Germania și Italia au organizat acțiuni și demonstrații de mare eficacitate în determinarea politicii agricole a CEE. În perioada războiului rece s-au manifestat viguroase organizații pacifiste, iar mai recent cele ecologice, verzi.

În afară de acest tip de grupuri de presiune publice funcționează și grupuri de presiune închise sau oculte, a căror activitate nu se desfășoară în văzul public, ceea ce nu înseamnă că este mai puțin eficientă în influențarea deciziilor puterii.

Cuvântul *lobby*, sub care este cunoscut acest tip de grup de presiune, înscamnă culoar și se referă la culoarele Congresului și ale ministerelor în care operează membrii acestor *lobbies*. Asemenea grupuri de presiune există în multe țări occidentale, iar activitatea lor a constituit tema unor dezvoltări celebre în presă.

După revoluția din decembrie 1989 au luat ființă și în România grupuri de presiune, sub forma sindicatelor și a diferitelor grupuri și asociații care prin activitatea lor se străduiesc să influențeze mersul vieții politice și deciziile puterii.

Societatea civilă este un concept politic care pornește de la distincția făcută de Hegel între stat și societatea civilă. Conceptul a fost reinvocat în Europa de Est în anii 1980 și reformulat îndeosebi în Polonia. Pornind de la opoziția dintre stat și societatea civilă, se propunea o strategie în care agentul schimbării să fie societatea organizată de jos în sus printr-un proces evolutiv de educație, de organizare și luptă, iar ținta să nu fie statul sau puterea, ci societatea civilă însăși, opusă puterii. Conceptul are deci sens într-un stat dictatorial sau totalitar în care puterea este ostilă poporului, iar societatea trebuie să devină ostilă puterii. Într-un stat democratic funcționează agenții ai schimbării în persoana partidelor politice și grupurilor de presiune prin intermediul cărora societatea își poate exprima voința și năzuințele.

Articole de analiză

Critica puterii, critica opoziției

Andrei Pleșu

Mi s-a reproșat, în mai multe rânduri, că n-am avut, față de putere, un spirit critic la fel de acut ca acela exercitat asupra opoziției. Mărturisesc că n-am stat să-mi număr iritările punând pe o coloană obiecțiunile adresate unora și pe altă coloană obiecțiunile adresate celorlalți. Și nici n-am făcut — ceea ce e, poate, o greșală — calcule de oportunitate când am simțit nevoia să-mi spun părerea. În definitiv, după atâția ani în care și injuria și omagiul erau controlate de cenzură și de poliție, așa încât fiecare dintre noi știa ce poate critica și ce nu, și mai ales ce trebuie să laude, ar trebui să ne luăm, în sfârșit libertatea de a avea opinii de orice fel, fără să cerem voie cuiva, fără să ne justificăm altfel decât prin buna noastră credință și, în orice caz, fără să fim culpabilizați de o tabără sau alta pentru ceea ce spunem. Unora, însă, le place să contabilizeze. Și sentimentul meu este că obiecțiile la putere îmi sunt trecute cu vederea, în vreme ce obiecțiile referitoare la opoziție mi se numără.

Admit însă că sunt mai atent la mișcările opoziției decât la cele ale puterii și că mă preocupă mai mult evoluția, șansele și gafele primeia decât tribulațiile celei de a doua. Altfel spus, mi se pare mai important ce se va întâmpla la următoarele alegeri, decât ce s-a întâmplat la alegerile trecute.

Ifebrilitatea prospectivă e, cred, infinit mai utilă decât indispoziția retrospectivă și mă neliniștește mai mult pulsul slab și neregulat al celor chemați să aducă „marea schimbare” decât hipertonia înșelătoare a guvernanților de azi.

În legătură cu actuala putere nu mi-am făcut niciodată iluzii. Știam că, în condițiile date, nu puteam avea alta, știam care sunt viciile ei constitutive, „continuitățile” ei vinovate. Știam, de asemenea, că în anii pe care îi traversăm, a fi la putere e a accepta să devii un simbol al eșecului. Într-un anumit sens, opoziția se poate socoti norocoasă: postura ei o scutește de a-și terfeli imaginea într-o cursă crâncenă, aproape de necăstigat. Simplul fapt că nu e implicată în guvernare e de natură să-i sporească masiv capitalul politic. Dar curând, acest capital politic va trebui onorat și e musai să ne întrebăm **cine** și **în ce fel** îl va onora. Iată de ce privesc spre opoziție cu o speranță plină de îngrijorare. Căci „restaurația” de-acum nu e nimic față de ce ar putea deveni restaurația **de după** falimentul guvernamental al actualei opoziții. Greșelile puterii sunt, de regulă, greșeli inerțiale. Greșelile opoziției arvunesec însă și viitorul și, de aceea, a le analiza sever e o probă de responsabilitate. Cei care îmi reproșează exigența diferențiată cu care tratez puterea și opoziția se comportă eticist și sentimental. Etic și rațional e să impui concurentului pe care ai pariat un antrenament necruțător: mediocritatea performanței lui e inacceptabilă și nu se corectează pedalând pe mediocritatea adversarului.

„Apologeții” opoziției pornesc de la câteva premise copilărești:

1. **Opoziția nu poate greși, iar dacă greșește nu trebuie s-o spunem**, „ca să nu dăm satisfacție comuniștilor”. Bună, rea, e opoziția „noastră”. Trebuie să o oblojim, să o menajăm, să mergem pe mâna ei (nesigară) pentru că alta n-avem. Opoziția devine obiect de alintare, ca pentru unii „țărișoara”. Cine nu o iubește fără rezerve este vândut. Cine are unele observații e trădător. Despre „ai noștri” numai de bine. Tot așa, cu „spălarea rufelor în familie” și-a început și și-a continuat cariera partidul comunist. Și iată că ajungem să combatem comunismul preluându-i, somnambulic, reflexele, ca într-un coșmar.

2. **Cine critică opoziția nu o face decât din unghiul puterii**: ca om al puterii, mandatat, mai mult sau mai puțin fătîș, de putere. Cine nu ne laudă condiționat e cu „ei”. Opinie independentă, rezervă onestă, sau măcar prostie bine intenționată nu există. Criticul e, prin definiție, suspect (iarăși, nimic nou!). Ca atare, nici un discurs critic nu trebuie luat în serios. Așa stînd lucrurile, te întrebi **de cine** ar accepta opoziția să se lase, totuși, din când în când, amendată și sfătuită? De putere? Firește că nu, de vreme ce — în privința opoziției — puterea nu poate fi decât rău-intenționată. De retorica monotonă a PUNR-ului? De mîrlăniile „României Mari”? Nu. Atunci de cine? Căci, dacă nu te socotești infailibil, trebuie să-ți corectezi, uneori, ținta, încercînd să vezi cum te oglindești **în alții**. Neîncrezătoare sau „jignită” față de orice critică „din afară”, opoziția devine victima unei riscante eroziuni interne (cu fracțiuni, moțiuni, aripi, migrări de cadre etc.) sau a unei

devitalizante suficiente. Rezultatele sunt departe de a fi încurajatoare: puterea, criticată tot mai abundent, din tot mai multe părți, face eforturi de adaptare și auto-reglare, sfârșind prin a consolida, în vreme ce opoziția, criticată doar „pe nedrept”, grosolan, securistic adoptă chipul tragic al victimei și se destramă într-o solemnă moșială parlamentară. (Cu mici excepții, mai degrabă gălăgioase decât eficiente).

3. **Opoziția e un monument static** care, rămânând mereu ceea ce este, impune din partea celor care o judecă o atitudine constantă. Paranoia guvernării eterne, de care e pândită puterea, își are echivalentul în paranoia opoziției eterne. Ea ignora esența însăși a politicului, fie și într-o democrație incipientă. Opoziția e, ca și puterea, o realitate dinamică: e putere latentă, e preluabilă în complicate (și uneori neașteptate) blocuri de coaliție. Unele formațiuni guvernamentale pot produce fracțiuni de opoziție (vezi PD-FSN). Unele vedete ale opoziției intră rapid în desuetudine sau încep să cocheteze cu puterea. Cel de care nu te puteai atinge ieri fără a trece drept cripto-comunist, poate fi lichidat, azi, în numele celei mai intransigente opoziții. Confruntat cu o realitate atât de mișcătoare, n-ai dreptul să „îngheți” într-o atitudine „de principiu”: să rămâi un veșnic cărtitor sau un veșnic apologet. Politica nu e un teritoriu al absolutului. Și mă amuză de pe acum să-mi închipui ce ton și ce moravuri vor adopta marii bombănitori de azi, când opoziția va fi la putere...

Câteodău, mi se întâmplă să percep în subtextul reproșurilor care mi se fac un soi de simpatie contrariată: „tocmai dumneata, la care ne-am fi așteptat, mă-nșelegi, la o protecție, tocmai dumneata să ne judeci!” Acestora le răspund că, la drept vorbind, mai am un motiv să nu mă înghesui la operațiunea de lapidare a puterii: prea se înghesuie mulți. Mai tot publicistul român înjură guvernul. Presa e plină de sarcasm opozant, de aplomb bășcălios, de vervă „dizidentă”. Un articol bun, indiferent pe ce temă, nu e bun cu adevărat dacă nu o aduce până la urmă din condei în așa fel încât să facă aluzii șfichiuitoare la putere, sau la partidul de guvernământ. „Enervarea” politică a devenit mondenitate. Se consumă uriașe cantități de talent scriitoricesc și de fantezie polemică pentru a-i face praf pe „dumnealor”! La petrecere, la herărie, la redacție, peste tot unde se adună lumea bună, puterea e materia primă a unei veselii masochiste: tot omul deștept o ia peste picior. Iliescu e mascota oricărei taclale, Văcăroiu — un Hopa-Mitică cu care dau toți de-a azvârlita. Cutare eiseist care, până în '89, se îrosea, prudent, în rafinatele literare de provincie vine acum „la centru” și ține rubrică „de opinie” la o publicație serioasă. De o prezizibilitate lamentabilă, afișând un curaj de promenadă, omul spune, săptămânal, același lucru: că, de pildă, Iliescu e un fel de Stalin și de Hitler. Bravos! — îți spui. Solid bărbat și fină observație! Așa ajungi să-ți faci, fie și în ceasul al 13-lea, un portret de foxterrier, după ce, până la „evenimente”, afișai priviri galeșe, de cocker. Nu vreau să spun că mi-e milă de putere. Alta e problema: hărțuită cotidian și, uneori, la întâmplare, ea a ajuns încă mai nesimțită decât tindea oricum să fie. Nici că-i mai pasă! Inflația critică obține inversul efectului

scontat: potențați își văd de treabă, publicul se blazează, atacul serios și bine țintit nu se mai aude de prea multă rumoare de suprafață. Ei bine, nu simți nevoia să mă adaug acestei rumori. Altceva era pe vremea odiosului! Spiritul critic te costă: dacă nu pușcăria, măcar o anchetă, un transfer disciplinar în provincie, o mașină cu polițiști, zi și noapte la poartă. Pe vremea aceea, majoritatea guralivilor de astăzi umblau în vârful picioarelor, se defula ascultând, sub pernă, **Europa liberă** și, dacă te vedea pornit contra puterii, te trăgea de mânecă nevricos, șoptind printre dinți: „Tache, Tache, fii cuminte!” Așa se explică agitația lor **compensatoare** de astăzi. În ce mă privește, n-am la acest capitol, nimic de compensat. Când puterea va deveni iarăși amenințătoare față de cei care o contestă, vom mai vedea...

„Dilema“, 27.VIII. -2.IX.1993

Democrația în România începe cu democrația în Front

Silviu Brucan

Rezultatul alegerilor de la 20 mai este de asemenea natură încât răspunderea decisivă în privința continuării procesului de democratizare a țării cade asupra Frontului Salvării Naționale. Depinde acum într-o largă măsură de conducerea, ideologia și structurile Frontului dacă acest proces va continua cu hotărârea și în ritmul cerute de transformările revoluționare începute în societatea românească, iar FSN-ul este total nepregătit pentru acest rol.

De aceea, activitatea și viața internă a FSN-ului devin în mod necesar de domeniul public, iar problemele legate de acestea trebuie să constituie de acum înainte subiect de discuție în presă, în ședințele și conferințele organismelor Frontului. Tocmai pentru a da impuls unei asemenea discuții m-am decis să scriu studiul de față.

Este și rămâne un fapt istoric că i-a revenit Frontului, ca produs al Revoluției, sarcina de a iniția în țara noastră primele măsuri în direcția creării unui sistem politic multipartit, și a afirmării drepturilor politice fundamentale ale omului — libertatea de organizare și de alegere, libertatea presei, libertatea de gândire și de exprimare. În pofida poticnirilor și imperfecțiunilor inerente într-o țară în care două generații (calculate în știință la 25 de ani) nu au cunoscut nici un fel de democrație, aceste reforme politice constituie o realitate. Votul de la 20 mai a însemnat aprobarea de către poporul român a acestor reforme politice și totodată mandatul acordat noilor instituții, de a le consolida și perfecționa.

Faza de provizorat a vieții noastre politice și a instituțiilor ei s-a încheiat. Intrăm în faza stabilirii unei vieți politice normale și a unor instituții democratice cu caracter definitiv.

I. Partid politic

Prima constatare care se impune este că și Frontul Salvării Naționale poartă pecetea provizoratului și că, deci, și el trebuie să devină o organizație politică cu o *conducere, ideologie și structură* bine definite. Conferința Națională a FSN-ului nu a rezolvat nici una dintre aceste probleme fundamentale: ea s-a desfășurat sub semnul imperativului electoral și, ca atare, a ales doar un Comitet de Coordonare a campaniei electorale. Este evident că, în starea în care se află, Frontul nu este pregătit pentru a îndeplini mandatul popular ce i s-a încredințat la 20 mai.

Deci, sarcina prioritară este convocarea unui Congres al Frontului Salvării Naționale. Congresul va marca o ruptură definitivă cu trecutul, pe toate cele trei linii — conducere, ideologie și structură — dând naștere unui organism politic democratic nu numai ca program, dar și ca structură și viață internă. În acest mod vor fi eliminate acele suspiciuni și critici care, chiar dacă provenite de la o minoritate parțial instigată și manipulată de opoziție, reflectă o preocupare serioasă și — după părerea mea — îndreptățită a unei părți semnificative a opiniei publice din România.

Eu cred că pentru a face față sarcinilor formidabile ale construirii unei democrații la nivelul civilizației europene, FSN-ul trebuie *să se transforme într-un partid politic* care să funcționeze pe baza unor principii acceptate și stabilite de Congres. Să ne amintim că, în focul revoluției, Frontul s-a constituit ca o organizație eterogenă, în care oameni curajoși, gata să-și dea viața, s-au unit în lupta pentru un obiectiv comun, zdrobirea dictaturii ceaușiste, indiferent de vederile lor politice, ideologice sau religioase.

Această viziune ideologică destul de confuză s-a dovedit a fi greu de clarificat într-o perioadă în care Frontul era asaltat din mai multe direcții, având și responsabilitatea de a guverna țara în condițiile extrem de adverse moștenite de la dictatură. În plus, așa cum arătam într-un articol publicat la 31 decembrie 1989 — „Fără Isme și fără Partid“, vechile noțiuni ca socialism, comunism și capitalism, atât de discreditate și de răstălmăcite de Ceaușescu, cereau a fi serios regândite în contextul lumii și societății așa cum se prezintă ele în pragul secolului al XXI-lea. Acum, însă, trebuie să găsim timp și răbdare pentru a clarifica problema. Ideologia este indispensabilă oricărui grup social sau partid politic care luptă pentru un anumit scop. Deși conține un dram de falsificare a realității sociale, ideologia este aceea care face pe oameni să acționeze laolaltă, să lupte cot la cot, să reziste ca grup. Fără ideologie, jucând un rol de catalizator, nu există acțiune socială de masă bine organizată.

II. Ideologia și baza socială a FSN-ului

Sunt în deplin acord cu Ion Iliescu că Frontul trebuie să aibă o orientare social-democrată, dar, cum social-democrația contemporană cunoaște o

mare diversitate, noțiunea va avea nevoie de o definire mai precisă și, în acest scop, va trebui clarificată, în primul rând, baza socială a mișcării noastre.

Mi se pare evident că în perioada de după Revoluție, în campania electorală și în votul de la 20 mai principala bază socială a Frontului s-a dovedit a fi muncitorimea industrială și oamenii de la sate, la care s-au adăugat anumite straturi sociale, între care intelectualitatea tehnică și științifică.

De fapt, este vorba în linii mari de acea bază socială pe care pretindea că o reprezintă partidul comunist român, dar pe care Ceaușescu a înșelat-o, a batjocorit-o și a reprimat-o, ceea ce a făcut ca până la urmă ea să se întoarcă împotriva partidului comunist.

Din primul moment Frontul a luat o serie de măsuri în favoarea categoriilor sociale menționate mai sus, începând cu proclamarea săptămânii de lucru de 40 ore, ziua de 6 ore de muncă la mineri și anularea tuturor legilor cinice și antipopulare care pricinuiseră alienarea acestora.

Pentru prima dată oamenii muncii din România aveau sentimentul că au de-a face cu un guvern care pune la inimă satisfacerea nevoilor lor de bază: hrană, căldură, lumină, asistență medicală etc.

Ne aflăm, însă, într-o perioadă de transformări radicale în economia românească cu efecte corespunzătoare în structura socială a țării. Nu numai la noi, dar în întreaga Europă de Est efectul social cel mai fascinant al schimbărilor din economie este formarea unei largi clase mijlocii în sânul acestor societăți.

Marx cu capul în jos, aici este cheia teoretică a dezvoltării social-istorice din această parte a Europei. Grosso modo, anticiparea istorică a lui Marx era că, odată cu industrializarea, proletariatul va deveni clasa cea mai numeroasă a societății și, deci, va avea loc un proces de omogenizare a societății. Revoluția științifico-tehnică a dat peste cap această previziune și, în loc de omogenizare, a produs fenomenul invers, al *diferențierii sociale*, iar diferențele din interiorul claselor au devenit mai accentuate decât cele dintre clase. Astfel, s-au dezvoltat asemenea grupuri socio-profesionale, ca muncitori manuali calificați și necalificați, ingineri și specialiști din industrie, funcționari și economiști, vânzători din comerț și lucrători din cooperative, salariații din administrație și aparatul de stat, corpul medical și cel din învățământ, oameni de știință și cercetători, intelectuali cu profesii libere, pentru a nu mai vorbi de burocrații de partid și de stat care formau grupul social conducător din societatea socialistă. Pe scurt, *revoluția tehnologică a distrus virtualmente noțiunea de clasă muncitoare, ca o largă și compactă unitate sociologică*.

Trecerea țăranilor din Europa de Est la economia de piață sporește și accelerează diferențierea socială, dând naștere unor noi grupuri socio-profesionale, în primul rând în sectoarele particulare ale economiei. Cel mai important efect social al acestor schimbări tehnologice și economice este formarea unei largi clase mijlocii în societățile est-europene.

Desigur, fenomenul s-a afirmat mai clar și mai pregnant în țările care au adoptat mecanisme de piață cu decenii în urmă: Iugoslavia și Ungaria.

Dacă, imediat după război, Iugoslavia a mers pe făgașul celorlalte țări est-europene, iar la sfârșitul anilor 1940 diferența de venituri dintre ingineri și muncitorii manuali era doar de 25 la sută, după ieșirea lui Tito din Biroul Informativ și adoptarea primelor măsuri de autogestiune în economie, sistemul egalitar de venituri a fost erodat. Eliberarea parțială și oarecum controlată a forțelor pieței a produs o tendință crescândă de diferențiere a veniturilor diferitelor categorii sociale. Încă din 1961 inginerii și managerii întreprinderilor câștigau de trei și chiar de patru ori mai mult decât muncitorii manuali, iar muncitorii calificați aproape dublu cât cei manuali. Un studiu sociologic al societății iugoslave în anii 1970 releva că grupul socio-profesional cu cele mai mari venituri și cu statutul social cel mai înalt era, în afară de demnitarilor politici, așa-numitul grup al „gulerelor albe” — manageri, ingineri și specialiști. În plus, aceștia se bucurau de o serie de privilegii (automobile luxoase importate, vile la mare, călătorii în străinătate etc), care au generat o stare conflictuală în societatea iugoslavă, mai ales când au apărut efectele negative ale economiei de piață: inflația și șomajul. Exact aceleași fenomene le regăsim în Ungaria, cu singura deosebire că, în ultimii ani, accelerarea introducerii mecanismelor de piață, pătrunderea masivă a corporațiilor occidentale și apariția celei de „a doua economii” privatizate, reprezentând 30 la sută din economia națională, au făcut ca discrepanțele sociale să devină atât de evidente, încât ziarele au început să vorbească despre bogați și săraci, iar guvernul a fost nevoit să ia măsuri pentru protejarea salariaților cu venituri fixe și a pensionarilor.

Clasa mijlocie în curs de formare în țările Europei de Est cuprinde, alături de grupul managerilor, inginerilor și specialiștilor din industrie, profesioniști intelectuali și artistice, oameni de știință și profesori universitari, medici și dentiști, antreprenori din servicii și mica industrie particulară și, desigur, funcționari superiori de stat, generali, miniștri etc.

În toate alegerile din țările Europei de Est aceste grupuri sociale au jucat pentru prima dată un rol important în determinarea rezultatelor și a preferințelor alegătorilor. RDG-ul constituie un caz special, în sensul că problema unificării germane și atracția pe care o prezintă prosperitatea vest-germană a avut un rol decisiv în alegerile parlamentare. În Ungaria, „efectul clasă mijlocie” a apărut mai evident, deoarece cele două partide care s-au situat în frunte la alegeri — Forumul Democratic și Democrația Liberă — reprezintă tocmai straturile sociale care în două decenii de reformism de piață tind spre formarea unor clase mijlocii maghiare. Cred că și la noi în țară, avansul surprinzător pe care l-a luat Partidul Național Liberal în raport cu Partidul Național Țărănesc se explică tocmai prin apelul liberal la elementele sociale încă în fază embrionară care tind spre un statut de clasă mijlocie. Muncitorii rămân însă grupul social majoritar la noi.

În sfârșit, „Criza ideologică poloneză”, despre care vorbesc analiștii occidentali, s-a reflectat puternic în dezbaterile recentului congres al

Solidarității. Scăderea numărului membrilor de la cele 9-10 milioane din 1981 la numai 2 milioane jumătate astăzi, se datorează tot reformei economice și apariției năvalnice în Polonia a unei clase de mijloc. Solidaritatea, creată inițial ca sindicat al muncitorilor industriali, este confruntată, pe de o parte, cu constatarea că trecerea rapidă la economia de piață lovește cu precădere în baza ei socială, iar, pe de altă parte, cu puternicul curent social și ideologic generat de grupurile care aspiră să urce în clasa mijlocie. De aici, declarațiile contradictorii ale liderului Lech Walesa, dilema dacă Solidaritatea să rămână sindicat sau să devină partid politic și, ceea ce era de așteptat, conflictul incipient dintre sindicat și reforma inițiată de guvernul Mazowiecki.

Există un singur element care deosebește clasa mijlocie din Europa de Est de cea din Occident, și anume: deasupra ei. În structura socială, nu există ceea ce americanii numesc *upper middle class*, adică milionarii și miliardarii americani. De aceea, clasa mijlocie din Europa de Est, de fapt, nu este la mijlocul societății, ci în vârful piramidei sociale. Deocamdată.

Mi se pare că se impune concluzia că, dacă vrem să privim spre viitor, elaborarea poziției ideologice a Frontului trebuie să țină seama de această evoluție a forțelor sociale din România. Ar trebui să fie astfel concepută, încât să reprezinte nu numai masele muncitoare, dar și acele grupuri sociale și elemente care vor tinde să formeze clasa mijlocie din România.

III. Structura și conducerea FSN-ului

În știința politică există o teorie verificată de cercetări empirice care susține că orice organizație cu o structură ierarhică duce în mod necesar la oligarhie, adică la o conducere autoritară a celor din vârf. Este interesant că la baza acestei teorii se află o examinare atentă a Partidului Social-Democrat German din perioada dinaintea lui Hitler.

Cum se pot contracara asemenea tendințe aproape organice? În mod evident nu se poate renunța la structura ierarhică, după cum nu se poate renunța la conducerea unei organizații politice, și atunci sunt două posibilități: 1) să se asigure un grad de autonomie organizațiilor locale, astfel încât să nu depindă total de organul superior și 2) să existe o democrație internă suficient de activă și de vie pentru ca orice formă de autoritarism din partea vârfului să fie respinsă în mod hotărât. Ambele forme au lipsit cu desăvârșire în partidul comunist, fiind înlocuite cu un monolitism care a constituit sursa transformării acestui partid într-o organizație intolerantă și represivă.

De fapt, singura garanție a funcționării normale, a autonomiei organelor locale și a unei vieți interne democratice într-un partid este existența legalizată a grupărilor sau fracțiunilor în partid. Tocmai faptul că Frontul va trebui să reprezinte straturi sociale și grupuri socio-profesionale cu interese diferite și uneori contradictorii pledează în favoarea acceptării fracțiunilor în partid. Numai funcționarea acestora poate garanta că interesele acestor grupuri sociale vor putea fi apărate, iar vederile lor

exprimate în FSN. Experiența istorică arată că anumite grupuri sociale, cum au fost țărani și intelectuali, au putut fi supuse unor represii sâlbătice de către partidele comuniste, tocmai din cauză că fracțiunile care ar fi putut reprezenta interesele acestor categorii erau interzise.

Argumentul că existența fracțiunilor ar împiedica un partid politic să guverneze în mod eficient nu rezistă la confruntarea cu experiența istorică. Chiar în perioade destul de grele, după Revoluția din 1917, existența fracțiunilor de dreapta și de stânga care prezentau platforme proprii la congresele partidului și se ciocneau atât în presă, cât și la congrese, nu a împiedicat Partidul Bolșevic să conducă opera de refacere a economiei în anii '20 și chiar '30. Este știut, de asemenea, că atât în Statele Unite, cât și în țări vest-europene toate marile partide au aripă de stânga și de dreapta deosebit de active, fără ca acestea să împiedice aceste partide să guverneze.

Eu cred că la congresul FSN va trebui încurajată prezentarea mai multor platforme-program și că dezbaterile care va avea loc pe această bază va constitui o afirmare a vitalității politice și ideologice a noului partid și, totodată, va duce la găsirea soluției optime cu privire la programul Frontului. Teoria modernă a deciziei cere ca factorul de decizie să nu se pronunțe la începutul dezbaterii pentru că, așa cum dovedește experiența partidelor comuniste, faptul că secretarul general prezenta de regulă programul de viitor al partidului încă de la începutul congresului, făcea ca discuția să se limiteze la o serie de cuvântări aprobative, dacă nu chiar direct laudative. Numai după ascultarea diferitelor puncte de vedere exprimate în congres și după consultarea întregului organ de conducere ar putea liderul partidului să tragă concluziile, care devin astfel obligatorii pentru întregul partid.

În ce privește conducerea Frontului, se impun următoarele observații:

Perioada de provizorat nu a permis afirmarea în conducere a unor elemente tinere, ieșite din focul revoluției. Abia în campania electorală s-au distins o serie de cadre de acest fel și va fi una din sarcinile congresului de a asigura promovarea acestora în organul de conducere.

Până atunci va fi necesar să se vegheze ca elementele oportuniste și carieriste care exercită o presiune formidabilă pentru a ajunge în posturi de răspundere sau în imediata apropiere a actualilor conducători să nu-și atingă țelul.

Dacă în guvern — format din tehnicieni și specialiști stând pe picioare proprii și încurajați de primul ministru să dea dovadă de independență de gândire și acțiune în exercitarea răspunderilor precise și concrete care revin ministerelor — s-a creat un spirit de lucru și un mediu puțin prielnic lingușitorilor și sicofanților, nu același lucru se poate spune despre mediul înconjurător al președintelui. Aici predomină yesmenii și cei care dau din coate pentru a intra în grația șefului. Mișună așa-ziii activiști politici, legați pe viață de postul lor și, deci, înclinați de „a face totul“ pentru a-și păstra scaunul. Nu văd pe nici unul dintre ei spunând președintelui: „Asta nu se poate“ sau „Aici ați greșit ori sunteți pe punctul de a greși“, și aceasta înseamnă că șeful statului este lipsit de principala sa linie de apărare împotriva

unor decizii eronate. Eu am făcut-o de câte ori a fost cazul (recunosc, fără a-mi fi mărit popularitatea) și acum, când mă retrag din activitatea politică, socot că locul pe care îl las nu trebuie să rămână gol. De-a lungul vieții am cunoscut atâția oameni buni, generoși, plini de compasiune umană, care în momentul când au pus mâna pe putere s-au schimbat, devenind de nerecunoscut. Puterea corupe! Să veghem, oameni buni, ca așa ceva să nu se mai repete în România.

În sfârșit, în ce privește menținerea vechilor structuri, așa cum am spus-o și când Frontul deținea ambele poziții, de arbitru și jucător, acuzația opoziției este corectă, în sensul că are o bază reală. Dar faptul că aceste structuri continuă să se mențină este perfect normal pentru omul de știință, fie istoric, fie politolog.

Chiar și cele mai radicale revoluții din istorie nu au dus la schimbarea peste noapte a structurilor statale. Au apărut recent în Franța, cu ocazia bicentenarului Revoluției de la 1789, o serie de studii care arată că pozițiile aristocrației în administrație s-au păstrat timp de decenii, că multe au fost regăsite intacte în momentul revenirii regilor Bourboni, iar în ce privește clasa burgheziei industriale, care urma să preia puterea, ea nici nu exista în momentul revoluției și s-a format mult după aceea.

Același lucru s-a întâmplat după Revoluția rusă din 1917. În primul rând, acolo a lipsit agentul social al revoluției socialiste, adică proletariatul și, întrucât bolșevicii nu puteau opera în vid, statul a preluat această funcție istorică. Iar în aparatul de stat, după ce comunismul de război a dus țara la ruină, Lenin a fost nevoit să păstreze și chiar să readucă pe vechii funcționari, singurii care se pricepeau la administrație.

Distrușgerea vechilor structuri nu poate avea loc dintr-o dată și printr-un ordin de sus; ea are loc treptat, ca urmare a înaintării procesului de democratizare prin însuși efectul înaintării sistemului pluripartid, al economiei de piață și al noilor libertăți politice.

Dar preocuparea eliminării a tot ce ține de vechiul regim nu trebuie să se reducă la structuri și nici la nomenclatură. Adevărul este că, chiar dacă partidul comunist a fost decimat, iar ideologia marxist-leninistă a suferit o înfrângere zdrobitoare, ceaușismul a lăsat rădăcini adânci în mentalitatea, ritualurile sociale și obiceiurile nu numai ale foștilor activiști, dar și ale fiecăruia dintre noi. Deseori, surprind cu groază reacții, mișcări și expresii ale „epocii luminii”, atât la mine, cât și la alții.

Toți suntem marcați de moștenirea ceaușistă și trebuie să fim conștienți de asta. Poate dl. Rațiu, care a trăit cinci decenii departe de țară, să fie complet imun la aceasta și poate că din această cauză a primit atât de puține voturi.

Într-un cuvânt, democrația cere deopotrivă educare și reeducare, învăț și dezvăț.

FSN – partid politic

Silviu Brucan

Opinia publică din România a așteptat cu un mare interes Convenția Națională a Frontului Salvării Naționale. Oamenii doreau să vadă dacă primul act politic al noului partid marchează o ruptură cu trecutul sau doar o ediție revăzută și adăugită a partidului comunist de tristă memorie. Cele două tendințe s-au făcut resimțite încă din perioada pregătirii Convenției printr-o luptă aprigă (care s-a dorit ascunsă, dar a răbufnit virulent sub imperiul veleităților personale implicate în joc) între „junii turci” reformatori, conștienți că partidul are nevoie de o nouă față, și grupul marșienilor, bărlădenilor și ștefan-gheorghenilor din dealul Cotrocenilor, care se agață cu disperare de pozițiile-arici ale nomenclaturii.

Au câștigat reformatorii, dar ca peste tot și în toate partidele imperativul salvării unității și-a pus amprenta pe noile organe de conducere ale partidului. Dar asta face parte din cutumele sistemului politic multipartid și trebuie să începem să ne obișnuim cu obiceiurile și riturile tradiționale ale acestuia. Activitatea oricărui partid politic într-un regim pluralist este reglată de un compromis între principii și salvarea unității, mereu reactivat de exigențele necruțătoare ale confruntărilor electorale.

Congresele partidului comunist se deschideau invariabil cu un raport-maraton al secretarului general de la cinci ore în sus, după care urma depunerea jurământului de către toți vorbitorii care se întreceau în acte de supușenie exprimate într-o gamă de superlative — de la istoric la genial — întrerupte doar de aplauze și ovații furtunoase. Ei bine, la Convenția FSN n-a existat așa ceva. Liderul său politic a supus discuției o Moțiune și faptul cel mai remarcabil este că procedul a avut darul de a face ca vorbitorii să-și spună părerea fără ezitări și restricții — o adevărată revoluție în viața de partid din România. Specia laudătorilor n-a dispărut cu desăvârșire, dar cuvântul lor suna mai curând ca un penibil miorlăit.

N-aș putea afirma că discuția a fost excesiv de elevată. De altfel, nici Moțiunea, nici intervențiile liderilor nu invitau la așa ceva, deși ar fi putut să aducă produse ceva mai atractive pe piață, ceea ce impune observația pesimistă că nici cererea consumatorilor din sală nu i-a silit să fie mai competitivi.

Improvizația a dominat retorica politică, iar penuria de idei a reflectat fidel penuria de pe piață. Aici ar trebui punctat faptul că Ministerul Afacerilor Externe a avut proasta inspirație de a organiza un turneu de zece zile al d-lui Petre Roman în America Latină exact în preajma Convenției, ceea ce a făcut ca acesta să sosească la Convenție odată cu delegații din provincie. Și acest lucru s-a făcut simțit, deoarece când pisica nu-i acasă joacă șoarecii (cu ambii politicieni) pe masă. Încă din zilele fierbinți ale revoluției „setea de putere” a pus stăpânire pe multe cugete și simțiri. În primul eșalon au venit admirabilii și curajoșii noștri decembriști, care socoteau că eroica lor luptă de stradă ar

li trebuie să-i proiecteze direct în fruntea statului, nerealizând că meritele și calitățile unui bun conducător al luptelor de stradă nu sunt aceleași cu cele ale unui bun om de stat. Deși aparițiile lor la televiziune sau la CPUN au relevat în mod strigător această distincție fundamentală, ei continuă și azi să tîpească că „li s-a confiscat revoluția“ (adică puterea). A urmat al doilea eșalon (post-decembrist), care identificând existența unei stări de provizorat au tras concluzia că sosisse momentul (acum ori niciodată) să ia cu asalt treptele puterii. Acum vine al treilea eșalon, cei care s-au evidențiat oarecum între timp pe un teren gol și simt instinctiv că, pe măsură ce trece timpul și se restabilește o scară a valorilor, se reduc șansele celor mediocri de a urca în vârful piramidei. Oameni din toate cele trei eșaloane și-au făcut auzite pretențiile la Convenția FSN. De aceea, diviziunea pe linie ideologică între așa-zii „de stînga“ și „centriști“ a fost estompată de lupta aspiranților la putere de a-și înjgheba grupuri de susținători, iar în acest context dl. N.S. Dumitru n-a produs decât o melancolică teză „sociologico-etnografico-psihologică“ și... administrativă, ca să-l menționăm totuși pe nemuritorul Caragiale.

Convenția a definit Frontul ca un partid de stînga cu o orientare ideologică social-democrată. Dar social-democrația contemporană este o mișcare vastă și destul de eterogenă pentru a genera conflicte de idei chiar în sânul ei. Mai presus de orice, una este social-democrația în țările bogate, unde există un surplus destul de substanțial pentru a finanța măsurile de asigurări sociale caracteristice lui *Welfare State*, și cu totul alta este social-democrația în țările sărace, care adesea reproșează țărilor occidentale că huzuresc pe socoteala celor sărace. Deci mai trebuie gândit la elaborarea ideologiei FSN-ului.

În ce privește structura democratică a noului partid, merită a fi salutată prevederea din Statut care încearcă să găsească un echilibru între **disciplină** (obligativitatea pentru toți membrii de a accepta Platforma-Program, Statutul și hotărârile partidului) și **toleranță** (libertatea de opinie și dreptul la existență a unor opțiuni minoritare sunt admise în cadrul partidului). Aici susținătorii rupturii cu trecutul au obținut o victorie politică de însemnătate națională, deoarece monolitismul rigid moștenit și de partidele de opoziție a dus la fărâmițarea tragică a unora din ele.

Și în ce privește conducerea Frontului, semnalăm o inovație pozitivă. Dat fiind că liderul național al FSN este și șeful puterii executive (ca în multe țări occidentale), atribuție care îi solicită întreaga energie și preocupare, s-a creat postul de președinte executiv care urmează a se consacra întregii vieți interne a partidului. În plus, el va asigura legăturile și comunicarea între partid, grupul parlamentar FSN și membrii guvernului feseniști, care în ultima vreme au cam scârțâit. Alegerea ca președinte executiv a d-lui Aurel Stoica, omul care oferă în public imaginea „ardeleanului cinstit“, este menită probabil a contracara efectul compromițător al fenomenelor de corupție din cadrul FSN, care cresc în proporție geometrică.

În sfârșit, s-a făcut remarcată la Convenție categoria activiștilor din teritoriu, cei care duc greul muncii de teren, jos, în mase, înfruntând zi de zi

reacțiile critice, protestele și reproșurile celor care au votat cu Frontul și acum sunt dezamăgiți. Am constatat la acești oameni sentimentul că sunt desconsiderați sau neglijați, iar aici este capitalul uman cel mai prețios al unui partid de masă, oameni care și-au plătit cheltuielile de drum și hotel pentru că au ținut neapărat să participe la Convenție, oameni care au rămas credincioși idealurilor Frontului din decembrie '89. M-a șocat să-i aud vorbind de cei din guvern și parlament ca despre „ei“, o categorie distinctă care ne privește pe „noi“, cei de jos, cu dispreț.

Primul test serios după Convenție este 1 aprilie. Faza a doua a liberalizării prețurilor trebuie concepută nu ca o acțiune cum a fost prima, ci ca o acțiune politică la care partidul participă alături de guvern. Și bineînțeles, faza a doua trebuie pregătită temeinic, nu în pripă ca prima, deoarece dacă rezultatele din primăvară vor fi la fel de proaste ca cele din toamnă, toate mișcările, cuvântările și inovațiile de la Convenție nu vor putea salva Frontul de la un mare eșec politic.

„Adevărul“ 19.III.1991

Sindicatele — bune la toate?

Silviu Brucan

Una din marile noastre organizații sindicale a propus cu tam-tam și cutezanță ca Legea privatizării să fie supusă unui referendum popular. Asta înseamnă că oamenii nu știu nici ce-i aia o lege a privatizării, nici ce-i un referendum. Iar ignoranța a fost totdeauna premisa cutezanței, căci cunoașterea impune restricții înainte de a te lansa cu așa ceva. Nu e cazul — și deci se pune întrebarea: În definitiv, care este funcția sindicatelor într-o societate democratică?

În democrația modernă, sindicatele reprezintă grupurile de presiune cele mai importante, în primul rând pentru că au puterea de a perturba economia. Ele sunt organizații profesionale în sensul că reunesc oameni din aceeași categorie socio-profesională: muncitori industriali sau funcționari, vânzători în magazine sau salariați din servicii, sănătate, învățământ etc. De regulă, eficacitatea unui sindicat crește în raport cu specializarea lui, adică cuprinderea salariaților care desfășoară aceeași activitate economică. În America, cel mai puternic sindicat este cel al muncitorilor din industria de automobile. Motivul puterii este simplu: salarizarea, condițiile de muncă, orar și pensii, rata profitului și conjunctura economică afectează în mod uniform masa angajaților din aceeași ramură economică și, deci, sindicatul respectiv, în cunoștință de cauză, asigură maximum de eficacitate în apărarea intereselor membrilor săi.

Ia noi în țară avem și în această privință o „democrație originală“. Pe de o parte, dictatura cEAUȘISTĂ, care trata sindicatele ca pe o „curea de transmisie“ a partidului comunist, ne-a lăsat drept moștenire o mentalitate

care se dovedește greu de depășit. Sindicatele libere nu recunosc descentralizarea, consideră ca unic partener de negocieri guvernul și vor să discute cu primul ministru. Pe de altă parte, formarea sindicatelor libere s-a efectuat în mod anarhic, ba pe orizontală, ba pe verticală, ba în zig-zag, așa că marile sindicate constituie un rebus organizatoric atât în plan teritorial, cât și profesional, reunind muncitori din Brașov, București și Arad cu șoferi, ingineri și contabili din Abrud și Copșa Mică! De fapt, la origine se află nu criterii profesionale, ci încurcate interese politice, iar în cele mai multe cazuri liantul îl constituie lideri sindicali energici, întreprinzători și ambițioși, care pot spune și chiar spun: Le syndicat, c'est moi!

De aici și cazurile repetate de depășire a competenței și de ignorare a funcției specifice a sindicatelor în statul democratic de drept. La un moment dat, un mare sindicat a prezentat un program alternativ de guvernare care prevedea nu numai organizarea statului și a economiei ci și principiile politicii externe a României elaborate pe loc la strung. Și dă-i și trage-i, iar un ziar l-a și publicat la loc de cinste, ce nu face directorul pentru o mie de abonamente sindicale. Într-un alt document sindical se dicta cu mare autoritate cam cum ar trebui să funcționeze parlamentul și Curtea Supremă de Justiție. N-a mai rămas să se pronunțe decât în problema nemuririi sufletului cu egală competență și autoritate.

În comunism exista un singur centru de putere și inițiativă politică — statul, adică partidul. În societatea democratică modernă, pluralismul duce la dispersarea puterii atât în plan politic cât și social. Avem puzderie de partide politice, avem o presă liberă, chiar libertină, avem sindicate și grupuri de presiune care tot construind societatea civilă s-au transformat în partid, avem biserici, universități etc. — care toate exercită influență asupra mersului lucrurilor obștești, implicit asupra factorilor politici, că deh, vin alegerile. Dar pluralismul, tocmai pentru că „e mulți“, impune o anumită specializare și diviziune a muncii, că altfel se calcă pe picioare. Dacă biserica se ocupă de fisc, iar universitățile vând castraveți în piață iese o harababură chiar mai mare decât cea existentă. Constata un politolog american: „Principala sursă a puterii noilor instituții rezidă în limita domeniului de activitate și a obiectivelor pe care le urmăresc. În momentul în care noua instituție încearcă să depășească sfera preocupărilor ei specifice, ea își pierde imediat eficacitatea“. Iar Milton Friedman, premiul Nobel pentru economie, avertizează: „Instituțiile pluraliste nu trebuie să se amestece în nimic care nu țină în mod strict de funcția lor“.

Într-adevăr, un sindicat care se lansează în domenii în care nu este competent, se face de baftă și-și pierde eficacitatea atunci când trebuie să apere interesele profesionale ale membrilor săi.

„Libertatea“, 7.VII.1991

Stânga, centru, dreapta

Silviu Brucan

„Suntem un partid de centru“ — au ținut să precizeze liderii Alianței Civice, semnalând astfel că procesul de diferențiere în spectrul politic românesc a intrat în faza structurării lui. În confuzia ideologică din perioada postrevoluționară, noțiuni ca stânga, centru, dreapta n-aveau nici un sens și nici unul din partidele constituite atunci în grabă nu se gândea să-și lipească o asemenea etichetă pe frontispiciul său.

În faza „capitalismului sălbatic“, puternic marcat de doi poli sociali, stânga reprezenta de regulă interesele muncitorilor și păturilor sociale ropsite, iar dreapta pe cele ale marii burghezii industriale și oligarhiei financiare. Reforma „New Deal“ a lui Roosevelt a stimulat formarea unei largi clase mijlocii devenite forța dominantă a vieții economice și politice americane consacrată în formula populară **Middle America**. Cuprinzând zeci de milioane de oameni, votul clasei mijlocii este decisiv, și de aceea ambele partide (democrat și republican) își concentrează aici efortul principal în campania electorală. Centrul a devenit precumpănitor în asemenea măsură încât partide de dreapta sau de stânga n-au nici o șansă: partidul comunist este o fantoșă și nu există nici măcar un partid socialist viabil. Treptat, s-a format și în țările vest-europene o clasă mijlocie, ceea ce a silit partidele socialiste și social-democrate să renunțe la marxism și la lupta de clasă, ocupând o poziție de centru-stânga în spectrul politic. Liberalii s-au mutat și ei la centru, unindu-și forțele cu social-democrația în efortul de a integra clasa muncitoare în sistem prin făurirea a ceea ce s-a numit **Welfare-State**.

Noțiunile dreapta și stânga au suferit astfel în Occident o metamorfoză semnificativă după cel de-al doilea război mondial, iar în Uniunea Sovietică ele au fost pur și simplu întoarse pe dos. Paranoia lui Stalin față de orice deviere de la linia justă (bineînțeles, a lui) și-a găsit expresia în etichetarea lui Troțki ca deviere de stânga, iar a lui Buharin ca deviere de dreapta. Stalin se ferea cu groază de noțiunea de „centru“, care mirosea a împăciuitorism, deși cam într-acolo ducea logica lui trăznită. Ceaușescu, care știa pe de rost *Problemele Leninismului*, s-a molipsit și el de paranoia stalinistă, recurgând din când în când la amenințări împotriva „pericolului de dreapta“ sau „de stânga“. Să nu miște nimeni în front!

În știința politică modernă, această structurare a curenților politice avea inițial un sens socio-economic: stânga reprezenta straturile de jos ale societății, în timp ce dreapta susținea pe cele ale claselor privilegiate. Dar, întrucât acestea din urmă reprezentau o minoritate a populației, ceea ce limita șansele electorale ale dreptei, a apărut acea strategie etnico-naționalistă a dreptei care, prin lozinci național-șovine, tinde să cucerească voturile celor de jos sensibili la chemări de acest gen. Performanța maximă a acestei strategii a realizat-o Hitler, care a obținut un succes electoral răsunător tocmai prin supralicitarea stărilor de spirit naționaliste în masa poporului ger-

man. Nici partidele de centru, nici cele de stânga n-au reușit să opună ofensivei „național- socialismului“ o strategie eficace. În general, stânga se află în defensivă în fața asalturilor naționalismului, totdeauna bine subvenționate de cercuri financiare interesate. Este tipică în această privință acțiunea lui Le Pen în Franța. Exploatând cu pricepere chestiunea pătrunderii masive a nord-africanilor într-o conjunctură de șomaj de milioane, Le Pen l-a determinat chiar pe Chirac, șeful Gaulliștilor, să-i cânte în strună, iar guvernul socialist al doamnei Cresson a fost nevoit să anunțe măsuri stricte de limitare a migrației în Franța. S-ar putea spune că dinamica forțelor naționalist-șovine operează cu același efect în România, unde nici partidele de centru nici guvernul nu dau dovadă de suficientă tărie politică pentru a li se opune, deși în cazul României agitațiile șovinist-antisemite pătează iremediabil imaginea țării noastre în lume.

Baza socială a curentelor politice și-a spus cuvântul și în alegerile din Europa de Est. În Ungaria, după 20 de ani cu mecanisme de piață, s-a format o largă clasă mijlocie și, ca urmare, la alegeri au ieșit în frunte două partide ale clasei mijlocii (Forumul și Liber-Democrații), primul câștigând întrecerea datorită lozincilor naționalist-șovine. Partidele care au făcut apel la muncitori au obținut 10 la sută. În România, Frontul Salvării Naționale a fost beneficiarul subdezvoltării relative a țării, muncitorii manuali dominând centrele urbane. De fapt, Frontul a moștenit baza socială a PCR-ului, muncitorii și țăranii, pe care Ceaușescu i-a înșelat, batjocorit și înfometat și pe care Frontul i-a curtat și alintat. Distribuția voturilor la 20 mai 1990 arată că au votat cu FSN-ul: 70 la sută din muncitori, 83 la sută din țăranii cooperatori și 71 la sută din țăranii individuali. Desigur, au cântărit greu statele de serviciu ale Frontului, ca singura forță politică din timpul revoluției. Toată lumea știa că Frontul a fost acela care a inițiat procesul democratizării, asigurând funcționarea primelor libertăți și drepturi ale omului în România. Pentru majoritatea alegătorilor, FSN-ul reprezenta atunci guvernarea care putea aduce stabilitate și liniște în țară.

De atunci lucrurile s-au schimbat pe toate planurile: politic, economic și social. Spectrul politic s-a definitivat, economia este într-o prefacere profundă: iar diferențierea socială se desfășoară cu repeziciune. Noțiunea de clasă muncitoare, ca unitate sociologică largă și compactă, pur și simplu nu mai există. Întreaga configurație a societății românești la alegerile generale din 1992 va fi alta. Dar despre aceasta, marșea viitoare.

„Libertatea“, 17 VII 1991

Stânga, centru, dreapta în 1992

Silviu Brucan

La 20 mai 1990 corpul electoral era relativ omogen sub raport social. Nu apăruseră diferențieri sociale radicale care să ducă la polarizări politice

și de aceea singura dispută virulentă a rămas comunism — neocomunism, care s-a dovedit a avea o rezonanță electorală minoră.

La alegerile din vara lui 1992, situația va fi cu totul alta. Introducerea economiei de piață duce la refacerea structurilor capitaliste, generând inegalități sociale care sar în ochi, șomaj și chiar oameni oropsiți de soartă. Pentru prima dată, clasa mijlocie în curs de formare rapidă, va fi un factor politic semnificativ. În sânul a ceea ce numeam clasa muncitoare s-au produs diferențieri socio-profesionale bine marcate în industrie, transporturi, comerț și servicii — reflectate și în proliferarea organizațiilor sindicale pe verticală, orizontală și în zig-zag. Avem chiar sindicate ale patronilor, ca să nu mai vorbim de cele din învățământ, sănătate, cercetare etc. Nu le va fi ușor tuturor acestora să răspundă la clasică întrebare: Eu cu cine votez? deoarece partidele politice nu și-au identificat încă baza socială specifică și nu și-au stabilit o strategie corespunzătoare pentru cucerirea sufragiilor ei. Toate se adresează tuturor cetățenilor, fără deosebire de clasă, naționalitate și religie, cu excepția doar a UDMR-ului, adică trimit scrisori fără adresă.

Cu toate acestea, spectrul politic românesc s-a structurat și principalele forțe politice și-au fixat oarecum locul pe care tind să-l ocupe. Frontul Salvării Naționale cu aliații săi ocupă spațiul de centru-stânga, Alianța Civică și Partidul Național-Țărănesc c.d. s-au declarat la centru, Partidul Național-Liberal se așează timid spre centru-dreapta, iar la dreapta se afirmă PUNR-ul, Vatra Românească, România Mare și toți cei care toacă banii lui Constantin Iosif Drăgan. În ce privește PSM, confuzia ideologică după prăbușirea comunismului îl face să oscileze ba spre extrema stânga, ba spre dreapta, unde se află vechii „preteni” șovinist-antisemiți ai lui Ceaușescu. Declarația lui Ianoș Fazekas, șef ideolog al PSM-ului, că ar fi gata să participe la un guvern Rațiu, este elocventă în această privință. UDMR-ul, care la 20 mai '90 a atins „plafonul maxim” al celor 7 la sută din voturi, exact ponderea minorității maghiare în populația cu drept de vot a țării, va fi și el afectat de diferențierea socială. Revendicările fundamentale ale minorității ungare fiind în general satisfăcute, este de așteptat ca un procent substanțial de unguri să voteze acum potrivit intereselor socio-profesionale respective.

Pe plan social, dat fiind că clasa mijlocie nu are încă o pondere cantitativă semnificativă, bătălia decisivă se va da pentru câștigarea votului muncitoresc, care păstrează preponderența numerică în centrele urbane. Aici este cheia strategiei electorale, deoarece toate partidele se vor bate pentru o parte cât mai mare a votului muncitorilor. De aceea, acest vot nu va mai fi nici masiv, nici compact ca în '90. Diferențierea își va spune cuvântul.

Să începem cu **muncitorii manuali**, care reprezintă încă circa 30 la sută din forța de muncă. Nici un lider politic nu va avea curajul să admită că trecerea la economia de piață, în faza inițială, lovește în interesele fundamentale ale acestei categorii sociale. Experiența Solidarității în Polonia este tipică: de la forța principală a revoluției, terapia de șoc i-a transformat

pe muncitori în forța principală a opoziției. Muncitorilor li se cere să muncească mai mult și mai bine și, nefiind obișnuiți cu așa ceva, ei se simt jigniți. Ce naiba, doar erau socotiți clasa conducătoare! Privatizarea întreprinderilor inefficiente și supranumerare duce la șomaj, iar liberalizarea prețurilor le reduce puterea de cumpărare. Adică toate le ies pe dos. În plus, ei văd că adevărații beneficiari sunt negustorii, șefii noilor magazine, restaurante și ateliere particulare ca și liota de antreprenori care deschid firme și bănci în „joint ventures”, ceea ce evident îi irită și chiar îi înfurie: pentruăștia am făcut revoluție? Fenomenul este inevitabil și apare peste tot în Europa de Est, iar în fosta RDG a bătut piața: 3 milioane de șomeri! Dar pentru demagogi, terenul este prielnic și ispititor. Îi vedem luându-se la întrecere în parlament, în presă, în conducerea sindicatelor. Ce rost putea să aibă o grevă la FAUR (fosta 23 august), când la această uzină-mamut se pune problema vitală a supraviețuirii și a salvării a zeci de mii de locuri de muncă! În politică, însă, demagogia are efect de humerang și cei care ejaculează de bucurie la fiecare grevă ar face bine să ia aminte: ea poate aduce câteva voturi în plus, dar discreditează total partidul ca forță potențială de guvernare. Cine vrea să fie guvernat de un partid care aplaudă grevele?

O importantă masă electorală o constituie **cei cu voturi fixe** — de la funcționari și vânzători în magazine la salariații din învățământ, sănătate precum și pensionarii. Toți simt la pungă scumpirea mărfurilor și flagelul inflației.

LA CENTRU-STÂNGA. Frontul are o problemă serioasă cu muncitorii și oamenii cu venituri fixe. Ca inițiator al liberalizării prețurilor, guvernul Roman și-a asumat o sarcină ingrată, având ca efect posibil alienarea votului acestora. Depinde aceasta de două condiții: 1) capacitatea FSN-ului de a explica necesitatea operației chirurgicale dureroasă pentru a salva pacientul de la moarte, activitate de propagandă în care Frontul nu se pricepe și 2) conjunctura economică dinaintea alegerilor, care cu greu ar putea fi mai bună atâta timp cât vechiul aparat economic de stat nu este zgâlțâit din temelii. Este aici o problemă de viață și de moarte electorală: dacă până în mai '92 producția de carne și alte alimente, care este arhisuficientă, nu ajunge pe piață la prețuri din ce în ce mai mici, Frontul va mânca o bătaie strașnică la urne de la cei cu venituri fixe.

Pentru celelalte categorii sociale, manevra trecerii la terapia de șoc a marcat preluarea inițiativei politice în mâinile guvernului Roman, răpind partidelor de opoziție latitudinea de a oferi o **alternativă programatică** în problema fundamentală a țării. Nu le-a rămas acestora decât posibilitatea de a critica modul de aplicare a reformei și, desigur, s-au găsit destule puncte vulnerabile în activitatea guvernului. Rămâne însă faptul că acest guvern a avut curajul de a înfrunta publicul printr-o temerară liberalizare a prețurilor încă în noiembrie trecut, apoi la 1 aprilie a tăiat în carne vic și la alimente de bază, iar reacția ostilă a consumatorilor nu l-a împiedicat ca acum să treacă

la o nouă creștere a prețurilor la carne și alte produse de bază. Adevărată terapie de șoc și mă întreb care alt om politic român s-ar încumeta să comită atâtea acte succesive de sinucidere politică? Să vedem însă cum vor aprecia alegătorii un curaj care i-a pus să sfârșie pe jeratic înainte de a putea să mănânce cu poftă. De fapt, pentru toți cei care înțeleg că nu poți face o omletă fără a sparge ouăle, problema crucială este să aprecieze lucid care dintre partidele politice în competiție va manifesta o grijă mai mare și mai sinceră pentru protecția lor socială în această blestemată fază de tranziție la economia de piață.

LA CENTRU. Alianța Civică pare a se înțelege bine cu Partidul Național-Țărănesc c.d., pe platforma comună a atitudinii intransigente împotriva comunismului. Interese complementare pledează în favoarea unei coaliții electorale: AC aduce un dinamism și o fațadă nouă, modernă, care lipsesc PNT-ului, iar acesta aduce o experiență electorală și organizare locală AC. Dar pentru a deveni ceea ce AC dorește, adică o alternativă a puterii actuale, va trebui 1) să câștige încrederea electoratului în capacitatea ei de a guverna țara și 2) să defileze o pleiadă de lideri politici de anvergură națională — ambele sarcini fiind cu totul altceva decât acțiunile de stradă cu personal calificat în așa ceva, iar uneori este exact contrariul.

DREAPTA se bazează în special pe virulența lozincilor naționalist-șovine, remarcându-se în strategia ei o anumită diviziune a muncii: PUNR-ul și Vatra Românească se prezintă ca depozitari ai valorilor și intereselor naționale mai presus de orice, cu o anumită priză în mediul ardelenilor serios îngrijorați de tupeul extremiștilor unguri, în timp ce aripa ceașisto-securistă din jurul României Mari își dă drumul pe linia incitației șovinist-antisemite, fără acele restricții ideologice ale internaționalismului care o țineau oarecum în frâu pe vremea genialului. Caracteristic dreptei este că ea pare a fi încremenită în perioada antebelică, repetând lozincile pro-Ardeal și pro-Basarabia exact în termenii de atunci, fără să-și dea seama că strategia iredentei maghiare a devenit mult mai sofisticată decât revizuirea dinafară a granițelor, oricum lipsită de șanse, iar Basarabia nu mai poate fi tratată ca o simplă provincie a Bucureștiului care trebuie recuperată, deoarece a apărut o realitate nouă, pe nume Republica Moldova, care și-a cucerit drept de cetate prin forțe proprii.

La țară, Frontul are șanse de a-și păstra grosul sufragiilor, deoarece țărâtimea este singura clasă care a beneficiat de pe urma revoluției. În plus, ea a dobândit pământ, chiar dacă unii țărani rămân nemulțumiți, cum era firesc. Desigur, și alte partide s-au bătut în piept să se dea pământ țăranilor, dar **Frontul a făcut-o.**

În sfârșit, votul femeilor, care a cântărit atât de greu în victoria FSN, constituie acum o mare necunoscută. Se spune că la femei șarmul charismatic al unui lider politic funcționează doar o singură dată și nu se știe cum vor fi afectate preferințele alegătoarelor de diferențierile sociale și de loviturile de măciucă în capul gospodinelor ale noilor prețuri la alimente.

Concluzia: Dacă drept rezultat al diferențierii sociale, nici una dintre forțele politice nu va cuceri o majoritate absolută, se va impune un **guvern de coaliție**, iar aceasta va fi, după părerea mea, soluția cea mai bună pentru a depăși climatul de adversitate implacabilă și de ură care domină viața politică în România. Acest climat nu va dispărea cu desăvârșire, dar va fi circumscris la aria aflată sub influența dreptei, care nu poate funcționa fără el. În acest caz, logica politică va duce în mod necesar la coaliția centrului-stânga cu centrul, impusă și de factorul extern — Europa — pentru a bara și diminua efectul nociv al dreptei național-șovine.

„Libertatea“, 23.VII.1991

Salarii contra producție

Silviu Brucan

Se discută pe larg în aceste zile despre meritele programului de guvernare elaborat de echipa Văcăroiu, dar se trece sub tăcere un fapt fundamental de care depinde în mod decisiv realizarea frumoaselor promisiuni din acest program și anume negocierile de la Palatul Victoria cu indicatele.

O lege de fier a economiei de piață, respectată cu strictețe de către sindicatele din toate țările occidentale, este cea care stabilește o legătură indisolubilă între majorări de salarii și creșterea producției și productivității muncii. Cum ar putea funcționa economia și cum s-ar putea asigura stabilitatea monedei naționale dacă salariile ar crește în timp ce producția ar scădea? Simplu spus, ar fi mai puține mărfuri pe piață, întreprinderile ar deveni nerentabile și ar da faliment, iar șomajul ar căpăta proporții catastrofale.

Liderii noștri sindicali, preținși a fi campionii economiei de piață, refuză însă să accepte această lege de fier în politica veniturilor salariale, formulată ca principiu de bază în programul guvernului: **„Majorarea în termeni reali a salariului mediu nu trebuie să depășească nivelul mediu de creștere a productivității muncii”**. Programul precizează că pentru a nu descuraja ocuparea forței de muncă, salariul mediu va fi ajustat în funcție de **timpul efectiv lucrat**, și nu ca un fond total de salarizare, cum este în prezent.

Aici este de fapt călcăiul lui Achile pentru a despărți pe adevărații reformiști de populști sau demagogi. La ședința din luna trecută, după șapte ore de discuții, s-a ajuns la un acord final pentru ianuarie și februarie 1993 ca salariile să fie indexate cu 3.450 lei, ceea ce înseamnă o creștere cu 9,1 %, deși productivitatea muncii față de decembrie nu a crescut, iar față de ianuarie 1992, a fost cu 6-7% mai mică. Când, însă, reprezentanții guvernului au inserat o clauză care precizează că indexarea pe martie-aprilie va fi legată de producție și productivitatea muncii, nici una din confederațiile sindicale

nu a mai acceptat să semneze protocolul și au formulat cererea ca salariu minim să fie de 46 000 lei, indiferent de starea producției.

Interesant este că în ramurile și întreprinderile în care producția a crescut, nu este nici o problemă. Muncitorii primesc majorări de salarii pe o bază solidă și reală, iar chestiunea se rezolvă cu patronatul respectiv. N-au nevoie de guvern, adică adevărată economie de piață! Minerii din Valea Jiului, după ce și-au făcut damblaua în Capitală, s-au apucat serios de treabă în mine, lucrează și sâmbătă, uneori chiar duminică, realizând producții atât de mari încât pentru prima dată uzinele termoelectrice au lignit pentru toată iarna. Bineînțeles și salariile lor au crescut în mod corespunzător și așa se explică de ce vijeliosul Miron Cosma ține acum cu guvernul. Același lucru la prelucrarea petrolului, cauciucului și maselor plastice etc. La guvern apelează numai sindicatele care reprezintă ramuri sau întreprinderi în declin și ele apelează la guvern pentru simplul motiv că vor să cuplească de la bugetul statului.

Desigur, creșterea prețurilor lovește cel mai tare în muncitori și în cei cu venituri fixe și de aceea indexarea este absolut necesară în faza actuală. Dar majorări de salarii fără acoperire în producție nu fac altceva decât să dea pînteni inflației și niciodată nu vom ieși din mlaștina economică, dacă nu se va introna și la noi legea de fier a relației dintre salarii și producție.

„Libertatea“, 28.I.1992

Înmormântare clasa I

Silviu Brucan

Dacă se pune în aplicare, **ad litteram**, Contractul Colectiv de Muncă la Nivel Național, va avea loc o înmormântare clasa I a industriei de piață în România. Înainte de a intra în subiect, ar trebui interzisă traducerea în limbi internaționale a acestui document, ca nu cumva să apuce să-l citească firmele străine, care au intenția de a face investiții industriale la noi în țară.

Părțile contractante sunt: sindicatele, care și-au pus în gând să ducă clasa muncitoare în paradis, pe căi încă neumblate, și patronatul român, care vasăzică, nu există sau nu știe ce-i aia a fi patron iar arbitru a fost reprezentantul guvernului, care nu îndrăznește să fluiera un penalty de teama galeriei din tribună.

Sindicatele, pe timpul regimului comunist, se concentrau în principal asupra realizării planului de producție și a creșterii productivității muncii, iar cealaltă latură — apărarea intereselor muncitorilor prin protecție socială și creșterea salariilor — era, practic, interzisă sau în orice caz rău privită. Acum este invers: sindicatele luptă numai pentru creșterea salariilor și sporirea de protecție socială, și nici măcar nu vor să audă de producție și productivitate. Liderii sindicali numesc asta anti-comunist și fiind din ce în ce mai anti-comuniști au reușit în 1990 și 1991 o performanță extraordinară: salariile

au crescut, în timp ce producția și productivitatea au scăzut. Întrebarea de unde să sporească salariul, dacă producția scade, nu-i tulbură deloc. Asta-i treaba guvernului. Ba chiar se constată că cele mai mari pretenții la creșterea salariilor se înregistrează în sectoarele în care are loc cea mai drastică scădere a producției sau veniturilor.

Cât privește patronatul, el pare a nu-și cunoaște interesele. Nici un patron din „lumea capitalului” nu ar semna un contract care-l leagă de mâini și de picioare, începând cu afirmația că contractul individual de muncă nu poate fi desfăcut din inițiativa celui care angajează. Dar din a cui inițiativă?

Românul care a strâns ceva paralele și vrea să deschidă o fabricuță este obligat (Art. 42) să amenajeze ergonomic locul de muncă, să asigure condiții de mediu (iluminat, microclimat, zgomot, vibrații, temperatură, aerisire, umiditate) și, pe deasupra, să amenajeze anexele sociale (vestiare, băi, grupuri sanitare, săli de repaos, cantină-restaurant — lipsește biliardul), iar cel puțin o dată pe an să organizeze examinarea medicală gratuită a salariaților. Toate acestea presupun asemenea instalații și cheltuieli suplimentare față de procurarea mijloacelor de producție, încât îi trece pofta și celui mai ambițios antreprenor. Probabil că liderii sindicali și-au făcut rost de niște modele de contract din Suedia, ignorând faptul că acolo venitul pe cap de locuitor trece mult peste 10 000 dolari, în timp ce în România ne învârtim de câțiva ani în jurul lui 1 700 de dolari.

Este, îndeobște, cunoscut că industriile noastre suferă de lipsă de materii prime, de energie și combustibil — toate depinzând de import. Ei bine, contractul colectiv (Art. 54) stipulează că dacă patronul nu poate realiza condițiile necesare sarcinilor de serviciu, acesta este obligat să plătească salariaților salariul de bază pentru timpul cât lucrul a fost întrerupt. Nu mai ține principiul din trecut: Noi ne facem că muncim, ei se prefac că ne plătesc. Partea a doua a fost eliminată.

Iar zile libere plătite (Art. nr. 5) se asigură atât în cazul decesului soțului, soției, copilului, părinților, soacilor, bunicilor, fraților, surorilor, nepoților (rude de gradul II), cât și în cazul căsătoriilor copiilor, părinților, fraților, surorilor, ca să nu mai vorbim de nașterea copiilor. Dacă unul are, ca Ceaușescu, zece frați și surori și-și aranjează ca înmormântările și căsătoriile să nu aibă loc în zile de week-end sau sărbători legale, va fi nevoit să se scuze la nuntă, ca să se ducă să-și ia chenzina.

Unde mai pui că în felul acesta vor fi cât mai multe căsătorii și se vor face cât mai mulți copii, dar va scădea durata medie a vieții, într-un cuvânt, o politică curat demografică.

Dar contractul prevede și o adevărată premieră mondială: patronii și persoanele însărcinate cu plata salariilor „vor încasa cotizația de sindicat și o vor vira în contul sindicatului, pe baza listelor lunare și a cuantumului cotizațiilor prezentate de sindicate” (Art. 105). Aici i-am bătut pe suedezi. Dar ce, numai muncitorii să aibă asigurat salariul, iar liderii sindicali să alerge după strângerea cotizațiilor? N-ar fi drept. Patronii să aibă grijă și de unii, și de alții.

Leneșii, absenteiștii și chiulangii au toate motivele să strige: Trăiască economia de piață și noi pe lângă ea!

„Libertatea“, 28.II.1992

Monolitism și personalitate

Silviu Brucan

În România, sistemul monopartid a murit, dar monolitismul trăiește. După alegerile din mai 1990 am scris articolul intitulat „Democrația în România începe cu democrația în Front“. Spre marea mea surpriză, nu m-a atacat numai găscuța în al cărei câpșor nu intră mai mult decât două, maximum trei idei, ci însăși presa fesenistă. De fapt, nu numai în FSN, ci și în PNL, PNȚ-cd, PUNR ș.a. întreg partidul este strâns unit în jurul liderului național sau președintelui, și nimeni nu crăcnește, că au are voie. Dar poate oare un partid să guverneze în mod democratic țara dacă nu practică democrația acasă la el?

Desigur, un partid nu poate funcționa efectiv dacă nu se prezintă ca un organism politic disciplinat. Dar la Convenția Națională a Frontului Salvării Naționale din martie 1991 s-a ajuns la un echilibru între disciplină (obligativitatea pentru toți membrii de a accepta Platforma-Program, Statutul și hotărârile partidului adoptate de majoritate) și spiritul de toleranță (libertatea de opinie și admiterea dreptului la existență a unor opțiuni minoritare în cadrul partidului). Aici se aplică vechea dilemă în jurul Constituției sovietice: ce ți se întâmplă după ce ți-ai exercitat drepturile prevăzute în ea? Pentru că în momentul când deputați și senatori, membrii ai FSN, au încercat să exprime o părere diferită într-o problemă sau alta, fie că au fost excluși din partid, fie că au fost siliți să-l părăsească. Același lucru s-a întâmplat în partidul național-liberal, în cel național-țărănesc și în altele, așa încât au apărut numeroase grupări care s-au rupt din acestea și au devenit partide de sine stătătoare, păstrând emblema originară. Am ajuns să avem peste o sută de partide politice, din care majoritatea arată mai curând ca niște familii destinate a promova pe capul familiei și, dacă se poate, să încaseze suma ce se va acorda pentru campania electorală.

În sistemul partidului unic, monolitismul ducea la intoleranță și represiune; în sistemul multipartid el generează proliferare. Deși fiecare sciziune sau schismă de acest gen invocă principii sau motive ideologice, practica arată ca este vorba mai curând de ambiții personale, conflict între generații sau metode dictatoriale de conducere. Dar activitatea partidelor politice într-un sistem pluralist este reglată de un compromis între principii și salvarea unității partidului, motivație mereu reactivată de exigențele motivaționale ale confruntărilor electorale.

Am prevăzut de mult că partidele politice vor avea de suferit la alegerile din anul 1991 din cauza preferinței firești a corpului electoral pentru partidele

mari capabile să guverneze țara în vremurile grele prin care trecem. Alegerile locale au confirmat această previziune, dar cred că la alegerile generale fenomenul se va resimți mult mai puternic, iar partidele minuscule vor fi pur și simplu măturate din viața politică, mai ales că legea electorală va fixa un prag de 3-5 la sută pentru intrarea în Parlament. Pentru cetățeanul dornic să aibă un guvern eficient și stabil va fi greu de înțeles de ce trebuie să existe 3 sau partide liberale, 5 sau 6 partide social-democrate și 2 sau 3 partide ecologice. Nu e de mirare că la alegerile locale, unele din ele și-au căutat salvarea sub faldurile Convenției Democratice, iar acum se poate spune că energia cu care militează pentru lista unică a opoziției este invers proporțională cu șansele electorale în cazul prezentării listei proprii separate.

Dar și două partide mari trec printr-o criză: FSN și UDMR. Cerbii cu coarne mândre din Front, care s-au ciocnit producând scânteie, au făcut jocul tigrului (Convenția Democratică), care aștepta ca ambii să-și epuizeze forțele ca să-i mănânce în tihnă la alegerile locale. Deștepți bărbați, n-ai ce spune. Acum problema este, dacă după acest spectacol, Frontul mai este în stare să ofere electoratului imaginea credibilă a unui partid în stare să guverneze țara. Sarcină grea și ingrată, care cere tocmai ceea ce s-a dovedit că lipsește.

În ce privește UDMR-ul, era de prevăzut că odată realizate aspirațiile majore politice și culturale ale minorității maghiare, pe primul plan vor trece interesele diferitelor categorii socio-profesionale din sânul acestei populații. De aceea, UDMR-ul se află acum în fața unei dileme grave: a) participarea la consolidarea democrației și economiei de piață în România, în cadrul căreia aceste interese își pot găsi satisfacerea sau b) continuarea jocului contrar manipulat de naționaliștii de la Budapesta și de alte centre iredentiste din Apus.

Perioada pre-electorală se constituie astfel într-un examen dramatic atât al funcționării exterioare a sistemului pluripartid cât și al funcționării interioare a partidelor politice care-l compun.

„Libertatea“, 10.III.1992

Victorie à la Pyrrhus

Silviu Brucan

Convenția Frontului Salvării Naționale va rămâne în istoria politică a României ca primul congres de partid în care s-au ciocnit deschis și public mai multe platforme-program dezbătute și examinate în plen, iar în final supuse la vot ca moțiuni a trei grupuri distincte. Din acest punct de vedere, Convenția FSN are o mare valoare instructivă și educativă în procesul de învățare a democrației ce se va desfășura în România de-a lungul a 20 de ani, deoarece confruntarea celor trei poziții a avut loc în fața presei și a camerelor de luat vederi TV, iar ambasadorii țărilor democratice au fost martori oculari ai acestui act istoric.

Nimic nu a contrariat mai tare pe telespectatorul român, format la școala congreselor de partid comuniste, decât criticile aprige ale unor vorbitori la adresa celor din prezidiu, spadele încrucișate de cei din sală cu cei de la tribună, inclusiv vacarmul și hărmălaia combatanților, pentru ca până la urmă disputa să fie tranșată prin vot majoritar. Asta zic și eu democrație internă de partid!

Din păcate, nici sutele de delegați din Sala Polivalentă, nici milioanele de telespectatori și nici chiar ziarele de azi nu pot spune în ce constă deosebirile programatice sau alternativele strategice propuse de cele trei moțiuni. Motivul este simplu: nu disputa de idei a fost nota dominantă, ci show-ul ciocnirii dintre cei doi cerbi cu coarne mari, mândre și întortocheate care a făcut scânteii și la Convenție. În jocul politic, conflictul dintre cei doi lideri ahtiați de putere este atât de spectaculos încât absoarbe total atenția publicului.

În Europa, partidele politice convoacă congrese, convențiile fiind o invenție americană. Ele se întrunesc la fiecare patru ani, fiind precedate de competiția în cadrul celor două partide, democrat și republican, dintre cei care aspiră a deveni candidați prezidențiali. În această primă fază electorală, pretendenții se atacă, se demască, se lovesc peste și sub centură; dar la Convenție, odată desemnat candidatul partidului, toți se unesc în jurul acestuia, declară că îl sprijină din toate puterile și astfel partidul pornește în bătălia electorală sub comandă unică. Logica electorală dictează unitatea partidului în jurul candidatului.

La noi a fost invers. Convenția, în loc să unească diferitele tendințe și grupuri din PȘN, le-a dezbinat și mai tare. Convenția s-a încheiat cu un apogeu public al dihoniei din Front.

Remarcabilă este planificarea acestui rezultat. Întreaga Convenție a fost concepută nu ca parte a unei mari strategii menite să înfățișeze Frontul ca o forță politică imbatabilă, gata să înfrunte partidele politice adverse cu armele cele mai moderne și eficace. De fapt, la Convenție abia s-a pomenit de partidele de opoziție. Întreaga energie a fost concentrată spre grupările din Front, iar tunurile au fost îndreptate cu focul spre interior, ca și cum acolo era dușmanul principal. Că întoarcerea armelor spre interior a fost premeditată, planificată o dovedește accentul pus pe noul statut, care cuprinde o premieră mondială, un capitol cum nu are nici un statut de partid din lume și anume cel cu privire la CANDIDATURA LA PREȘEDINȚIE. Pentru ce era nevoie de acest capitol, dacă nu pentru a incita la maximum dihoniu din Front?

PȘN pornește deci în bătălia electorală ca o armată divizată și fragmentată, având în frunte doi generali care se urăsc de moarte și se subminează reciproc, nemaiavând nici timp nici energie pentru inamic.

Un ziar numește aceasta: Victoria lui Petre Roman.

În anul 279 înainte de Hristos, regele Epirului, Pyrrhus, a obținut o victorie fulgerătoare asupra romanilor, dar prețul ei în sacrificii și pierderi a

lost atât de mare încât Pyrrhus a răspuns celor care-l felicitau: încă o victorie ca asta și sunt pierdut.

„Libertatea“, 31.III.1992

Banii și politica

Silviu Brucan

Săptămâna care a trecut a dezvăluit cu o senzațională transparență că, odată cu refacerea structurilor capitaliste, se impune în viața politică a României un factor din ce în ce mai puternic: **Banul**. Și cum în societatea modernă presa constituie un instrument principal de influențare a opiniei publice, inclusiv a alegătorilor, asistăm la un adevărat asalt pentru acapărarea acestui instrument de către potențații banului.

La conferința sa de presă, dl. Lucian Cornescu ne-a explicat cu o candoare dezarmantă (fără să-și dea seama că vorbește unui public expus timp de patru decenii demascării racilelor capitalismului) cum achiziționează metode și cu sânge rece un pachet de acțiuni ale ziarului „Tineretul Liber“, suficient de mare pentru a obține controlul asupra acestuia. Este ceea ce se numește în lumea afacerilor **take over**, iar momeala este un preț mai mare decât valoarea acțiunilor — la noi, plata în dolari.

Dau năvală ziare noi, și nu întâmplător tocmai în preajma campaniei electorale. Criză mare, strigăte periodice împotriva scumpirii hârtiei și tipăriturilor. Jos Guvernul!, Jos Iliescu!, dar apar mereu ziare noi. Fiecare declară sus și tare că este „independent“, ceea ce înseamnă că are în spate un grangur suficient de bogat pentru a se situa „deasupra partidelor“, urmând ca înțelegerile discrete să se perfecteze „dedesubtul lor“.

Ca tacămul să fie complet avem, pe lângă take-over, și **dumping**, practică prin care se vinde o marfă pe o piață străină, la un preț inferior celui practicat pe respectiva piață. Un ziar care costă pe piața română între 25-30 de lei, se va vinde cu 5 lei, ceea ce în termenii economiei politice înseamnă că cineva este dispus să piardă bani pentru a câștiga influență politică. Cine și în ce scop? — asta e chestiunea.

Cam acesta era calculul pe care și l-a făcut dl. Ion Rațiu, când a adus o tipografie modernă și a fondat ziarul „Cotidianul“. Scopul era clar în cazul său, dar întrucât nu i-a ieșit pasența (Convenția Democratică desemnând un alt candidat la președinție), ziarul nu-și mai justifică nobila misiune patriotică. Pentru a câștiga mandatul de deputat de Turda nu-i nevoie de un cotidian național atât de costisitor.

Fiind vorba de țara lui Hopa-Mitică, am cunoscut și fenomenul invers. La revoluție, directori de gazetă, schimbând la iuțea seria veche cu una nouă și cunoscând slăbiciunea unor fundații americane conservatoare pentru anti-comunism, s-au repezit cu portavocea la Washington și i-au muls pe

fraierii americani așa de vărtos încât nu le-a mai păsat nici de scumpirea hârtiei, nici de căderea tirajului.

Ia recentul campionat de box de pe arena PNL-AT, toți cei care au dat și primit lovituri sub centură sunt mari oameni de afaceri. Dar, întrucât nu avem încă în România o clasificare a acestora după avere, nu putem ști dacă dl. Dinu Patriciu a rămas președinte pentru că este Number One. Oricum, vine tare din urmă dl. Viorel Cataramă, care a declarat: „Deocamdată sunt ocupat până peste cap cu afacerile”. Înseamnă aceasta că nu mai are timp de politică, sau afacerile sunt politică?

În sfârșit, dl. Sorin Marpozan, originar din Sibiu, a plecat acum zece ani în America, unde conduce două companii în domeniul informaticii. El s-a întors în țară după revoluție, iar acum cheltuiește milioane de lei, cumpărând pagini întregi de ziar pentru a-și prezenta candidatura la președinție. I-l-o fi inspirat miliardarul american Ross Perot, care s-a decis să participe ca independent la cursa pentru Casa Albă. Dacă în vechi țări europene ca Franța sau Anglia se observă oarecare pudoare în reliefarea publică a magnaților banilor, în America businessmanul este eroul societății, personajul favorit al ziarelor și televiziunii. Dl. Perot este admirat și invidiat pentru lipsa de scrupule cu care s-a priceput să scoată bani din piatră seacă, precum și pentru lărghețea cu care își cumpără acoliții. Aflăm astfel că și-a angajat drept manageri ai campaniei sale electorale doi ași: omul care a regizat alegerea lui Carter și pe cel care i-a deschis lui Ronald Reagan drumul spre Casa Albă, semnând fiecăruia un cec de câte un milion de dolari.

România, fiind subdezvoltată, baremurile sunt mai modeste. Da, bogătașii noștri dau lovituri mai mici: partidele lor politice au achiziționat deputați și senatori care fuseseră aleși pe listele altor partide la 20 mai 1990 dobândind astfel reprezentare în parlament, și se spune că au plătit 500 de mii de lei bucata bani peșin, iar pentru cei cu papagal chiar mai mult. Pot să spun din experiență personală că, deși nu dețin nici o funcție în stat sau în vreun partid, am fost obiectul unor propuneri foarte atractive — de la președinte de bancă la membru în consiliul de administrație al noilor societăți comerciale. Momeala fiind în dolari sau mărci, îmi dau seama că puțini, foarte puțini, rezistă la asemenea ispită mai ales că ești asigurat în mod solemn că nu ți se cere nimic în schimb. Abia după ce ai mușcat începe „lanțul slăbiciunilor”.

Dar, într-o țară democratică, cu o presă liberă, politicienii care se lasă corupți sunt descoperiți și expuși oprobriului public. În vechime, se spunea: Banii nu au miros. În politică, au!

„Libertatea”, 14.VII.1992

Regruparea micilor partide

Silviu Brucan

Poate că cel mai important rezultat pozitiv al ultimelor alegeri parlamentare a fost măturarea micilor formațiuni politice (apărute puzderie după revoluție) prin pragul de 3 la sută fixat pentru intrarea în parlament. Majoritatea acestor partiduțe erau creația unui personaj ambițios dornic să devină lider politic în nebuloasa conjunctură postrevoluționară care permitea înscrierea unui partid cu semnăturile vecinilor din bloc. Juca un rol și atracția sumelor plocon acordate cu mare generozitate de CPUN pentru cheltuieli electorale, plus obținerea unor case boierești ca sedii reprezentative în București și alte orașe. Dar banii au fost păpași cu repeziciune uluitoare, iar majoritatea sediilor s-au transformat într-un business profitabil — de la subînchirieri unor firme autohtone sau străine stoarse de lei și dolari, la baruri de noapte, jocuri de noroc și chiar bordeluri „pentru lumea bună”, sub firmă social-democrată, liberală, „revoluționară” sau național-patriotardă. Cei mai întreprinzători și arțăgoși s-au dovedit cei care țipau că „li s-a furat revoluția” și, deci, socoteau că acum trebuie să-și scoată părleala.

Din păcate, a căzut sub pragul de 3 la sută și Partidul Național Liberal, factor stabilizator în centrul vieții noastre politice, dar lovit în moalele capului de năstrușnica idee ca fostul rege Mihai să candideze pentru președinția republicii. Era nu numai o aberație politică, dar și o lipsă de seriozitate care nimicea tocmăi principalul atu cu care se prezentau bătrânii liberali, iar electoratul a sancționat-o.

Oricum, perioada de proliferare a partidelor politice s-a încheiat. Acum asistăm la un proces invers: tendința unor partide mici cu aceeași ideologie de a-și uni forțele pentru a forma un partid solid și credibil, având organizații nu numai în Capitală. Deocamdată, a avut loc o masă rotundă a mai multor grupări liberale în vederea unirii lor, sunt în curs discuții între grupările social-democrate și chiar negocieri ale FSN-ului cu partide având vederi apropiate.

Masa rotundă a liberalilor a prilejuit un interesant schimb de idei, deoarece liberalismul a cunoscut o evoluție semnificativă de la clasicul *laissez faire, laissez passer*, care-și punea toată nădejdea în mersul liber al pieței, la neoliberalismul modern, care acceptă un rol al statului atât în atenuarea conflictelor sociale, cât și în impulsionarea vieții economice în timp de criză sau recesiune.

Încă de mult remarcăm că nu are rost să ființeze la noi 3 sau 4 partide social-democrate, sau 3 grupări ecologice, iar electoratul și-a spus cuvântul și în această privință. Nici recitarea sloganurilor nu se poate face pe mai multe voci fără riscul ca alegătorii să-și dea seama că este vorba de același cântec binecunoscut. Peste tot, însă, regrouparea se lovește de vechea meteahnă a vieții noastre politice: veleitatea de lider este mai puternică decât interesul comun al afirmării ideologice.

Dar regrouparea micilor partide politice este un fenomen politic pozitiv care trebuie încurajat.

„Libertatea“, 15.XI.1992

FDSN: Se repetă istoria?

Silviu Brucan

Au apărut semne că partidul de guvernământ și-a luat-o în cap. Toată lumea știe că Frontul Democrat al Salvării Naționale s-a născut la Cotroceni în vara anului 1992 și nu există nici o îndoială cine este tatăl. Succesul în alegeri al FDSN-ului, care a surprins prin proporția lui și a propulsat noul născut în fruntea partidelor politice, s-a datorat tot grijii părintești, ca să nu mai vorbim de banii de buzunar. Avem de-a face cu ceea ce românii numesc „băiat de bani gata“, iar francezii „fils á papa“, cu toate consecințele acestui statut social în școală, în comportarea în societate și în strecurarea prin viață a fericitei progeneraturi. În politică, însă, lucrurile stau altfel, chiar invers.

Se repetă oare istoria FSN-ului după victoria electorală din mai 1990 și declinul său vertiginos, până la cei 10 % din septembrie 1992? Ceea ce spuneam atunci despre FSN, și anume că nu este nici pregătit, nici echipat pentru a guverna țara și că trebuie să se transforme într-un partid serios cu o structură democratică, o ideologie clară și o conducere proprie, rămâne valabil și pentru FDSN., ba chiar într-o măsură mai mare. Dar în loc să pregătească minuțios un Congres pentru a demonstra că a devenit un partid care stă pe picioare proprii, să rezolve aceste probleme fundamentale de structură, ideologie și conducere, să-și consolideze organizațiile județene acolo unde există și să-și creeze organizații acolo unde dispune doar de câțiva aderenți care toți vor să fie perfecți, în loc să convoace niște seminarii în care să discute public problemele orientării ideologice ale strategiei economice și politice externe, FDSN-ul s-a lăsat cuprins de o goană febrilă pentru posturi centrale și locale din care răsar doar coarnele elementelor oportuniste și carieriste, gata totdeauna să apuce cât mai repede ciolanul oferit de partidul la putere.

La început a fost proiectul scandalos de a dota Camera Deputaților cu tot felul de instalații moderne și automobile, al căror cost se ridică la miliarde de lei și milioane de dolari, o adevărată provocare la adresa unei populații care suferă de grave lipsuri și privațiuni. Chiar dacă proiectul era opera unor funcționari și a fost respins de conducerea Camerei, el reflecta inevitabil tendințele și mentalitatea mediului politic respectiv. Cea mai bună dovadă este că acest mediu a produs noul proiect de modernizare a parcului auto, care propune dotarea Camerei Deputaților cu automobile Ford și Honda din import, sub motiv că „mașinile din parcul actual nu corespund pentru deplasări în vestul Europei“. Dar de ce trebuie să călătorească deputații în vestul Europei cu mașina statului?

A urmat îmbulzeala la posturi de secretari de stat, al căror număr a depășit suta și crește rapid de la o zi la alta, asaltul asupra prefecturilor, iar în ultima vreme asistăm la uneltiri de culise pentru a pune mâna și pe funcțiile principale din sistemul bancar. Faptul că unii prefecți s-au dovedit buni gospodari și se bucură de stima și încrederea populației nici nu mai contează în acest iureș carierist.

Oare FDSN-ul nu a învățat nimic din tragica istorie a FSN-ului?

„Libertatea“, 12.I.1993

Bilanțul lui 1 mai

Silviu Brucan

1 mai a fost un moment crucial în evoluția postcomunistă a României. La suprafață a fost un conflict de interese între guvern și sindicate, dar în spatele acestuia se afla soarta economiei naționale. A fost totodată o confruntare aprigă între masa conservatoare a societății românești și forțele politice, puține dar îndârjite, care se căznesc din răspuțeri să o miște înainte. Această confruntare nu a apărut direct și deschis în arena publică, deoarece politicienii și gazetarii români, înainte de a învăța să se comporte democratic, știu din străbuni să se mascheze, să-și ascundă fața adevărată. Iar cei care-și strigă gălăgios atașamentul pentru economia de piață, când e la o adică, sunt gata să o torpileze fie din instincte populiste, fie din oportunism politic pur și simplu.

Guvernul Văcăroiu a debutat în acest conflict cu o viziune idilică a relației salarii-prețuri și cu o serie de stângăcii alarmante, care dezvăluie că la Palatul Victoriei lipsește cu desăvârșire ceea ce americanii numesc **public relations** — arta guvernanților de a câștiga înțelegerea și bunăvoința opiniei publice. Dar, toată lumea va recunoaște că în aceste zile fierbinți, guvernul Văcăroiu s-a dovedit forța politică cea mai fermă și hotărâtă a tranziției la economia de piață, iar primul ministru a reușit până la urmă să facă față în mod brav unei dispute cu pistoalele pe masă, ceea ce n-a fost ușor în condițiile în care atât FDSN-ul cât și președintele Iliescu l-au lăsat să se descurce singur, Mișu Negrițoiu nu e bun la bătaie, iar Dan Mircea Popescu, piesă esențială în șahul negocierilor, s-a refugiat în țările scandinave.

Liderii sindicali, porniți inițial la un război total, au realizat că nu-l pot susține nici cu trupe, nici cu muniții și nici pe plan psihologic în fața unei nații sătule de conflicte și animozități. Și atunci au trecut la războiul de uzură al grevei pe scară rulantă, ceea ce arată că avem de-a face cu niște capete care știu cât să întindă coarda și apoi să sară peste ea cu grație și dezinvoltură. Cred că liderii celor 5 confederații au ieșit destul de bine la examen, deși probabil că nu vom ști niciodată cu exactitate ce întreprinderi și câți salariați reprezintă fiecare.

Dar vajnicele noastre partide politice, cu ce s-au ocupat în aceste zile fierbinți?

Frontul Salvării Naționale, ștergându-și complet din memorie pățaniile sale cu sindicatele și acțiunile greviste din cei doi ani de guvernare, care până la urmă au dărâmat guvernul Roman, a ținut să apară ca cel mai zelos campion al grevei generale, oferind publicului un spectacol jalnic și profund neserios.

DL profesor Constantinescu a avut un moment de luciditate și chiar îndrăzneală politică atunci când s-a pronunțat împotriva grevei generale, deși principalitatea poziției era motivată de efectul electoral al grevei. Era incontestabil o dovadă de **leadership** politic. Dar bătrânii politicieni ai Convenției Democratice au văzut în conflictul de la 1 mai ocazia de mult așteptată de a poza în apărători ai cauzei muncitorești. Cât despre soarta reformei economice și a relansării economiei, asta-i treaba celor aflați la putere, că Opoziția trebuie să fie totdeauna contra!

Dar nu aspiră oare Convenția Democratică să vină și ea la putere? Cum rămâne atunci cu pretenția ei de a fi pentru economia de piață, dacă se pronunță în favoarea unei greve menite să o torpileze? Trebuie să se țină seama că electoratul român s-a maturizat politic în acești trei ani și că una din motivațiile principale ale opțiunii sale la urne va fi tocmăi: cine poate guverna țara în actuala conjunctură dificilă pentru a ne scoate din declin și sărăcie?

Bilanțul lui 1 mai este pozitiv pentru tânăra noastră democrație, deoarece rezolvarea conflictelor sociale prin negocieri este unul dintre meritele de bază ale democrației. Dar în ce privește clasa politică, ea n-a trecut examenul nici la atitudine, nici la inteligență politică.

„Libertatea“, 11.V.1993

5. Aparat de stat, Birocrație, Conducere

Pentru teoreticieni ca Max Weber și Robert Michels, birocratismul este problema centrală a politologiei. În opoziție cu Marx și Engels, ei consideră că problema nu este modificarea sau distrugerea instituțiilor capitalismului, ci condițiile sociale și politice ale societății moderne birocratice. Birocratizarea este o formă instituțională inerentă oricărei societăți moderne și de aceea organizarea în societatea socialistă va fi în mod necesar tot atât de birocratică și oligarhică ca și organizarea în societatea capitalistă. „Pentru Weber, birocrăția joacă același rol pe care-l joacă lupta de clasă la Marx și competiția la Sombart“ (Talcot Parsons).

Numeroase studii și anchete sociale arată că birocrăția nu este complet detașată de structura socială a societății, că atât procesul ei de constituire cât și compoziția ei sunt legate de clasa dominantă.

În epoca contemporană, aparatul administrativ s-a extins cu mult față de birocrăția tradițională de stat, cuprinzând o mare varietate de întreprinderi economice și instituții culturale-artistice, în care statul este implicat direct sau indirect. Economia modernă cere multe activități: administrarea coordonată a teritoriului, mari lucrări publice, o vastă infrastructură, drumuri și șosele, transport pe uscat, maritim și aerian, o rețea complexă de învățământ, sănătate și cercetare științifică; serviciile publice și utilitățile s-au dezvoltat considerabil, iar pensiile, asigurările și protecția socială au căpătat dimensiuni enorme, pentru a nu mai vorbi de forțele armate și apărarea națională. Doar o mică parte din aceste activități este privată, majoritatea sunt efectuate de stat și finanțate de la bugetul de stat. Statisticile internaționale arată că rata angajărilor în activități de stat depășește pe cea a angajărilor în economie (2,9 la sută față de 0,9 la sută). Un vast și variat aparat de stat și administrativ a devenit astfel vital statului industrial modern.

Studii și anchete cu privire la birocrăția sovietică au relevat modul în care după Revoluția din Octombrie 1917 birocrăția de partid

s-a împletit cu funcționarii de stat formând grupul social conducător care exercita puterea în URSS.

De regulă, toți cei care dețineau poziții de conducere în sistemul de stat (guvern, administrație, comandanții militari, miliției, securității și organelor de informații) și în aparatul economic erau recrutați din rândurile aparatului de partid. Astfel, aparatul de partid-stat (unii îl numesc nomenclatura) era un grup social observabil și distinct, cu o acțiune conjugată și uniformă în societatea socialistă. Cadrele acestui aparat participau regulat la adunările de partid și la cursurile de îndoctrinare politică și ideologică. Coeziunea grupului izvoră din relațiile sociale speciale și statutul social ale membrilor săi, poziția lor în structura puterii, salariile mari și în special accesul la o gamă largă de beneficii și privilegii, toate având ca urmare separarea acestei elite sociale de restul populației. În 1980, se estima că numărul membrilor acestui grup social (central și local) în URSS se ridica la 250 000. Acest grup asigura funcționarea unui mecanism administrativ care reprezenta aproximativ 15 la sută din populația activă a țării.

O anchetă sociologică similară în societatea occidentală ajungea la concluzia: „Faptele demonstrează în mod convingător că în privința originii sociale, educației și situației de clasă, oamenii care ocupă toate pozițiile de comandă în sistemul statal sunt recrutați în mare măsură și în multe cazuri în mod covârșitor din lumea afacerilor și a proprietarilor sau din burghezia profesională” (Ralph Milliband).

De regulă, aparatul de stat acționează ca o puternică forță conservatoare. Când președintele Kennedy s-a decis să abandoneze politica primejdioasă a confruntării cu Uniunea Sovietică, Walter Lippman nota: „Există puternice interese birocratice în Departamentul de Stat, CIA și Pentagon care se opun schimbării în politică inițiate de Președintele Kennedy, tot așa cum generalii francezi din Algeria s-a opus schimbării făcute de Generalul de Gaulle”.

Principalul teoretician al birocratismului, Max Weber, a definit birocrăția ca un sistem de administrare având următoarele caracteristici: ierarhie (fiecare oficial are o competență bine definită și răspunde în fața superiorului); impersonalitate (munca se desfășoară potrivit unor reguli, fără arbitrar și favoritism și un document scris este redactat pentru fiecare tranzacție); continuitate (serviciul constituie o ocupație integrală salarizată, cu asigurarea pensiei și perspectiva avansării sistemice); expertiză (oficialii sunt selecționați pe merit, pregătiți pentru funcția lor și au acces la datele existente în

arhive). Aceste caracteristici — susținea Weber — maximalizează eficiența administrativă și fac ca birocrăția să fie indispensabilă societății industriale complexe.

Numeroși autori subliniază contrastul dintre principiile birocrăției și cele ale pieții, care înseamnă competiție, dinamism și libertatea de a opta, în timp ce birocrăția reprezintă monopol, stagnare și impoziție. Alți autori semnalează pericolul pe care-l reprezintă birocrăția pentru principiile guvernării deschise și responsabile datorită controlului pe care birocrății îl au asupra datelor oficiale și capacității funcționarilor permanenți de a influența și manipula pe noii guvernanți veniți la post.

Robert Michels a formulat „legea de fier a oligarhiei”: Cîne spune organizare, spune oligarhie. El a demonstrat că, chiar într-un partid social-democrat, organizații largi și complexe cer specializare în funcții și expertiză și devine imposibil pentru membrii de rând de a supraveghea pe specialiștii care iau decizii pentru partid. Practica conducerii confirmă această poziție de sus, iar nevoia externă pentru stabilitate a conducerii în competiția din parlament și alegeri consolidează poziția liderilor. În al doilea rând, masele au o nevoie psihică de a fi conduse. Michels privește masele ca fiind atomizate, dezorganizate și incapabile de acțiuni colective, dacă nu sunt conduse de o minoritate activistă. Oligarhia devine astfel invulnerabilă.

Conducerea. Problema conducerii politice trebuie privită în contextul autonomiei de care se bucură politicul față de baza economică și chiar față de baza socială. Autonomia sistemului statal față de baza economică se exprimă în primul rând în aceea că aceeași formațiune socială ca aceeași clasă la putere cunoaște o mare varietate de suprastructuri politice. Capitalismul poate fi condus de un sistem politic parlamentar (Anglia) sau prezidențial (America), o dictatură fascistă (Hitler, Franco) sau militară (cum a fost în Chile sau Grecia). În al doilea rând, am avut ocazia să vedem conducători politici aparținând aceleiași clase și ideologii, dar preconizând politici diferite. Un caz clasic a fost conflictul politic dintre Chamberlain și Churchill cu privire la politica externă engleză — ambii aristocrați și fruntași ai partidului conservator. Țările socialiste au cunoscut polemici virulente și conflicte ascutite între lideri ai partidului comunist: Stalin, Troțki și Buharin în Rusia, Mao Tse Dun și Deng Xiao Ping în China.

Când președintele Franklin Delano Roosevelt a inițiat politica reformistă New Deal, bancherii și industriașii americani s-au ridicat

împotriva sa, deși experiența a demonstrat că reforma lui a repus pe picioare capitalismul.

Aceasta nu înseamnă că conducerea este o variabilă complet independentă. Inițiativele liderului politic au loc în cadrul unei sfere de autonomie prevăzute de sistemul politic dat. De regulă, acțiunile și comportările unor puternice personalități ca Mussolini și Hitler, Churchill, Roosevelt sau De Gaulle, Stalin și Mao Tse Dun nu au depășit gradul de autonomie permis de sistemul respectiv. Când tinde să depășească acest cadru, liderul încearcă să lărgască sfera instituțională a autonomiei, cum au procedat președinții americani cu așa-numita „doctrină a necesității”, aprobată de Congres, care le confera dreptul de a se angaja în acțiuni militare fără aprobarea Senatului prevăzută de Constituție. După războiul din Vietnam, Congresul a abolit acest drept.

Articole de analiză

Vi(r)gilență și transparență

Octavian Andronic

Societatea politică românească trăiește prin fetișuri și prin animism. Instituțiile și-au căpătat chipul și caracteristicile celor care le reprezintă în acest moment. Pentru românul post-decembrist, noțiunea de „președinte” are înfățișarea domnului Iliescu, cea de țărănism pe a domnului Coposu, iar aceea de liberalism pe a domnului Câmpeanu. Nu este de mirare, deci, că Serviciul Român de Informații este confundat pur și simplu cu domnul Măgureanu și nici că atribuțiile de ocultism și de diversionism, care se alătură de regulă instituțiilor de gen i-au fost decernate directorului instituției. Din acest punct de vedere, mult așteptata dezbatere a raportului prezentat de „ochii și urechile” statului a reprezentat mai degrabă o confruntare cu domnul Măgureanu personal, decât cu limitele și excelențele organului de la CEPECA.

La trei ani de la crearea sa, Serviciul Român de Informații și directorul său au oferit publicului dornic de „sânge” o imagine cu totul diferită de aceea din perioada Berevoeștiului, când Parlamentul avea în față un boxer cu garda lăsată, dispus să încaseze tot. De data aceasta eschivele și fandările au fost alternate cu jab-uri scurte și directe la figură care au generat, în cele din urmă, un meci echilibrat. Neașteptat de echilibrat, până și pentru președintele Iliescu, care, în prezua partidei, căuta și o alternativă pentru situația prosopului aruncat în ring. În fond, această tentă a fost dată de un cumul de evoluții: pe de o parte al instituției și al directorului său, iar pe de altă parte al nuanțării — din acest punct de vedere — a demersurilor parlamentare.

„Instrumentul puterii” nu s-a mai aflat, de data aceasta, în situația de a face față la două curente clare: acceptarea necondiționată din partea coaliției guvernamentale; contestare necondiționată din partea opoziției. Practic, în momentul dezbaterii, principalul adversar — care însă nu a avut curajul să ceară direct capul directorului — rămâne formațiunea domnului Petre Roman. Disensiunile dintre cele două persoane și personalitățile sunt notorii și au debutat, practic, din momentul numirii liderului fesenist ca prim-ministru, decizie contestată la unison de cel care atunci nu ocupa nici o funcție oficială. Ele au fost aduse la un nivel incandescent după mineriada din septembrie, căderea brutală a guvernului fiind pusă de domnul Roman exclusiv pe seama domnului Măgureanu. Restul spectrului opoziționist s-a nuanțat, cum spuneam — domnul Ticu Dumitrescu ajungând, de pildă, să recunoască că „în acest moment altul mai bun nu e” — și sub efectul relativei „disidențe” a directorului față de Cotroceni, ceea ce i-a creat, implicit, aura unei echidistanțe. Cu toate întrebările incomode, cu toate acuzele reale sau imaginare, cu toate bâlbâielile colaboratorilor săi, domnul Măgureanu poate considera că a câștigat această partidă. Acest lucru se va concretiza după toate posibilitățile în decizia pe care o va lua miercuri, președintele Iliescu, de a reconfirma propunerea numirii domnului Măgureanu în calitate de director. După analiza propunerii în comisia domnului Văcaru, va urma votul plenului Parlamentului. Un calcul sumar demonstrează că — mai ales în condițiile votului secret — bilele albe ale domnului Măgureanu vor fi superioare ca număr celor negre. Domnia sa va avea astfel prilejul să intre în mult-clamata legalitate care a constituit clou-ul dezbaterilor și să-și continue opera de construcție a unei instituții pentru care noutatea sa absolută — în materie de metode și atribuții — pare să constituie principalul impediment în depășirea pragului psihologic ce o desparte de vechea securitate.

Desigur, românii nu se vor putea desprinde ușor de fantoma instituției de tristă amintire și vor mai continua, o vreme, să-și reverse sentimentele și inhibițiile asupra celor noi. Vor continua și cei interesați ca imaginea acestei continuități să persiste să-i atribuie păcatele cunoscute. Vigilența în condiții de transparență — atâta cât bunul simț și regulile meseriei o permit — este un demers dificil, dar hotărâtor pentru întronarea autenticei democrații. Momentul intrării Serviciului Român de Informații sub controlul nemijlocit al Parlamentului poate să constituie nu numai realizarea unei exigențe europene, dar și un factor decisiv în afirmarea noii sale identități.

„Libertatea”, 20.IX.1993

Nu poate exista piață cu vechiul aparat economic

Silviu Brucan

Scandalul cu scumpirea cărnii de Crăciun readuce la ordinea zilei problema aparatului economic de stat în domeniul aprovizionării populației.

Am vorbit cu cetățeni din Suceava și din alte orașe ale țării care mi-au spus că la ei carnea de vacă și de porc calitatea I, care în București a ajuns la măcelării 400-500 lei/kg, se vinde acolo cu 140-180 lei/kg, iar mușchiul degresat, al cărui preț a săltat la București la 1000-1500 lei/kg, se vinde acolo cu 200-240 lei/kg. Este limpede că umflarea prețului nu provine de la țăranul producător, ci are loc pe drumul dinadins întortocheat care duce la consumator, iar mărimea prețului final este direct proporțională cu mărimea numerică a aparatului de stat care servește, sau mai precis deservește. Capitala, iar acest aparat bucureștean reprezintă între 30 și 40 de mii de salarii plătite de la bugetul statului unor oameni specializați în jecmănirea populației și în compromiterea sau sabotarea reformei, distincție subtilă doar pentru juriști, căci ea are efect politic revine la același rezultat.

În presă s-a relevat faptul că chiar între două unități ale Ministerului Agriculturii (Departamentul Agriculturii de Stat și cel al Industriei Alimentare) prețurile cu ridicata pentru același produs diferă substanțial atât la carne cât și la mezeluri. Cu alte cuvinte, bubă e la aparat, și nu altundeva. Este știut că funcționarii de stat achiziționează de la fermele zootehnice sau de la producători particulari kilogramul de „porc în viu” cu 110-120 lei kilogramul, iar la un porc viu în greutate de 100 kg revin în medie 35 kg carne propriu-zisă plus slănină și alte produse secundare. Dar în loc să calculeze prețul cu ridicata prin adunare, ei folosesc tabla înmulțirii, ajungând cu chiar și la oase și ciolane să ceară consumatorului un preț de aproape două ori mai mare (215 și 242 lei) decât cel plătit producătorului agricol.

Guvernanții noștri declină zădărnicele cuvântul piață, dar refuză să înțeleagă că atata timp cât acest aparat va mânui întreaga operațiune de achiziționare și vânzare a cărnii, această marfă se va scumpi mereu — deși producția de carne este arhisuficientă pentru consumul populației — chiar și dacă această producție s-ar dubla. Cu acest aparat n-a funcționat și nu funcționează nici concurența, nici formarea liberă a prețurilor. Într-un cuvânt, nu se poate construi piața cu vechiul aparat, tot așa cum nu se poate face bici din rahat.

Dacă vechile structuri politice de stat se schimbă prin efectul alegerilor, vechile structuri economice rămân intacte. Ele frânează sau sabotează mersul reformei pentru că ele înțeleg ceea ce nu înțelege guvernul, și anume că: ori ei, ori piața!

Un guvern care ezită să taie acest nod gordian nu are dreptul să vorbească despre reforma economică, iar dacă o face își pierde treptat credibilitatea. Am spus-o încă din luna august 1991 și o repet mereu: aparatul economic de stat care se ocupă de aprovizionarea populației trebuie destituit și nu treptat, nici pe jumătate, ci dintr-o singură lovitură. Dat fiind că oamenii

care-l compun sunt prețioși ca agenți economici deținători de informațiile necesare, acest aparat trebuie privatizat.

„Libertatea“, 21.01.1992

Anatomia corupției

Silviu Brucan

În 1993, corupția s-a instalat ca fenomen important al vieții publice românești. O serie de campanii îndârjite în presă despre cei trei ani de la revoluție, însoțite de acuzații și contraacuzații ale celor puși în cauză, au pus pe prim plan această racilă profundă, oribilă și iritantă a societății românești, cu vechi tradiții în istorie.

Originea ei poate fi depistată în moștenirea Imperiului Otoman, care ne-a îmbogățit limba cu asemenea turcisme ca „baeșîș“, „ciubuc“, „peșcheș“ și „rușfet“, ca forme populare ale corupției, ridicată ulterior la un nivel mai înalt și sofisticat de epoca fanariotă, care a afectat în special clasa funcționarilor publici și a demnitarilor din Țările Românești, ademeniți de „mită“, „șpagă“ sau „șperț“. Perioada interbelică a fost și ea la înălțime cu scandaluri politice ca „afacerea Skoda“ și diferitele „panamale“, în care erau implicați miniștri și înalți demnitari. În anii dictaturii comuniste, actele de corupție ardeau ca jeratecul înăbușit, dar faptul că vreo 80 la sută din milionarii și miliardarii de azi sunt „foști“ arată că nici nomenclatura n-a stat cu mâinile în sân.

Să vedem acum ce ne-a adus democrația postrevoluționară pe acest plan. Tot așa cum în diferite forme și instituții sociale, dispariția teroarei, cenzurii și controlului statului totalitar a generat tot soiul de tendințe anarhice și o explozie a crimei și infracțiunii, în viața economică s-a dezlănțuit o grabă isterică de a face bani, un adevărat taifun al câștigului rapid și al îmbogățirii peste noapte, care nu se împiedică de nici o lege sau restricție penală. Toți par a fi mânați de conștiința că acum e momentul, că pe urmă lucrurile se vor așeza și nu va mai fi rost de chivernisire rapidă.

Pe acest fundal social, s-au grefat și numeroasele acte de corupție politică dezvăluite în presă și, cum deocamdată statul deține pozițiile cheie în economie, presiunea (dar și tentația) cea mai puternică s-a făcut resimțită în ministerele economiei și agriculturii, în transporturi și bănci, în import și export, ca și în organele de ordine și control: poliție, justiție, vamă, gardă financiară etc. Corupția a devenit astfel un fenomen nociv care sapă atât bazele fragilei noastre democrații cât și noile forme și instituții ale economiei de piață. Oricine se uită împrejur — de la scena politică italiană la cea germană și chiar japoneză — își dă seama că un astfel de fenomen nu poate fi eradicat. Dar el poate și trebuie să fie limitat, strâns cu ușa.

Din păcate, așa cum a pornit campania din presa noastră, lupta împotriva corupției, în loc să câștige în seriozitate și eficacitate, amenință să

discrediteze și să bagatelizeze această bătălie. Faptul că nu avem o lege a calomniei în presă, iar organele judiciare n-au sancționat nici cazurile cele mai crase din acest domeniu, pare a fi dat câmp liber ponegririi și terfelirii oamenilor politici și de stat.

Este adevărat că „nimeni nu e mai presus de lege”, așa cum declară Constituția, dar aceasta nu justifică acuzații la adresa șefului statului și a unor prim miniștri ca Stolojan și Văcăroiu, fără a produce nici o dovadă că aceștia s-au ales cu beneficii materiale de pe urma unor acte de guvernământ. Una este să iei o decizie greșită, bazată pe o judecată pripită, necunoașterea situației sau chiar incompetență și cu totul altceva să dai o aprobare pentru a încasa un comision gras pe care-l bagi în buzunar. Numai acesta din urmă constituie un act calificat de corupție. Decizia greșită, oricât de mari ar fi daunele pricinuite economiei naționale, face parte din altă categorie de judecată politică și trebuie criticată cu cea mai mare asprime, dar potrivit criteriilor politice și nu celor penale. În ce privește **dovada**, ea este esențială când este vorba de înalți demnitari politici. Să nu uităm că în Italia, acuzația împotriva fostului premier Andreotti a pornit de la o instanță judiciară, iar în Japonia implicarea unor lideri politici în acte de corupție a devenit publică numai după o anchetă riguroasă a cazului. Chiar și ziarele de senzație din Anglia, atunci când au lansat atacuri la adresa unor membri ai familiei regale dispuneau de dovezi zdrobitoare: convorbiri telefonice înregistrate, fotografii etc.

Gravitatea actului de corupție este proporțională cu efectul său politic sau economic. A trata cu aceeași măsură afacerile cu importuri de produse agro-alimentare sau țigări în valoare de sute de milioane dolari cu o intervenție telefonică sau obținerea unei case cu chirie, care nici măcar nu se califică drept infracțiune, înseamnă a bagateliza și compromite însăși acuzația de corupție, cu rezultatul că oamenii vor deveni sceptici când vor mai citi așa ceva. Se va repeta povestea cu țăranul care strigă mereu că vine lupul.

Ca și toate bătăliile pentru instaurarea statului democratic de drept, lupta împotriva corupției cere seriozitate și spirit de răspundere.

„Libertatea“, 18.V.1993

6.Omul politic

Încă în societatea primitivă unii oameni reușeau să-i domine pe ceilalți prin forță fizică, îndemănare specială în mânuirea uneltelor și vânarea animalelor, sau practici supranaturale, mistice și religioase ca profeții și șamanii. Ei deveneau astfel conducători de trib. În antichitate, bunii oratori și eroii locali creau în jurul lor un mit care-i propulsase în poziții de conducere politică (vezi Ulysse, Hercule, Thezeu). Afirmarea omului politic, a conducătorului, era înlesnită de climatul mistic, religios ca și de nevoia de adorație a mulțimii.

În epoca modernă, odată cu dezvoltarea partidelor politice, a vieții parlamentare și a alegerilor au apărut oameni care fac politică atrași de avantaje materiale și morale, dar mai ales de putere, ca o profesie, iar francezii vorbesc de aceștia ca formând *la classe politique*.

În privința aptitudinilor oamenilor politici, unii autori pornesc de la teoriile lui Darwin privind lupta pentru existență în care înving cei mai dotați, cei mai energici și mai capabili să conducă și să guverneze. Alți autori de orientare liberală descriu competiția individuală pentru putere în termenii concurenței economice în care înving cei mai pricepuți și mai apti prin inteligența, curajul, șiretenia și capacitatea lor de a munci. Alți autori mai cinici descriu lupta politică la fel ca niște lupte greco-romane, în care trebuie să cunoști punctele slabe ale adversarului, să-l apuci și să-l întorci cum trebuie, pentru ca să-l pui la pământ, iar dacă nu faci asta, o face adversarul. Această formă a luptei politice apare mai cu seamă în campania electorală. După cum se vede, nici unul dintre autorii acestor teorii nu pun accent pe calitățile morale ale omului politic, ci pe aptitudinile care-i permit acestuia să biruie în lupta politică. Este evident că duritatea confruntărilor politice cere tărie de caracter și tenacitate. Omul blajin sau cumsecade nu are șanse în arena politică.

Psihologia și îndeosebi psihanaliza a adus în discuția despre aptitudinile individuale ale omului politic: agresivitatea, violența, dominația și autoritarismul, ca factori de antagonism politic. O celebră

anchetă făcută în America de T. Adorno cu privire la „personalitatea autoritară” a relevat legătura dintre această structură psihologică și atitudinea conservatoare în politică. Personalitatea autoritară înclină spre un conformism riguros, spre supunerea oarbă față de valorile tradiționale, ascultarea riguroasă a autorităților, viziunea sumară a universului social și moral divizat în categorii distincte (bine și rău, negru și alb, bun și câinos) în care totul este net, reglat, delimitat, cei puternici merită să comande iar cei slabi își merită poziția subordonată. Psihanalistul Adler a observat că brutalitatea și despotismul constituie adesea o supracompensatie la sentimentul penibil al oamenilor cu talia mărunță sau care suferă de un defect fizic (cei mai mulți dictatori au fost mărunți; Cezar, Napoleon, Hitler, Stalin, Mussolini, Franco și așa adăuga Ceaușescu). Alte anchete subliniază că oamenii pasionați și colerici sunt atrași de lupta politică și putere, primii devenind șefi autoritari, secunzii agitatori de masă.

În ultima vreme se face mare caz de caracterul paternalist al autorității ca model, prototip al conducătorului politic (father image) cu larg apel la electorat (vezi expresia „părintele națiunii”) și de autoritatea „birocratică” a omului de stat bazată pe competență, eficacitate, tehnicitate, de asemenea inspirând încredere electoratului.

Comportarea personală și stilul de viață al omului politic sunt raportate la cultura politică și tradițiile națiunii respective. În Statele Unite și Anglia dezvăluirea unor relații sexuale extramaritale a eliminat din cursa electorală unii candidați la președinție, în timp ce în Franța asemenea acuzații s-au dovedit lipsite de ecou electoral.

În sfârșit, în politică prea multă cultură strică, în special dacă retorica omului politic este prea subtilă și academică. În SUA s-a spus despre candidatul la președinție Adlai Stevenson, un om de mare cultură, că vorbea „deasupra capului oamenilor”, ceea ce l-a făcut să piardă alegerile.

Karisma este o expresie de origine greacă, personificând atracția pe care un om politic o exercită asupra maselor. Se spune despre un lider că este karismatic.

Articole de analiză

Candidatul de dincolo

Silviu Brucan

Propunerea Mișcării Ecologice ca Mircea Druc să fie candidatul ei la președinția României este ceea ce se numește în politicologie o soluție excentrică.

Toată admirația noastră pentru statele lui de serviciu în lupta fraților moldoveni pentru dreptul de a folosi limba română și alfabetul latin, încununată de victoria independenței Republicii Moldova. A fost unul din conducătorii cei mai viteji și curajoși ai luptei de eliberare națională, iar desemnarea lui ca șef al primului guvern al republicii ne-a apărut firească și perfect legitimă.

Așa cum arată, însă, experiența noilor state naționale apărute pe ruinele imperiului sovietic, opera de consolidare a noilor libertăți și drepturi cucerite de poporul moldovean și de edificare a noului stat se dovedește mult mai complexă decât cucerirea independenței. În general, în politică este mai greu să construiești ceva nou decât să dărâmi ceva vechi. Curajul și capacitatea de a organiza și înflăcăra masele în lupte de stradă nu mai sunt de ajuns. Conducătorilor li se cere inteligență politică, tact și abilitate strategică, iar pe aceste planuri Mircea Druc n-a mai făcut față, a eșuat. Parlamentul Republicii Moldova l-a dezavuat și demis cu o majoritate zdrobitoare. Unele ziare locale apreciau cariera lui politică terminată. Lovitura a fost atât de năpraznică încât Mircea Druc s-a dat la fund, ieșind la suprafață după un timp tocmai la București, unde lumea s-a dovedit mai primitoare și mai puțin exigentă. Așa se și cuvenea față de un oaspete drag, iar omul politic moldovean a început să se simtă mai la largul său de această parte a Prutului.

Dar una este compasiunea noastră pentru greu încercatul popor moldovean și cu totul alta este postul de președinte al României, tot așa cum una este îndârjirea nobilă cu care luptă MER-ul pentru salvarea mediului înconjurător și cu totul alta este perspicacitatea lui politică. Am putea doar adăuga că, în politică, avem și noi faliții noștri și, deci, nu mai avem nevoie să-i importăm pe cei de la Chișinău.

Cât privește atitudinea de opozant a lui Mircea Druc, ea a găsit mediu prielnic în cercurile noastre politice cărora le plac libertățile aduse de democrație, dar strâmbă din nas când e vorba de votul popular. Așa încât au făcut toți cor în atacuri nesăbuite împotriva președintelui Mircea Snegur, ales de popor cu o majoritate covârșitoare tocmai pentru înțelepciunea și fermitatea cu care conduce destinele tânărului stat moldovean printre valurile și stâncile din fostul imperiu sovietic.

A fost, însă, nevoie să se producă șocul secesionist din Transnistria pentru ca unioniștii pripiți să-și dea seama cât de naivă fusese schema lor strategică și să-și declare, mai bine mai târziu decât niciodată, sprijinul pentru

politica președintelui Snegur. Dar dacă lozincarii realipirii peste noapte a Basarabiei care strigă la București au seuză că până recent nici nu auziseră de Dubăsari. Mircea Druc ar fi trebuit să știe că ceva coleaie printre rusofonii de dincolo de Nistru.

Bilanțul carierei politice a candidatului Mircea Druc sună deci cam așa: ascensiune rapidă urmată de o cădere bruscă în popularitate și autoritate politică, iar la strategie nota este sub 5. Omul este tânăr și poate să învețe, dar nu cred ca Palatul Cotroceni este locul cel mai nimerit pentru un examen de corigență.

„Libertatea“, 12.V.1992

Theodor Stolojan: UN DOMN

Silviu Brucan

Întreaga țară s-a allat săptămâna trecută în fața unui om politic de mare calibru care ne-a demonstrat pe viu ce înseamnă a guverna în mod democratic. Declarația de joi la parlament și mai ales conferința de presă de vineri au fost un recital politic fără precedent în istoria veche și mai nouă a Țării Românești. Am avut în trecut mari bărbați de stat, figuri cu adevărat istorice, care în timp de pace sau de război, au fost la înălțimea situației, zidind temelii solide pe care s-a înălțat statul național român și mai apoi contribuind la edificarea și propășirea României moderne. Dar ei au funcționat în alte vremuri și condiții social-economice și n-au fost niciodată confrunțați cu cerința de a explica și convinge nu numai parlamentul ci și societatea civilă — participant din ce în ce mai activ la viața publică românească — adică n-au fost nevoiți să dea cont de fiecare act politic și decizie economică pentru a obține aprobarea și cooperarea societății. Aceasta este în fond metoda democratică de guvernare și este de ajuns să ne întoarcem cu trei sau patru ani în urmă pentru a sesiza diferența.

S-ar putea să ni se obiecteze că șase luni este o perioadă prea scurtă pentru a emite o judecată asupra unui prim-ministru și, desigur, obiecția stă în picioare. Dar ore îndelungate de prim plan în fața camerei de televiziune fac cât luni de cunoaștere și observație, iar românii trebuie să învețe rapid regulile jocului democratic, căci capacitatea de a aprecia în mod lucid și perspicace activitatea sau comportarea liderilor politici este poate cea mai importantă facultate civică în perioada electorală. Împul ne presează mai ales că dl. Stolojan ne reamintește mereu cu obstinăție caracterul limitat al mandatului său.

În problema de fond, economistul Stolojan este evident partizanul terapiei de șoc ca metodă chirurgicală dureroasă dar salutară de transplantare a economiei de piață în locul planificării centrale de stat. El nu poate ignora, însă, că românii au trecut deja în anii 1980 printr-o perioadă de suferințe și privațiuni sub Ceaușescu și le vine greu să accepte o a doua rundă. De aceea,

la el măsurile economice sunt mereu reglate potrivit costului lor social. În general, mi-a făcut impresia unui computer în care sunt făcute toate conexiunile între economic, politic și social, între mijloacele financiare provenite din acumulare și fiscalitate și cele administrate prin politica dobânzilor și a controlului prin leu a agenților economici, între balanța comerțului exterior, sistemul valutar și finanțarea externă — toate racordate la fluctuațiile de pe piața mondială. Handicapul este însă formidabil, deoarece în perioada de tranziție economia nu funcționează ca sistem autoreglat, iar despre ajutorul financiar extern se poate spune că este prea puțin și vine, de regulă, prea târziu. Stolojan știe însă foarte bine că piața este o forță stimulatorie și oarecum reglatoare, dar oarbă și, deci, se cere mereu intervenția statului pentru a-i da direcție și a-i asigura funcționarea.

Ca om politic, Stolojan a reușit performanța extraordinară de a-și asigura atât sprijinul partidelor politice cât și cooperarea — mai de voie, mai de nevoie — a sindicatelor. Nu mai puțin remarcabilă a fost regia conferinței de presă în care miniștrii implicați în programul economic și-au jucat cu nonșalanță rolul încredințat, ceea ce reflectă lipsa tendinței de monopolizare a primului, iar pe de altă parte funcționarea guvernului ca un „team” bine pus la punct, deși în componența lui sunt miniștri aparținând mai multor partide politice.

În sfârșit, omul dovedește o mare stăpânire de sine, politețe și tact, dar totodată fermitate în apărarea pozițiilor proprii; el nu se lasă provocat nici de întrebări insinuante, nici de cele impertinente și în mod evident nu are nimic de ascuns. Carisma lui provine tocmai din aceea că nu este un tip carismatic.

Am socotit utilă sublinierea acestor merite și realizări deoarece democrația română nu se poate construi numai cu critici și încriminări. Trebuie să evidențiem și modele pozitive atunci când ele apar. Din păcate, Theodor Stolojan a ridicat ștacheta atât de sus încât mi-e greu să găsesc urmași care să-i egaleze performanța. Dar el a stabilit niște standarde de integritate, onestitate și transparență care vor rămâne etalon în noua viață politică a României. Mă întreb, însă, dacă România, în anul de grație 1992, își poate permite luxul de a renunța la serviciile lui. Golul va fi imens.

„Libertatea“, 29.V.1992

Chiar oricine poate fi președinte?

Silviu Brucan

Înghesuiala candidaților la președinția României în această vară lierbinte repetă la un nivel mai înalt înghesuiala partidelor politice depășind suta din mai 1990. Numai că, dacă în spatele titlaturii de partid — social-democrat, liberal, republican, revoluționar sau antitotalitar — ambiția

personală a șefului se mai putea camufla sau masca, candidatul la președinție apare gol, fără nici un fel de viță de vie.

Numărul lor crește geometric. Palatul Cotroceni, cu scări de marmură lucioase, saloane elegante și mobilă stil, pare a exercita o atracție irezistibilă, mai ales că de acolo emană fascinația puterii. Iar revoluția din decembrie '89 a produs o asemenea răsturnare socială încât până se așează stabil noua scară de valori, leneșii vor salarii la fel ca fruntașii în producție, repetenții și corigenții să fie trecuți ca și premianții, șmecherii și speculanții pieței să devină milionari peste noapte, iar cei mai înțigăreți și cu tupeu vor să ajungă deputați, miniștri și — de ce nu? — președinți. Acum ori niciodată — pare a fi deviza lor.

Sunt până acum aproape 20 de aspiranți și dacă merge tot așa, până la 17 iulie vor trece sută. Unul crede că a striga din bojoci la portavoce e totuna cu a conduce statul. Un marțipan, care a făcut ceva avere în America dar nu cine știe ce, pare convins că-și poate cumpăra cu dolari biletul până la Cotroceni. Altul, care sare ca un arc la toate ocaziile, nu vrea să o piardă pe asta, deși are un trecut nebulos care l-a lăsat cu o doagă sau două lipsă. Un politician care a eșuat în Basarabia, ține să-și încerce norocul în Vechiul Regat! Până și un ziarist se hrănește cu iluzia că măcar cititorii or să-l voteze!

Mare-i grădina lui Dumnezeu! Dacă am avea un Pirandello, ce piesă strașnică de teatru s-ar putea scrie cu asemenea personaje ciudate!

Treabă mai serioasă ne promitea procedura democratică prin care urma să-și desemneze candidatul unic Convenția Democratică. Credeam, ca și mulți alții, că va fi Nicolae Manolescu, reprezentant strălucit al intelectualității române, om de atitudine și ținută rară, pe care l-am considerat din primul moment ca un adversar redutabil al d-lui Iliescu, apreciere confirmată de sondajul IMAS. N-a fost să fie așa. Cele mai multe voturi le-a obținut Emil Constantinescu, geolog, rectorul Universității București, despre care nu s-a prea auzit până acum, ceea ce l-a făcut pe Ion Cristoiu să exclame că Convenția și-a făcut „harakiri”. Chiar și ziarul Convenției Democratice își intitula comentariul „Opțiunea surprinzătoare”, și întrucât pe lângă „fitilurile” dinaintea ședinței, Manolescu a fost confruntat cu „un tribunal al inchiiziției”. Octavian Paler personal mărturisește: „În locul d-lui profesor Manolescu eu aș fi părăsit examenul”. Într-un cuvânt, omul a fost „lucrat” în mod democratic. Păcat.

Ziarele s-au repezit să afle cine este candidatul „sosit la centru”. Ne spune prof. Constantinescu că a fost membru PCR, iar la „revoluția din decembrie eram secretar cu probleme de propagandă și profesional”. Cu alte cuvinte, revoluția i-a stricat vechimea de partid. Altfel, figură de om cunoscut, blajin, partizan al reconcilierii naționale, iar cu monarhia nu are o poziție personală sau nu vrea să ne-o spună, dar are un scenariu: „Voi respecta Constituția atata timp cât există. Dar, totodată Parlamentul, președintele, în consens cu Parlamentul, ascultând vocea națiunii, pot să faciliteze o consultare populară”. Curat transparență! Adică, să alegem un

președinte de republică pentru ca să organizeze o consultare populară privind monarhia! Iată noua variantă a democrației originale!

Impresia mea este că oamenii noștri politici nu-și dau seama că electoratul român nu mai este cel din mai 1990. Românii au o deșteptăciune naturală care în acești doi ani le-a permis să învețe câte ceva despre democrație, să judece mai lucid pe oamenii politici, să identifice demagogia crasă ca și forma ei populistă. Iar dacă li se va servi așa ceva în cantități prea mari, mi-e teamă că vor refuza pur și simplu să mai meargă la urne și vor avea o participare redusă la vot.

„Libertatea“, 7.VII.1992

Tunsoarea lui Clinton

Silviu Brucan

Într-o țară democratică, politicienii trebuie să știe că există o relație strânsă între ceea ce ei predică și ceea ce ei fac, între mesajul lor politic și comportarea lor personală. Când un om politic ignoră sau încalcă această relație, el trage ponoasele: credibilitatea lui devine îndoielnică, popularitatea lui suferă.

Zilele trecute s-a făcut mare tâmbălău în presa americană în jurul unui caz care pare minor la prima vedere: avionul prezidențial AIR FORCE ONE a întârziat 45 de minute pe pista aeroportului Los Angeles, pricinuind dificultăți în traficul aerian, pentru ca Cristophe, frizerul favorit al milionarilor din Beverly Hills, să efectueze o tunsoare specială lui Bill Clinton. Costul: 200 dolari! Pentru cititorul român, să menționăm că pentru cititorul american obișnuit, care nu se lasă tuns de nevastă, o tunsoare la frizerul din cartier costă 10 dolari.

Tunsoarea lui Clinton a fost întoarsă pe toate fețele de analiștii politici. Adoratorii lui Clinton au susținut că o asemenea cheltuială la salariul prezidențial nu este exagerată și că doriința președintelui Statelor Unite de a avea o tunsoare de calitate este perfect legitimă. Ei au obiectat că fostul președinte Reagan, ori de câte ori venea la ranchul său din California, recurgea la serviciile lui Cristophe, fără ca acest lucru să provoace comentarii răutăcioase în presă. Este adevărat — au ripostat comentatorii — numai că Reagan elogia public bogăția și întreaga lui politică favoriza pe milionari. Deci, folosirea lui Cristophe era consistentă cu crezul său politic. Dar Clinton a făcut tocmai din politica pro-milionari a lui Reagan-Bush calul lui de bătaie și a apărut ca un tribun popular al oamenilor de rând loviți de recesiune și șomaj. Pentru această lume obișnuită, scena de pe aeroportul Los Angeles apărea ca extravagantă și chiar ca o sfidare. În politică, așa ceva se plătește scump: sondajele de opinie au înregistrat imediat o scădere sensibilă a popularității lui Clinton, de la 55 la sută la 44 la sută.

Tragedia lui Beregovoy ne spune și ea ceva relevant. Liderul socialist francez împrumutase de la un prieten bogat un milion de franci ca să-și cumpere un apartament. Dacă aceasta i s-ar fi întâmplat lui Chirac sau Giscard, probabil că presa nu i-ar fi dat mare atenție. Dar pentru șeful unui guvern socialist, care propovăduia francezilor să-și strângă cureaua, campania de presă a avut un efect devastator.

Deși noi nu avem frizeri de talia lui Cristophe, sau poate că acum cu atâtia milionari, avem și nu-i știm, problema relației dintre predică și faptă este valabilă și pentru oamenii noștri politici. Parlamentarii români, deosebit de exigenți ori de câte ori votează cheltuieli ale statului, au devenit foarte generoși când și-au schimbat cheltuielile proprii de reprezentare și salariile lunare, iar guvernul care se tocmeste la sânge pentru jalnicul salariu minim, și-a fixat și el niște salarii barosane.

La conferința de presă, președintele Iliescu, asaltat de întrebări cu privire la corupție a condamnat pe demnitarii care se lasă ademiniți și a declarat că el „preferă să moară sărac”. Desigur, era o figură de stil, dar dl. Patriciu, care și-a făcut intrarea în politică cu aureola de „successful businessman” călare pe operațiuni transnaționale, s-a simțit ofuscat în onorul de liberal și a replicat că „e rușine să fii sărac”. O fi, dar avem în România de azi vreo 4-5 milioane de oameni care trăiesc sub pragul sărăciei, iar mulți dintre aceștia n-au nici un motiv să le fie rușine, pentru că știu și vor să muncească, dar n-au unde.

Dacă aplicăm matریța politică americană la noi, putem spune că, pozând ca reprezentant al oamenilor de afaceri, dl. Patriciu, ca și Ronald Reagan, vorbește limba acestora și reflectă mentalitatea lor. Dar, politicienii care, ca și Clinton, țin să apară ca tribuni populari, reprezentând masele lovite de reforma economică, trebuie să-și acordeze comportarea personală la condiția mizerabilă a acestora, ca să nu pățească la fel ca președintele american.

„Libertatea”, 8.VI.1993

7. Conflicte politice

În explicarea conflictelor politice, școala psihologist-behavioristă susținea că conflictele dintre clase, grupuri etnice și națiuni se datoresc unor motivări psihice caracteristice conflictelor dintre indivizi. Keneth Boulding susținea că bătaia de stradă, luptele dintre ganguri de tineri, acțiunile greviste, insurecțiile și războaiele fac parte din aceeași categorie, deoarece procesul lor de dezvoltare prezintă trăsături comune. Autorul are dreptate într-un singur sens și anume că reacția psihică — individuală și colectivă — este prezentă în toate conflictele umane, chiar și în cea mai subtilă dispută ideologică. Dar aceasta nu îndreptățește analogia simplificatoare între fenomene calitativ diferite: reacții psihice individuale provocate de beție sau gelozie și reacții sociale colective care se formează într-o ambianță de luptă politică și ideologică și care țin de sfera raporturilor dintre clase, grupuri etnice și state naționale. Dacă într-o răfuială de stradă, reacția psihică este factor determinant, într-o grevă, o luptă împotriva opresiunii etnice sau rasiale, o revoluție sau război, factorii determinanți sunt mult mai complecși — economici, politici, culturali, militari — și se manifestă deseori ca un plan calculat rațional sau ca o strategie.

Conflictele politice sunt de două feluri: *verticale*, datorate unor inegalități și antagonisme între clasele, grupurile etnice sau rasiale, partidele politice și grupurile de presiune din sânul unei societăți sau unui stat și *orizontale*, datorate unor inegalități și antagonisme între state organizate teritorial. Primele sunt conflicte interne, celelalte sunt conflicte externe, deși între cele două tipuri de conflict există o anumită influență și interacțiune reciprocă. Răsturnarea socială pricinuită de Revoluția Franceză sau de Revoluția Rusă a devenit focarul unor puternice confruntări politice și militare pe arena internațională, după cum conflictul rasial din Africa de Sud, apartheid, are profunde reverberații internaționale.

Conflictele de clasă au dominat scena vieții politice în societățile polarizate bazate pe vechea opoziție dintre bogați și săraci, dintre

cei care au și cei care n-au, dintre privilegiați și exploatați. În epoca modernă, Marx și-a bazat teoria luptei de clasă pe antagonismul dintre burghezi și proletari care exista la mijlocul secolului trecut în țările industriale, distincția dintre cele două clase fiind determinată de locul pe care-l ocupă în sistemul producției sociale, și de raportul față de mijloacele de producție, primii fiind proprietarii iar proletarii nevoiți să vândă acestora forța lor de muncă.

Între timp, societatea industrial-capitalistă a evoluat, iar în sânul celor două clase antagoniste au avut loc schimbări structurale și un proces de diferențiere; între ele a apărut o largă clasă mijlocie, iar serviciile au atras grosul salariaților particulari. Ca efect al revoluției științifico-tehnice, clasa muncitoare a încetat să mai constituie o largă și compactă unitate sociologică, divizându-se în grupuri socio-profesionale, unele din acestea urcând în clasa mijlocie ca venit și nivel de trai.

Lupta de clasă în societatea industrială nu mai este motorul dezvoltării sociale, dar conflictele sociale continuă să se manifeste, uneori îmbrăcând forme violente de luptă economică și politică. În ultimii ani, muncitorii industriali din țările occidentale au organizat puternice demonstrații împotriva șomajului, iar țărani din Franța și alte țări au recurs la forme de luptă violente în problema prețurilor, a importurilor de produse agricole și a subsidiilor de stat acordate agriculturii.

Pentru politolog, conflictele sociale prezintă importanță din punctul de vedere al consensului indispensabil funcționării unei societăți și al democrației stabile. O societate răvășită de conflicte sociale nu poate să funcționeze, în primul rând, pentru că nu poate progresa economic, iar ruptura pe care o provoacă un antagonism social durabil încurajează pozițiile extreme și periclitează astfel democrația. Democrația stabilă presupune o situație în care principalele partide politice includ suporteri din diferite clase și straturi sociale. Un sistem politic, în care suportul popular al diferitelor partide reflectă prea fidel diviziunile sociale fundamentale ale societății, nu permite funcționarea normală a democrației, deoarece el dezlănțuie o stare conflictuală atât de intensă și categorică încât anulează compromisul și posibilitatea unui consens. Democrația stabilă presupune un sistem prin care consensul are precădere asupra conflictului.

Conflictele etnico-religioase sunt cauzate de regulă de existența unei națiuni dominante în stat și a unor națiuni sau naționalități care

au sentimentul că sunt oprite politic sau dezavantajate economic, iar limba și cultura lor împinse pe un plan secundar sau persecutate.

Acest tip de conflicte a făcut explozie în răsăritul Europei, după prăbușirea comunismului și eliminarea coercițiunii staliniste, mai ales în statele multinaționale (URSS, Iugoslavia, Cehoslovacia), dar el se manifestă și în apusul Europei, în Marea Britanie, Spania, Belgia etc. O problemă nevralgică apare acolo unde minorități naționale sunt comasate teritorial (vezi Nagorno-Karabakh și minoritatea ungară din Transilvania, Slovacia și Voivodina).

Atunci când conflictul etnic-religios se greșează pe o situație de inegalitate social-economică (Liban și Irlanda de Nord), el capătă o virulență specială, iar soluția este mai greu de găsit.

Rasismul este teoria și politica bazată pe ideea superiorității rasei albe asupra raselor de culoare; rasismul dă naștere la sentimente și mișcări politice mai grave și mai violente, deoarece include factori genetici (culoarea pielii, natura părului, grupe sanguine etc) prezentați de ideologii rasiști ca semne de inferioritate ale populației de culoare. Bineînțeles că politica rasismului a dat naștere unei îndelungate și înverșunate lupte a negrilor în Statele Unite, îndreptată în prima etapă împotriva sclaviei, iar ulterior pentru drepturi civile și egalitate economică, socială și politică.

Xenofobia, adică fobia față de străini, este un sentiment care apare mai ales la popoarele care au trăit în izolare. În zilele noastre xenofobia a apărut și în Occident, unde germanii și francezii simt că bunăstarea lor este amenințată de străinii care vor să se stabilească la ei.

Politica națională este termenul politic cel mai discreditat în țările foste comuniste, deoarece regimul comunist proclama la fiecare congres și ocazie festivă că politica marxist-leninistă a partidului a rezolvat cu succes problema națională, pentru ca după prăbușirea comunismului pe întreg teritoriul de la Praga la Vladivostok să explodeze toate vechile animozități și conflicte etnico-religioase, ținute de teroarea stalinistă într-un freezer istoric.

În România politica lui Ceaușescu de asimilare forțată a minorităților naționale a dus la alienarea acestora și la exodul lor masiv.

În zilele noastre, drepturile minorităților naționale sunt consfințite în documente internaționale pe care noul regim democratic le-a recunoscut în Constituția adoptată în 1992 și se străduiește să le respecte integral.

Dar politica națională a fost și rămâne una din problemele cele mai complicate ale contemporaneității. Chiar și în America, mândră de „creuzetul ei național” care a dovedit capacitatea societății americane de a topi într-o singură comunitate grupuri etnice venite de pe cinci continente, se afirmă în ultimul deceniu o mișcare de „renaștere etnică”. În afară de negrii care militează pentru o cultură „afro-americană”, distinctă și autonomă față de cultura dominantă, se impune cu tărie vocea emigranților din America Latină și Caraibe, care cer școli în limba spaniolă și acceptarea limbii lor în administrație și justiție. Se dovedește greșită presupunerea că prin îmbunătățirea nivelului de trai, minoritățile se integrează mai ușor statului respectiv. Dimpotrivă, odată cu o viață mai bună crește căutarea și afirmarea identității naționale a grupurilor etnice. În Europa occidentală valul de emigranți din Asia și Europa de Est a produs reacția partidelor de extremă dreaptă și un curent puternic xenofob și șovinist în sânul populației.

Găsirea balanței juste între cerințele statului național unitar și revendicările minorităților naționale este problema centrală a politicii naționale într-un stat democratic.

Articole de analiză

Paginile murdare din istorie displac națiunilor

Silviu Brucan

A trebuit să vină un istoric american pentru a distruge mitul că guvernul de la Vichy, condus de mareșalul Petain, a fost un scut care a protejat Franța față de ocupații hitleriste. Chiar și regimul generalului de Gaulle, după anii traumatici ai umilinței franceze, a preferat să glorifice rezistența, decât să dezvăluie actele de trădare și crimele celor care au colaborat cu Wehrmachtul. Nici unul dintre membrii guvernului de la Vichy n-a fost judecat și condamnat în anii de după război pentru crime împotriva umanității. În 1956, filmul documentar al lui Alain Resnais „Nuit et Brouillard” (Noapte și Ceață), selecționat pentru Festivalul de la Cannes, a fost retras intempestiv pentru o scenă în care un jandarm francez se comporta ca torționar într-un lagăr de concentrare.

Germania a trecut printr-o dureroasă și patetică crucificare a culpabilității poporului german în cel de-al doilea război mondial și am văzut în Procesul de la Nürnberg cu câtă înverșunare reprezentanți ai săi negau ideea răspunderii colective pentru genocidul și holocaustul comise de hitlerism. Analizii politici susțin că popularitatea cancelarului Kohl se

datorează și poziției echivoce față de trecutul istoric: pe de o parte, refuză să condamne categoric crimele războiului, pe de altă parte, cultivă simbolurile Wehrmacht-ului atât de adânc săpate în conștiința poporului german. De fapt, nici democraților germani nu le face plăcere să le reamintești de perioada celui de-al treilea Reich.

În Statele Unite, „sindromul vietnamez” a răvășit atât de profund conștiința americană, încât a trebuit să treacă un deceniu pentru ca să apară pe ecrane filme ca „The Deer Hunter”, „Apocalypse Now” și „Platoon”, în care erau înfățișate acte de cruzime și masacre ale populației civile săvârșite de soldații americani în acest război. Cu ani în urmă am vizitat mai multe școli americane și am fost surprins să constat că elevii nu știau nimic despre războaiele și cuceririle coloniale ale Americii în secolul trecut. M-am uitat în manualele lor de istorie și am văzut că expedițiile militare în arhipelagurile Samoa și Hawaii, în Cuba și Filipine, care s-au terminat cu ocuparea acestor insule timp îndelungat, erau prezentate ca niște simple „aranjamente diplomatice”. Așa cerea ideologia anticolonială a Americii, care-și are originea în războiul de independență împotriva imperiului colonial britanic. Întreaga formație spirituală a „părinților fondatori” în frunte cu Thomas Jefferson, principiile nobile proclamate de aceștia și sădite timp de decenii în conștiința tinerelor generații de americani ca și imaginea pe care America o proiecta în lume erau profund ostile colonialismului, cuceririlor teritoriale, subjugării unei națiuni de către alta.

Istoricii care s-au apucat să dezvăluie aceste pagini negre din trecutul american au fost etichetați drept „revizionisti”, iar unul din ei, William Appieman Williams, în monumentală sa lucrare *The Tragedy of American Diplomacy*, denumeste expansiunea SUA peste mări „anticolonialism imperial”. Un alt istoric, Ch. Beard, relatează momentul în care președintele McKinley era confruntat cu o decizie, după ce infanteria marină americană ocupase cu forța Cuba și alte insule din Marea Caraibelor. Scrie Beard: „Președintele McKinley s-a rugat într-o noapte câteva ore, cerând o îndrumare cerească, pentru ca să ajungă până la urmă la concluzia: «Nu ne mai rămâne nimic de făcut decât să le luăm pe toate», după care a adormit liniștit. Paxton, care pare a se fi specializat în pagini murdare ale istoriei, a declarat ziaristului Joan Dupont: «A fost un adevărat șoc când noi am descoperit că George Washington lucra în secret pentru George al treilea, regele Angliei.»” Într-adevăr, un șoc mai teribil ca acesta nici că se putea!

Revenind la Franța, să amintim că francezii sunt mândri că revoluția lor a proclamat principiile devenite universale **Liberté, Egalité, Fraternité**, iar în epoca contemporană apostolii drepturilor omului au fost tot francezi. De aceea, ei s-au împăcat greu cu documentele recent publicate despre operația „Vântul de primăvară”. La ora 4 după-amiază, în ziua de 16 iulie 1942, poliția pariziană a arestat 12 884 de evrei, i-a încărcat în autobuze și i-a dus la stadionul Vel D'Hiv (velodromul de iarnă), de unde au fost expediți în timpul nopții cu trenuri de vite spre Auschwitz. Între ei se aflau 4 051 de copii. Nici un german n-a luat parte la această operație și nici un

copil nu s-a mai întors. Ordinul a venit de la Vichy și a fost executat întocmai de poliția franceză. Abia acum, după 50 de ani, șefii de poliție Maurice Papon și René Bosquet au fost trimiși în judecată, după ce fostul șef al poliției Paul Touvier fusese achitat de un Tribunal din Paris, pe motiv că nu poate fi condamnat pentru ordinul de a fi executați 7 evrei, dat fiind că „Vichy nu avea o ideologie antievreiască”. Apelul va fi judecat de o instanță superioară.

Presa franceză arată în aceste zile ca o mare agitată de furtună. Cu ocazia comemorării a 50 de ani de la operația „Vântul de primăvară”, un grup de intelectuali francezi a publicat în presă un apel adresat președintelui Mitterand, cerându-i să condamne public regimul de la Vichy, dar președintele s-a limitat la depunerea unei coroane de flori în fața stadionului Vel d'Hiv, unde a avut loc ceremonia. Ziariștii se îngrămădese la Vichy unde regizorul Jacques Kirsner turnează un film „Pétain”, rolul mareșalului fiind deținut de actorul Jacques Dufilho. Filmul a trezit o adevărată isterie, deși scenariul merge pe formula „biopică”, accentuând mai tare laturile lumești ale personajului — fizice, gastronomice și sexuale — decât pe cele eroice; Petain pare a fi mai preocupat de a seduce cameristele decât de a vinde țara nemților.

Ca să doarmă liniștite, cu conștiința împăcată, națiunile au nevoie de un echilibru psihic, care se realizează prin concordanța dintre **auto-imaginea** (totalitatea ideilor despre sine) și **trecutul istoric** (continuitatea valorilor pe care le promovează în politică și cultură). De aici, străduința îndârjită de a pune cele două de acord și dat fiind că primul este elementul stabil, efortul se îndreaptă spre adaptarea trecutului istoric la auto-imaginea. Orice neconcordanță ivită între cele două pricinuieste națiunii necaz, iar în caz extrem dezechilibru psihic.

Națiunile din Est cunosc acum un asemenea dezechilibru din cauza dificultății de a pune de acord excesele perioadei comuniste cu imaginea pe care o au despre sine. Ele încearcă să depășească criza pe trei căi:

(1) În state multinaționale, **se aruncă vina pe trecutul națiunii dominante** (vezi țările baltice, republica Moldova, Slovenia, Slovacia etc). în ideea că toate relele comunismului veneau de la Moscova sau Belgrad ș.a.

(2) **Înfrumusețarea trecutului istoric pre-comunist** (rușii se agață cu disperare de Sankt-Petersburg și de marea figură a lui Petru cel Mare, iar președintele Elțin „face totul” pentru a-l recupera pe Soljenițin, apostolul panslavismului și al unei Rusii pravoslavnice; la noi, reabilitarea mareșalului Antonescu, idilizarea monarhiei și a Constituției din 1923 ș.a.)

(3) **Reducerea relelor perioadei comuniste, implicit a culpabilității națiunii, la proporții acceptabile imaginii despre sine** (Walesa și Havel se opun publicării listelor de colaboratori ai Securității pe motiv că ar pricinui convulsii politice; la noi, Convenția Democratică adoptă strategia reconcilierii naționale, actele de rezistență față de publicarea listelor de colaboratori ai

Securității, emisiunea TV cu Adrian Păunescu, păstrarea ierarhiei superioare a Bisericii Ortodoxe și creșterea rolului ei împăciuitoare etc).

„Adevărul”, 30.VII.1992

Lipsește esențialul

Silviu Brucan

Declarația finală a Consiliului Național al delegaților UDMR de la Cluj a stârnit o reacție puternică în întreaga țară și a răscolit controverse, patimi și ostilități în întreg spectrul politic românesc. Reacțiile partidelor politice au fost pe cât de prompte, pe atât de diverse, ceea ce era de așteptat. Săbiile ideologice s-au încrucișat cu cele politice, interesele electorale s-au îmbinat cu calculele parlamentare și am asistat la un viu și pasionat schimb de idei politice și constituționale, în care au fost invocate principiile democrației și centralismului, ale libertăților minorităților naționale și dreptului internațional. Unii comentatori au pus în discuție oportunitatea declarației UDMR, alții au pus accent pe o așa-zisă luptă între moderați și extremiști în cadrul UDMR și, desigur, a fost evocată și de către oameni politici și de către ziaristi perspectiva istorică a Declarației din 1918 de la Alba-Iulia.

Lipsește, însă, ceea ce mi se pare esențial, și anume contextul actual est-european și, în mod particular, relația dintre proiectul Regiunii Autonome Maghiare în inima Transilvaniei și obiectivul guvernului de la Budapesta definit în formula *Ungaria Mare*. Aici este de fapt cheia problemei și tot aici este sursa celei mai mari primejdii cu care este confruntată țara noastră în momentul de față.

În mai multe rânduri, în această tabletă, am vorbit despre noua strategie a iredentei maghiare din Apus, elaborată în strânsă colaborare cu guvernul naționalist de la Budapesta. Dându-și seama că în actualele condiții din Europa, o revizuire a frontierelor este total exclusă, iredenta și-a conceput strategia pe două linii principale: 1) Ponegrirea sistematică a României și împiedicarea ei de a obține fie clauza americană, fie un statut politic onorabil în Consiliul Europei. 2) Realizarea unei Regiuni Autonome Maghiare, care să cuprindă cele două județe, Harghita și Covasna, cu majoritate maghiară.

Desigur, dacă problema autonomiei s-ar reduce la autoadministrare locală, principiu prevăzut și în Constituție, propunerea ar fi perfect legitimă. Mi se pare justificată și dorința maghiarilor din România de a-și exprima identitatea națională, limba, cultura și tradiția proprie, iar respingerea de către UDMR a tendințelor de asimilare în românism este firească după politica ceaștită de asimilare forțată.

Dar ceea ce nu spune Declarația UDMR este că Regiunea Autonomă Maghiară, odată creată pe baza „principiului autonomiei comunitare”, ar dezvolta prin forța lucrurilor, dar și prin inițiativele Budapestei și ale conducătorilor regiunii autonome, o rețea de relații din ce în ce mai intense

pe plan economic, comercial, financiar și turistic, care au și început să apropie și să lege din ce în ce mai aproape regiunea Covasna-Harghita de Ungaria. Nu poate fi ignorat faptul că în prezent forța de atracție a Budapestei — economică, financiară, culturală și turistică — este mai mare decât cea a Bucureștiului, astfel încât în scurt timp proiectata regiune autonomă ar deveni un subsistem al sistemului budapestan, mai curând decât al celui bucureștean.

Ce înseamnă aceasta în actualul context est-european? Animizități și conflicte etnice și religioase, care coleăiau în cele două imperii — habsburgic și țarist — păstrate miraculos în freezerul istoric comunist, răbufnesc acum cu o forță neobișnuită, iar secesiunile, declarațiile de independență și de autonomie ocupă primul loc pe agenda politică în Răsărit. Am văzut dezastrul provocat de lozincă Serbiei Mari în fosta Iugoslavie, vizând acapararea prin forță a tuturor teritoriilor locuite de sârbi. Și la Budapesta răsună lozincă Ungariei Mari, vizând teritoriile din Slovacia, Voivodina și Transilvania locuite de maghiari, iar dl. Antall declară public că se consideră prim-ministru al tuturor ungarilor din aceste țări vecine. Desigur, Budapesta se gândește la recuperarea acestor teritorii prin mijloace economice, financiare și culturale, mai curând decât militare. Dar cine poate prevedea evoluția unor conflicte etnico-religioase stârnite de naționalism, ideologia cea mai irațională în lumea contemporană, gata să se dezlănțuie ca un taifun, gata să facă praf din orașe și sate?

Aceasta este dimensiunea reală a „autonomiei comunitare“ în inima României.

„Libertatea“, 3.XI.1992

Jocul de-a ura națională

Silviu Brucan

Excese naționaliste și de o parte și de alta rămân cea mai serioasă amenințare a stabilității politice în România. Pare la prima impresie paradoxal, dar primarul Gheorghe Funar și episcopul Laszlo Tokes au un interes comun, și anume acela de a atășa și menține tensiunea conflictului etnic în Ardeal. De ce? E simplu: numai în caz de fricțiune și animozitate etnică se justifică existența celor două partide: PUNR și UDMR. Dacă se ajunge la o conviețuire pașnică între unguri și români și la o calmare a spiritelor în Ardeal, cele două organizații nu-și mai au rostul și sunt condamnate la pieire. Se pare că conducătorii PUNR-ului și UDMR-ului au ajuns să-și dea seama de această condiție vitală a existenței lor și că în mod conștient, ca strategie politică, ori de câte ori barometru climatului politic din Ardeal semnalează scăderea tensiunii etnice, ei pun la cale în mod deliberat o acțiune menită să reaprindă focul moenit al sentimentelor anti-maghiare sau anti-românești.

Se poate vorbi chiar de o convenție nescrisă privind succesiunea cronologică a actelor de incitație. La început, a fost acțiunea UDMR-ului de separare a școlilor din Harghita și Covasna la mijlocul anului școlar 1989-1990, silind copiii de români să meargă 10 kilometri sau mai mult la școala românească din satul cel mai apropiat. Aceasta a produs reacția Vetrei Românești care a culminat cu evenimentele sângeroase de la Târgu-Mureș din 1990. A urmat o perioadă lungă de liniștire a spiritelor. Sondajele semnalau o scădere a popularității atât a UDMR-ului, cât și a PUNR-ului. Trebuia întreprins ceva și era rândul UDMR-ului. Dl. Geza Socs a lansat atunci ideea Regiunii Autonome Maghiare și s-a creat din nou încordare în Ardeal, care i-a servit d-lui Gheorghe Funar ca să se aleagă primar al Clujului. Te-ai fi așteptat ca noul primar să se apuce de treburile gospodărești, să repare gropile din asfalt care distrug șasiurile mașinilor, să pună ordine în orașul în care femeile se tem să mai circule seara, într-un cuvânt să respecte promisiunile din campania electorală. Dar nu, dl. Funar nu se coboară la asemenea preocupări triviale. El se consideră angajat să urmeze regulile jocului cu UDMR-ul, și a procedat imediat la evacuarea unei reviste maghiare din sediul ei. După aceea, a uitat complet de primărie și s-a lansat în campania pentru președinție. A declarat de la început că el are întreg electoratul în buzunarul mic de la vestă și că nici vorbă de al doilea tur — va fi ales de la primul! El face parte din categoria celor care cred că devin lideri politici dacă joacă tare. Și poate că dacă nu și-ar fi bombat pieptul așa de tare cu declarațiile sale formidabile, voturile puținele obținute n-ar fi apărut ca un dezastru atât de mare. Dar omul nu s-a descurajat și-i dă înainte. Era însă rândul UDMR-ului și la sfârșitul lui octombrie 1992 Consiliul său Național a adoptat, la Cluj, faimoasa declarație a „autonomiei comunitare”, care a ajutat PUNR-ul să renască din propria cenușă. S-au sfătuit ce s-au sfătuit Gheorghe Funar și ai săi ce să facă, deoarece le venea rândul, și până la urmă s-au hotărât: să pună la 1 Decembrie o plăcuță pe statuia lui Matei Corvin din centrul Clujului. Zis și făcut, că Gheorghe Funar nu este omul care să ezite să sară nici atunci când se află la marginea prăpastiei. Bineînțeles, UDMR-ul a primit mesajul și pregătește lovitura următoare, că e rândul său.

Că acest joc politic nesăbuit face mult rău țării atât în interior cât și pe plan internațional, nu le pasă nici unora nici altora. Doar este vorba de rațiunea existenței lor ca partide politice.

„Libertatea“, 9.XII.1992

Națiune, naționalism și politologie

Silviu Brucan

Lectura provocatoarelor „dileme cu privire la naționalism” m-a instigat să adaug la diversitatea opiniilor care s-au ciocnit în No. 10 și una politologică.

Mai întâi, ce este națiunea? În timp ce autorii marxști abordează comunitățile etnice din perspectiva claselor și accentuează factorii materiali ai existenței sociale, alte școli de gândire cad în cealaltă extremă, supralicând factorii spirituali. Unde a dus marxism-leninismul în problema națională am experimentat pe pielea noastră și nu mai este cazul să insistăm. Ceilalți, pornind de la formula lui Ernest Renan, pentru care națiunea este un suflet, un principiu spiritual, s-au străduit să-și întrecă maestrul. Ei detineau națiunile ca „unități spirituale” (Spengler), ca „suflete sociale” (Karl Lamprecht), „comunități mentale” (F. Meinecke), „personalități colective” (Luigi Sturzo) și ca „grupuri de oameni care se diferențiază prin felul în care impulsurile elementare excită sau inhibă celulele nervoase, ducând la reacții similare în fața unui excitant dat” (Northrop). Autorii germani, care au dominat această școală, utilizează larg conceptele **Volksggeist** și **Volkseele**, apropiindu-se mai mult de domeniul ficțiunii decât de cel al științei, deoarece nici o națiune nu se poate constitui sau menține fără anumite condiții materiale de existență comune, fără un teritoriu și fără legături economice. Dar, imediat sar apologeții exclusivismului spiritual cu întrebările lor derutante: evreii și ȣiganii, cum și-au menținut identitatea etnică, deși timp de secole n-au dispus de un teritoriu comun? Răspunsul facil este: excepțiile confirmă regula, dar politologul, simțind nevoia să stea pe un teren sigur, consideră că evreii au constituit o națiune modernă numai când și acolo unde au format statul Israel, iar pe ȣigani îi consideră o naționalitate, adică o etnie fără stat și fără teritoriu comun.

În științele sociale, modul în care-ți definești termenii prevestește modul de abordare a problemei, iar uneori și concluzia la care ajungi. Dintre toate componentele definiției staliniste a națiunii — comunitate stabilă, evoluția istorică, limbă, teritoriu, viața economică și trăsături psihice care se manifestă printr-o comunitate culturală — care a rămas în listă „clasică” până la moartea autorului ei (cam asta a fost soarta teoriilor liderilor comuniști, valabile numai cât erau la putere), lipsește nu numai etnia, dar și liantul care le unește într-un tot, catalizatorul lor — adică **politicul**.

Să procedăm sistematic. Este adevărat că elementul **etnic** este complex, națiunea fiind mai curând o categorie **social-istorică**, la originea ei aflându-se, mai ales în Europa, mai multe grupuri etnice. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, Herder nota: „În multe țări europene, le-ar fi greu astăzi locuitorilor, mai ales dacă am întreba fiecare familie sau individ, să spună din ce popor se trag: goți, mauri, evrei, cartaginezi sau romani, gali, burgunzi, franci, normanzi, saxoni, fini sau iliri; sau să precizeze cum s-a amestecat sângele strămoșilor lor de-a lungul istoriei”.¹⁾ Herder adăuga, însă, că în pofida acestei interpătrunderi etnice, fiecare națiune europeană are un

¹⁾ Johann Gottfried von Herder, *Sammtliche Werke*, (Stuttgart und Tübingen, Cotta, 1853).

„caracter specific”, care poate fi identificat. Iar Ernest Renan argumenta că cele mai „nobile” țări — Anglia, Franța, Italia — erau acelea în care sângele era cel mai amestecat: nici Germania nu constituia o excepție.²⁾

Majoritatea politologilor consideră că factorii esențiali în formarea unei entități naționale stabile sunt comunitatea de limbă, **teritoriu** și **viață economică**. Celelalte tipuri de relații sociale, cum ar fi organizarea statală, cultura și modul de viață, religia, trăsăturile psihice nu sunt obligatorii în etapa de formare și pot apărea mai târziu, ca rezultat al vieții în comun, dând naștere specificului național. Din momentul în care națiunea este pe deplin constituită, una sau alta dintre componente pot să-și piardă din intensitate și chiar să dispară complet, fără a duce la pierderea identității naționale. În acest caz, însă, celelalte trăsături tind să se accentueze, deoarece le revine o contribuție mai mare la menținerea ființei naționale (vezi rolul bisericii ortodoxe în Vechiul Regat și al limbii latine în Transilvania, în timpul imperiilor otoman și habsburgic).

Stadiul final al formării comunităților naționale este cel al înființării **statului** și al **integrării naționale**, fenomen pe care istoricul englez E.H. Carr îl numește „democratizarea națiunii”, în sensul „promovării clasei muncitoare la rangul de membru plin al națiunii”, prin industrializare și sufragiu universal, forța crescândă a mișcării sindicale, dezvoltarea rapidă a mijloacelor de comunicare în masă, în special radioul și televiziunea, ca factor de unificare a conștiinței naționale, legislația de protecție socială (*Welfare State*) și recunoașterea crescândă a faptului că bunăstarea tuturor este legată de bunăstarea întregii națiuni.

Dar în timp ce în Europa occidentală, britanicii, francezii, italienii, germanii și alții s-au constituit în state naționale în perioada ascensiunii victorioase a capitalismului și a triumfului său asupra fragmentării feudale, în Răsărit, supraviețuirea structurilor feudale până târziu în secolul al XX-lea și slăbiciunea dezvoltării capitalismului și industrializării, au împiedicat formarea statelor naționale, iar menținerea celor două imperii (Habsburgic și Țarist) au impus o întârziere istorică a întregului proces de dezvoltare națională. Toate vechile conflicte etnice, religioase și teritoriale care coleăiau în cele două imperii au fost păstrate ca într-un **freezer** istoric în perioada comunismului totalitar, pentru ca astăzi să explodeze, cu furie peste tot.

De aceea definiția pasivă a națiunii, prin înșiruirea componentelor ei, nu explică ce anume a menținut coeziunea națiunilor care au trecut prin atâtea suferințe și torturi menite să le distrugă sau prin atâtea presiuni sau ademeniri să le asimileze?

În lucrările mele, răspunsul la această întrebare este politicul. În ce privește **naționalitățile**, ele se transformă în națiune numai din momentul în

²⁾ Ernest Renan, *Discours et Conférences* (Paris, Calman-Lévy, 1887).

³⁾ E.H. Carr, *Nationalism and After* (Londra, MacMillan, 1945).

care se angajează pe calea luptei politice pentru a cuceri puterea și a se constitui într-un stat național prin care să-și realizeze aspirațiile și valențele sale. Iar în ceea ce privește națiunile organizate în stat și funcționând în mediul internațional competitiv datorită **inegalității dintre națiuni**, cele mari, puternice și bogate folosesc diferite căi pentru a profita de superioritatea lor, iar cele mici sau mijlocii, sărace sau subdezvoltate rezistă, protestează și luptă împotriva dominației, opresiunii și exploatarei. Cu alte cuvinte, nici componentele sale materiale, nici cele spirituale, nici teritoriul și viața economică, nici limba, cultura sau trăsăturile psihice nu sunt adevăratul catalizator al unei națiuni ci dinamica tuturor acestor elemente constitutive și valențelor lor puse în valoare prin **lupta politică** în mediul competitiv al vieții internaționale. Ernest Renan avea dreptate când afirma: „Existența unei națiuni este un plebiscit cotidian, așa cum existența individului este o afirmare perpetuă a vieții”⁴⁾. Definiția dinamică a națiunii este impusă de însuși mediul internațional în care există, funcționează, activează: **Națiunea este o comunitate integrată social care se luptă fie să-și apere și mențină, fie să-și extindă comunitatea de limbă, teritoriu, economie și cultură, identitate și caracter specific prin intermediul politicului**. Numai politicul poate mobiliza, uni și direcționa toate resursele națiunii, toate laturile diferite ale existenței sale — de la etnie, limbă, teritoriu și economie la cultură, psihologie și tradiție — în lupta pentru apărarea intereselor și atingerea scopurilor ei.

Definiția dinamică a națiunii este de fapt și definiția naționalismului. Căci naționalismul nu este altceva decât pulsul națiunii, modul ei de manifestare în arena internațională. Fiecare națiune luată în parte și toate la un loc sunt naționaliste — numai cele pe cale de dispariție nu sunt. În momentul în care o națiune încetează să mai lupte pentru afirmarea sau păstrarea limbii, teritoriului, economiei și culturii sale, ea se înscrie pe panta declinului și a dispariției. În funcție de împrejurări, lupta se duce pentru apărarea unuia sau altuia din elementele constitutive sau valențele naționale și atunci lupta pentru limbă, pentru teritoriu sau pentru resurse economice devine o cauză națională. Pe scurt, toate națiunile sunt naționaliste.

Concluzia logică este că toate partidele politice românești trebuie să reflecte această atitudine generală. Încercarea unui singur partid de a monopoliza naționalismul este de aceea, un abuz. Pentru a ieși în evidență, acest partid va fi nevoit să supraliciteze normalul și firescul, lozincile sale vor fi nesăbuite, iar declarațiile vor suna strident și fals.

„Dilema“, 8.IV.1993

⁴⁾ E. Renan, *L'Avenir de la Science* (1890).

8.Libertăți politice

Libertățile care afectează lupta pentru putere sau funcționarea puterii sunt *politice*; în această categorie intră libertatea de acțiune, de organizare, de expresie și de opinie, libertatea presei. Libertatea de conștiință se referă în special la religie și credință.

Libertățile politice, tocmai pentru că afectează puterea, au avut o evoluție sinuoasă, cu progrese și regrese, succese și eșecuri. Ca prim document este citat *Magna Carta* (1215) a regelui englez John, promulgată sub presiunea nobililor, prin care se recunoșteau drepturile feudale, garantându-se că regele nu poate încălca privilegiile baronilor. Puțin după aceea, regele John a repudiat *Magna Carta*, fiind scutit de respectarea ei de către Papa de la Roma, ceea ce a provocat un război civil. *Habeas Corpus* (1679) a fost prima decizie judecătorească în Anglia, care stabilea că nimeni nu poate fi arestat și reținut, dacă nu există un motiv validat de un magistrat. În 1789, Revoluția Franceză a proclamat libertățile politice, care au devenit cea mai importantă cucerire a lumii civilizate și au stat la baza democrației moderne. Dar chiar deputații Adunării Naționale au adoptat așa-numita *Loi Le Chapelier*, prin care se interzicea orice asociere, chiar și simpla întrunire de stradă și a trebuit să treacă un secol până când revoluția din 1848 a legiferat libertatea de asociere și întrunire.

Părinții-fondatori ai Americii, după ce au proclamat cele mai largi libertăți politice și au înscris în Constituția americană că „toți oamenii sunt creați egali“, au căzut de acord ca regimul de sclavie al negrilor să rămână în vigoare, ceea ce a durat multă vreme în statele din Sud, fiind abolit abia după Războiul Civil.

Faimoasa Constituție a lui Stalin, din 1936, proclama și ea toate libertățile politice. Dar cei ce s-au încumetat să beneficieze de ele, au avut motive să se căiască amar. De aceea, se spunea că în comunism libertățile ar trebui să fie garantate nu înainte, ci după exercitarea lor.

Una din temele favorite ale filozofiei politice este raportul dintre libertatea individului și cerințele restrictive ale societății, care nu poate funcționa fără un anumit grad de disciplină socială. *Declarația Omului*, proclamată de Revoluția Franceză (1789), specifică în această privință: „Libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează celorlalți”, iar Montesquieu sublinia: „Libertatea este dreptul de a face tot ceea ce permit legile”:

O altă temă privește raportul dintre libertate și responsabilitate. Seria Bernard Shaw: „Libertatea înseamnă responsabilitate, din care cauză cea mai mare parte a oamenilor se tem de ea”.

În sfârșit, numeroși autori subliniază ideea că libertatea nu pică din cer, că ea trebuie cucerită, consolidată și apărută printr-o luptă de zi cu zi.

Declarația internațională a Drepturilor Omului adoptată de ONU consfințește toate libertățile politice. Dar și în ce privește unele drepturi se desfășoară în ultima vreme o luptă înverșunată în țările occidentale cu privire la drepturile femeii de a recurge la avort și la dreptul de a fi homosexual sau lesbiană. După ce în anii războiului rece, țările occidentale puneau un mare accent pe dreptul omului de a emigra și a trăi acolo unde dorește, în prezent, sub presiunea valului de emigranți din Sud și din Europa de Est, țările occidentale adoptă legi și măsuri menite a stăvili emigrația masivă spre ele.

În legătură cu libertatea presei se discută mereu problema unei legislații care să stabilească reguli privitor la publicarea unor categorii de informații (ex. care afectează securitatea națională), publicarea materialelor pornografice și a articolelor calomnioase la adresa persoanelor și instituțiilor. Unele țări au asemenea prevederi în legislația lor.

9. Conștiința și cultura politică

Conștiința politică este acea formă a conștiinței sociale, care reflectă viziunea globală a puterii, raporturile acesteia cu cetățenii și conflictele în care ea este implicată în societate. Conștiința politică este influențată de o anumită ideologie politică în măsura în care cetățeanul o cunoaște mai bine, răspunde intereselor lui și, drept rezultat, și-o însușește. Conștiința politică este totodată produsul unor factori ca educația, mediul, experiența personală și colectivă a grupului social din care omul face parte.

În general, conștiința politică determină atitudinea politică a cetățeanului față de putere, față de problemele societății și opțiunile sale electorale. Sondajele de opinie relevă că în opțiunile și atitudinile politice ale cetățenilor joacă un rol următoarele criterii: 1) nivelul de viață, calitatea de salariat sau nesalariat, în general apartenența la un grup social; 2) sexul și vârsta; 3) nivelul de educație; 4) religia; și 5) simpatia pentru un partid sau lider politic.

Lenin a susținut că ridicarea proletariatului la nivelul conștiinței socialiste nu are loc de la sine, ci numai pe calea introducerii ei dinafară de către avangarda proletariatului, partidul comunist. El pornea de la premiza că în capitalism, proletariatul se limitează la lupta pentru revendicări economice în cadrul sindicatelor; pentru a dobândi conștiința politică a intereselor sale fundamentale și a necesității răsturnării de la putere a burgheziei și instaurării societății socialiste, este necesar să fie sădite în conștiința proletariatului ideile socialismului științific.

Pe de altă parte, Karl Mannheim a demonstrat că conștiința politică și atitudinea pe care o generează nu reflectă totdeauna adevărata natură a claselor și interesele lor specifice. El a observat influența pe care o are ideologia și opiniile clasei dominante asupra celorlalte clase sociale, în special în problemele internaționale, subliniind că aceste clase tind să-și însușească opiniile clasei conducătoare și, deci, interesul național este privit cu ochii acesteia. În primul război mondial, presiunea militaristă-șovinistă a Kaiserului

Wilhelm al Germaniei a reușit să influențeze nu numai masa proletariatului, dar și pe mulți din liderii săi social-democrați. Politologii americani au constatat că cetățenii nevoiași declarau: „Am pierdut Cuba“ sau făceau agitație în favoarea războiului din Vietnam, deși aparțineau în mod vădit unor categorii sociale care nu erau interesate în expansiunea imperialistă și nici nu pierduseră nimic în Cuba. În zilele noastre, când puterea deține asemenea mijloace puternice de influențare a masei ca Radioul și Televiziunea, au crescut posibilitățile de a influența conștiința politică a cetățenilor.

Cultura politică este tocmai factorul menit a zădărnici manipularea politică a cetățeanului atât de către putere cât și de către partidele și politicienii demagogi. Cultura politică însumează cunoștințe și experiență în domeniul politic, dar și credințe și mituri care țin de reprezentările colective ale unei comunități formate în virtutea unei tradiții. Toate acestea nu privesc doar elemente spirituale și psihologice, acestea fiind amestecate cu elemente materiale ca geografia și demografia țării, nivelul ei de dezvoltare economică și de bogăție.

Deși dictatura și fascismul oferă cetățeanului o anumită experiență politică, adevărata cultură politică se formează în democrație. În literatura de specialitate, se subliniază că cultura politică a francezilor și englezilor este mai înaltă decât cea a americanilor, în timp ce cultura politică a rușilor este foarte redusă, deoarece n-a avut ocazia istorică de a se dezvolta.

10. Strategii politice

Strategia politică este calea sau metoda pentru cucerirea puterii sau pentru realizarea unui obiectiv politic, și presupune aprecierea realistă a forțelor proprii, fixarea aliaților potențiali și cunoașterea dușmanului principal împotriva căruia trebuie concentrat focul luptei. *Tactica politică* privește arta conducerii luptei, modul în care sunt folosite diferite forme și mijloace de luptă, adaptarea rapidă la schimbări în situația concretă, în vederea atingerii obiectivului strategiei fundamentale. În acest sens, tactica este subordonată strategiei.

În mod tradițional, principala ciocnire politică a fost între cei care sunt nemulțumiți de situația existentă și vor să o schimbe, adică stânga, și cei care sunt satisfăcuți de situația existentă și vor să o mențină și consolideze, adică dreapta. Stânga și dreapta sunt definite aici prin obiectivul lor major: menținerea ordinii existente sau înlocuirea ei. Dar unul sau celălalt dintre obiective pot fi atinse pe căi sau prin metode diferite, fiecare dintre acestea constituind un tip particular de strategie.

La stânga, opțiunea strategică fundamentală este între *revoluție* și *reformă* — opțiune care a dat naștere unei vii și îndelungate discuții și lupte politice în sânul mișcării muncitorești încă de la jumătatea secolului trecut.

Revoluția presupune răsturnarea prin violență a ordinii sociale existente dintr-o singură lovitură și cucerirea puterii cu scopul instaurării unei noi ordini sociale, în timp ce reforma își propune îmbunătățirea ordinii existente prin corectarea părților ei rele, fie schimbarea ei treptată, puțin câte puțin, prin introducerea de fiecare dată a unor elemente ale noii ordini.

Pe această temă s-a produs schisma dintre comuniști și socialiști la începuturile secolului nostru și scindarea mișcării internaționale separate și ostile. În linii mari, partizanii revoluției susțineau că reformismul este o iluzie deoarece capitalismul nu poate fi transformat treptat, bucată cu bucată, în timp ce partizanii reformismului ripostau că sistemul capitalist nu poate fi distrus dintr-o lovitură, fiind un

sistem mondial, și că metoda violenței va duce la dictatură și tiranie. Se poate spune astăzi că amândoi au avut dreptate în sensul că comunismul a confirmat previziunile reformiștilor, iar social-democrația a renunțat la obiectivul transformării capitalismului.

La dreapta, opțiunea strategică nu este formulată în termeni antinomici și nici nu a dat naștere unei controverse virulente. Unii susțin că pentru a menține ordinea existentă, ea trebuie păstrată în forma clasică, neadmițând nici o modificare, în timp ce alții consideră că dat fiind schimbările care s-au produs în lume și societate trebuie acceptate modificări de detaliu pentru a salva esențialul. Primii sunt ultraconservatori, în număr din ce în ce mai mic, ceilalți au devenit liberali sau democrat-creștini de nuanță conservatoare, cum este cazul partidului democrat-creștin din Italia și Germania, sau partidul democrat liberal din Japonia.

În prezent, odată cu dezvoltarea în țările occidentale a unei largi clase mijlocii care deține și grosul votului popular, se afirmă tipuri de strategii *centriste* — de centru-dreapta și de centru-stânga. Strategia de centru-dreapta tinde să atragă partea mai bine situată economic a clasei mijlocii și segmentul conservator al straturilor avute și privilegiate ale societății (în Franța: *les cadres*, adică cele trei milioane de ingineri, specialiști, tehnicieni cu salarii mari, plus oamenii de afaceri, industriași, bancheri etc.). Strategia de centru-stânga are în vedere partea de jos a clasei mijlocii și funcționarii, salariații, pensionarii și pe toți cei care se bazează pe legislația și măsurile de protecție socială. În funcție de starea economiei — perioade de boom sau ani de recesiune și criză economică — balanța electoratului înclină fie spre centru-dreapta fie spre centru-stânga, dând naștere la guverne de coaliție corespunzătoare. Într-un cuvânt, balanța în țările occidentale nu mai oscilează între dreapta și stânga, ci între centru-dreapta și centru-stânga, lupta politică fiind dominată de strategii *centriste*. În alegerile americane din noiembrie 1992 a câștigat centru-stânga, Bill Clinton promițând electoratului că va sprijini clasa mijlocie, va impozita mai sever pe milionari și pe cei cu venituri mari, și va lansa un program de investiții pentru a reduce șomajul. În Franța, la alegerile parlamentare din martie 1993, a câștigat centru-dreapta cu un program de relansare a economiei, după eșecul guvernului socialist de centru-stânga.

Articole de analiză

Când agricultura e organizată ideologic

Silviu Brucan

Vedem acum în toiu iernii la televiziune terenuri întinse nearate și milioane de coceni de porumb acoperiți de zăpadă putrezind pe câmp. Guvernul s-a angajat într-un efort extraordinar să salveze ce se mai poate slava cu flotile de tractoare care trec peste țăruii noilor proprietari de pământ, fără a mai ține seamă de dreptul lor sfânt și mai mult sau mai puțin legal, după faimoasa Lege a Fondului Funciar.

Am irosit singura șansă a unui reviriment rapid în economia românească și în țara cu cel mai bun pământ din Europa de Est importăm și vom importa încă vreo doi ani, grâu și porumb pentru a asigura pâinea cea de toate zilele și a hrăni vitele. Strigător la cer este faptul că circa două milioane de hectare sunt în cumpănă, nu se știe cine va fi proprietarul și bineînțeles nu le lucrează nimeni. Toate apelurile disperate de la centru pentru a se accelera împărțirea titlurilor de proprietate se izbesc de obstacolele formidabile, care ne amintesc că după reforma agrară dinainte de război această operațiune extrem de complicată a durat 7-8 ani, iar șmecheria și corupția pe vremea aceea nu se aflau la un nivel atât de „multilateral dezvoltat”. Pe atunci lupta se dădea între țărani stabili la țară și nu între cei veniți de la oraș sau din străinătate pentru a-și reclama drepturile din moși-strămoși, ca acum. Și ce o să facă aceștia cu pământul după ce vor intra în posesia lui, că de vândut, n-au voie să-l vândă, iar de lucrat nu se pricep și mei n-au de gând. Deșteaptă orânduială!

Am fost criticat și hulit ca „vechi stalinist” (ceea ce e adevărat) pentru că în noaptea de 22 decembrie 1989 am modificat textul Manifestului Frontului Salvării Naționale și am scris cu mâna mea: **Art. 5. Restructurarea agriculturii prin sprijinirea micii producții țărănești și oprirea distrugerii satelor** în locul textului inițial, care preconiza schimbarea proprietății agrare. Așa a rămas atunci și dacă rămânea și acum n-ar fi fost nevoie să stăm cu mâna întinsă după grâne. Socoteala era simplă: În 1974-'75 Ceaușescu recunoscuse că loturile individuale ale membrilor CAP plus țărani particulari, deși aveau numai 12% din suprafața arabilă, dădeau 40-50 la sută din producția națională de carne și lapte, legume și fructe. Tiranul s-a apucat să distrugă mica producție ca să demonstreze superioritatea agriculturii socialiste. Dar dacă noi sprijineam și lărgeam aceste forme de mică producție, eram siguri că vom obține recolte îmbelșugate.

Aplicând această politică, Decretul 42 din februarie 1990 prevedea lărgirea suprafeței loturilor individuale până la 30 la sută din suprafața arabilă – de două ori și jumătate mai mult. Dar imediat s-a dezlănțuit taifunul ideologic al „dreptului sfânt al proprietății”, care i-a prins și pe țăraniști și pe fesenști în vârtejul lui și uite așa s-a ajuns la legea Fondului Funciar.

Ideologia s-a dovedit un prost sfătuitor în agricultură. Comuniștii au nenorocit-o prin colectivism, iar reformatorii de azi prin dreptul sfânt al proprietății. Adică tot criteriu ideologic. Iar acum, toți descoperă că sfântul proprietar nu poate să-și permită să închirieze un tractor, că despre cumpărare nici vorbă la prețul actual. Deci, înapoi la plug.

Criteriul organizării agriculturii trebuie să fie eficiența, randamentul și nu Biblia. Am cunoscut îndeaproape agricultura americană și mi-am dat seama că în ce privește **cultura cerealelor**, știința și tehnologia modernă cer suprafețe întinse. În schimb, creșterea animalelor, legumele și fructele se împacă mai bine cu mica producție, cu condiția să nu fie prea mică. Toate statisticile internaționale demonstrează acest lucru, iar cei care citează cazul României antebelice exportatoare de cereale trebuie să țină seama că exportul era realizat de marile moșii de sute de hectare care foloseau tractoare. De ce atunci am desființat CAP-urile, cum a fost Dor Mărunt, județul Călărași care producea an de an 11 000-11 500 kg porumb boabe la ha. Sau Țigănești, județul Iași, care producea regulat 10 000-10 500 kg porumb la ha. Ce să mai vorbim de grajdurile și instalațiile moderne care au costat miliarde de lei, iar acum au fost împărțite la metru pătrat. Nu era logic ca CAP-urile de frunte să fie transformate în adevărate cooperative, în care deciziile să fie luate de țăranii cooperatori și nu de stat sau de partid? În întreaga Europă occidentală funcționează asemenea cooperative și nimeni acolo nu se gândește să le desființeze deși proprietatea privată se află la loc de cinste și în Franța și în Marea Britanie sau Danemarca.

Sunt sigur că deșteptii de la noi vor sări imediat și vor țipa că **astă** înseamnă „neo-comunism”. Dar cu țipete de acest gen nu o vom scoate la capăt în Țara Românească.

„Libertate”, 4.II.1992.

Spectrul politic românesc în preajma alegerilor legislative

Silviu Brucan

Față de alegerile din mai 1990, configurația partidelor politice din România s-a schimbat în multe privințe, în primul rând pentru că s-au modificat între timp atât structura socială cât și caracterul economiei din țara noastră.

Cu doi ani în urmă, structura socială formată și consolidată de puterea comunistă, definită simplist și idilic de tripticul stalinist (muncitori și țărani plus intelectuali), nu suferise încă modificări sensibile. Muncitorii industriali, reprezentând peste 40% din populația ocupată, dominau centrele urbane și-și puneau nădejdea în Frontul Salvării Naționale, care-i cultivase și alintase cu săptămâna de 5 zile lucrătoare și majorări de salarii. Țărănimăa dobândise

30% din suprafața arabilă ca loturi individuale și libertatea de a produce și vinde fără restricții, iar intelectualitatea, categoria socială cea mai mobilă, se angajase activ în lupta politică, fără însă a fi ajuns la o expresie politică a aspirațiilor și intereselor ei. Pe scurt, nu apăruseră diferențieri sociale de natură a genera polarizări politice exprimate în programe alternative și de aceea singura dispută virulentă a fost în jurul condamnării comunismului și încercările de a-l perpetua în forme și sub etichete noi. Această dispută s-a dovedit a avea o rezonanță electorală minoră în raport cu aspirația grosului populației spre liniște și stabilitate pentru a se putea bucura de libertățile și drepturile aduse de democrație.

Cu circa 40% muncitori, 28-29% țărani și sub 20% în servicii, România se înscria în categoria țărilor subdezvoltate din Europa, iar FSN-ul era beneficiarul politic al acestei subdezvoltări. Semnificativ, locul secund la alegeri l-a ocupat UDMR-ul, datorită votului compact al minorității maghiare după anii de opresiune dictată de politica asimilării forțate inițiată de Ceaușescu. S-a vorbit atunci de slăbiciunea partidelor istorice — PNL și PNȚ. Dar ce puteau face în fața unor blocuri sociale programate spre *status-quo* mai cărând decât spre o schimbare radicală a statutului lor social?

Poate tocmai din cauza handicapului formidabil din fața lor, aceste partide s-au orientat spre strategia străzii, a acțiunilor violente și destabilizatoare, care la urmă s-a întors împotriva lor. Lozinca celei de „a doua revoluții”, lansată de episcopul Tökes, a adus, cum era firesc, un plus de voturi și un succes supradimensionat FSN-ului.

* *

La alegerile din acest an, situația se prezintă cu totul altfel — economic, social, politic și, aş adăuga, național. Introducerea economiei de piață, chiar târâș grăpiș cum s-a făcut la noi, a zdruncinat din temelii vechea structură socială, inaugurând un proces de transformare profundă a societății românești. Nu se mai poate vorbi de o clasă muncitoare, ca unitate sociologică largă, compactă și omogenă. În sânul ei s-au produs diferențieri socio-profesionale în industrie, construcții, comerț și servicii, reflectate în proliferarea și eterogenizarea noilor sindicate pe verticală, orizontală și în zig-zag; interesele și revendicările acestora diferă de la un grup la altul, iar uneori se bat cap în cap. În același timp, se refac structurile capitaliste, apar organizații patronale, se formează rapid o clasă mijlocie, se nasc inegalități sociale care sar în ochi, de o parte milionari, de altă parte șomeri, oameni oproșiți, declassați etc.

Întregul peisaj social se află în curs de transformare: noile grupuri socio-profesionale și nici noile categorii sociale din lumea satelor nu au ajuns în faza cristalizării. Această situație fluidă îngreunează străduința firească a fiecărui partid politic de a-și identifica baza socială pe care s-o reprezinte și s-o cultive pentru a găsi în ea sprijin electoral. În aceste condiții, noțiuni ca stânga, centru, dreapta, care capătă sens într-o structură socială oarecum determinată, au o valoare relativă, ceea ce explică șovăiala unor partide de

a se declara la stânga sau la dreapta, acceptând cel mult să se lipească de noțiunea de centru.

ce privește naționalismul, în teoria politică generală el este asociat curentelor de dreapta, care sprijinindu-se pe o minoritate socială (straturile de sus privilegiate) recurg la lozinci naționalist-șovine pentru a cuceri voturi în masele de jos lipsite de cultură politică și deci predispuse a accepta mai ușor ceea ce se adresează sentimentelor, pornirilor și instinctelor omului. Apelul popular al lozincilor naționaliste n-a scăpat nici liderilor comuniști: Ceaușescu s-a dovedit meșter în exploatarea și manipularea simbolurilor naționale, iar în prezent naționalismul cunoaște o adevărată recrudescență în Răsărit — de la liderul Milosevici la președintele ucrainian Kravciuk. În România, naționalismul beneficiază de doi cai de bătaie, Ardealul și Moldova, concentrându-se potrivit mișcării balansoarului asupra chestiunii celei mai arzătoare la ordinea zilei. Fiind contagios și având priză în mase, naționalismul este folosit și de lideri politici de centru mai ales în perioade pre-electorale.

Cum se traduc toate acestea în bătălia electorală din România? Prima constatare care se impune este că introducerea economiei de piață lovește inexorabil în popularitatea partidelor de guvernământ, mai ales în sânul muncitorimii industriale, iar exemplul cel mai frapant este Polonia, unde Solidaritatea a devenit principala forță de opoziție nu numai în raport cu guvernul, dar și cu mult îndrăgitul ei lider, în prezent Președintele Walesa. La noi, Frontul Salvării Naționale a căzut de la cei 66% din mai 1990 la 33,6% din voturile exprimate în alegerile locale. Participarea mai slabă la vot nu modifică datele problemei, deoarece sondajele IRSOP, care s-au dovedit veridice, indicau încă anul trecut scăderea popularității FSN-ului la 31-34%. Frontul și-a pierdut astfel poziția hegemonică, iar Convenția Democratică, cu 24,3% din voturi s-a dovedit un adversar redutabil, câștigând cursa în București și alte orașe importante ale țării.

Pe locul doi între partide se situează Partidul Național Liberal, a cărui conducere a demonstrat încă din toamna lui 1991 curaj și inteligență politică prin decizia de a intra în guvernul Stolojan și a-și asuma răspunderi și implicit riscuri într-un moment greu pentru țară. În prezent, criteriul dominant al alegătorului român, tocmai din cauza lipsei unor diferențe ideologice sau programatice între partide, este: care partid și care lideri politici sunt în stare să scoată țara din sărăcie și haos? Testul la care s-a supus PNL-ul echivalază cu un examen absolvit cu brio. Cu această ocazie, liberalii au arătat țării că dispun de o falangă de personalități capabile să onoreze departamente cheie ale unui guvern. Desigur, ascensiunea PNL-ului are la bază creșterea furtunoasă a clasei de mijloc. Ea creează în mod logic tentația de a fructifica toate aceste avantaje prin prezentarea pe liste separate în iunie.

UDMR-ul a pierdut locul secund în parlament și rămâne o forță politică cu pondere locală importantă, ca și opusul său român, PUNR-ul. Ele

formează o combinație paradoxală în sensul că deși forțe politice antagoniste, tăria ambelor partide depinde de același factor: ascuțimea conflictului etnic în Ardeal, ceea ce le cointerează în menținerea lui. Era de prevăzut că odată realizate aspirațiile fundamentale ale minorității maghiare pe plan politic și cultural, pe prim plan vor trece interesele profesionale din sânul maghiarimii, iar aceste interese își pot găsi satisfacerea numai prin participarea la consolidarea democrației și economiei de piață în România și nu prin continuarea jocului invers manipulat de iredenta din străinătate.

Urmează PNȚcd-ul și noul Partid al Alianței Civice, care și-au legat soarta politică de o cauză minoră (potrivit tuturor sondajelor publice): monarhia, grevată și de un considerent pragmatic formulat plastic de noul primar al Capitalei, Halaicu: vârsta înaintată a ex-regelui Mihai și lipsa unui moștenitor pe linie bărbătească. Această slăbiciune organică face ca cele două partide să se agate cu înverșunare de lista unică a opoziției în alegeri.

Ecologia are un ecou public semnificativ dar insuficient pentru a alimenta două partide și de aceea bate pasul pe loc. Agrarienii din PDAR demonstrează vigoare politică în lumea satelor datorită pragmatismului în program și în teritoriu.

Partidele mici și-au dovedit neputința la alegerile locale, iar fenomenul se va resimți și mai pregnant la alegerile generale, din cauza preferinței firești a corpului electoral pentru partidele mari capabile să guverneze țara. Pentru cetățeanul dornic să aibă un guvern stabil și eficient va fi greu de înțeles de ce este nevoie de 3 sau 4 partide liberale, 5 sau 6 partide social-democrate și nu știu câte grupulețe rupte din FSN.

În ce privește partidele extremiste, ele reprezintă o fuziune a stângismului cu naționalismul șovin-antisemit, care nu este altceva decât moștenirea strategiei ceaușiste a comunismului național. Deosebirea rezidă în aceea că latura naționalist-antisemită a ceaușismului era ținută în frâu de restricțiile ideologice ale internaționalismului oficial, care nu mai operează în democrație, permițând ațățătorilor la ură etnico-rasială să-și dea drumul în voie. Dar violența limbajului și lozincilor contrastează cu minusculul apel electoral al partidelor extremiste.

În sfârșit, avem și în România un fenomen rar dar binecunoscut în știința politică: izbucnirea între doi lideri politici a unui conflict personal, bineînțeles mascat în verbiaj ideologico-programatic, care crește atât de virulent și de pătimaș, încât capătă precădere asupra intereselor de partid, chiar și a celor naționale. Dacă este împins spre confruntarea electorală, și opoziția „face totul” pentru a-l menține cu foc continuu, el va deveni cap de afiș în campania electorală și adevărată mană cerească pentru liberali și țărăniști, finalizându-se într-un dezastru de asemenea proporții ale FSN în alegeri, încât s-ar pune sub semnul întrebării însăși supraviețuirea politică a acestui partid. Pentru alegători va fi clar că nu poate guverna țara un partid care nu este în stare să se guverneze singur.

„Adevărul”, 25.III.1992

Trei ani de la revoluție

Silviu Brucan

Acum trei ani, la 22 decembrie 1989, a avut loc în România o revoluție în toată puterea cuvântului.

1) O revoluție se deosebește de o răscoală, o rebeliune sau o lovitură de stat prin aceea că ea produce **SCHIMBĂRI DE STRUCTURĂ** în economia, stratificarea socială și sistemul politic al unei țări. Mișcarea lui Gheorghe Doja (1514) și cea a lui Tudor Vladimirescu (1821), deși au antrenat mii de oameni în luptă, au rămas răscoale, deoarece nici una nici alta nu a schimbat structura proprietății agrare din România. Lovitura de stat a generalului Ion Antonescu, din septembrie 1940, a instaurat o dictatură militar-fașcistă, fără a schimba structura economico-socială a țării. Dar în decembrie 1989 a avut loc o **REVOLUȚIE**, deoarece dictatura comunistă a fost înlocuită cu un sistem politic multipartid bazat pe alegeri libere, a fost adoptată o Constituție care asigură exercitarea libertăților și garantează drepturile omului, s-a deschis calea pentru stabilirea economiei de piață, pentru schimbarea structurii proprietății în agricultură și privatizarea comerțului, serviciilor și industriei, creându-se condiții pentru formarea unei largi clase mijlocii. Acestea sunt datele fundamentale ale problemei, iar cei care vorbesc despre „evenimentele din decembrie” sau despre „lovitura de stat” de atunci, pot invoca doar circumstanța atenuantă că în timpul comunismului știința politică era interzisă și n-au avut cum să cunoască noțiunile ei de bază.

2) Timișoara merită pe deplin titlul de „oraș-erou”. Bravii ei locuitori au aprins vâlvătaia revoluției române. Dar o revoluție nu are loc la periferie, ci în centrul puterii, pentru că numai acolo o poate răsturna și schimba structural. Dacă lucrurile s-ar fi rezumat la Timișoara, dictatura comunistă ar fi reprimat mișcarea de protest în sânge și ar fi „pacificat” orașul cu forța armelor cum de altfel a și procedat.

3) Factorul decisiv al revoluției române a fost explozia populară din 21 și 22 decembrie la București. Ea a fost aceea care i-a pus pe fugă pe Nicolae și Elena Ceaușescu, zdruncinând din temelii sistemul lor dictatorial. Dar o revoltă populară spontană nu are nici conducere, nici program. Ambele au fost înfăptuite de Frontul Salvării Naționale și era firesc ca nucleul noii puteri să fie constituit din oameni cunoscuți a se fi opus tiraniei ceaușiste, împreună cu tinerii mai deștoinici care luptaseră pe tancuri și baricade în 21 și 22 decembrie, că nu toți tinerii curajoși în lupte de stradă aveau și calificarea de a deveni oameni de stat. Milioanele de români care ascultaseră cu fervoare Europa Liberă. Vocea Americii și BBC ne cunoșteau foarte bine pozițiile publice împotriva lui Ceaușescu.

Pot să boccesc încă zece ani postdecembriștii după „revoluția furată”, nu vor schimba faptul istoric că în zile și nopțile fierbinți din decembrie ei nu au fost **ACOLO** unde se decidea soarta țării și a revoluției. Titlul cel mai

înalt pe care-l pot revendica este acela de CHIBIȚI AI REVOLUȚIEI, în termeni sportivi: oamenii de pe tușe. Ce era să facem ca nucleul să fie mai reprezentativ? Să trimitem un avion la Paris să-l aducă pe dl. Radu Câmpeanu și unul la Londra să-l aducă pe dl. Ion Rațiu, iar apoi să cotrobăim prin case să-i scoatem pe țărăniști și liberali de lângă oala cu sarmale de Crăciun? Nimeni și nimic nu i-a împiedicat să vină la TV sau M.Ap.N. unde ne aflam sub focul continuu al unităților speciale create de Ceaușescu.

Acolo a organizat conducerea Frontului lupta armată pentru nimicirea ultimelor rezistențe ale ceaușismului și tot acolo a inițiat acțiunea pentru aprovizionarea populației cu alimente, căldură și electricitate, a hotărât eliberarea tuturor deținuților politici, a decretat o largă amnistie, a eliminat interdicția de avort și alte măsuri antipopulare ale lui Ceaușescu, a decretat libertatea presei și celelalte libertăți și drepturi ale omului. S-au luat atunci și unele măsuri demagogice, s-au săvârșit greșeli monumentale, iar Securitatea a rămas problema nerezolvată a revoluției. Dar toate revoluțiile din istorie au săvârșit greșeli și excese, crime și nelegiuiri, iar Revoluția Franceză, ale cărei idei ne inspiră azi, n-a fost o excepție în această privință.

La noi, însă, de trei ani cei care au pierdut trenul revoluției se străduiesc în fel și chip să o discrediteze și să o nege. În anul trei li s-a alăturat un nou eșalon al calomniatorilor revoluției: cei împotriva cărora a fost înfăptuită revoluția, ceaușistii și securiștii cu state de plată până în decembrie '89. Primii inventează că am fost în noaptea revoluției la Ambasada Sovietică, sugerând că revoluția a fost opera URSS-ului și a KGB-ului, ceilalți reiau teza lui Ceaușescu că noi am acționat din ordinul Americii și al KGB-ului.

Jalnici și unii și alții...

„Libertatea“, 22.XII.1992

Mișcarea spre centru-dreapta

Silviu Brucan

Vizita președintelui Iliescu la cartierul general al NATO și orientarea pro-reformă a programului elaborat de guvernul Văcăroiu marchează o clară și răsunătoare deplasare a puterii spre centru-dreapta. Opoziția, care se agăța morțiș de această poziție în spectrul politic al României, a rămas în aer. Nici ca afirmare programatică, nici ca acțiune politică ea nu poate întreprinde ceva care să o situeze la dreapta puterii. Mai mult decât îmbrățișarea Iliescu-Wörner, secretarul general al Tratatului nord-atlantic, nu poate spera să realizeze profesorul Constantinescu. Pe fondul scenelor televizate de la Bruxelles, vizita sa la Ronald Reagan apare ca o jalnică goană după fantome. Nici Corneliu Coposu sau Petre Roman, nici chiar Dinu Patriciu nu mai pot proclama vreo exigență a economiei de piață, care să nu se găsească deja la loc de cinste în programul anunțat cu emfază de Mișu Negrițoiu. În bătălia politică pentru reformă, puterea și-a câștigat dreptul de preemțiune.

Dar ce face cu majoritatea parlamentară? — asta e chestiunea.

În ce privește opoziția, va trece probabil un timp până când liderii ei vor realiza postura imposibilă în care se află și vor trage concluziile cuvenite. Sunt semne că această tragică reevaluare a și început. De fapt, toată filozofia tranziției la democrație și la economia de piață rezidă în identificarea cursului firesc, natural, al procesului evolutiv și adaptarea la momentul în care a ajuns acest proces. Care este în prezent etapa în care ne aflăm? Am adoptat o Constituție pentru un stat de drept, iar libertățile democratice sunt asigurate, fapt care nu mai este contestat nici în țară, nici în străinătate. Legislația permite crearea în economie a unui sector privat dominant, iar privatizarea se desfășoară rapid în agricultură, comerț, servicii și în mica industrie. Pe plan social, pe de o parte avem aproape un milion de șomeri și alte milioane de oameni care trăiesc în sărăcie, iar pe de altă parte crește rapid clasa mijlocie, sporește numărul milionarilor. Am pășit deci în etapa în care economia de piață își poate declara numele adevărat: restaurarea capitalismului. Ce fel de guvern poate duce mai departe în mod firesc această transformare a societății românești? Am susținut și înainte și după alegerile din toamnă că există un singur răspuns: un guvern de centru-dreapta.

Deși electoratul nu s-a pronunțat în această direcție, din motive analizate la timpul lor, iar guvernul Văcăroiu a fost constituit ca o reprezentare a FDSN-ului, logica politică și cea economică a silit echipa din Palatul Victoria să formuleze un program de centru-dreapta.

Grupul parlamentar al FDSN-ului, pus în fața acestei opțiuni, apare divizat și marșează cu opinteli și năduf, așa cum s-a văzut cu ocazia votului la legea dreptului capitalului străin de a deține teren în proprietate. Pentru a putea realiza programul Văcăroiu, aripa reformistă a FDSN-ului are nevoie de o puternică infuziune de centru-dreapta, adică atragerea Convenției Democratice și a FSN-ului la opera de guvernare. Conducerea FDSN-ului va scăpa astfel de dependența penibilă de PRM și PSM, atât de dăunătoare imaginii României în Europa.

Un guvern puternic cu o solidă majoritate parlamentară — iată ceea ce are nevoie România în momentul de față.

„Libertatea“, 23.II.1993

Mutația spectrului politic

Silviu Brucan

De la dreapta și stânga la centru

Congresul Partidului Alianței Civice a readus în discuție problema bazei sociale și ideologice a partidelor politice din România. Obiectivul inițial al PAC, formarea societății civile, pare depășit, deoarece opoziția dintre stat și societatea civilă are sens numai într-un regim dictatorial sau totalitar, în care puterea este ostilă poporului, iar societatea trebuie să devină ostilă puterii.

În aceste condiții, la Congresul de la Timișoara s-a afirmat o orientare neoliberală. PAC urmând a fi un partid al intelectualității și al noii burghezii. Dar și alte partide politice par a-și propune așa ceva, chiar dacă nu au spus-o în mod explicit.

Problema merită o discuție mai aprofundată în contextul mai larg al societății contemporane. Inițial, societatea secolului al XIX-lea, divizată în clase antagoniste — burghezi și proletari — a dat naștere unor strategii politice opuse: la stânga, cei nemulțumiți de situația existentă voiau să o schimbe, iar la dreapta, cei satisfăcuți de situație țineau să o mențină și să consolideze. Polarizarea socială își găsea expresia într-un antagonism politic care părea ireductibil.

La jumătatea secolului trecut, Karl Marx elabora previziunea simplistă că odată cu industrializarea, proletariatul va spori numeric până la a deveni clasa dominantă, va prelua puterea și va proceda la schimbarea orânduirii sociale.

Între timp, în structura socială a țărilor industriale s-au produs schimbări fundamentale care au dat peste cap previziunea lui Marx. Burghezia și-a schimbat compoziția, au apărut societățile pe acțiuni și corporațiile transnaționale, iar revoluția științifico-tehnică, în loc să sporească numărul muncitorilor, l-a redus considerabil. Sectorul serviciilor a crescut furtunos (în SUA circa 70% din forța de muncă) și s-a format o largă clasă mijlocie. În sfârșit, numărul celor ocupați în agricultură s-a redus drastic.

Cum s-au reflectat aceste schimbări sociale în spectrul politic?

În America, unde s-a format cea mai largă clasă mijlocie din istoria capitalismului, n-a prins cheag partidul comunist și nici măcar un partid socialist. Cele două mari partide — republican și democrat — au ocupat întreg spectrul politic, unul fiind de centru-dreapta, celălalt de centru-stânga.

În Europa de Vest, partidele conservatoare s-au adaptat situației, moderându-și ideologia (Marca Britanie), devenind creștin-democrate (Germania și Italia), liberal-democrate (Japonia) sau gaulliste (Franța). La stânga, social-democrații și socialiștii au renunțat la lupta de clasă și la ideea transformării capitalismului, propunându-și doar reforma sistemului de asigurări și protecție socială în ceea ce s-a numit *Welfare State*.

Într-un cuvânt, în viața politică a țărilor occidentale, locul celor două strategii antagonice, de dreapta și de stânga, l-au ocupat două tipuri de strategii centriste: centru-dreapta și centru-stânga. Grosul votului popular se află la centru, în clasa mijlocie și de aceea este atacat fie dinspre stânga fie dinspre dreapta. În perioade de recesiune economică, această distincție pierde din importanță: de regulă, partidul aflat la putere își erodează popularitatea și pierde alegerile. În alegerile americane din noiembrie 1992 a câștigat centru-stânga, adică democrații lui Bill Clinton, promițând că va aduce o „schimbare” după cei 12 ani de guvernare republicană Reagan-Bush, care a favorizat pe milionari și pe upper-middle class. În Franța, la alegerile parlamentare recente a câștigat coaliția de centru-dreapta cu promisiunea relansării economiei și reducerii șomajului de 3 milioane, după eșecul

Dar ce face cu majoritatea parlamentară? — asta e chestiunea.

În ce privește opoziția, va trece probabil un timp până când liderii ei vor realiza postura imposibilă în care se află și vor trage concluziile cuvenite. Sunt semne că această tragică reevaluare a și început. De fapt, toată filozofia tranziției la democrație și la economia de piață rezidă în identificarea cursului firesc, natural, al procesului evolutiv și adaptarea la momentul în care a ajuns acest proces. Care este în prezent etapa în care ne aflăm? Am adoptat o Constituție pentru un stat de drept, iar libertățile democratice sunt asigurate, fapt care nu mai este contestat nici în țară, nici în străinătate. Legislația permite crearea în economic a unui sector privat dominant, iar privatizarea se desfășoară rapid în agricultură, comerț, servicii și în mica industrie. Pe plan social, pe de o parte avem aproape un milion de șomeri și alte milioane de oameni care trăiesc în sărăcie, iar pe de altă parte crește rapid clasa mijlocie, sporește numărul milionarilor. Am pășit deci în etapa în care economia de piață își poate declara numele adevărat: restaurarea capitalismului. Ce fel de guvern poate duce mai departe în mod firesc această transformare a societății românești? Am susținut și înainte și după alegerile din toamnă că există un singur răspuns: un guvern de centru-dreapta.

Deși electoratul nu s-a pronunțat în această direcție, din motive analizate la timpul lor, iar guvernul Văcăroiu a fost constituit ca o reprezentare a FDSN-ului, logica politică și cea economică a silit echipa din Palatul Victoria să formuleze un program de centru-dreapta.

Grupul parlamentar al FDSN-ului, pus în fața acestei opțiuni, apare divizat și marșează cu opinteli și năduf, așa cum s-a văzut cu ocazia votului la legea dreptului capitalului străin de a deține teren în proprietate. Pentru a putea realiza programul Văcăroiu, aripa reformistă a FDSN-ului are nevoie de o puternică infuziune de centru-dreapta, adică atragerea Convenției Democratice și a FSN-ului la opera de guvernare. Conducerea FDSN-ului va scăpa astfel de dependența penibilă de PRM și PSM, atât de dăunătoare imaginii României în Europa.

Un guvern puternic cu o solidă majoritate parlamentară — iată ceea ce are nevoie România în momentul de față.

„Libertatea“, 23.II.1993

Mutația spectrului politic

Silviu Brucan

De la dreapta și stânga la centru

Congresul Partidului Alianței Civice a readus în discuție problema bazei sociale și ideologice a partidelor politice din România. Obiectivul inițial al PAC, formarea societății civile, pare depășit, deoarece opoziția dintre stat și societatea civilă are sens numai într-un regim dictatorial sau totalitar, în care puterea este ostilă poporului, iar societatea trebuie să devină ostilă puterii.

În aceste condiții, la Congresul de la Timișoara s-a afirmat o orientare neoliberală. PAC urmând a fi un partid al intelectualității și al noii burghezii. Dar și alte partide politice par a-și propune așa ceva, chiar dacă nu au spus-o în mod explicit.

Problema merită o discuție mai aprofundată în contextul mai larg al societății contemporane. Inițial, societatea secolului al XIX-lea, divizată în clase antagoniste — burghezi și proletari — a dat naștere unor strategii politice opuse: la stânga, cei nemulțumiți de situația existentă voiau să o schimbe, iar la dreapta, cei satisfăcuți de situație tindeau să o mențină și să consolideze. Polarizarea socială își găsea expresia într-un antagonism politic care părea ireductibil.

La jumătatea secolului trecut, Karl Marx elabora previziunea simplistă că odată cu industrializarea, proletariatul va spori numeric până la a deveni clasa dominantă, va prelua puterea și va proceda la schimbarea orânduirii sociale.

Între timp, în structura socială a țărilor industriale s-au produs schimbări fundamentale care au dat peste cap previziunea lui Marx. Burghezia și-a schimbat compoziția, au apărut societățile pe acțiuni și corporațiile transnaționale, iar revoluția științifico-tehnică, în loc să sporească numărul muncitorilor, l-a redus considerabil. Sectorul serviciilor a crescut furtunos (în SUA circa 70% din forța de muncă) și s-a format o largă clasă mijlocie. În sfârșit, numărul celor ocupați în agricultură s-a redus drastic.

Cum s-au reflectat aceste schimbări sociale în spectrul politic?

În America, unde s-a format cea mai largă clasă mijlocie din istoria capitalismului, n-a prins cheag partidul comunist și nici măcar un partid socialist. Cele două mari partide — republican și democrat — au ocupat întreg spectrul politic, unul fiind de centru-dreapta, celălalt de centru-stânga.

În Europa de Vest, partidele conservatoare s-au adaptat situației, moderându-și ideologia (Marca Britanică), devenind creștin-democrate (Germania și Italia), liberal-democrate (Japonia) sau gaulliste (Franța). La stânga, social-democrații și socialiștii au renunțat la lupta de clasă și la ideea transformării capitalismului, propunându-și doar reforma sistemului de asigurări și protecție socială în ceea ce s-a numit *Welfare State*.

Într-un cuvânt, în viața politică a țărilor occidentale, locul celor două strategii antagonice, de dreapta și de stânga, l-au ocupat două tipuri de strategie centristă: centru-dreapta și centru-stânga. Grosul votului popular se află la centru, în clasa mijlocie și de aceea este atacat fie dinspre stânga fie dinspre dreapta. În perioade de recesiune economică, această distincție pierde din importanță: de regulă, partidul aflat la putere își erodează popularitatea și pierde alegerile. În alegerile americane din noiembrie 1992 a câștigat centru-stânga, adică democrații lui Bill Clinton, promițând că va aduce o „schimbare” după cei 12 ani de guvernare republicană Reagan-Bush, care a favorizat pe milionari și pe upper-middle class. În Franța, la alegerile parlamentare recente a câștigat coaliția de centru-dreapta cu promisiunea relansării economiei și reducerii șomajului de 3 milioane, după eșecul

guvernului socialist pe ambele planuri. În țările scandinave, după guverne de centru-dreapta revin la putere coaliții de centru-stânga. Pe scurt, lupta politică în țările occidentale este dominată de strategii centriste. Grosul votului fiind în mâinile clasei mijlocii, șansele extremei drepte sau stângi sunt limitate.

În Europa de Est, evoluția socială a luat un curs diferit. Cele trei procese principale determinate de revoluția tehnologică (reducerea sensibilă a numărului muncitorilor, creșterea rapidă a serviciilor și scăderea drastică a celor ocupați în agricultură) au fost grav întârziate de politica comunistă ostilă revoluției tehnologice, în special computerelor și informaticii, care amenințau fundamentele regimului.

Revoluțiile din 1989 în Europa de Est nu au avut un caracter social, ci mai curând unul politic anticomunist. Structura socială formată și consolidată de puterea comunistă (muncitori și țărani plus intelectuali) a rămas în picioare, ceea ce nu era de natură a genera un antagonism ideologic între dreapta și stânga. În România, muncitorii (peste 40% din forța de muncă) dominau centrele urbane și-și puneau nădejdea în Frontul Salvării Naționale, care-i cultivase și alintase cu săptămâna de 5 zile lucrătoare și majorări de salarii. Țărănia (28-29%) înclina de asemenea spre FSN, deoarece dobândise loturi individuale mai mari și libertatea de a produce și vinde fără restricții, iar intelectualitatea se angajase în lupta politică fără a ajunge la o expresie organizată a aspirațiilor ei. Pe scurt, nu apăruseră diferențieri sociale de natură a genera polarizări politice exprimate în programe alternative.

La alegerile din octombrie 1992, situația se prezenta cu totul altfel. Cotitura spre economia de piață a zdruncinat din temelii vechea structură socială, inaugurând un proces de transformare profundă a societății românești. În sânul clasei muncitoare s-au produs diferențieri socio-profesionale marcate în industrie, construcții, comerț și servicii, în sectorul de stat și particular, reflectate și în proliferarea și eterogenizarea noilor sindicate pe verticală, orizontală și în zig-zag. În același timp, se refăceau structurile capitaliste, apăreau organizații patronale, se forma rapid clasa mijlocie.

Dar fluiditatea socială caracteristică perioadei de tranziție nu permite încă o identificare precisă a bazei sociale a fiecărui partid politic ca criteriu în determinarea opțiunii „de clasă” a cetățeanului aflat în fața urnelor. Acestei fluidități îi corespunde o mare confuzie ideologică. Numeroși muncitori au votat pentru partide care favorizează restaurarea capitalismului și „dreptul sfânt la proprietate”, în timp ce unii lideri sindicali se înverșunează împotriva partidelor care se pronunță pentru măsuri de protecție socială.

Principalele partide politice se îmbulzesc toate spre centru, deși la noi clasa mijlocie se află abia în curs de înjghebare. Semnificativă în această privință este evoluția Partidului Național Țărănesc, care înainte de război se afla la stânga spectrului politic, în special din cauza ramurii țărăniste. Acum, PNT-ul a devenit creștin-democrat, semnalând astfel o deplasare vădită spre dreapta. Celelalte partide aliate, cu excepția UDMR-ului, se ferec să-și

precizeze ideologia și baza socială, iar conducerea CD plutește și ea pe deasupra, preferând mantia largă a Convenției Democratice, sub care speră să adune toate categoriile sociale nemulțumite de situația actuală, fără deosebire de clasă, sex, religie și naționalitate.

Dar puterea? Alegerile nu au dat un răspuns clar, cu excepția președinției. Formarea guvernului a fost de aceea dificilă. În fața procesului accentuat de polarizare: pe de o parte, un milion de șomeri și alte milioane care trăiesc în sărăcie, pe de altă parte, crește rapid clasa mijlocie, sporește numărul milionarilor. Am pășit deci în etapa în care economia de piață îmbracă forma capitalismului. Ce fel de guvern poate gira în mod firesc această transformare socială? Am susținut și înainte și după alegeri că există un singur răspuns: **centru-dreapta**.

Deși electoratul nu s-a pronunțat în această direcție, iar guvernul Văcăroiu a fost constituit ca o reprezentare a FDSN-ului, ales pe o platformă de centru-stânga, logica politică și economică a silit echipa din Palatul Victoria să formuleze un program de centru-dreapta, ceea ce a intrigat și nemulțumit opoziția. Iar în fața probei de foc de la 1 mai, guvernul Văcăroiu s-a dovedit și prin fapte forța politică cea mai hotărâtă în privința reformei economice. Și în politica externă, vizita președintelui Iliescu la cartierul general NATO și mai recent la Washington, marchează o clară și răsunătoare deplasare a puterii spre centru-dreapta. Convenția Democratică, deținătoare en titre a acestei poziții în spectrul politic, este confruntată cu o situație nouă: nici ca afirmare programatică nici ca acțiune politică internă sau externă, ea nu mai poate întreprinde ceva care să o situeze la dreapta puterii, fără a cădea în extremism.

În Parlament, însă, lucrurile sunt și mai complexe. Grupul parlamentar FDSN, pus în fața opțiunii executivului, apare divizat și marșează cu opinteli și năduf, cum s-a văzut cu ocazia votului la legea dreptului străinilor de a cumpăra teren-proprietate în România. Iar guvernul are nevoie de votul unor formațiuni extremiste.

Se pare că în perioada de tranziție, asemenea suprapuneri în materie de strategie politică sunt inevitabile. Abia după depășirea tranziției, când noua structură socială se va stabiliza, spectrul politic va începe să ia forma celui din țările occidentale.

„Dilema“, 7-13.V.1993

11. Statul și economia

Principala problemă în societatea contemporană privește rolul statului în economie. Ea este dezbătută cu egală ardoare atât în Vest cât și în Est.

Liberalismul economic clasic, a cărui teorie a fost elaborată de Adam Smith, Bentham, Ricardo și John Stuart Mill în prima jumătate a secolului al XIX-lea, a lansat celebra formulă „Laissez faire, laissez passer” care preconiza libertatea schimburilor comerciale și libertatea întreprinderii particulare (free enterprise) opunându-se intervenției statului în economie. Potrivit acestei școli, piața și legile economice ale cererii și ofertei stimulează și reglează producția și consumul, alocarea resurselor și distribuția venitului, așa încât orice imixtiune a statului în economia particulară împiedică și dăunează economiei în ansamblul ei.

Adversarii liberalismului argumentează că în perioada ascensiunii capitalismului și a expansiunii lui internaționale, statul a jucat un rol important în încurajarea dezvoltării industriilor și în deschiderea drumului capitalului și exporturilor peste mări prin expediții militare și mijloace politico-diplomatice. Istoricii ai economiei arată că și în țara celei mai spectaculoase dezvoltări capitaliste, Statele Unite, expansiunea economică de la revoluție (1789) la cel de-al doilea război mondial a fost susținută de măsuri de stat în interior iar în exterior de expedițiile militare în Pacific și Caraibe și de politica „open door” (uși deschise) pentru capitalul american impusă țărilor din aceste regiuni.

Prima acțiune majoră a statului în economie a fost reforma economică (New Deal) inițiată în toiul marii crize economice din 1929-'32 de către președintele Roosevelt, care s-a lovit de rezistența oamenilor de afaceri și chiar a Curții Supreme. În epoca postbelică, întregul program de asigurări și protecție socială *Welfare State*, adoptat de țările capitaliste, a marcat creșterea rolului statului în viața economică și socială.

Economiștii americani subliniază că, deși președintele Ronald Reagan a fost campionul doctrinei *free enterprise*, el nu a ezitat să intervină pentru a salva de la faliment marea companie de automobile Chrysler și banca Continental din Chicago; în comerțul internațional, el proclama principiul *free exchange*, schimbul liber, ceea ce nu l-a împiedicat să impună guvernului japonez limitarea exportului de automobile japoneze pe piața americană care amenința industria americană. Este știut de altfel că prețul benzinei, esențial pentru economia americană, nu se formează pe piață, ci este fixat de guvern.

Adepții liberalismului economic au câștigat o victorie epocală prin prăbușirea socialismului de stat în URSS și Europa de Est. Modelul stalinist al economiei de stat era o invenție politico-ideologică în care socialul (dictatura proletariatului) și politicul (partidul unic) subordonau economicul, forțând economia să funcționeze potrivit criteriilor ideologice. Datele economice erau falsificate și doctozitate în așa fel încât să confirme afirmațiile partidului, iar planurile de stat obligatorii erau elaborate în disprețul tuturor legilor economice. Birocrația de stat a devenit un model de conducere inefficientă a economiei și de rigiditate sistemică, incapabilă să asimileze revoluția tehnologică.

Campania electorală din toamna anului 1992 a fost prilejul unei ciocniri între George Bush, reprezentantul politicii *free enterprise* și Bill Clinton, adept al intervenționismului statului în economie, al unei politici industriale a guvernului și a unei strategii pentru recâștigarea pozițiilor americane pe piața mondială, de genul celei a Japoniei bazată pe o strânsă colaborare între guvern și corporații industriale.

Articole de analiză

Nu treceți pe roșu

Silviu Brucan

În primăvara lui 1990, când un colectiv de economiști începea elaborarea proiectului de reformă economică al guvernului, șeful grupului susținea că întrucât poporul român trecuse deja sub Ceaușescu printr-o fază de lipsuri și privațiuni foarte dureroase, tranziția la economia de piață la noi va fi mai ușoară decât în țările vecine. Dacă ar fi să recurgem la folclorul american în materie, economistul nostru ar trebui acum „să-și mănânce pâlnia”. În realitate, tocmai pentru că a trecut prin greu atât de mulți ani și s-a mângâiat cu speranța că revoluția va schimba lucrurile peste noapte,

poporul nostru este atât de decepționat și amărât. „E mai rău ca înainte” — se aude dimineața în piețele bucureștene și această frază devenită stereotip trebuie recepționată cu tot năduful ei chiar și pentru că retorica oficială distonează prea des cu realitatea socială. Optimismul facil și zâmbetul de circumstanță ar trebui suspendate în a treia etapă a liberalizării prețurilor.

Este incontestabil, liberalizarea prețurilor era imperativă și avea prioritate. Abia acum ne dăm seama cât de fals era argumentul opoziției că mai întâi se impunea privatizarea. Însemna, după vânzoleala la care asistăm în jurul privatizării, să se amâne întreaga reformă economică la paștele cailor. Curajul primului ministru în inițierea liberalizării prețurilor și tenacitatea dovedită la a doua și, acum, a treia etapă ne amintește pe tânărul profesor de la 22 decembrie '89, care a pătruns printre primii în clădirea CC și de la balcon a proclamat sfârșitul dictaturii ceaușiste în uralele mulțimii. Au rămas în istorie nu bărbații de stat care s-au priceput să cânte în strună maselor, ci cei care s-au încumetat să meargă împotriva curentului, să spună oamenilor adevăruri neplăcute, chiar usturătoare, și să ia măsuri nepopulare atunci când interesele naționale dictau așa ceva.

Dar — și acest dar este vital în politică — există un prag psihologic al masei, există o limită a privațiunilor și suferințelor pe care poporul este dispus să le îndure, mai ales atunci când nu înțelege prea bine de ce a căzut beleaua pe capul lui pentru că i s-a vorbit în termenii păsărești ai științei economice și nu pe înțelesul său. Da, există o limită și cred că noile prețuri „negociate” la carne și produse de carne ale etapei a treia ating această limită. Pentru toți oamenii cu venituri fixe — de la muncitori la funcționari și de la profesori la pensionari — aceste prețuri sunt în afara sau pe deasupra bugetului de familie.

De aceea, când am citit în pagina întâi a unui ziar serios că se pregătește scumpirea kilowatului și a gazului metan și am întâlnit reacția indignată a mai multor cetățeni din categorii sociale diferite, am exclamat: Hait, Roman trece pe roșu!

Dar nu — am văzut a doua zi o depeșă din București a agenției Reuter că o „înalță oficialitate română” precizează că chiriile, electricitatea, încălzirea, precum și pâinea, zahărul, uleiul, laptele și untul se numără printre cele 14 produse care vor continua să fie subvenționate de la buget până la sfârșitul anului.

De ce o asemenea precizare liniștitoare este doar „Bon pour l'Occident”, când de fapt ea trebuia adresată în primul rând românilor?

A venit, deci, la timp, conferința de presă a primului ministru, care a confirmat că 14 categorii de produse, între care electricitatea și încălzirea, nu vor suferi majorări de prețuri. Este aceasta o dovadă că guvernul este conștient de faptul că tranziția la economia de piață are dimensiuni sociale și politice tot atât de importante ca și dimensiunea economică.

„Libertatea”, 30.VII.1991

Spre o economie predominant privată

Silviu Brucan

Promulgarea Legii Privatizării încheie un important capitol în opera de transformare din temelii a economiei românești. După legile și măsurile din 1990, care au pus bazele creării serviciilor și micilor industrii particulare, a urmat Legea Fondului Funciar, care a trecut în proprietatea particulară a țăranilor peste 80 la sută din suprafața arabilă a țării, iar acum Legea Privatizării vine să stabilească cadrul juridic prin care să se efectueze transferul proprietății de stat către sectorul privat în restul economiei românești. Avem de-a face cu o acțiune tenace, de mare curaj politic, urmărind o schimbare structurală a proprietății prin care sectorul particular devine predominant atât în agricultură, cât și în industrie și servicii, adică în întreaga economie a României. Să menționăm doar că în URSS, la șase ani de când s-a lansat perestroika, nu s-au înfăptuit asemenea schimbări de structură nici în agricultură, nici în industrie, iar puciul conservator urmărea să stopeze chiar și inițierea lor.

O caracteristică a vieții politice românești, afirmată și cu prilejul discuției și manevrelor în jurul Legii Privatizării, este înclinația spre **mărunțiș** — spre probleme tehnice, aspecte secundare, elemente minore. În mod evident, acestea se pretează mai bine la insinuări, incitații și procese de intenție, armamentul preferat al controversei politice, atunci când nu se recurge la atacuri la persoană în care s-au specializat ziare mai mult sau mai puțin „libere”. Meritele majore, cu adevărat semnificative, ale noilor legi, sunt total ignorate pentru că ele obligă la discuție de principii și idei, sferă prea înaltă pentru combatanții noștri politici, care se simt mai bine în subsol sau în beci. Priviți cum se bălbaie acum cei care au respins *de plano* Legea Privatizării, nefiind în stare să formuleze nici o obiecțiune majoră împotriva ei. Un episod al istoriei noastre politice ar merita titlul: Mult zgomot pentru nimic!

Faptul capital că într-un singur an s-a creat baza legislativă pentru ca economia României să devină predominant privată nici nu este menționat în discursul politic din parlament sau din presă. Performanța guvernului și parlamentului este cu atât mai remarcabilă cu cât în nebunia lui etatistă, Ceaușescu transformase statul într-un fel de Frankenstein care manipula după voia lui nu numai industria și agricultura socialistă, dar și pe țărani particulari, chiar și loturile individuale ale membrilor CAP. Planul scelerat de „sistemizare a satelor” și de mutare a țăranilor „la bloc” nu era altceva decât o schemă pentru distrugerea gospodăriilor individuale și a oricărei forme de independență față de stat. Iar politica de „creștere demografică” tindea să extindă puterea statului până în dormitorul cetățeanului român. Etatism peste tot și în toate — asta era esența ceaușismului. Puzderia de copii abandonati și handicapați, care a produs oroare în lume, este consecința cea mai tragică a acestui fanatism etatist care a silit femeile să nască împotriva voinței lor.

Asistăm la un viraj de 180 de grade față de trecutul comunist, prin care statul este redus la dimensiuni raționale și la un rol cu adevărat util. Proprietatea privată este premisa funcționării economiei de piață. Toată lumea din țară și străinătate este martora acestei prefaceri radicale și este stupid și absurd să se mai afirme că guvernul care a efectuat-o este „comunist” sau „cripto-comunist”. Se pune o întrebare legitimă: dacă cei care restaurează proprietatea privată sunt denumiți „comuniști”, atunci ce rost mai au liberalii și țărăniștii în politica românească? Și ce etichetă mai rămâne pentru partidul d-lui Verdeț, care declară că dacă va veni la putere va renaționaliza ceea ce a privatizat FSN-ul? Există și în politică o logică ce nu putea fi ignorată decât cu riscul pierderii credibilității, care se măsoară în presă prin căderea tirajului de la un milion de exemplare la sub 200 000. Mai jos e falimentul!

Să nu credem însă că proprietatea privată și economia de piață sunt panacee universale și să nu cădem în greșeala de a face din ele un fetiș. Ele au fost și rămân doar forme sau sisteme economice și ca atare nu au nici direcție, nici conștiință. Lăsate la cheremul lor, ele pot produce nedreptăți sociale strigătoare la cer și tragedii umane de proporții uriașe, inclusiv dictaturi tiranice și sângeroase. Pinochet și Hussein s-au împăcat de minune cu amândouă. Democrația cere îmbinarea economiei de piață cu justiția socială, iar mixajul dintre cele două îl poate realiza numai statul. Democrațiile cele mai stabile din Occident sunt acelea în care statul și sectorul de stat în economie joacă un rol efectiv atât în controlul consecințelor negative ale pieței (inflație, șomaj, recesiune), cât și în estomparea inegalităților sociale pe care le generează proprietatea privată.

Dar până acolo, mai avem de parcurs cale lungă, foarte lungă, și întortocheată.

„Libertatea”, 3.IX.1991

Piața nu trebuie să devină o cauză nepopulară!

Silviu Brucan

După ce l-au criticat și înjurat în toate felurile pe Petre Roman pentru ritmul rapid impus reformei economice, odată demisionat, adversarii țipă într-un cor: Să se continue! Peste noapte, toți au devenit liber schimbști, se bat cu pumnii în piept că ei sunt cei mai, cei mai, se iau la întrecere: Să se facă chiar mâine economie de piață! Ilopa Mitică îi îndeamnă din nou la fapte mari.

Unii afirmă chiar că Roman a mers prea încet, nu prea repede, ca și cum ar fi vorba de o cursă contra cronometru. Este adevărat că și sondajul IRSOP, formulând întrebările exclusiv în termeni de ritm, majoritatea s-a pronunțat pentru un tempo mai rapid. E firesc, oamenii vor să scape cât mai repede de beleaua vechii economii comuniste.

Dar reforma radicală a economiei înseamnă schimbarea din temelii atât a mecanismului economic, cât și a structurii proprietății, iar o operație chirurgicală de asemenea profunzime și amploare nu se reduce la ritm, pentru că între altele trebuie înlocuite și formele și instituțiile vechi cu altele noi. Nici măcar nu se reduce la economie, deoarece ea implică — și încă tare de tot — socialul și politicul.

Ce înseamnă practic „mai repede”? Liberalizarea prețurilor ar fi accelerată, adică s-ar urca imediat prețul la energie și chirii, la pâine și lapte, la zahăr, ulei și unt. Eu cred că așa ceva ar produce o explozie socială la scară națională, pentru că toți cei ce trudesc în Țara Românească au trecut prin iadul privațiunilor și suferințelor sub Ceaușescu și n-ar mai răbda încă o dată așa ceva. Totodată, „mai repede” ar cere să se procedeze la o rapidă privatizare a fabricilor, necompetitive din cauza personalului supra-numerar, și ne-am trezi în toiu iernii cu cel puțin un milion de șomeri. Oare asta vor cei atât de grăbiți? Nu înțeleg ei că transferarea unei mase enorme de oameni din industrie în servicii — pentru că asta e esența problemei — constituie o acțiune socială care trebuie bine pregătită?

Trecând la dimensiunea politică a problemei, există riscul ca „mai repede” să facă din economia de piață o cauză nepopulară. Am văzut în Uniunea Sovietică cum așa-zisa „cooperativizare” (Gorbaciov se temea să-i spună privatizare) a restaurantelor și serviciilor a stârnit o reacție atât de violentă a populației, încât în mod practic mișcarea a fost ucisă din fașă. Profesorul Jeffrey Sachs de la Universitatea Harvard, pe care guvernul Maszowieski l-a angajat drept consilier pentru terapia de șoc, experimentase metoda sa „piață dintr-o lovitură” în Bolivia. Aplicând rețeta sa, prețurile urcaseră ca o rachetă în timp ce salariile fuseseră înghețate la 22 dolari lunar, adică o zecime din costul alimentelor și chiriei, ceea ce a provocat o violentă rebeliune populară în Bolivia. La primele efecte similare în Polonia, guvernul a renunțat la serviciile d-lui Sachs.

Și, totuși, nici politica „pașilor mici” nu merge, deoarece schimbarea mecanismului economic și a structurii proprietății echivalează cu o revoluție, iar o revoluție nu se poate efectua fără un șoc psihosocial. Dar strategia aplicării măsurilor economice radicale trebuie racordată la factorii sociali și politici, astfel încât înaintarea să se desfășoare sincron pe toate cele trei planuri, iar opțiunea să fie supusă votului popular pe baza unei campanii sistematice de lămurire și convingere a electoratului. Terapia de șoc nu se poate realiza fără sprijinul forțelor sociale de bază și în nici un caz împotriva voinței lor.

Deocamdată, tot ce poate face guvernul Stolojan, ca formulă de tranziție, este nu să înainteze mai departe, ci să consolideze pozițiile avansate cucerite de guvernul Roman, pentru ca viitorul guvern ieșit din alegerile din 1992 să poată continua cu succes schimbarea din temelii a economiei românești.

„Libertatea”, 22.X.1991

Exportă sau mori!

Silviu Brucan

Am participat săptămâna trecută la o conferință internațională în orașul Bari (Italia) cu tema: „Dezvoltarea țărilor din Est — limite, contradicții și perspective ale cooperării europene”.

Ascultând rapoartele experților din Est și aprecierile experților din Vest, capeți o imagine de ansamblu atât de indispensabilă cercetătorului social contemporan, confruntat cu o impletire fără precedent a politicii interne cu cea externă și, în ultimă instanță, cu descoperirea faptului că în epoca noastră liniile mari ale programelor economice în țările postcomuniste sunt dictate de mediul extern european și de fluctuațiile de pe piața mondială. Una din aberațiile comunismului consta în credința că sistemul planificării de stat izolează economia națională de ceea ce se întâmplă pe piața mondială, iar a doua aberație era ideea că industrializarea întărește independența națională, când în realitate ea face ca țara să fie și mai dependentă de prețurile, tehnologia și materiile prime cu fluctuațiile lor pe piața mondială. Interdependența este probabil explicația faptului că nu există la noi în România o alternativă la programul economic al guvernului Stolojan, tocmai pentru că el ține, în sfârșit, seama de modul în care se poate integra economia românească în conjunctura europeană de astăzi și în circuitul economico-financiar impus pe piața mondială de centrele de putere ale lumii (Statele Unite, Japonia și Europa Occidentală) și de instrumentele lor financiare: Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional. Înțelegem astfel de ce a devenit prioritate economică sprijinirea și stimularea exportului, deoarece și în România trebuie să operăm potrivit vechii lozinci engleze **Export or Die!** (Exportă sau Mor!). Ea se impune cu atât mai mult cu cât nechibzuința politică a lui Ceaușescu ne-a lăsat o industrie dependentă de importuri masive de energie și materii prime și ne amintim cum alergia odiosul prin Brazilia și chiar prin Australia după minereu de fier.

În anii '80, România importa petrol, minereu de fier, cocs și alte materii prime în valoare de peste 3 miliarde dolari anual și asta pentru a alimenta niște mamuți ai construcției de mașini care pe cap de locuitor egalau producția de mașini a Germaniei Occidentale cu singura diferență că ea domina piața mondială, în timp ce mașinile noastre aveau de toate, în afară de piață. Din acest punct de vedere, expertul polonez la Bari semnală o situație similară și în Polonia, pe care liderul comunist Gierek ținuse să o transforme peste noapte în țară exportatoare de mașini, iar acum, grăbindu-se să desființeze CAER-ul, a rămas și fără piața sovietică, cu uriașul ei stomac care înghițea tot ce refuza Occidentul. Luați în brațe de Washington și de Comunitatea Economică Europeană pentru epopeea eroică a Solidarității, iar recent pentru cutezătoarea terapie de șoc, polonezii nutreau iluzia că guvernele occidentale le vor deschide larg porțile pentru produsele lor agricole și industriale. Frate-frate, le-au spus aceștia, dar brânza e pe bani.

Amarnic dezamăgiți, polonezii s-au trezit cu porțile trântite în nas chiar și în privința exportului lor tradițional de porci și șuncă.

Cel mai bine se descurcă Cehoslovacia, ai cărei lideri comuniști n-au fost loviți de boala gigantismului stalinist al mamușilor industriali, iar conducătorii de azi nu s-au grăbit să parceleze agricultura în mici petice de pământ pe care țaranul să nu poată folosi eficient tractorul, nici să aloce două milioane de hectare unor proprietari de la oraș sau din străinătate, care nici nu intenționează, nici nu se pricep să lucreze pământul. Într-un cuvânt, n-au aflat de faimoasa Lege a Fondului Funciar. În ce privește marea uzină Skoda, ea a găsit un partener de nădejde într-un joint-venture cu marele concern german Volkswagen și va produce un automobil competitiv pentru piața europeană. Drept rezultat, Cehoslovacia este singura țară din Est care a reușit să pună frâu inflației și să mențină oarecum nivelul de viață al populației.

Ungaria beneficiază de peste 20 ani de experiență cu mecanisme de piață, având astfel un avans apreciabil pe frontul reformei economice. Dar cu cea mai mare datorie externă pe cap de locuitor din Est (peste 20 miliarde de dolari), poartă povara unor plăți anuale de 2,7 miliarde dolari plus 1,5 miliarde dobânzi, ceea ce o cocoșează, deși are cel mai dinamic export spre Vest.

Concluziile pentru români par simple și clare: măriți din toate puterile exportul; nu vă întindeți prea tare la credite și împrumuturi externe, preferați investiții și joint-ventures; reprofilați mamușii industriali sau desfaceți-i în bucăți, potrivit cerințelor pieței interne și externe; refaceți, dacă se poate, ceea ce ați stricat în agricultură, încurajând asociații cooperatiste pentru culturile cerealiere: deoarece numai pe mari suprafețe se pot utiliza tractoare și metode științifice, având în vedere că în SUA proprietatea privată este cheia succesului în agricultură, dar ferma medie în statele cerealiere este de 150 hectare și nu de 2 sau 3 hectare.

„Libertatea“, 9.VI.1992

Politica ștrangulării turismului

Silviu Brucan

Turismul a devenit unul din cele mai dinamice sectoare ale economiei mondiale: 400 milioane oameni călătoresc anual în străinătate, cheltuind 230 miliarde dolari. Țări europene ca Spania, Italia și Grecia au înflorit datorită turismului.

România, blagoslovită cu glorioasa plajă a Mării Negre, cu falnicii munți ai Carpaților și nenumărate alte frumuseți naturale, era și ea menită să devină țară turistică. În perioada postbelică, s-a construit o vastă bază materială la mare și la munte, dar odioasa imagine a regimului ceaușist, restricțiile statului-garnizoană și administrația centralist-birocratică au împiedicat un

aflux masiv de turiști străini la noi. Era deci de așteptat ca înlăturarea acestor racile după revoluție să deschidă perspectiva unui avânt turistic în România. Dar n-a fost să fie așa.

Nimic altceva decât turismul nu putea aduce mai rapid sărăciei noastre visterii prețioasa valută străină. De aceea, în august 1990, la Mamaia, constatam că hotelurile noastre au rămas în urmă atât ca confort cât și ca servicii, iar restaurantele operau de fapt ca niște cantine de fabrică cu trei feluri de mâncare, situație ce trebuia remediată urgent. Singurul restaurant decent din Mamaia aparținea hotelului Internațional. Închis în plin sezon (care la mare durează doar trei luni) pentru renovare și construcția unei... saune!

Singura metodă de a învinge înapoierea și a trezi birocrăția ONT-istă din somnolență la competiție era de a organiza o licitație pentru 8-10 hoteluri din București, deoarece numai marile rețele apusene de hoteluri internaționale puteau acționa ca locomotive care să tragă după ele întreaga noastră industrie hotelieră la nivel 1990. Era însă la modă lozincă „nu ne vindem țara” și nu s-a făcut nimic. Dacă această lozincă are sens când e vorba de sectoarele de bază ale economiei, aplicată la hoteluri și restaurante sună tembel și, mai presus de orice, ignorant. Industria hotelieră este prin definiție internațională, iar succesul și renumele unui hotel depind tocmai de caracterul său internațional, de capacitatea personalului său de a satisface gusturile și cerințele tuturor călătorilor străini. Hotel Hilton din Istanbul, Budapesta sau Abu Dhabi are exact aceleași standarde ca și Hotel Hilton din Paris sau Londra.

Dacă se făcea licitația propusă cu doi ani în urmă, pu ne aflam azi în fața altei priveliști jalnice: la Poiana Brașov, tot în toiul sezonului de vară, Hotelul Teleferic, altădată cel mai luxos și prosper din stațiune, este închis, cu storurile trase și lacăt la intrare. Iar turiștii germani sosiți cu mașina la Poiana nu găsesc camere.

Dar nu e numai asta. În august 1991 a venit ca un trăznit interdicția de a face calcule și plăți în devize străine. Totul să se efectueze în lei românești. Costul camerelor într-un hotel internațional arată acum așa:

Single 19 900 lei

Double 25 500 lei

Suite 37 000 lei

I.e.-a scăpat celor de la centru un mic amănunt, și anume că în timp ce dolarul este relativ stabil, leul urcă cu 10-15 la sută pe lună, la care se adaugă fluctuația ratei de schimb și deci turistul străin, care face de regulă aranjamente turistice în 6 sau 12 rate lunare, este confruntat cu o scară pe care nu știe dacă să urce sau să coboare.

Vara aceasta, turistului străin i s-a aplicat o nouă lovitură în moalele capului. Hotelul și restaurantul nu mai au voie să primească plăți cu **credit-cards**, nici cu **traveler-cheques**. Or, turiștii occidentali nu umblă cu bani mulți la ei (iar în România au un motiv în plus să fie precauți) deoarece știu că în toate țările se primesc în prezent ambele forme de plată. Și atunci,

englezul venit la Poiana, în loc să-și petreacă vacanța în răcoarea munților, este nevoit să coboare pe soare la Brașov, să caute sediul BRCE pentru a obține numerar ori de câte ori este nevoie. Unui american i-a venit chef să invite la *dinner* mai mulți prieteni pentru a bea șampanie, dar la plată a constatat că banii din buzunar nu-i erau de ajuns — situație penibilă în care s-a găsit prima dată în viața lui. Să nu ne mire că scrisorile trimise de aceștia acasă conțin invariabil cuvântul *mess* (harababură).

O întrebare legitimă: nu era oare mai bine ca în hotelurile noastre internaționale să fi rămas prețurile camerelor și toate plățile în dolari, așa cum se practică în toate țările turistice, mai ales că în lei am pierdut și pierdem mereu? Turistii străini ar fi avut un sentiment de securitate financiară, iar românii n-ar mai fi fost jigniți și iritați.

Clar, turismul are particularități de care trebuie ținut seama. Programul de reformă al guvernului Stolojan, atât de logic și coerent pe ansamblul economiei, trebuie adaptat în mod inteligent la condițiile specifice ale turismului internațional, că de cel intern să nu mai vorbim. Dar pentru a face aceasta este nevoie de un ministru cu „norma întreagă” care să reprezinte în guvern interesele speciale ale turismului, iar pe teren să rezolve cu energie uriașă problema a cadrelor din acest domeniu. Poiana, cea mai rentabilă stațiune a țării, are un șef bolnav de multe luni și un director de agenție internațională, care nu știe nici o limbă străină și e total nevinovat, fiind absolvent al Institutului de Educație Fizică.

Actuala structură a ministerului cuprinde deopotrivă comerțul exterior, comerțul intern și dacă mai rămâne timp sau energie, turismul. Este evident, inadecvată și ineficientă. Dl. Constantin Fota este un admirabil ministru al comerțului exterior, iar performanța sa în promovarea exportului merită laude, dar pentru turism a constituit o adevărată pacoste.

„Libertatea“, 11.VIII.1992

Mitul libertății pieței

Silviu Brucan

Declarația-program a primului ministru Văcăroiu, pledând pentru un rol mai activ al guvernului în economie, a provocat reacția nervoasă a d-lui Patriciu: „Dl. Văcăroiu dovedește că nu a înțeles nimic din economia de piață, din capitalism”.

Deși avem toată înțelegerea pentru motivația împotrivirii liderului neo-liberal la intervenția statului, în special a primarului Capitalei, în viața economică, problema merită toată considerația. De fapt, eu cred că avem de-a face cu problema-cheie a reformei economice în România.

Este adevărat că, în forma sa inițială, capitalismul era conceput ca un sistem care funcționează pe baza legilor pieței libere, iar Adam Smith a fundamentat clasică doctrină *free enterprise*. Cu timpul, s-a văzut că deși piața

constituie cel mai puternic stimulator al producției și duce la o expansiune fără precedent a forțelor de producție, ea nu rezolvă probleme fundamentale ale societății moderne: învățământul și educația, sănătatea și apărarea națională, cercetarea fundamentală și poluarea mediului înconjurător, ca să nu mai vorbim de efectele negative ale pieței ca șomajul, inflația etc. — pe care numai statul sau guvernul le poate organiza, respectiv combate. De aceea marele economist american John Kenneth Galbraith își bate joc de acei economiști occidentali care „vor să impună Europei de Est un capitalism pe care noi, în Occident, nu mai riscăm să-l practicăm”. (În literatura de specialitate este numit „capitalism sălbatic”). Capitalismul a supraviețuit — susține Galbraith — deoarece statul asigurărilor sociale (**Welfare State**) a alinat multe din suferințele și cruzimile capitalismului primitiv și a atribuit statului un rol îmblânzitor și stabilizator important și indispensabil.

După revoluția noastră, cei care și-au descoperit vocația pentru economia de piață în România au îmbrățișat reaganismul american, doctrina neo-conservatoare a reînțoarcerii la libertatea neîngrădită a pieței și a diminuării rolului guvernului (**less government**). Dar, punându-și nădejdea în legile pieței, Ronald Reagan și George Bush au prezidat asupra unei Americi care a pierdut poziția predominantă pe piața mondială și a devenit cea mai mare debitoare din lume. Era și o mare doză de ipocrizie în această doctrină, deoarece dacă ar fi lăsat cale liberă competiției în domeniul automobilelor, General Motors, Ford și Chrysler ar fi fost pur și simplu desființate de invazia mașinilor japoneze pe piața americană. Uitând pentru moment de libertatea pieței, Reagan a fost acela care a cerut guvernului japonez să limiteze exportul de Toyota, Honda și Mazda la 25 la sută din piața americană, salvând astfel industria SUA de la pieire. Și tot Reagan a fost acela care a menținut cu fermitate prețul benzinei împotriva fluctuațiilor de pe piața mondială, pentru că prețul benzinei joacă în America rolul prețului pâinii în România. Dar rata dobânzilor bancare, care reglează piața financiară americană, nu este oare stabilită de către o instituție de stat, Federal Reserve Bank?

Alegera lui Bill Clinton este interpretată în lumea întreagă ca o victorie a intervenționismului statului în economie. Cred că și în alegerile de la noi, populația a votat masiv împotriva haosului și debandadei economice create de guvernele care au pierdut hățurile din mână, lăsând prețurile să crească la voia lor. Iar prima sarcină a guvernului Văcăroiu este tocmai aceea de a folosi pârghiile statului pentru a stăvi escaladarea prețurilor și a controla importurile masive care distrug industria națională. Așa stau lucrurile cu înțelegerea economiei de piață și a capitalismului.

„Libertatea”, 2.XII.1992

1993 – un an mediu: mai rău decât 1992, dar mult mai bun decât 1994

Silviu Brucan

1993 este anul în care pășim în prima clasă de liceu la școala democrației, după ce am absolvit, cu ocazia alegerilor din toamnă, cele patru clase primare și am început să ne deprindem mai ușor cu libertățile și drepturile pe care le aduce democrația și mai greu cu obligațiile și răspunderile civice pe care ea le incumbă. După aproape jumătate de secol de dictatură, la început fascistă apoi comunistă, descoperim cu plăcere delicia libertății și cu dezamăgire neîmplinirile și prețul ridicat al democrației. Este o școală mai grea și mai exigentă decât credeam cu trei ani în urmă și prima lecție a fost aceea că nu e de ajuns să strigi pe stradă „Jos Iliescu”, ci că trebuie să muncești mai vârtos ca înainte și să te pui cu burta pe carte ca să câștigi competiția cu cei 23 de milioane de participanți.

Nici cu economia de piață treaba nu merge mai ușor. 1993 va fi un an mediu: mai rău decât 1992, dar mult mai bun decât 1994. Vreau să spun că deși s-ar putea ca pe la mijlocul anului să dăm de fund în ce privește căderea producției și să realizăm idealul lui Stolojan, **creșterea zero**, situația generală se va înrăutăți din cauza inflației care se cascadează în fața noastră ca o gură de balenă lacomă să înghită toate câștigurile de producție, toate indexările și măririle de salarii. Numai că de astă dată procesul inflaționist nu va mai fi pompat de liberalizarea prețurilor inițiată de guvern, care sub FDSN va juca un rol secundar, ci mai ales de triumfalele cuceriri obținute cu o miopie crescândă de liderii sindicali specializați în organizarea grevelor. Miopie curată, căci ce înseamnă o creștere cu 50 la sută sau 100 la sută a salariului, dacă acesta urcă scara inflației la 200 și chiar 300 la sută?

În Occident, syndicatele au învățat această lecție amară și de aceea în actuala perioadă de recesiune se declanșează greve numai în industriile în care productivitatea a crescut spectaculos și odată cu ea profiturile patronatului. La noi e invers: în întreprinderile care merg bine, muncitorii sunt mulțumiți. În timp ce grevele se organizează în industriile de stat care lucrează în pierdere și în întreprinderile care supraviețuiesc pentru că nu există încă o lege a falimentului.

Dar ceea ce mă face să prezic cu certitudine încă doi ani grei este situația din agricultură. Abia când se vor distribui titlurile de proprietate și toți cei veniți de la Paris, Londra sau București vor fi satisfăcuți că li s-a făcut dreptate și li s-a redat pământul! — care nu știu ce să facă, abia atunci va reieși fundamentală eroare ascunsă în însuși fundamentul Legii Fondului Funciar. România va rămâne în istorie ca și țara țară din lume care la finele secolului 20 a realizat o reformă agrară care năruiește suprafața arabilă în mici petice de pământ, pe care nu se poate folosi rentabil și eficient nici tractorul și celelalte mașini agricole, nici lucrări de irigație. Într-un cuvânt nu se poate face agricultură modernă. Nici ungurii, nici cehoslovacii n-au desfăcut marile

exploatații agricole și de aceea exportă cereale și alte produse agricole, în timp ce noi am ajuns să importăm grâu, porumb și cartofi ca să nu mai vorbim de lapte, unt și brânză. Să mai amintim ce s-a ales din instalațiile zootehnice împărțite la metru pătrat, acolo unde nu s-a furat totul? Halal privatizare! Ca să avem pâine la anul, statul a trebuit să finanțeze de la buget lucrările agricole de toamnă cu multe milioane de lei. Iar dolarii, în loc să-i investim în producție, învățământ și cercetare, trebuie să-i cheltuim pentru hrană și combustibil-energie, rețetă sigură de sărăcie planificată până în anul 2000. Noroc că unele credite și programe de finanțare din Occident au o destinație precisă spre infrastructură, că altfel nu ne-am alege cu nimic din miliardele de dolari, în afară de dobânzile pe care trebuie să le plătim pentru datoria externă. Singura salvare rămâne acum alcătuirea asociațiilor agricole, dar și aceasta va dura doi ani de zile, ca să se pună pe picioare și să producă cu randament sporit.

Pe scurt, vom avea încă doi ani grei, după care vom începe să urcăm și să trăim mai bine.

„Libertatea“, 5.I.1993

Bugetul nu-i de cauciuc

Silviu Brucan

Discuția în parlament cu privire la Bugetul pe 1993 este menită să aibă un caracter mai serios decât gâlceava în jurul moțiunii de cenzură. Într-un stat democratic, bugetul constituie un subiect de aprigă confruntare politică, deoarece în structura și proporțiile lui se reflectă destul de clar opțiunile legate de baza socială a partidelor atât în ce privește fiscalitatea aplicată surselor de venituri ale cetățenilor și întreprinderilor, cât și distribuirea venitului național în capitolul de cheltuieli. În America, de pildă, discuția la buget constituie prilejul celei mai aprige bătălii parlamentare a anului. Partidul republican luptă în mod tradițional pentru reducerea fiscalității la cifra de afaceri, care în timpul administrațiilor Reagan și Bush a avantajat așa-numita *upper-middle class* și pe milionari, iar la capitolul cheltuieli pentru o porție cât mai grasă pentru Pentagon. Administrația democratică a lui Bill Clinton pune accentul pe creșterea impozitelor la profitul marilor companii și al milionarilor și pe reducerea bugetului militar cu scopul mării cheltuielilor sociale și al investițiilor destinate absorbirii parțiale a șomajului prin lucrări publice. De fapt, discuția la buget demască întreaga ipocrizie a liberalismului clasic care pretinde că economia trebuie să fie liberă de intervenția guvernului. Chiar și Adam Smith a elaborat principiile impozitării populației și întreprinderilor, fără de care societatea capitalistă nu poate să funcționeze. Bugetul de stat a fost și rămâne principalul instrument prin care statul operează în economie, influențând atât producția cât și distribuția venitului național.

Este adevărat că la noi, în perioada de tranziție, care se anunță de lungă durată, partidele politice create ad-hoc după revoluție nu și-au identificat încă baza socială pe care o reprezintă și nici nu au învățat să o cultive pentru a obține sprijinul ei electoral. Ar fi și greu să facă acest lucru în perioada de profundă restructurare socială a celor două clase pe care PCR pretindea că le reprezintă — muncitorimea și țărănimea. În sânul ambelor are loc o rapidă diferențiere socială, de unde și dezorientarea liderilor sindicali, care se declară în vorbe în favoarea economiei de piață, dar în fapte acționează împotriva făuririi ei. Același lucru îl fac partidele care se intitulează țărăniști sau agrare. În același timp, se formează o clasă mijlocie, dar ea însumează încă o masă electorală redusă numeric, ceea ce explică ezitarea unor partide de a se face portparolul ei în parlament. Întrebând un lider al PNȚed care este baza socială a partidului lor, răspunsul a fost foarte imprecis, reflectând, pe de o parte, conștiința că tradiția țărănișă nu le-a adus prea multe voturi, iar democrația creștină se adresează unci burghezii care abia se încropește. Și atunci preferă să facă apel la masa celor nemulțumiți de reforma economică, ceea ce și explică cramponarea de haina largă a Convenției Democratice. Dar atunci, cum poți poza în campionul economiei de piață dacă te bazezi pe cei loviți de măsurile absolut indispensabile pentru a o pune pe picioare?

În aceste condiții, Bugetul pe 1993 prezentat de guvern nu exprimă și nici nu poate exprima vreo opțiune ideologică sau politică. El este mai curând un compromis multilateral — pe de o parte, între diferitele presiuni sociale, iar pe de alta, între numeroasele departamente care luptă pentru o felie cât mai mare din plăcinta bugetului. S-a adăugat acum și presiunea primarilor care cer și ei o felie mai mare pentru orașele țării aflate în mizerie.

Dar bugetul nu este de cauciuc, ca să se întindă pentru a satisface pe toată lumea, iar din sărăcia noastră este greu să finanțezi învățământul, sănătatea și cercetarea așa cum ar trebui. Dar dacă nu este votat la timp, întreaga viață economică și socială a României va fi paralizată. Probabil că acest din urmă criteriu va conta mai mult decât toate speculațiile savante din acest articol, și guvernul Văcăroiu va mai trece un hop pe drumul Golgotei.

„Libertatea“, 30.III.1993

Capitalism de stat

Silviu Brucan

Frapant în perioada de tensiune socială prin care trecem este că, în timp ce negocierea contractului colectiv angaja triada syndicate-patronat-guvern, conflictul actual pune față în față doar două părți: syndicatele și guvernul. Patronatul este pur și simplu absent, reflectând o dată mai mult faptul fundamental că deocamdată grosul economiei românești se află în mâinile statului. Nu sună oare ca niște voci marțiene cele care reproșează guvernului Văcăroiu că intervine în economie?

Adevărul este că dacă în plan social au apărut inegalitățile caracteristice capitalismului — la un pol, un milion de șomeri și vreo 3 milioane care trăiesc în sărăcie, iar la celălalt pol milionari și miliardari — în plan economic se afirmă un soi de capitalism de stat, iar guvernul Văcăroiu nu face altceva decât să încerce a administra economia și finanțele potrivit metodelor capitaliste. Treabă nu prea ușoară într-o țară în care lumea s-a obișnuit să ceară totul de la stat, iar statul nu prea are de unde da.

Să reducem actualul conflict la elementele lui cele mai simple: sindicatele luptă pentru mărirea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de viață ale celor ce muncesc, iar guvernul se arată preocupat ca acestea să nu ducă la sugrumarea întreprinderilor productive și la declanșarea unei inflații scăpate de sub control.

Toți declară că sunt de acord cu eliminarea subvențiilor de stat la cele șapte categorii de produse și servicii. De aici încolo apare însă deosebirea de vederi și conflictul de interese. Guvernul pretinde că va acoperi sută la sută măririle de prețuri, ceea ce evident nu este posibil nici măcar de calculat, pentru că eliminarea subvențiilor la 1 mai este însoțită de recalcularea tuturor prețurilor din economie, operație pe care guvernul nu o poate controla, chiar dacă ar dori așa ceva. De altfel, prețurile au și început să crească, iar apelurile guvernului la responsabilitate și patriotism nu au prea mare rezonanță la agenții economici de piață, care operează cu totul alte principii. Era desigur mai cinstit ca guvernul să spună pe șleau populației că situația ei după 1 mai se va înrăutăți, dar în istoria politică nu prea există precedente în materie. Nu s-a născut încă acel lider politic care să declare: „Votați-mă dacă vreți să vă fie mai rău!“.

Oricum, confruntat cu revendicările sindicatelor, grija guvernului Văcăroiu pentru asigurarea viabilității întreprinderilor și pentru stăvilirea inflației apare perfect legitimă. Legitimă este lupta sindicatelor pentru apărarea intereselor salariaților și în această privință, guvernul Văcăroiu va trebui să facă concesii.

Dar atunci când unii lideri sindicali se aventurează în problema blocajului financiar sau a bugetului de stat și oferă programe de redresare a economiei naționale, trebuie să li se spună răspicat că-și depășesc competența, că nu au nici datele necesare, nici viziunea națională, pe care le cer asemenea probleme. Chiar și cea mai largă confederație sindicală nu reprezintă decât un mic segment al populației țării și doar o rotiță în angrenajul complex al economiei naționale. Pentru ca democrația să funcționeze cum trebuie în România, este esențial ca fiecare instituție sau organizație să-și cunoască lungul nasului.

Există oare un teren comun pe care cele două părți se pot întâlni? Desigur, guvernul este interesat ca relansarea producției să-și continue mersul în 1993, iar sindicatele sunt și ele interesate ca întreprinderile să nu fie sufocate de un fond de salarii supradimensionat și ca sporurile de salarii obținute să nu se piardă în mlaștina inflației. Dar pentru aceasta este nevoie

de materie cenușie, factorul cel mai important în funcționarea statului democratic de drept.

„Libertatea“, 4.V.1993

Statul — inițiator al creșterii prețurilor

Silviu Brucan

Ni se spune mereu de sus că guvernul Văcăroiu are o strategie economică mai coerentă decât cea a guvernelor Roman și Stolojan. Cred că observația este valabilă la nivel **macroeconomic**, acolo unde se întâlnesc producția națională și fondul de salarii, bugetul și politica fiscală, balanța import-export și cursul leului, deși tocmai coerența programului scoate în relief deficiențele în aplicarea lui. Dar la nivel **microeconomic**? Aici este bubă, deoarece în administrarea de zi cu zi a economiei, în deciziile operative ale ministerelor ca și în intervențiile intempestive ale diferitelor organe de stat, străbate improvizația și lipsa de conducere, tembelismul birocratic și prostia propriu-zisă. Toate acestea reflectă de fapt inexistența unei concepții clare asupra rolului statului în perioada de tranziție, când se prăbușesc una după alta vechile structuri și metode ale economiei de comandă, dar nu s-au cristalizat încă noile forme și instituții ale economiei de piață, nici ca factori de stimulare a producției, nici ca regulatori ai cererii și ofertei. Dar aspectul cel mai izbitor, paradoxal, este că nu sectorul particular este acela care subminează politica economică a guvernului, ci **sectorul de stat**.

Momentul 1 mai a fost edificator în această privință. Ne amintim cu toții iluzia d-lui Văcăroiu că va acoperi sută la sută la salarii măririle de prețuri, care se baza pe conștiința că în stadiul actual, în care statul este încă preponderent în economie, guvernul va putea controla prețurile. Premierul nu se aștepta ca tocmai sectorul de stat să-i facă figura. Dar să lăsăm faptele să vorbească.

Domeniul în care legile pieței acționează cu cea mai mare putere este cel al mărfurilor agro-alimentare. Aici statul controlează un mare număr de unități economice și dispune teoretic de puternice mijloace de influențare a prețurilor. Dar, în luna mai, primele produse de seră ale gostaturilor au afișat prețul de 1 000 lei atât la kg de roșii cât și la kg de castraveți, dând tonul întregii piețe de produse timpurii și trufandale. O familie care consumă zilnic câte o jumătate de kg din cele două produse, ceea ce nu este exagerat, trebuie să plătească statului cele 30 000 lei lunar — salariul minimal pentru care guvernul se tocmise la sânge cu sindicatele. Cu alte cuvinte, statul este acela care a declanșat escaladarea prețurilor alimentare după 1 mai.

Când au început și țărani să aducă roșii și castraveți, ei au pornit de la prețul fixat de stat, numai că, acționând sub imperiul legilor pieței, care anul acesta abundă de legume și zarzavaturi, ei au trecut imediat la scăderea prețului. În ultima săptămână, prețurile au coborât vertiginos: la roșii au

scazut la 400-500 lei kg. la castraveți la 300 lei kg. la dovlecei, de la 700 lei la 300. la mazăre, de la 700 lei la 125 lei, la cartofi noi, de la 800 la 250 lei.

Numai la carne și produse din carne, unde grosul producției este mănuit de Ministerul Agriculturii, am asistat la un proces invers. După 10 zile de calcule, organele ministerului au anunțat niște prețuri scandaloase, care la sorturile superioare și specialități sunt absolut inaccesibile muncitorilor, funcționarilor și pensionarilor. Aici, aparatul economic este organizat în trei sau patru trepte, așa încât de la producător la abator și măcelar, prețul crește ca o avalanșă: În medie de la 400-500 lei kg de vacă sau porc la producător la 2 500-3 000 lei la măcelărie, iar la specialități de la 1 000 lei la 5 000-7 000 lei. Bineînțeles, și aici comercianții particulari s-au aliniat la început, dar sub amenințarea pierderii clientelei, aceștia preferă să se limiteze la un câștig rezonabil, vânzând anumite sorturi de carne cu mult sub prețul oficial.

În ce privește mărfurile alimentare de fabricație industrială — de la lapte și brânzeturi, la mezeluri și conserve, vinuri și băuturi alcoolice — unde statul domină atotputernic piața, conducerile întreprinderilor își fac de cap, încărcând în prețul mărfii toate ineficiențele unității, plus salariile barosane ale conducerii. Ei nu se sinchisesc de legile pieței sau de consumatori, contând doar pe penurie, adică funcționează exact ca pe timpul economiei de comandă. Deși au umflat prețurile în progresie geometrică, nici măcar nu se străduiesc să ridice calitatea produselor. Parizerul și salamurile, conservele de legume și pește, sunt tot atât de proaste ca pe vremea odiosului.

Se impune o singură concluzie: autonomia întreprinderilor proprietate de stat constituie cea mai mare trăznaie a reformei economice. Nici nu sunt de stat ca să sprijine politica guvernului, nici nu sunt particulare, ca să opereze după legile pieței, iar la prima dificultate pe care o întâmpină, ele cad în brațele guvernului, cerându-i să le scoată la liman. Deșteaptă orânduială!

„Libertatea“, 15.VI.1993

12. Alegeri și Sistem electoral

Alegerile constituie forma în care poporul își exprimă opțiunea și voința politică și totodată mijlocul prin care omul politic poate căpăta acces la puterea executivă sau legislativă. Într-un regim democratic, alesul poporului este desemnat de regulă prin sufragiu „universal, liber și secret“.

Alegerile pot fi: prezidențiale, parlamentare sau locale. Ele sunt precedate de o campanie electorală, în care candidații diferitelor partide politice își prezintă programul și intențiile iar cetățenii iau cunoștință de acestea și de personalitatea candidatului.

Istoriceste, alegerile au urmat procesul dezvoltării democrației: la început ele erau privilegiul claselor avute și suprapuse; treptat, ele au cuprins și clasele de jos, pe muncitori și țărani, femeile, minoritățile etnice, până ce s-a ajuns în zilele noastre la sufragiul universal.

Alegeri în adevăratul sens al cuvântului presupun un sistem politic pluripartid. În regimuri de dictatură-fascistă, comunistă sau militară — unde funcționează un singur partid, alegerile sunt o mascaradă, candidații puterii mergând la sigur că vor fi „aleși“.

Sistemul electoral variază de la o țară la alta. În sistemul prezidențial american, odată cu alegerea președintelui este ales și jumătate din Congres, cealaltă jumătate fiind aleasă după doi ani, adică la jumătatea termenului de funcționare al președintelui.

În sistemul parlamentar, alegerile legislative pentru Cameră și Senat au loc la fiecare patru ani. Există și alegeri anticipate, adică înainte de expirarea termenului legislaturii, atunci când guvernul nu mai are sprijin parlamentar sau se ivește o criză politică.

În România, alegerile prezidențiale și cele parlamentare au avut loc simultan, adică la aceeași dată.

În numeroase țări, alegerile prezidențiale cât și cele parlamentare se desfășoară în două scrutine, dacă la primul candidații nu au primit peste 50 la sută din voturi; la al doilea scrutin participă numai primii doi candidați, câștigând cel care obține o majoritate simplă.

Reprezentarea proporțională acordă fiecărui partid politic un procentaj de locuri în parlament conform procentajului de voturi obținute la scară națională. În România interbelică funcționa un sistem electoral care acorda partidului câștigător în alegeri o „primă majoritară“ care mărea procentajul reprezentării în parlament — metodă care se folosește pentru a asigura stabilitatea și eficiența guvernării.

Acest tip de calcul electoral micșorează șansele partidelor mici de a avea o reprezentare corespunzătoare. În alegerile franceze din martie 1993, un partid care a obținut 11 la sută din votul popular nu are nici un deputat în Adunarea Națională.

Legea electorală din unele țări prevede un prag de 3-5 la sută pentru ca un partid să poată intra în parlament.

Articole de analiză

„Vom avea alegeri anticipate în octombrie!“

Interviu cu Silviu Brucan

— S-a împlinit ieri un an de la alegeri. Realitatea concretă, palpabilă, nu permite efectuarea unui bilanț festiv, de tipul celor cu care eram obișnuiți până în decembrie '89. Este, oare, momentul unui bilanț... pesimist? Pentru că, iată, învinșii de la 20 mai 1990 n-au încetat să conteste rezultatele scrutinului, în timp ce echipa guvernamentală este de părere că în acest interval s-au înregistrat, totuși progrese notabile. Care este părerea dvs. domnule profesor Brucan?

— Nu e nimic nou sub soare în faptul că partidele care au pierdut alegerile la 20 mai 1990 le-au contestat și continuă și azi să le minimalizeze și să le denigreze. Asta e o boală politică universală de care s-au lecut doar țările care practică democrația de secole. În America, tradiția cere ca învinsul în alegerile prezidențiale să-l felicite telefonic pe învingător. Domnii Rațiu și Câmpeanu, deși au trăit mult în Occident, se gândeau la cu totul alt mesaj (ceva mai neaș) adresat lui Iliescu în noaptea de 20 mai.

Fapt este că victoria FSN-ului a fost supradimensionată datorită, în primul rând, acțiunilor destabilizatoare ale opoziției, cu efect profund negativ în masa alegătorilor. Iliescu în loc să-i facă „golani“ pe cei din Piața Universității, ar fi trebuit să le mulțumească pentru contribuția lor la victoria Frontului. „Efectul invers“ este un fenomen frecvent în viața politică: succesul extraordinar la un anumit grup de cetățeni poate provoca reacția contrară la grosul populației.

Am mai spus-o: rezultatul votului n-a reflectat raportul real de forțe dintre partidele politice, iar Frontul s-a trezit cu o sarcină și răspundere

pentru care nu era nici pregătit, nici echipat. Atunci am făcut niște propuneri (să devină partid politic, să-și clarifice ideologia, structura democratică și conducerea) dar presa fesenistă m-a înjurat de mama focului, pentru ca după tergiversări, poticneli și tocmeli să facă exact aceste lucruri la Convenția din martie, anul acesta.

— Probabil că cel mai important aspect al chestiunii ține de modul în care Frontul s-a structurat în procesul exercitării puterii. Ce se petrece acum în interiorul acestei formațiuni?

— Pe măsură ce reforma politică și economică înaintează, afectând interesele diferitelor categorii sociale și structuri politice, are loc o diferențiere și fracționare în cadrul Frontului, care datorită condițiilor în care s-a născut are o compoziție socială și ideologică foarte eterogenă. Fluctuațiile din baza socială generează totdeauna mutații politice în partidele de masă. Cred că în prezent se afirmă în FSN trei curenți principale: 1) **conservator-nomenclaturist**, care se sprijină pe vechile structuri de partid și de stat (Bărlădeanu și Marțian); 2) o poziție de **centru** (Iliescu) și 3) **aripa reformist-progresistă** (Roman, Stoica, Severin). Aceasta a dominat Convenția, eliminând pe liderii conservatori, ceea ce i-a iritat pe aceștia, așa cum s-a văzut în reacțiile lor ulterioare.

Paralel, s-a dezvoltat un conflict între ramura executivă a FSN-ului și cea legislativă, care a izbucnit la Convenție, și, ulterior, a erupt prin formarea unor grupuri FSN distincte și culminând cu votul care a torpilat formula de remaniere a lui Roman. Rebeliune în toată regula a unor deputați care nu acceptă să fie o simplă „mașină de vot“ (au aflat odată cu deputații liberali și țărăniști numele noilor miniștri), pe care se grefează și ambiții personale și tot tacâmul vieții politice românești. M-am bucurat degeaba că în Statutul adoptat la Convenție s-a admis existența fracțiunilor în partid, deoarece la prima lor apariție oamenii au fost excluși, deși asta nu rezolvă problemele pe care le-au ridicat și nici nu cred că sunt mai puțin devoțați Frontului decât ceilalți. **Moștenirea monolitică se dovedește mai puternică în toate partidele noastre.** Mă așteptam ca alegerea d-lui Aurel Stoica în calitate de președinte executiv, tocmai pentru că se ocupă de asemenea probleme de partid, să prevină fenomenul de dezagregare, dar dacă lucrurile continuă așa, în curând nu vor mai fi deloc probleme.

— Ce șanse are, în continuare, Opoziția, într-un context atât de „accidentat“ ca cel pe care-l parcurgem?

— Este interesant că în ultima vreme atacul principal este îndreptat împotriva lui Roman, pe care chiar și sondajul Grupului pentru Dialog Social îl arată ca cel mai popular lider politic. Tocmai aici e cheia, că pe atacanți nu-i interesează **reforma**, ci puterea și, deci, văd în el principalul obstacol în calea lor. În această ordine de idei, elementul nou este intenția Alianței Civice de a deveni partid politic. Eu cred că este un fenomen pozitiv care întărește considerabil opoziția și, implicit, democrația și ca atare trebuie salutat. Pe vremuri, претенzii la domnie în Țara Românească se duceau la Înalta Poartă la Istanbul pentru a fi „unși“. Acum, o delegație a Alianței Civice a

mers la Washington, la Departamentul de Stat, cam tot în acest scop. Dintr-o convorbire Manolescu-Băcanu (R.L. 26.IV) am aflat ce-au spus ei acolo. Nici pomeneală de „societatea civilă”, că la americani nu merge cu așa ceva, ei au prezentat Alianța Civică drept „o formațiune politică — deși nu încă un partid”. Acest „încă” spune multe. În orice caz le-a spus americanilor, înaintea românilor, despre bunele lor intenții și pentru ca să înțeleagă mai precis despre ce este vorba, le-a precizat că Alianța este „o alternativă incontestabilă la actuala echipă de guvernământ”. Și acest „incontestabilă” spune multe, ca să îndrăznească cineva să conteste alternativa. Ca urmare, precizează dl. Manolescu, americanii au început să considere Alianța „ca pe un partener valabil de discuție”, că dacă ar fi pomenit doar de intenția nobilă de a construi „societatea civică” pragmaticii ăștia de americani nici n-ar fi stat de vorbă cu ei. În decembrie, când am spus despre Alianță ceea ce spun ei acum, m-au aranjat în toate felurile cu epitete dintre cele mai puțin măgulitoare, deși eu cred că nu este nimic rușinos în dorința de a veni la putere și a face ceva bun pentru acest popor.

Oricum, una este **strategia străzii** menită a cuceri o minoritate dinamică și zgomotoasă și alta este **strategia electorală** care trebuie să aducă milioane de voturi. Cele două nu numai că diferă, dar se bat cap în cap. Pentru a apărea ca o alternativă de guvern, nu se recomandă nici retorica negativist-sterilă sau bocetul cotidian în ziarul Alianței, nici luarea cu asalt a ministerelor sau călărarea pe gardul de la Cotroceni, după cum nici ejaclarea de fericire la fiecare grevă declanșată, fie și numai în agricultură, nu poate convinge pe alegător că o asemenea echipă ar putea să guverneze România.

Mă întreb chiar dacă fixația cu lozinca anticomunistă sau procesul comunismului ar putea aduce multe voturi într-un moment în care situația materială a majorității populației nu este mai bună decât în anii 1960 sau în anii 1970? Și după părerea mea, nici nu sunt șanse să fie mai bună într-un viitor foarte apropiat. Oamenii *nu votează după criterii ideologice*, ci potrivit unor considerente mult mai „vulgar materialiste”. Aș cita aici observația pertinentă pe care o face Petre Dăculescu în studiul său sociologic (care oferă prima bază științifică pentru analiza alegerilor din 20 mai), și anume că în alegerile postdictatoriale câștigă de regulă partidele moderat-reformiste și nu cele intransigent-radical. Explicația sociologică ar fi aceea că populația, după trauma dictaturii, nu este pregătită pentru o tranziție bruscă la un regim radical care ar înări fragilitatea existenței colective individuale.

— Ce urmează?

— Eu cred că vom avea alegeri anticipate, probabil în luna octombrie. Nu e vorba aici de o profeție, ci de faptul că, pe de o parte Opoziția este grăbită să vină la putere, iar pe de altă parte, Guvernul preferă ca alegerile să fie înaintea iernii — pentru că va fi o iarnă foarte grea. În acest context, cred că va exista consensul ca alegerile să aibă loc cat mai repede. Bineînțeles, că, în acest scop, va trebui accelerată votarea Constituției — în definitiv,

problemele cele mai controversate s-au discutat deja. Or, asta înseamnă că vom avea o vară foarte fierbinte din punct de vedere politic.

— Credeți că Opoziția va considera intervalul suficient pentru pregătirea campaniei electorale?

— Nu cred că mai sunt valabile motivele pe care le-au invocat anul trecut, când nu avuseseră timp să-și creeze filiale județene sau să pună mâna pe sedii și așa mai departe. E o etapă depășită. În afară de asta — și e o practică în general acceptată de toate țările democratice — cei care contestă Guvernul este normal să fie pregătiți pentru a merge la urne.

— Ați putea configura un pronostic?

— Mi se pare foarte interesantă apropierea dintre Alianța Civică și Partidul Național Țărănesc. Asta poate să spună ceva în legătură cu participarea celor două formațiuni la alegeri. Pentru că motivarea asocierii la mitingul de vineri a mers foarte departe. Adică aprecierea pe care Alianța Civică o dă PNTJ-ului anunță ceva mai mult decât o simplă asociere pentru un miting. Este foarte probabil ca ambele formațiuni să simtă că singure nu pot face mare lucru.

— Estimați o modificare radicală de peisaj politic? Adică iese tot Frontul?

— Nu. Cred că de data aceasta va fi necesară o coaliție. După cum se prezintă lucrurile acum, Frontul nu va mai obține majoritatea care să-i permită să guverneze singur.

— Mulți sunt, totuși, înclinați să creadă că în intervalul scurs de la precedentele alegeri, partidele — istorice sau nu — n-au câștigat prea mult, nici ca pondere și nici ca credibilitate în fața unui electorat din ce în ce mai decepționat de calitatea politicianismului care se practică la noi.

— Ai dreptate și eu am mai spus-o, că în România, acțiunea politică a luat-o mult înaintea gândirii politice. Cu toate astea, eu cred că Frontul nu va mai avea acea majoritate confortabilă care i-a dat posibilitatea să guverneze practic fără a ține cont de Opoziție.

— O ultimă întrebare cu caracter personal: s-a spus că sunteți „omul” televiziunii, dar recent un ziar a întrebat de ce nu mai apare Silviu Brucan pe micul ecran? De ce?

Adevărul este că anul acesta, fiecare apariție a mea la televiziune a întâmpinat mari obstacole, iar în ultima vreme domnul Răzvan Theodorescu mi-a fixat „rația”: la două luni o dată! Asta e motivul.

„Libertatea”, 21.V.1991

Buchanan — Bush și ai noștri

Silviu Brucan

În Statele Unite, alegerile prezidențiale sunt precedate de *primaries* — alegeri locale în sânul celor două mari partide (democrat și republican). În

cursul cărora sunt desemnați candidații celor două partide la alegerile pentru președinte și șef al guvernului, deoarece acolo președintele este și prim-ministru.

De regulă, președintele în tuncțiune, având puterea în mână, este desemnat în mod ușor candidat al partidului pentru al doilea termen și în cele mai multe cazuri se află într-o poziție avantajoasă pentru a câștiga alegerile. De data aceasta, însă, la *primaries* republicane s-a prezentat un concurent redutabil. Pat Buchanan, care îl atacă violent pe George Bush de pe pozițiile conservatorismului de dreapta, reproșându-i că a „trădat” crezul republican și chiar promisiunile făcute în campania electorală. La aceasta se adaugă recesiunea prelungită a Americii, însoțită de stagnarea afacerilor și creșterea șomajului ceea ce-l face pe Bush să lupte cu disperare, zburând dintr-un stat într-altul cu AIR FORCE ONE, pentru a-și salva popularitatea în continuă scădere. Deși filozofia politică a lui Reagan, preluată de Bush (și de unii economiști bănuți de la noi) proclamă atotputernicia pieței libere, care face și desface totul, iar lozincă lor principală este „less government” (adică reducerea la minimum a rolului guvernului în economie), americanii atribuie recesiunea tot guvernului și-i cere tot lui să scoată țara din criza economică. Adică se închină ei legilor pieței, dar la o adică tot guvernul trebuie să-i scoată din încurcătură.

Analiztii politici americani împărtășesc cu toții părerea că Buchanan nu are nici o șansă să-i smulgă lui Bush candidatura la președinție, iar rezultatele de până acum confirmă aprecierea lor. Dar — subliniază ei — Buchanan a reușit să slăbească considerabil poziția lui Bush și a făcut de fapt jocul partidului democrat în alegerile din noiembrie, bineînțeles cu condiția ca acesta să prezinte un candidat redutabil. Fără Buchanan, aceste șanse ar fi fost zero.

Viața politică americană pare atât de diferită de cea de la noi, încât „orice asemănare cu persoane în viață este neîntemeiată și nedorită”, cum se spune la sfârșitul filmelor de actualitate. În primul rând, noi nu avem un curent conservator, pentru că nu avem ce conserva. Și totuși, stratagema lui Buchanan parcă ne spune și nouă ceva. Că și la noi este dihonie în partidul de guvernământ, iar această dihonie este mană cerească pentru partidele de opoziție. Dacă Roman și Iliescu continuă să schimbe amabilități în fața micului ecran, Frontul se îndreaptă cu pași siguri spre un dezastru electoral, față de care rezultatul din alegerile locale va apărea ca un mezelic. Am mai spus-o și repet, în condițiile noastre principalul criteriu al alegătorului la alegerile generale nu va fi nici dreapta, nici stânga sau centrul, nici ideologia fiecărui partid, ci care partid și care lideri politici pot să scoată țara din sărăcie și haos. Poate să-și găsească Frontul Salvării Naționale cea mai atrăgătoare identitate politică, cel mai promițător program de viitor, la Convenția anunțată. Dacă polemica dintre cei doi cerbi cu coarne înalte și mândre continuă, ea va rămâne cap de afiș în campania electorală, deoarece nimic nu atrage mai mult în spectacolul politic decât o ciocnire spectaculoasă între lideri politici.

Opoziția și zărele ei nici nu mai au nevoie să-și risipească forțele în campania electorală. Va fi de ajuns să reproducă în extenso încredințările reciproce ale celor doi și eventual să-i ațâțe și mai tare, că până acum metoda s-a prins. Din când în când va trebui să dea dreptate ba unuia, ba altuia, ca s-au dovedit sensibili la așa ceva. Totul este să-i țină în priză până la alegeri.

„Libertatea”, 17, III, 1992

Logica electorală întoarsă pe dos

Silvia Brucan

Logica politică în bătălia electorală are ceva din logica militară în preajma unei bătălii decisive. Generalii trebuie să cunoască bine dispozitivul strategic, să aprecieze lucid punctele tari și pe cele slabe ale adversarului, iar forțele armate care se înfruntă se cer bine organizate, disciplinate și sub comandă unică. Dacă liderii politici din România „ar fi făcut armata”, cetățeanul chemat la urne ar fi găsit ușor răspunsul la tradiționala întrebare: Eu cu cine votez?

Din păcate, lucrurile se petrec și din acest punct de vedere anapoda. Dispozitivul strategic în bătălia electorală în loc să se simplifice, se complică, iar spectrul partidelor politice seamănă cu un tablou non-figurativ în care contururile sunt atât de confuze, liniile de demarcație atât de încrucișate și intersectate, încât cetățeanul, chiar dacă nu e turmentat, rămâne perplex sau buimac. Să încerce IRSOP să facă acum un sondaj al opțiunilor electorale și nu o să iasă nimic din el! Așa se întâmplă când oamenii noștri politici se califică la locul de producție.

Meritul de a fi tras primele pensule cu culori ale acestui tablou abstract aparține incontestabil conducerii Frontului Salvării Naționale, care la recenta Convenție a balmăjit așa lucrurile încât activiștii Frontului nu știu nici măcar cine e inamicul împotriva căruia trebuie să lupte în campania electorală și atunci o iau care încotro. Nici liderii opoziției nu se dovedesc mai breji. Apare prea evident lipsa de interes pentru program, pentru o alternativă programatică la politica guvernului și atunci iese la iveală ca obiectiv unic dorința aprigă de a pune mâna pe putere, ceea ce nu șade bine într-un stat constituțional. Anticomunismul n-a impresionat pe alegători nici în mai 1990, deși la data aceea lozincile lui aveau și rost și virulență. Cu atât mai puțin impresionează în 1992, după ce partidul aflat la putere a deschis porțile pentru sistemul multi-partid, a inițiat libertățile și un pachet de legi care permit ca economia privată să devină dominantă în agricultură, comerț, servicii și industrie. Dacă partidul care a efectuat aceste reforme politice și economice este etichetat comunist, atunci cum pot fi etichetate partidele care vor să schimbe radical această situație? Legea Fondului Funciar a fost, după părerea mea, greșit concepută, dar să te duci acum la sate să spui țăranului

ca fesenişti l-au împroprietărit pentru că sunt comunişti. să nu te miri dacă pune mâna pe furcă.

Că terapia de şoc n-a fost bine inspirată sau că s-au făcut greşeli în aplicarea reformelor, asta-i cu totul altceva, iar asemenea critici trebuie serios şi convingător susţinute. Cine vrea să câştige alegerile în iunie 1992, trebuie să spună clar electoratului ce anume propune să facă pe plan economic şi social pentru a scoate ţara din mizerie, haos şi declin al producţiei.

Acest criteriu suprem n-a jucat nici un rol la alegerile locale şi de aceea, chiar în lipsa unui program, Convenţia Democratică a reuşit să curme hegemonia politică a Frontului, câştigând în Capitală şi alte mari oraşe ale ţării. Acum, însă, fără un program comun, Convenţia Democratică nu oferă o alternativă credibilă de guvernare la alegerile generale.

Problema cheii, sau mai precis cheia problemei, pare a fi UDMR-ul. Partidele din Convenţie, marcate de slăbiciunea electorală, sunt dispuse să treacă cu vederea declaraţiile iredentist-autonomiste ale episcopului Tökes şi ale altor lideri maghiari, cu ochiul la votul maghiar compact de care a beneficiat UDMR-ul în mai 1992. Partidul Naţional Liberal, conştient de forţa sa electorală, nu este dispus să accepte un astfel de compromis, mai ales că experimentata sa conducere îşi dă seama că UDMR-ul doreşte o Convenţie „la carte”: pe listele opoziţiei unite în judeţele în care ungurii sunt puţini sau deloc, dar pe listă separată în Covasna şi Harghita. Şi atunci un simplu calcul electoral arată că o poziţie fermă anti-iredentistă va aduce liberalilor un plus de voturi româneşti în Ardeal. În consecinţă, Delegaţia Permanentă a PNL-ului s-a pronunţat împotriva formulei Convenţiei Democrate, preferând un fel de cartel al partidelor istorice: PNL, PNŢcd şi PSD. Formula este menită să provoace o adevărată furtună în partidele rămase pe dinafară şi deci ar putea să nu fie ultimul cuvânt. Să conchidem deocamdată cu constatarea că strategia nu este partea cea mai tare a liderilor politici români.

„Libertatea“, 14.IV.1992

Perspectiva unui guvern impotent

Silviu Brucan

Tochmai în campania electorală, când logica bătăliei politice cere partidelor să se prezinte în faţa alegătorilor ca nişte armate unitare gata să cucerească victoria, în principalele noastre partide a intrat dihononia şi nu trece o săptămână fără anunţarea unor demisii sau rupturi şi constituiri de grupări dizidente.

Ionul a fost dat de Convenţia FSN, care în loc să unească şi să înarmeze partidul, l-a dezbinat şi dezarmat. Întreaga muniţie a fost consumată într-o iuptă intestinală, iar focul a fost dirijat împotriva unei ţinte care nici nu figurează în bătălia pentru noul parlament, în timp ce adversarii politici îşi

treceau mâinile de bucurie și se certau pentru partea care revine fiecăruia din moștenirea voturilor FSN.

N-a trecut mult și a izbucnit o păruială aprigă în tabăra opoziției. Partidul Național Liberal, socotind că a sosit momentul să-și fructifice avantajele câștigate prin actul de curaj al participării la guvern, a decis să prezinte liste proprii la alegeri. În toate țările democratice, un asemenea act politic este considerat perfect conform cu regulile jocului într-un sistem multipartid. La noi, însă, partidele care s-au agățat ca de un colac de salvare electorală de Convenția Democratică, au reacționat cu o intoleranță și un spirit sectar care întrece cu mult performanțele Frontului din 1990. În cea mai bună tradiție caragielescă, dl. Radu Câmpeanu a fost etichetat „trădător“, au început să-i umble la trecut, la familie, mă rog toată gama de lovituri sub centură pe care și le aplicau „istoricii“ între ei înainte de război. Dacă în opoziție fiind îi tratează așa pe „tovarășii de idei“, te întrebi cum s-ar comporta acești „democrați“ cu adversarii politici dacă ar fi la putere?

Vasăzică, Convenția Democratică a rămas fără coloana vertebrală care i-a asigurat succesul la alegerile locale și, colac peste pupăză, s-au produs defecțiuni și în Partidul Național Liberal, o serie de senatori declarând public că părăsesc partidul. Lăsând la o parte efectele scenice adesea amuzante ale Hamleților de provincie, fenomenul fragmentării partidelor politice este serios și alarmant. El poate afecta în mod negativ atât formarea guvernului post-electoral cât și însăși participarea cetățenilor la vot, așa cum s-a întâmplat în Polonia, unde la alegerile parlamentare prezența la urne a fost de numai 42,3% iar între partide nici unul n-a obținut peste 15% din voturi. Drept rezultat, s-au format până acum vreo trei guverne-mosaic incapabile să ia genul de decizii majore indispensabile perioadei de tranziție. Decizia recentă a d-lui Stolojan de a ridica prețul la pâine, lapte, carne și alte articole cu care ne ținem în viață este doar o ilustrare a genului.

Trei forțe politice cu pretenții la guvernare se prezintă în fața electoratului românesc: Frontul Salvării Naționale, care a pierdut poziția hegemonică dar a rămas puternic în special la sate; Partidul Național Liberal, challenger redutabil la supremația politică, și Convenia Democratică, pretendentă declarată a constitui alternativa la actuala putere. Restul forțelor au o pondere locală, nu națională. Ramura ruptă din FSN, oricum s-ar numi ea, nu cred că are șanse electorale serioase, cu excepția câtorva județe, deci tot la pondere locală intră, iar partidele mici bazate pe ambiții personale, vor fi pur și simplu măturate din viața politică a țării.

Toată lumea admite în prezent previziunea acestei rubrici din 1991 că nici un partid nu va mai obține majoritatea absolută și că se va impune un guvern de coaliție. Chiar și dl. Coposu vorbește acum despre această eventualitate și realizând, în sfârșit, că strategia străzii vine în conflict cu votul popular, a surprins clasa politică (iar scribilor săi le-a stat mintea în loc) cu declarația sa că nu exclude o alianță între Convenția Democratică și FSN.

Problema vitală a României se poate deci formula astfel: Pentru formarea unei coaliții capabile să guverneze efectiv țara, este necesar ca două

dintre cele trei forțe politice majore (PNL, FSN și CD) să obțină fiecare între 20 și 30 la sută din votul popular. În caz contrar, vom avea un guvern impotent.

„Libertatea“, 5.V.1992

Jocul de-a regele-președinte

Silviu Brucan

Când președintele PNL-ului, dl. Radu Câmpeanu, a lansat propunerea ca fostul rege Mihai I să candideze la președinția republicii, atât oamenii politici cât și ziaristii și-au axat reacția lor asupra laturii senzaționale a inițiativei liberale. S-a vorbit atunci despre jocul de pocher pentru că miza era într-adevăr foarte mare, iar cel care pune la bătaie o avere nu știa ce carte are în mână omul de la Versoix.

Propunerea a fost cu adevărat senzațională, chiar șocantă, demonstrând de astă dată că originalitatea democrației românești are o dimensiune internațională. Istoricii numesc așa ceva: premieră mondială, că nu s-a mai pomenit un rege care să candideze la președinție. De fapt, aveam de-a face cu acea lovitură formidabilă de la jocul de biliard prin care bila proprie ciocnește celelalte bile-carambol. Iar carambolajul a fost trăsnitor: întreg spectrul politic românesc din preajma alegerilor a fost dat peste cap. Să cităm doar cazul candidatului unic al Convenției Democratice, prof. Emil Constantinescu, care a fost pur și simplu proiectat în aer – și acolo a rămas ca om politic, tocmai în momentul când făcea vizite de curtoazie în capitalele vest europene, unde era prezentat ca „viitorul președinte al României“. În aer a rămas și dl. Corneliu Coposu, pe rol de *chaperon* (la români — dădacă) al candidatului, aflat în același avion. Bătrânul om politic și-a dat seama că singura modalitate pentru candidatul său de a mai ateriza pe pământul politicii românești este de a-l convinge pe Mihai I să răspundă NU!, ceea ce a și făcut luând primul avion spre Versoix. Că dacă Mihai I răspunde DA! dl. Emil Constantinescu e terminat: doar nu poate candida împotriva Majestății Sale! Iar dl. Coposu ar fi nevoit să uite de Convenția Democratică, să-și suflece mâncicile și să se avânte alături de dl. Câmpeanu în campania pentru reușita candidatului de la Versoix. Curat carambol! Interesele nației sunt mai presus de orice!

Ceea ce rămâne din toată învălmășeala asta este caracterul fictiv al opțiunii Convenției Democratice: nu poți candida la președinția republicii dacă ești monarhist, pentru că cele două luntre pe care șezi se depărtează una de alta sub efectul valurilor și cazi în apă sau, cum s-a întâmplat în speță, rămâi în aer. Într-un cuvânt, problema este cu mult mai serioasă decât apăsarea în primul moment. Nici nu se putea altfel, deoarece Delegația Permanentă a Partidului Național Liberal este organul conducător de partid cu cel mai mare număr de politicieni cu experiență, oameni trecuți prin ciur și prin

armon. Când un asemenea *sanhedrin* se pronunță, trebuie să iei lucrurile în serios.

Știm însă, în politologie, că schemele cele mai ingenioase încep să-și dezvăluie hibe la abia atunci când sunt confruntate cu realitățile politice practice. Să le luăm la rând.

Liberalii știu foarte bine că restaurarea monarhiei în România, oricât de entuziaști, zgomotoși sau convingși sunt adepții ei, are șanse foarte reduse la urne, așa cum demonstrează toate sondajele de opinie, fără excepție. S-au gândit deci să nu pună accent pe ideea monarhică, ci pe candidatul la președinție. Dar în lumea democratică un candidat trebuie să se supună examenului public, adică să facă campanie electorală. Mitul cu „unsul lui Dumnezeu” sau „esența divină a monarhului” nu ține când e vorba de alegeri, iar liberalii erau conștienți că omul lor nu este prea dotat pentru așa ceva nici ca talent oratoric, nici ca cunoaștere a problemelor concrete ale economiei și societății românești (pe care nu le prea cunoștea nici când era pe tron), iar prima conferință de presă ar fi un fiasco total. I-au propus deci să facă ei campania electorală, el urmând doar să fie prezent pentru decor.

Să presupunem acum, de dragul argumentului, că electoratul român s-ar lăsa sedus sau hipnotizat (deși astea merg numai dacă vrei), iar Mihai e ales președinte și ca să poată intra în Palatul Cotroceni jură că va respecta Constituția. Ulterior, pentru a restaura monarhia, o monarhie constituțională bazată pe statul de drept, va fi necesară refacerea întregii opere legislative cu privire la sistemul politic și noile instituții democratice care a culminat cu adoptarea Constituției. Trecerea prin parlament a acestor legi a fost posibilă numai pentru că a existat un partid cu o solidă majoritate în Cameră și Senat. Or, toată lumea e de acord că alegerile din 27 septembrie nu vor mai produce o majoritate absolută a unui partid și deci, întreaga viață politică va fi în situația de la jocul de șah denumită pat, când nici unul din jucători nu mai poate face o mișcare. În loc să avem mult promisa stabilitate, am beneficia de o lungă perioadă de instabilitate. S-ar putea să fie necesar să revin asupra acestei probleme, dar eu cred că nu va fi nevoie.

„Libertatea“, 28.VII.1992

ALEGERILE GENERALE: Continuarea schimbării

Silviu Brucan

Este ultima tabletă dinaintea alegerilor de duminică și, deci, se impune o evaluare atentă și lucidă a spectrului politic și a șanselor partidelor politice în alegerile parlamentare și a candidaților la președinție. De la început să facem o distincție netă între preferințele personale și concluziile științifice ale politologului pe baza analizei obiective a conjuncturii politice și a tendințelor specifice ale electoratului din România în acest septembrie 1992. Dintre

candidații prezidențiali mi-a plăcut cel mai mult dl. Mircea Druc, ca ținută și forță intelectuală, dar analiza obiectivă îmi spune că nu are nici o șansă în competiția electorală pentru Cotroceni.

Una din imperfecțiunile democrației, este aceea că votul popular nu decide totdeauna în favoarea omului cel mai bun, datorită în primul rând rolului precumpănitor pe care-l joacă mașinăria politică de partid. Dar, cum remarcă Winston Churchill, într-o dictatură selecția poate fi și mai rea, așa cum a dovedit-o cu prisosință sistemul comunist și, în mod special, cazul Nicolae Ceaușescu.

*
*
*

Mai întâi, să stabilim câteva puncte de reper:

1) Față de alegerile din mai 1990, au avut loc schimbări de structură în economia României și în peisajul ei social. Este firesc deci ca ele să se reflecte acum și în sfera politică: în martie 1992 la nivel local, în septembrie 1992 la nivel național. Sunt desigur voci și condeie care susțin că în România nu s-a schimbat nimic după revoluție și că schimbarea va începe abia cu ei. Aceștia li se potrivește expresia „stupid people“.

2) Fluiditatea socială caracteristică perioadei de tranziție la economia de piață nu permite o identificare precisă a fiecărui partid politic ca criteriu decisiv în determinarea opțiunii „de clasă” a omului aflat în fața urnelor. Un mare număr de muncitori vor vota pentru formațiuni politice de dreapta, care favorizează restaurarea capitalismului și a „dreptului sfânt la proprietate”. În schimb, țărănimea, în marea ei majoritate, demonstrează o conștiință socială mai trează, ferindu-se cu grijă de toți cei care sugerează programatic întoarcerea moșierilor.

3) Principalele partide politice se împulzesc toate spre centru, unde li se pare că se afla grosul votului, deși la noi clasa mijlocie se află abia în curs de înjghebare. Din această cauză lipsește pe arena electorală o ciocnire dramatică între poziții diametral opuse și nici dreapta, nici stânga, nu se afirmă deschis cu programe radicale ale reformei economice sau politice, conform ideologiei respective. Este caracteristic în această privință că atunci când guvernul Roman a trecut la strategia terapiei de șoc, a avut asentimentul entuziast sau tacit al liberalilor și țărăniștilor, de fapt al întregului parlament. Suna ca o voce singulară teza mea că terapia de șoc nu are șanse de succes în România (de fapt a eșuat și în țara de baștină, Polonia), deoarece românii trecuseră deja printr-o perioadă de lipsuri și suferințe în anii '80 ai lui Ceaușescu și nu erau dispuși să rabde o a doua rundă. Sustineam în acea tabletă că „există un prag psihologic al masei, o limită a privațiunilor și suferințelor pe care poporul este dispus să le îndure” și avertizam la 30 iulie 1991 guvernul Roman: **Nu treceți pe roșu!** Dar el a trecut și a fost călcat nu de o mașină, ci de mineri.

4) Principala temă a opoziției în 1990 și 1991 — de la Piața Universității la „procesul comunismului” — și-a pierdut virulența politică în momentul în care cei 6 candidați la președinție sunt foști membri ai PCR, unul chiar al

PCUS. Numai „proștii sub clar de lună“ perseverează în a-l ataca pe Iliescu pe această temă, incapabili să tragă concluzii de pe urma faptului că atacuri asemănătoare i-au adus 85 la sută din votul de la 20 mai 1990.

5) Naționalismul extremist în România anului 1992 apare și el în postura bumerangului politic care se întoarce împotriva celui care îl lansează. Românii văd în fiecare seară pe micul ecran unde a dus în fosta Iugoslavie lozincă „**Serbia Mare**“ vizând toate teritoriile locuite de sârbi, iar în fostul imperiu sovietic „**Rusia Mare**“, vizând teritoriile locuite de ruși. Deci au toate motivele să nu dorească implantarea pe plaiurile țării noastre a ororilor umane și distrugerilor incalculabile de dragul lozincii „**România Mare**“, vizând toate teritoriile locuite de români. Dar și mai puternic le ascute vigilența națională chemarea la o „**Ungarie Mare**“, care răsună la Budapesta, deoarece ea vizează în modul cel mai direct ruperea a două județe din centrul Transilvaniei, adică din inima României. Extremismul naționalist constituie în Europa de Est a zilelor noastre sursa celei mai mari nenorociri ce se poate abate asupra unei națiuni și cred că alegătorii români își dau seama de acest lucru.

* *

Cum reacționează alegătorii la aceste teme principale ale campaniei electorale și care este conduita forțelor politice față de ele?

În mod evident, cea mai semnificativă formă de adaptare la noua situație este cea efectuată de Convenția Democratică și președintele ei, dl. Corneliu Coposu — de la strategia străzii din 1990 și 1991 și negarea votului popular, la strategia electorală a respectării jocului democratic; de la ura oarbă înverșunată împotriva FSN-ului, la declarația că „nu exclude o alianță politică cu FSN“; de la Piața Universității și „Procesul Comunismului“ la strategia reconcilierii naționale și desemnarea drept candidat la președinție a unui fost membru al PCR cu cotizația la zi în decembrie 1989. Avem de-a face cu o cotitură de 90 grade dacă ținem seama că strategia străzii nu era altceva decât tentativa de a cuceri puterea prin batalioane de asalt și violență. O cotitură atât de surprinzătoare încât nici agitatorii din presa CD, nici cascadorii brigăzilor de șoc nu se adaptează ușor, așa cum s-a văzut în agresiunea de la Timișoara și penibila bâlbâială a presei CD în relatarea „adevărului“.

Mobilitate politică a demonstrat și Partidul Național Liberal condus de dl. Radu Câmpeanu prin decizia curajoasă de a intra în guvernul Stolojan și a-și asuma răspunderi, implicit riscuri, într-un moment greu pentru țară. Din păcate, ideea năstrușnică a invitării regelui Mihai să candideze la alegeri și participarea inexplicabil de anemică la campania electorală nu permite liberalilor să fructifice din plin impactul pozitiv al deciziei din toamnă în opinia publică.

Numai principala forță a revoluției, FSN-ul, cu un lider național privind înapoi cu mânie, și-a pierdut busola strategică și a început să navigheze în derivă între social-democrație și liberalism, atras din când în când de sirenele

naționalismului. În loc să-și pregătească partidul pentru bătălia electorală, Petre Roman a pornit un război total împotriva lui Iliescu, fără să-și dea seama că milioanele de aderenți ai Frontului nu înțeleg cum între doi oameni care s-au înțeles perfect și în bine și în greșeli timp de aproape doi ani, a apărut subit un abis ideologic și un antagonism politic. Frontul s-a rupt astfel în două și, dacă în august FSN se ținea încă pe locul doi după CD, în septembrie Iliescu a început să tragă în sus FDSN-ul. Virajul spre dreapta al lui Roman i-o fi plăcut d-lui Coposu, dar nu celor cu venituri fixe care formau clientela politică a FSN-ului.

Oricum, formarea unei coaliții guvernamentale pe baza alegerilor pentru parlament pare acum mai complicată decât în august, când Convenția Democratică conducea detașat cursa electorală. Greva foamei, declarată atât de inoportun de episcopul Tökes, a pus CD într-o lumină nefavorabilă, reducând entuziasmul alegătorilor și propulsând în schimb PUNR-ul în Ardeal. Ultimele sondaje indică pe primele cinci locuri: CD, FDSN, FSN, PUNR și PNL, care cu greu ar putea forma un guvern omogen. Problema pe care va trebui să o rezolve electoratul la 27 septembrie este dacă CD, FSN și PNL, având afinități ideologico-programatice suficient de clare, vor cuceri în parlament majoritatea necesară pentru a forma un guvern stabil, capabil să conducă țara în actualele împrejurări dificile. Să sperăm că așa va fi, ținând seama că de regulă, în ziua votului, cei nedecisi preferă partidele care pot să guverneze țara.

Primejdia este absenteismul politic, care, dacă trece de 30 la sută, ar putea reduce procentajul celor trei în asemenea măsură încât să se impună un guvern-mosaic din multe partide, incapabil să ia decizii majore, ca în Polonia, un guvern impotent. Dat fiind că la Radio și TV s-a ajuns la punctul de saturație în privința programelor electorale și începe să acționeze fenomenul de „respingere“ (cu cât vorbesc mai mult candidații, cu atât mai puțini vor fi cei dispuși să meargă la vot), sigurul lucru inteligent pe care l-ar putea face Comisia Audiovizualului ar fi de a muta accentul în zilele rămase pe apeluri convingătoare ca cetățenii să participe la vot în număr cât mai mare.

*
*
*

În ce privește alegerile prezidențiale, sondajele indică o luptă strânsă între președintele Iliescu și prof. Emil Constantinescu. Dat fiind că legea electorală prevede pentru primul scrutin o majoritate de aproape 9 milioane de voturi, mi se pare evident că sorții se vor decide la al doilea scrutin. Iliescu rămâne popular în special în lumea satelor, iar Constantinescu trezește speranțe în lumea celor decepționați și nemulțumiți din centrele urbane. Dar el pornește în cursa pentru al doilea scrutin cu două pietre grele atârinate de gât: 1) ambiguitatea în privința monarhiei respinsă de 80 la sută din populație: nu votezi un președinte de republică, mânat de gândul de a restaura monarhia și 2) cârdășia cu UDMR-ul, ai cărei conducători extremiști sunt mai loiali Budapestei decât Bucureștiului. Dat fiind că dl. Funar va absorbi

probabil grosul votului românesc din Transilvania, prof. Constantinescu ar putea să se trezească în regiune cu un vot masiv numai în cele două județe cu majoritate maghiară, Harghita și Covasna. Aceasta va constitui o lovitură politică fatală pentru un candidat la președinție.

În concluzie, pe baza datelor de care dispunem la această oră, se poate anticipa o formulă de împărțire a puterii: Iliescu, președinte, iar la guvern o coaliție având ca prim-ministru pe reprezentantul Convenției Democratice.

E bine sau rău? Mi se pare demnă de citat părerea unui țaran bătrân: „E mai bine taică să împartă puterea, că așa se vor împiedica unii pe alții să facă abuzuri și să fure!“.

„Libertatea“, 22.IX.1992

Electoratul a stricat socoteala

Interviu cu Silviu Brucan

— Rezultatele alegerilor sunt aprins discutate și dau naștere la o serie de previziuni și pronosticuri referitoare la o viitoare stagnare sau încetinire a reformei. Cum primiți dv. aceste rezultate în raport cu evoluția tranziției?

— Eu aș începe prin a spune că toată filozofia tranziției la economia de piață și la democrație constă în a reuși să identifiți și să stabilești tocmai cursul firesc al procesului evolutiv. Să precizezi fiecare etapă potrivit acestui curs. Orice abatere la dreapta ori la stânga de la acest curs firesc, orice încercare de a accelera sau încetini cursul rikoșează. Duce la explozie. În momentul de față ne aflăm în fața unui asemenea pericol pentru că rezultatul alegerilor este în conflict direct cu ceea ce se cere în organizarea politică, a puterii legislative și executive. Să mă explic. Eu cred că față de mai '90 s-au produs în România o serie de schimbări economice și sociale care acum normal ar fi fost să se reflecte și în sfera politică. În acești doi ani și ceva am început să avem un sector privat în economie, au început să se refacă structurile capitaliste, în special prin apariția unei clase mijlocii. Au început să apară și inegalitățile sociale, pe de o parte milionarii și chiar miliardarii, pe de altă parte, șomeri și săraci. Circa 30% din familii trăiesc sub pragul sărăciei. Inegalitățile sociale încep să-și pună pecetea asupra societății noastre.

— Oare nu tocmai acest fenomen, normal pentru o perioadă de tranziție, a speriat electoratul care a optat de fapt pentru stagnare?

— Eu nu cred că tot electoratul a fost speriat. Speriatul ăsta este selectiv, însă schimbările care s-au petrecut în domeniul economic și social trebuiau totuși să se reflecte în sfera politicului. După părerea mea, ele trebuiau să ducă la posibilitatea realizării unui guvern de centru-dreapta. Numai un guvern de centru-dreapta poate gira faza actuală a trecerii spre economia de piață, care în esență este restaurarea capitalismului. Și nici stânga, și nici centru-stânga nu pot să gireze această restaurare. Firesc este ca acest proces

să fie condus acum de centru-dreapta. Și cea mai bună dovadă că aceasta este soluția firească o aflăm în faptul că singurele țări din Europa de Est în care tranziția la economia de piață merge sunt Ungaria și Cehia. Guvernul Antal este de centru-dreapta și guvernul Klaus la fel. Din păcate, electoratul nostru nu s-a condus după aceste necesități teoretice și a stricat socoteala. Așa cum s-a întâmplat și în Polonia. Este o foarte mare asemănare între situația de la noi de după alegeri și situația din Polonia. Și acolo, la alegeri nici un partid nu a obținut o majoritate suficientă ca să formeze guvernul. Și, de asemenea, nici mai multe partide nu au luat voturi spre a forma o echipă omogenă din punct de vedere ideologic și programatic. Noi, în România, avem astăzi o criză politică pentru că este o discrepanță mare între ceea ce e necesar și ceea ce a votat electoratul nostru.

— **Nu mi-ați explicat totuși, de ce s-a întâmplat acest fenomen?**

— Eu cred că principalul factor a fost țărănimea. Ea este singura clasă socială din România care a câștigat de fapt după urma revoluției; prin pământul care i s-a dat, poate să producă absolut ce vrea și să desfacă pe piață când vrea, în contrast foarte puternic cu regimul cazon și represiv de pe vremea lui Ceaușescu. Atunci, țăranul ca să taie un pore de Crăciun, avea nevoie de aprobarea miliției. Trebuia să cultive ce-i dicta statul, să vândă la preț dictat de stat, era controlat pe șosele de miliție când se ducea spre piață. Țărănimea este singura clasă care a câștigat de pe urma revoluției și a votat masiv cu Iliescu, atribuindu-i lui Iliescu meritul îmbunătățirii situației ei.

— **Meritul e atribuit pe drept?**

— Pe drept sau pe nedrept, nu discut aceasta. În politică, percepția este uneori mai importantă decât realitatea. Țăranii, așa cred, că Iliescu i-a ajutat, și l-au votat.

— **L-au votat pe Iliescu și FDSN-ul, partidul dânsului.**

— Evident, și FDSN-ul, care este o creație artificială a lui Iliescu, pentru ca să aibă cine să-l propună la președinție și să-l susțină. Nu este un partid politic încheiat, nu are o ideologie clară, n-are o conducere proprie. Mai precis, nu are însemnele unui partid serios.

— **În această situație neclară este posibil în viitorul apropiat o ruptură și în cadrul FDSN-ului?**

— Nu cred. Pentru că le-a mers așa de bine, încât nu au motiv s-o facă. Ruptura se ivește când lucrurile merg prost. Noi, acum, avem o gravă criză politică pentru că partidul care a ieșit cel mai bine din alegeri, adică FDSN-ul, nu este un partid politic capabil să guverneze țara.

— **În acest context, când Parlamentul va fi divizat, cum vedeți alcătuirea noului guvern?**

— Eu de la bun început am argumentat necesitatea unui guvern de coaliție condus de Convenția Democratică. Acesta a fost punctul meu de vedere încă din timpul verii, când am scris și articolul „Să mergem spre o împărțire a puterii”. Eu îl vedeam pe Iliescu că va fi președinte și un

guvern dominat de Convenția Democratică, cu un prim-ministru al Convenției.

— Și totuși, ce s-a întâmplat din august până în septembrie? Sondajele indicau atunci în prim-plan Convenția Democratică.

— Evident. Între timp însă, Iliescu a tras atât de tare în sus de FDSN, încât l-a proiectat pe primul loc. Popularitatea lui Iliescu s-a revărsat asupra acestei creații artificiale numite FDSN. Aceasta încurecă foarte tare socotelile. Ai perfectă dreptate, că împărțirea care există astăzi în Parlament nu permite formarea unei majorități omogene și aceasta e marea tragedie a momentului de față. De aici criza de guvern. Un guvern condus de FDSN este de neconceput. I-am spus și lui Iliescu aceasta. Să nu uităm că în primul rând acest guvern s-ar baza în mod necesar pe două partide extremiste, adică pe cei doi „V”: Verdeț și Vadim. Aceasta e inacceptabil și pentru societatea românească și pentru Europa. Un astfel de guvern ar fi colorat ideologic cu o amprentă politică care ne-ar descalifica. E de neconceput așa ceva! Trebuie respinsă categoric o astfel de soluție. Pe de altă parte, nici Convenția Democratică, oricât i s-ar alătura FSN-ul și UDMR-ul, nu poate constitui o majoritate solidă. Aici e nenorocirea cifrelor parlamentare. Ar fi o soluție doar acest guvern de uniune națională propus de Iliescu, cu un eventual prim-ministru neutru, de tip Stolojan, cu doi viceprim-miniștri, Coposu și probabil, Adrian Năstase, care să gireze afacerile într-o perioadă pe care eu o găsesc de provizorat până la viitoarele alegeri.

— Acest provizorat poate dura patru ani?

— Nu, în nici un caz.

— Deci și dv. vedeți alegeri anticipate.

— Cred că da. Dar nu imediat. E posibil peste un an, un an și ceva, după ce va fi un guvern care să gireze lucrurile, să continue reforma într-un tempo lent, pentru că nu va putea lua decizii curajoase. El însă s-ar bucura de o aprobare internațională, ceea ce înseamnă foarte mult.

— În aceste zile, prin declarațiile sale, Convenția Democratică anunță însă limpede că nu va participa la guvernare.

— Da. Dar altceva va fi după cel de-al doilea tur de scrutin.

— Dv. credeți că va accepta Convenția Democratică să intre în guvern alături de FDSN, PRM și PSM?

— Dacă vor avea un rol important în guvernare, ai să vezi că acceptă.

— Va accepta chiar și FSN-ul să vină la guvernare alături de FDSN?

— Da. FSN-ul e foarte aproape de Convenția Democratică. El a virat serios spre dreapta. Prevedeam, atunci când am vorbit de un guvern condus de Convenție, că acesta se va alia cu FSN-ul lui Roman. Ei formează o echipă omogenă.

— Domnule Silviu Brucan, noi întrebăm curent termenii de „dreapta” și de „stânga”. O anchetă publicată în numărul trecut al revistei „Expres-Magazin” demonstrează că în rândul electoratului înțelegerea acestor termeni este total eronată. Există confuzii. Doresc o explicație a acestor termeni din partea dv.

— Există niște definiții teoretice care nu se aplică la noi în momentul de față. Iar dacă le aplicăm în România de astăzi, cred că înseamnă „centru-dreapta”, forțele politice care — așa cum spunea și Caius Dragomir — cred puternic în capitalism. Înseamnă „centru-dreapta” în România cei care cred în necesitatea restaurării capitalismului și în succesul său. În timp ce „centru-stânga” subsumează acele forțe politice care cred că trebuie menținut un puternic sector de stat în economie, consideră că guvernului trebuie să-i revină în continuare un rol dominant în girarea economiei și care vor o economie socială de piață. În prezent, nu cred că avem partide care au curajul să formuleze o ideologie de dreapta sau de stânga. Nu avem. Toți se ascund după niște formule vagi, chiar dacă au ideologiile respective, dar le lipsește curajul să-și exprime poziția. Nici domnul Marian Munteanu nu are curajul de a spune că el este legionar. Nici domnul Verdeț, de a spune că el vrea restaurarea comunismului în România. Nu avem niște extreme declarate ideologic la marginea spectrului politic, la dreapta sau la stânga.

— Partidele pe care le avem, cum le-ați clasifica? S-o luăm pe rând. FSN-ul?

— FSN-ul a virat spre centru-dreapta.

— FDS.N-ul

— FDSN-ul este la centru-stânga.

— PNȚCD-ul?

— Centru-dreapta.

— PRM-ul?

— Spre o extremă dreaptă, dar nu are curajul s-o mărturisească.

— PUNR-ul?

— Acesta este mai mult o organizație naționalistă decât un partid politic. Catalizatorul acestei formații e de ordin naționalist și nu de ordin programatic, social-economic. S-a văzut și când Funar nu a fost în stare să răspundă la întrebările adresate în confruntarea celor șase. PUNR-ul nu are un program social-economic. El știe una și bună: Ardealul e al românilor, ungurii trebuie puși la punct.

— Cum priviți situația actuală creată în PUNR, și mă refer la înlăturarea domnului Radu Ciontea și preluarea conducerii de către Gheorghe Funar?

— Dragă, acesta e un fenomen specific românesc. Mai în toate partidele au avut și au loc conflicte personale, există ambiții personale. Funar s-a dovedit în campania electorală un personaj politic mult prea convins de meritele sale personale ca să poată accepta împărțirea puterii cu altcineva sau să fie condus de altcineva. Era firesc să izbucnească acest conflict personal. Întotdeauna aceste conflicte — cum a fost și cel dintre Roman și Iliescu sau dintre liberalii tineri și cei bătrâni — își caută un ambalaj ideologic. Dacă vei căuta sub ambalaj întotdeauna vei afla că este vorba de un conflict personal, de ambiții, care capătă treptat și o semnificație politică, ideologică adevărată. Așa s-a întâmplat și cu Roman, și cu Iliescu. Repet. Momentul critic a apărut când Roman a trecut la terapia de șoc. Atunci Iliescu a început să bată în retragere. Cu timpul, conflictul a obținut o coajă ideologică, adică

Roman a virat spre dreapta, pe când Iliescu a rămas pe poziția de centru-stânga.

— **Ce s-a întâmplat cu Partidul Național Liberal?**

— Ideea năstrușnică a lui Câmpeanu de a-l invita pe Mihai să candideze la președinție a adus dezastrul lor. Ideea era atât de neserioasă încât a lovit în punctul lor cel mai forte: faptul că erau considerați serioși, că gândeau limpede, că păreau a fi capabili să ia măsuri înțelepte. Deodată, ideea lui Câmpeanu a distrus totul și oamenii au tras concluzia că nu se poate merge mai departe cu acest partid.

— **Ați amintit de Regele Mihai. Există oare posibilitatea reîntoarcerii Regelui Mihai în România, ca o soluție de realizare a reconcilierii naționale la care se pare că nu reușim să mai ajungem vreodată?**

— Nu. Este o aberație. Până și Convenția Democratică s-a convins în parte de aceasta și s-a detașat de idee.

— **Și totuși, când a venit Regele în România a fost o imensă demonstrație de simpatie. Cum se poate interpreta ea?**

— Eu când eram copil mergeam la 10 Mai, la paradă, pentru că îmi plăcea extraordinar cavaleria. Venea foarte multă lume pentru paradă. Acum lumea a venit din curiozitate să-l vadă pe Mihai. Toate sondajele, fără excepție, chiar și cele ale Grupului pentru Dialog Social, arată că numai 15% maximum 20% sunt pentru Rege.

— **Pentru a lămurii această problemă nu era sau este necesar un referendum bine pregătit?**

— Eu am fost pentru referendum, dar nu se putea realiza în condițiile din România, când trebuia mai întâi să facem alegeri. Este adevărat că, din punct de vedere teoretic, acest referendum trebuia să aibă loc înaintea Constituției. Dar nu s-a putut.

— **Doresc să vă precizați părerea dv. despre actuala Constituție a țării. Constituția noastră este perfectă sau mai este perfectibilă?**

— Nu cred că este perfectă. Dar este un document foarte avansat pentru că însumează elementele cele mai noi de drept constituțional. Problema separării puterilor în stat nu este clar formulată, așa cum ar trebui să fie. Acesta este un defect. Deși, în acest domeniu contează mai mult practica decât Constituția. Anglia nu are Constituție, și totuși separarea puterilor în stat funcționează foarte bine. La noi însă era nevoie de o formulare mai precisă a acestor lucruri. Aceasta este însă un fel de tichie de mângăritar care ar putea să vină mult mai târziu: perfecționarea Constituției. Deocamdată, așa cum este ea, e foarte bună și nu cred că suntem în stare, acum, când avem probleme atât de mari, să ne gândim la o revizuire a Constituției.

— **Dar despre acuza adusă Constituției că proprietatea în România este doar ocrotită nu și apărată de lege ce părere aveți?**

— Da. Mă rog...

— **Și apropo tot de Constituție. Suntem o republică semiprezidențială? Da, sau nu?**

— Da. Suntem o republică semiprezidențială. Ne apropiem mai mult de sistemul francez, deși președintele Franței are mult mai multe puteri decât are președintele României.

— Deci, acceptați și dv. că suntem o republică semiprezidențială. Cum explicați atunci succesul în alegeri al domnului Ion Iliescu, ținând cont de faptul că totuși dânsul a avut doi ani la dispoziție în care ar fi putut să-și impună un punct de vedere și să echilibreze situația dezastruoasă pe care o are astăzi România. Și totuși, nu a făcut-o. Și totuși, este reales de către electorat.

— Aceasta face parte din paradoxurile științei politice care sunt ilustrate în România și printr-un alt caz, poate mult mai izbitor. Cazul Stolojan. El, personal, ca prim-ministru, a luat măsurile cele mai nepopulare din istoria politică a României postrevoluționare, a tăiat în carne vie. Și totuși, este cel mai popular om politic. Există niște fenomene care în știința politică, țin de patologia politică, adică depind de unele trăsături ale caracterului național, ale psihologiei de masă, ale conștiinței sociale. Ele par inexplicabile la prima vedere. Uite, spre exemplu, Ronald Reagan. Se dovedește astăzi că tocmai în anii în care era considerat unul din cei mai mari președinți ai Americii au fost anii în care America a pierdut bătălia cu Japonia pe piața mondială. Anii în care America a devenit din cea mai bună țară financiară, țara cu cea mai mare datorie externă. Iese la iveală că, de fapt, în acei ani, poporul american a sărăcit. Și, cu toate acestea, Ronald Reagan era foarte popular. Și a fost reales. Și acum, când apare, e foarte popular. Nu există o relație mecanică între performanța unui personaj politic și popularitatea lui.

— Credeți că în situația actuală, beneficiind politic de această popularitate greu de explicat teoretic, domnul Ion Iliescu va avea și forța de a realiza un guvern de coaliție?

— Trebuie. Este obligat s-o facă.

— Și dacă nu realizează acest guvern de coaliție?

— Asta înseamnă că ne vom face hara-kiri. Ne vom sinucide.

— Plecați peste câteva zile în Statele Unite ale Americii. Nu pentru clauza națiunii celei mai favorizate, ci pentru interese personale. Ce părere aveți despre această problemă, a clauzei, care și ea nu este cunoscută de către electorat chiar dacă în campania electorală pentru turul doi de scrutin a fost din plin evocată.

— În general, în știința relațiilor internaționale există o constatare fundamentală, și anume că statele, în politica lor externă, nu se conduc după principii, ci după interese. Ele dictează politica externă a statului. Clauza s-a acordat și se acordă potrivit intereselor naționale ale Statelor Unite și nu potrivit unor principii. Cea mai bună dovadă o avem în China comunistă, care se bucură de clauza națiunii celei mai favorizate. Domnul Elțin, care a fost membru al Biroului Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și este acum președintele Rusiei, se bucură de clauza națiunii celei mai favorizate. La fel și alții. Nu comunismul e criteriul decisiv în acordarea clauzei. Domnul Manolescu este naiv dacă crede așa ceva. În ceea ce privește

cazul în speță. România, nu este nevoie să amintesc că această clauză a fost dată cu generozitate și reînnoită anual cu consecvență, dictatorului Ceaușescu. Și reamintesc că nu Congresul i-a anulat-o, ci Ceaușescu a renunțat la ea. Trebuie să mai spun că lobbyul maghiar de la Washington, este influent. O știu din experiența mea personală. Mai trebuie ținut seama și de un alt element pierdut din vedere. Că prin Constituția americană se stabilește răspunderea principală în politica externă pentru președinte și guvern și nu pentru Congres. Iar președintele, guvernul și Departamentul de Stat și-au schimbat poziția față de România. Dar... Din nefericire, congresul ia pauză până la alegerile din noiembrie, apoi până se formează noul guvern va mai dura până în ianuarie, ceea ce înseamnă că reconsiderarea clauzei poate avea loc abia în primăvară.

— **Să revenim la alegeri și la cei șase candidați la președinție. Cum privești eșecul FSN-ului prin candidatura domnului Caius Dragomir? Dacă ar fi fost candidat domnul Petre Roman intra în al doilea tur de scrutin?**

— Nu. Ar fi luat însă un procent mai mare. Femeile în special ar fi votat cu el. În Caius Dragomir femeile nu au găsit nici un bărbat sexy, nici un bărbat atrăgător.

— **Au găsit în altcineva. Totuși, de ce nu ar fi intrat în al doilea tur de scrutin dl. Petre Roman?**

— Pentru că ar fi luat Constantinescu în orice caz mult mai multe voturi decât Roman.

— **De ce?**

— Petre Roman a făcut o succesiune de greșeli tactice, dictate de un orgoliu nemăsurat. În toate deciziile luate în ultimul an s-a gândit foarte puțin la soarta Frontului Salvării Naționale și mai mult la persoana sa. Nici nu și-a dat seama de acest lucru. El este un om politic care știe să câștige, dar nu știe să piardă.

— **Îl vedeți în viitorul guvern?**

— S-ar putea. În orice caz, FSN-ul va fi în noul guvern.

— **Nu mi-ați răspuns totuși la o întrebare. V-au surprins sau nu rezultatele alegerilor?**

— M-au decepționat. Nu mă așteptam ca FDSN-ul să urce așa de sus. Așteptam să ia Convenția mult mai multe procente. Singurul lucru bun al acestor alegeri este că au fost maturate formațiunile mici.

— **Explicați vă rog câștigul pragului de 3% al PSM-ului și al PRM-ului.**

— Știți foarte bine că în piață și pe stradă sunt oameni care spun că era mai bine sub Ceaușescu. Ce vă mai miră?! Cei bătrâni își aduc aminte că în anii '60-'70 se trăia bine în România. Situația s-a înrăutățit abia în anii '80. Nostalgicii au votat cu FDSN.

— **Credeți că vor intra în noul guvern cele două partide PSM și PRM?**

— Nu cred. Orice guvern serios se va feri de aceste partide.

— **Sunteți considerat ca un fel de Căsanđra în domeniul politic. Iar tot ați afirmat că vor avea loc alegeri anti-pă... ce rezultat vor avea ele?**

— Firese este să câştige teren centrul-dreapta. El poate gira cel mai bine faza actuală a tranziției din România.

— De multe ori ați subliniat că trebuie să se reconstruiască capitalismul în România.

— A și început.

— Într-o fază incipientă, precară. Vedeți acest capitalism reconstruit și el cum s-a construit și comunismul, după un model?

— Nu cred că există un model în acest caz. Cred că ai dreptate. Trebuie să se adapteze condițiilor specifice din România. După ce va fi un guvern de centru-dreapta va veni însă un guvern de centru-stânga.

— Evident că ți-neți cont și de mentalitatea inoculată românilor timp de 45 de ani.

— Aceasta e o tristă realitate. Performanța unui guvern care va prelua astăzi puterea va fi de o asemenea natură încât, în timp, popularitatea sa se va eroda și va câștiga apoi teren stânga și centrul-stânga.

— Și o ultimă întrebare. Ați afirmat de multe ori că în viața politică va cădea un cap. La ce v-ați referit?

— Când am făcut această referire mă gândeam la două capete: Iliescu și Roman. Unul din ele spuneam că trebuie să cadă. Atât. Dar au făcut ceea ce trebuia să facă și au evitat acest deznodământ.

— L-au evitat și l-au amânat.

— Doar unul din ei l-a amânat...

„Expres-Magazin“, 21.X.1992

A consemnat Ileana Lucaci

Anarho-sindicalismul

Silviu Brucan

Suferințele și privațiunile pe care le îndură salariații și, în special, muncitorii în procesul dureros al tranziției la economia de piață au făcut să renască în țările din Europa de Est o mișcare ce părea să aparțină secolului trecut: anarho-sindicalismul.

Pe vremea aceea, în perioada capitalismului „sălbatic“, când muncitorii vedeau în persoana statului unealta patronilor exploatare, era oarecum explicabilă răbufnirea violentă a sindicatelor împotriva autorității statului, precum și ostilitatea lor față de orice lege și constrângere impusă de stat. Dar cum se explică un asemenea fenomen în zilele noastre în țări în care statul și guvernul au mandatul popular de a înfăptui o reformă economică fără de care pur și simplu nu putem exista și funcționa în cadrul economiei mondiale?

Cazul cel mai dramatic îl oferă Polonia, unde sindicatul Solidaritatea a jucat un rol decisiv în revoluția anticomunistă. Președinte al Poloniei a fost ales Lech Walesa, liderul-erou al Solidarității, iar la conducerea guvernului, Mazowiecki, tot unul din foștii conducători ai mișcării. Dar când guvernânții

de la Varşovia au început tranziția la economia de piață și au tăiat subsidiile de stat la alimente și bunuri de consum, syndicatele s-au întors împotriva guvernului și împotriva lui Walesa, desfășurând acțiuni care amenințau să blocheze economia și să creeze haos în Polonia. Astăzi, Solidaritatea s-a divizat în trei centrale sindicale, iar numărul membrilor a scăzut de la 9 milioane în 1980, la 2 milioane. Anarho-sindicalismul reprezintă deci tendința de a folosi lupta sindicală, fără a se sinchisi de efectele asupra economiei și asupra statului democratic de drept.

O tendință de acest gen se afirmă și în syndicatele noastre. Se știa de multă vreme că la 1 mai va avea loc ultima fază a eliminării finanțării de la buget a prețurilor unor alimente și utilități publice și tot atât de bine se știa că fără această măsură nu se pot crea premisele unui reviriment în România. Se ridică deci o întrebare legitimă: de ce liderii unor confederații sindicale și-au stabilit întreaga strategie a organizării unor demonstrații în jurul lui 1 mai și amenință cu o grevă generală care ar paraliza economia națională, anulând orice speranță de ieșire din criza în care ne aflăm? După propria lor recunoaștere, ei au amânat data declanșării grevei de la 20 aprilie la 5 mai cu scopul vădit de a exploata nemulțumirea provocată de noile prețuri. În practică, aceasta înseamnă a întoarce pe muncitori împotriva economiei de piață.

Liderii sindicali declară că ei sunt în favoarea eliminării subsidiilor de la buget. Dar atunci de ce acționează pentru torpilarea acestei măsuri? Dacă este adevărat că motivația lor este dorința de a asigura măsuri mai mari de protecție socială, pentru aceasta nu se face grevă. Doar nu au de-a face cu niște patroni hrăpăreți, dornici să bage cât mai mulți bani în buzunar, ci cu un guvern chemat să vegheze la echilibrul bugetar și preocupat să nu arunce țara în groapa fără fund a inflației. Deci, este vorba de o deosebire de vederi care nu se rezolvă prin grevă, ci prin discuții și negocieri și orice ar spune liderii sindicali, toți vizitatorii și observatorii străini au remarcat că în nici o țară din Est nu se practică consultări și negocieri atât de sistematice între guvern și syndicate ca în România.

Avem de-a face cu o manifestare crasă de anarho-sindicalism. I ozinca celor care cheamă la grevă generală este: După noi, potopul!

„Libertatea“, 20.V.1993

13. Constituție, Stat de drept

Constituția este legea fundamentală a unui stat. Ea definește forma și caracterul statului, structura puterii și atribuțiile ei, raporturile puterii cu cetățenii, drepturile, libertățile și obligațiile cetățenilor, precum și ansamblul regulilor juridice pe baza cărora funcționează instituțiile și unitățile economice ale țării. Ca lege fundamentală, Constituția este baza juridică a întregii activități legislative a statului, toate celelalte legi trebuind să se conformeze Constituției.

Prima Constituție franceză (1791) limita prerogativele regelui și stabilea instituirea unei Adunări legislative permanente alese de întreaga națiune, dar dreptul de vot era acordat numai „cetățenilor care plătesc impozite“. Abia Constituția de după revoluția din 1848 stabilea sufragiul universal, afirma principiul suveranității poporului și separarea puterilor în stat, „prima condiție a unui guvern liber“.

Constituția americană a fost prima constituție construită pe principiul separației puterilor în stat: art. I stabilește structura și funcțiile puterii legislative a Congresului, care se compune din Senat și Camera Reprezentanților; art. II definește puterea executivă în persoana Președintelui asistat de vicepreședinte, iar art. III stabilește structura și funcțiile puterii judiciare. De importanță extremă sunt cele 10 amendamente la Constituția adoptată în 1791, la care s-au adăugat ulterior noi amendamente.

Constituția română adoptată în 1991 este un document modern, inspirat de principiile țărilor democratice europene; ea definește calitatea României ca stat național unitar, regimul ei politic ca democrație pluralistă și forma de stat ca republică semiprezidențială bazată pe principiul separării puterilor în stat. Ea consacră libertățile politice și drepturile omului, potrivit normelor contemporane și documentelor ONU.

Constituționalitatea este validitatea unei legi sau măsuri luate de putere conform prevederilor Constituției. Orice lege sau măsură a

puterii care violează prevederile Constituției este neconstituțională. Într-un stat democratic de drept există un organism judiciar superior a cărui sarcină este să examineze dacă legile sau măsurile puterii sunt sau nu conforme cu Constituția. În SUA Curtea Supremă de Justiție, iar în Franța Consiliul Constituțional, veghează la respectarea Constituției.

Statul de drept este statul în care toate activitățile puterii și reprezentanților săi, de sus și până jos, se desfășoară conform legilor și Constituției, iar ordinea socială este bazată pe respectarea legii. Într-un stat de drept se cere și se impune tuturor instituțiilor, între prinderilor și cetățenilor să respecte legea pe baza vechiului principiu roman *Dura Lex, sed Lex* — Legea este dură, dar este lege. În celebra sa operă *L'Esprit des Lois*, Montesquieu scria: „Legile, în sensul cel mai larg, sunt raporturile necesare care derivă din natura lucrurilor“. Pentru politolog, natura lucrurilor o constituie ordinea socială stabilită pe baza raporturilor dintre forțele sociale și partidele politice care le reprezintă la un moment istoric dat.

Articole de analiză

Puterea judecătorească

Silviu Brucan

La început a fost economia de piață și abia apoi democrația. În România lucrurile s-au petrecut altfel și de aceea merge prost.

Această succesiune istorică își are logica ei. Trecerea la economia de piață este un proces social foarte dureros și foarte dificil. În faza inițială, ea produce inflație și șomaj, iar pe plan social inegalități strigătoare la cer — fenomene cu care oamenii noștri nu sunt obișnuiți. Ei nu înțeleg de ce trebuie să sufere toate acestea. Doar nu este vina lor! Și atunci, dispunând de drepturile și libertățile pe care le aduce democrația, ei protestează, demonstrează, fac greve și chiar îl trântesc la alegeri pe liderul lor politic care a avut curajul să inițieze reforma economică, cum a fost cazul premierului polonez Mazowiecki, făuritorul mult lăudat în Occident al terapiei de șoc. În realitate, guvernul (oricare ar fi el) nu poate evita nici inflația, pe care o declanșează reforma prețurilor, nici șomajul, pe care îl pricinuieste privatizarea și nici apariția afaceriștilor care se îmbogățesc peste noapte. Cel mult, guvernul poate face prostii mai mari sau mai mici în aplicarea reformei — și de această prerogativă a căutat să profite și guvernul nostru — dar aceasta nu schimbă datele problemei. E drept că sunt la noi unii care pun

toate bețele pe socoteala guvernului Roman, prezentând lucrurile ca și cum trecerea la economia de piață ar avea efecte negative numai la noi, dar asemenea deștepți există într-adevăr numai la noi. Dumnezeu să-i ierte.

Se întâmplă însă așa cum sună o zicală americană: „Înainte de a fi bine, e să fie rău!” Cititorul nostru va sări imediat: Dar noi ne găsim în această situație! Așa e, numai că eu zic că o să fie și mai rău. La o conferință internațională la care am participat, atât polonezul cât și ungurul au prezis că 1992 va fi un an mai greu în economia lor. Ce să mai spunem noi, care n-am beneficiat de bunăvoința capitalului occidental! Faptul că țările occidentale le-au trebuit peste două secole ca să ajungă la prezentul echilibru între democrație și piață nu ne poate consola nicidecum.

Și atunci, vechea și blestemata întrebare: Ce e de făcut? Dat fiind că democrația cere separația puterilor în stat, să le luăm la rând.

Noile instituții ale **executivului** abia s-au înfiripat, sunt firave, că democrația se învață greu, mai ales când ai puterea în mână. Și, bineînțeles, sunt cei care vor să dărâme ceea ce încă nu s-a construit, ca să nu mai rămână chiar nimic.

Puterea **legislativă** a început să facă treabă și, dacă n-ar exista tentația de a cere cuvântul atunci când nimic nu ai a spune, deputații și senatorii și-ar merita leala. Au adoptat un pachet impozant de legi reformiste și au avansat serios în problema Constituției. Slavă Domnului că a ieșit ceva bun din alegerile parlamentare! Retorica a trecut de la limbajul de lemn la Cațavencu, mai ales că singurul domeniu în care au crescut producția și productivitatea îl constituie ocaziile și discursurile festive. Aici l-am bătut chiar și pe Ceaușescu.

Vorbăria merge mână în mână cu anarhia, versiunea populară a democrației. Pericolul este ca ea să crească vertiginos, pentru că nici civilii chemați a forma noua societate, nici guvernanții nu înțeleg că, de fapt, democrația, tocmai pentru că nu poate recurge la represiune, trebuie să manifeste mai multă, nu mai puțină, autoritate. Iar autoritatea se impune nu prin vorbe, din care am auzit destule, ci **prin fapte**. Iar acestea sunt sublime, dar lipsese cu desăvârșire.

Și atunci, speranța rămâne în puterea **judecătorească**. Aici este cheia problemei, deoarece trecerea la economia de piață cere un regim de drept puternic și sever, în care puterea judecătorească devine o sursă și totodată o garanție majoră de autoritate. Primul comandament al societății noastre în momentul de față este respectul pentru lege — de sus până jos, de la cladiți la opineți. **Dura Lex, sed Lex** este maxima zilei, iar formarea și educarea unui corp judecătorec constituit din oameni competenți, principalii ei întocmitori devin sarcini primordiale ale construcției democratice în România.

„Libertatea”, 11.VI.1991

Bocitorii Constituției

Silviu Brucan

În situația actuală din România, când totul merge prost și nici nu s-ar putea să meargă bine, dovada la toți vecinii noștri, lucrul cel mai ușor este să critici. Slavă Domnului, ai ce critica și unde mai pui că sună popular, sau cum se spune acum, populist. Unele ziare trag cu tunul în guvern și președinte, altele preferă pușca mitralieră și seceră un ministru după altul, iar televiziunea ne arată niște grozăvii de ți se face părul măciucă. Pe scurt, e la modă să dai cu barda, mai ales că acum nu ai nici un risc dacă critici puterea.

Dar este incomparabil mai greu să pui mâna să faci ceva care să scoată țara din marasm. Și de aceea tot mai puțini sunt dispuși să se înhame la jug, că s-a creat un asemenea climat încât chiar dacă reușesc, după eforturi supraomenești, să realizeze câte ceva ca răul să fie mai mic (care-i tot ce se poate spera în această iarnă), nimeni nu se încumetă să recunoască dimensiunea cu adevărat extraordinară a performanței. Eram amenințați să degerăm de frig în casele noastre și să orbecăim pe întuneric, ca pe timpul lui Ceaușescu. Dar în loc să mărească prețul la gaze și la kilowatt și să ne amenințe că ne taie curentul, cum făcea odiosul, guvernul Stolojan s-a dat peste cap, a făcut rost de dolari și a asigurat 80 la sută din energia necesară pentru iarna aceasta. Și totuși, mai sunt orbi și malițioși (sau cumularzi), care susțin că nu s-a schimbat nimic în țara românească.

Așa și cu Constituția. De peste un an de zile se străduiesc membrii Adunării Constituante să elaboreze o Constituție democratică, modernă. Ea este produsul final al unor dezbateri vii și aprinse în parlament și în presă, al unor schimburi de idei și argumente în forurile publice, la care au participat toți liderii politici, cele mai strălucite minți și cei mai buni juriști și specialiști în materie, plus somități juridice din străinătate. Este documentul mult așteptat care proclamă marile valori ale democrației moderne și consacră opțiunea poporului nostru pentru o reformă structurală a economiei noastre, o Constituție care conferă României drept de cetate în Europa.

Dar nici nu s-a terminat numărătoarea masivului vot al deputaților și senatorilor în favoarea Constituției și bocitorii democrației românești s-au și pus pe treabă. Nu-i interesează că acest document proclamă triumful libertăților și drepturilor cucerite de poporul nostru începând cu revoluția din 22 decembrie 1989 și garantează exercitarea lor mai departe. Ce să ne mire? Doar în fiecare zi ei critică vehement guvernul, președintele și parlamentul, pentru ca în editorial să se plângă că nu există libertatea presei și democrație! Cei care de aproape doi ani strâmbă din nas la fiecare pas înainte pe calea democrației (riscând să rămână cu nasul așa) găesc acum tot felul de cusururi Constituției. Și pentru că interesele lor speciale de partid sau de gașcă nu și-au găsit în Constituție locul dorit de ei, o declară ritos anti-democratică și cer cetățenilor să voteze împotriva ei.

Desigur, un document amplu ca acesta are scăpări și lipsuri incontestabile. Am fost cu toții martorii discuțiilor aprinse din Constituantă și am putut constata marea diversitate de interese și opinii care se afirmă astăzi în țara noastră și ar fi fost practic imposibil ca toate să-și găsească loc în textul Constituției. Dar principiile de bază ale statului democratic de drept sunt toate înscrise în ea la loc de cinste. Iar cine socoate acest document anti-democratic, nu face decât să-și dezvăluie ignoranța și trebuie declarat corigent la materia „democrație“.

Principalul este că avem o nouă Constituție cu care ne putem mândri, o temelie solidă pe care putem construi un stat democratic de drept. Era un act absolut necesar pentru a ne califica pe conținut ca stat european.

„Libertatea“, 3.XII.1991

Participarea la referendum

Silviu Brucan

Duminică, la referendumul în chestiunea Constituției s-au prezentat la urne 67,25 la sută din cei cu drept de vot. Ce semnificație are aceasta?

Participarea la vot este una din problemele mult discutate în literatura politică. Popularitatea unui partid sau candidat nu se exprimă exact în numărul de voturi obținute la alegeri, tocmai din cauza procentului mai mare sau mai mic de votanți. Din această cauză, pentru a prezice rezultatul unor alegeri nu este suficient să-ți dai seama care dintre candidați este favorit, ci trebuie să știi dacă cetățenii care îl preferă pe acesta se vor prezenta sau nu la urne. Un caz clasic este cel al alegerilor prezidențiale americane din 1962, când procentul de votanți a fost atât de redus încât John Kennedy, care a câștigat alegerile cu o diferență atât de mică, a fost socotit „președintele unei minorități“ a populației americane, circa 30 la sută! Cu toate acestea, toată lumea era de acord că a fost un candidat foarte atrăgător și un președinte foarte popular. În Polonia, la primele alegeri libere pentru parlament după război, prezența la vot a fost de numai 42 la sută, iar partidele cele mai populare au primit un procent atât de mic de voturi (sub 15 la sută), încât a fost foarte greu să se constituie un guvern. Chiar dacă dl. Oleszewski, ultimul premier însărcinat să formeze guvernul va reuși, va fi greu să pretindă că reprezintă majoritatea populației. Președintele Walesa caută să suplinească această slăbiciune a executivului, adoptând o alură din ce în ce mai autoritară.

Acestea fiind spuse, 67,25 la sută participare la referendum nu-i un procent rău, ba chiar este mai mult decât mă așteptam. Anticipam mai puțin, deoarece simțeam că alegătorii nu se află în fața unei veritabile opțiuni. Avem absolută nevoie de o Constituție democratică și chiar dacă nu este perfectă, nu ne putem lipsi de ea. Fără Constituție am fi în aer. Pe scurt, votul este oarecum superfluu, și chiar nu era absolut necesar, așa cum s-a subliniat în parlament. La 20 mai 1990 era cu totul altceva. Oamenii aveau sentimentul

că de votul lor depinde liniștea și viitorul țării și de aceea participarea a trecut de 90 la sută. După aceea, ei au văzut că n-a ieșit mare brânză din votul lor și deci participarea urma să se reducă. Se poate conchide că participarea la vot crește direct proporțional cu evidența și certitudinea opțiunii și scade pe măsură ce opțiunea devine mai puțin clară și categorică. În mod evident, la referendumul de duminică oamenii n-au socotit că prezența lor face o mare diferență și totuși s-au prezentat masiv pentru a conferi democrației noastre atât de fragile o temelie juridică solidă.

Aceasta este explicația și nu cred că îndemnul unora la boicotarea referendumului a avut mare ecou. Dacă ar fi după ei, n-ar mai rămâne în țară nimic în picioare, am trăi numai în greve, în atacuri de clădiri oficiale și incendierea lor, și am fi tot timpul în război ba cu Uniunea Sovietică, ba cu Ucraina. Aici, nu mai e vorba de politică, ci de o permanentă stare de agitație nervoasă (pe vremuri se vorbea de Mărcuța) iar la femei de un surplus de adrenalină. Cea mai bună dovadă că e vorba de un asemenea diagnostic: membri marcanți ai PNȚCD-ului s-au prezentat la urne și încă într-o ținută de om sănătos.

„Libertatea“, 10.XII.1991

14. Cercetarea și analiza politicii

Politologia a devenit o știință din momentul în care au fost puse la punct metodele și mijloacele empirice de cercetare și analiză a fenomenelor politice.

De la Aristotel încoace valabilitatea teoriilor și analizelor politice, verificarea justeții lor, a rezultat din capacitatea de a explica și prevedea evenimentele politice. Metodele empirice au dat însă consistență și certitudine teoriilor și analizelor politice.

Cea mai importantă metodă tehnică folosită în viața politică contemporană este **sondajul de opinie**. Pe baza unui eșantion reprezentativ al populației bazat pe statistici privind sexul, vârsta, ocupația, zona de rezidență (urban, rural etc.), nivel de școlarizare, mărimea localității și naționalitatea, se solicită răspunsuri la un eșantion prin poștă, telefon sau „față în față”. Sondajele cele mai răsunătoare sunt cele din perioada pre-electorală, dar în țările dezvoltate ele se efectuează sistematic și periodic pentru a cunoaște poziția cetățenilor față de diferite probleme, dorințele și năzuințele lor. Pentru partidele politice și oamenii politici, cunoașterea temeinică a opiniilor cetățenilor, a priorităților și urgențelor acestora este o condiție a succesului.

În campania electorală americană, candidații la președinție recurg la sondaje de opinie foarte des și-și reglează tirul campaniei în funcție de rezultatele acestora. Analistii politici americani au subliniat că deși sondajele de opinie semnalau faptul că majoritatea populației respinge metoda lui George Bush de a recurge la atacuri personale, numită în America „character assassination” împotriva lui Bill Clinton, Bush a continuat până în ultima zi aceste atacuri, ceea ce i-a agravat eșecul electoral.

Introducerea metodelor matematice în efectuarea sondajelor a redus și mai mult marja lor de eroare. A devenit curentă, de pildă, tehnica prognozei rezultatului alegerilor pe baza interviului cetățeanului la ieșirea din localul de vot, potrivit unui eșantion calculat matematic.

Cel mai celebru caz de eșec în istoria sondajelor este cel din alegerile prezidențiale americane din 1948 în legătură cu șansele candidatului democrat Harry Truman împotriva lui Thomas Dewey, republican. Cifrele scrutinului în sondaj arătau o apropiere atât de mare a celor doi rivali încât nu se justifica un pronostic. Dar succesele pronosticurilor și atmosfera generală a momentului i-au tentat pe organizatorii sondajului să anunțe un pronostic mult prea sigur și absolut nefondat în favoarea lui Dewey, care de fapt a pierdut alegerile. Cazul a fost analizat și reanalizat de specialiști în materie de sondaj și s-au tras concluziile de rigoare. Problema nerezolvată a rămas cea a alegătorilor „nedeciși” în momentul sondajului și care se decid abia în ziua votului.

Sondajul de opinie poate fi folosit și pentru manipularea alegătorilor, din care cauză în unele țări sondajele sunt interzise în ultima săptămână dinaintea alegerilor.

Articole de analiză

Politică și popularitate

Silviu Brucan

Recentul sondaj IRSOP oferă un tablou al spectrului politic românesc după mineriada din septembrie și, ca atare, confirmă grosso modo aprecierile anterioare ale acestei tablete. Mă aștept ca și de astă dată să se manifeste un bine cunoscut fenomen politic universal: învinșii la vot contestă alegerile, iar între alegeri contestă sondajele.

Frontul Salvării Naționale, care scăzuse de la cele 66 la sută din mai 1990 la circa 30 la sută în vara aceasta, a recuperat circa 4 procente (34 la sută) după tăvălugul minerilor. Toată lumea e de acord că mineriada a proiectat într-o lumină mai favorabilă guvernul FSN. Chiar și în piață, gospodinele furioase care-și vărsau năduful blestemându-l pe Roman, acum îl compătimesc în așteptarea unei noi ținte.

Dar în lipsa unui adversar politic principal, așa cum există în America, Germania sau Marea Britanie, ceea ce a pierdut Frontul n-a câștigat un partid de opoziție, ci s-a repartizat la mai multe partide, inclusiv la cele create între timp. Iată cum au evoluat partidele de opoziție față de alegerile trecute:

	mai 1990	oct 1991
	(%)	(%)
Partidul Național Liberal	6,41	10
Partidul Național Țărănesc c.d.	2,56	
Partidul Uniunii Naționale Române	-	
Partidul Alianța Civică		5
UDMR	7,23	4
MER	2,62	4
Partidul Democrat Agrar	1,83	4
Partidul Liberal	-	2
Partidul Ecologist Român	1,69	2
Partidul România Mare	-	2
PSM (Verdeș)	-	1
Partidul Liber Schimbist	-	1

Restul partidelor au obținut sub 1%.

Se impun deci câteva concluzii politice:

1) Partidul Național Liberal se află în fruntea opoziției din două motive. Primul: apelul său în rândul oamenilor de afaceri, antreprenorilor, proprietarilor de magazine, ateliere etc. adică „noua clasă” generată de economia de piață, și al doilea – reținerea față de mijloacele de forță și violență în lupta politică.

2) Tabloul social s-a schimbat în mod sensibil față de mai 1990. Introducerea economiei de piață a produs o diferențiere socială semnificativă în sânul a ceea ce numeam clasa muncitoare, care nici nu mai există ca o unitate sociologică largă, compactă și omogenă. Dacă la alegerile precedente, muncitorimea industrială a votat în bloc FSN-ul, care a cultivat-o și alintat-o după revoluție, în prezent au apărut în sânul ei o serie de clivaje și deplasări, care de altfel s-au reflectat și în cadrul Frontului. În același timp, se face simțită și pe plan politic formarea accelerată a unei clase mijlocii, beneficiară a schimbărilor în structura proprietății la orașe și sate, și apariției unui sector privat din ce în ce mai larg în economie.

3) Adepții strategiei străzii, favorabili cuceririi prin forță a puterii, care au suferit o înfrângere zdrobitoare la 20 mai '90, n-au tras concluziile politice de rigoare. Ei n-au înțeles nici acum că strategia străzii menită a obține adeziunea unei minorități violente și zgomotoase se bate cap în cap cu strategia electorală care trebuie să aducă milioane de voturi. Motivația preponderentă a cetățeanului în fața urnei de vot dictează alegerea unui partid capabil să guverneze țara în situația dezastruoasă în care ne aflăm și evident că nu-i inspiră prea mare încredere în această privință nici retorica negativist-sterilă și bocitoare, nici luarea cu asalt a ministerelor sau incendierea lor și ejaclarea de fericire la fiecare grevă ce paralizază economia națională.

4) Câștigurile minime realizate de partidele de opoziție se explică și prin aceea că ele nu au reușit să formuleze o alternativă de program destul de explicită și convingătoare pentru masa cetățenilor. Alegătorii români, fără a

li prea versați în ale democrației, sunt destul de deștepti ca să-și pună o întrebare legitimă: dacă guvernul Roman a însemnat o nenorocire atât de mare, iar reforma lui a fost atât de falimentară cum descriau până deunăzi liderii opoziției, de ce atunci aceștia strigă în cor: să se continue!

5) Se confirmă și aprecierea că partidele extremiste de stânga și de dreapta sunt foarte nocive ca forță de instigare și dezordine, dar au o pondere electorală foarte slabă. Grosul votului în 1992 va fi la centru, centru-stânga și centru-dreapta, dar în acest cadru destul de larg se pot ivi variații substanțiale în favoarea unui partid sau altul până atunci. Sondajul de acum este una, iar cel din primăvara viitoare este sau va fi altceva.

6) În sfârșit, din rândurile opoziției pierderea cea mai serioasă a suferit-o UDMR-ul. Scriam nu demult că efectele pieței se vor face resimțite și în sânul minorității maghiare, interesele economice și sociale depășind criteriul etnic care a dominat votul ungarilor în mai '90. Pe de altă parte, elementele extremiste cocoțate în conducerea Uniunii lansează lozinci separatiste respinse de grosul ungarilor dornici să trăiască în pace cu românii. Reiese din ce în ce mai clar că opoziționismul liderilor extremiști ai UDMR-ului nu era îndreptat împotriva guvernului FSN, ci împotriva structurii naționale a statului român: protestele lor sistematice în țară și străinătate (cu care s-au aliat prea adesea fraierii din fruntea unor ziare și partide) nu vizau de fapt drepturile democratice ale minorității maghiare, care în linii mari au fost satisfăcute, ci dezmembrarea României urmărită cu tenacitate și viclenie de cercurile iredentiste din străinătate. Este aici un izvor de conflict etnic cu mare potențial exploziv, care ar putea afecta serios votul din 1992, în special în Ardeal.

În general sondajul IRSOP profilează un rezultat electoral care nu va mai acorda majoritate absolută nici unui partid, făcând necesar un guvern de uniune națională, bazat însă pe ponderea reală și nu imaginată a fiecărui partid politic. Am mai spus-o și o repet: e singura formulă a „salvării naționale”. Noua lege electorală va prevedea, în mod necesar un prag de 4 sau 5 la sută pentru intrarea în parlament, menit a elimina aspectul neresos al zecilor de partide dintre care multe sunt o chestie de familie sau de milionar ambițios să-și cumpere un scaun în parlament sau în guvern. Un alt efect salutar va fi polarizarea micilor partide politice care au același program sau loc în viața politică a țării. Ce rost are, de pildă, existența a două sau chiar trei partide ecologiste în România?

Să ne pregătim, deci, serios pentru a trece examenul de clasă a doua primară a democrației în România.

„Libertatea“, 15.X.1991

Alegerile generale și sondajele de opinie (I)

Silviu Brucan

Sondajele de opinie au devenit o practică extrem de frecventă în lumea de azi și pare firească teoria celor care susțin că nu se poate guverna cu succes o societate democratică dacă nu se folosește în mod sistematic această metodă științifică modernă de cunoaștere a opiniilor, atitudinilor și tendințelor celor guvernați. Desigur, aceasta nu înseamnă neapărat nici populism, nici a merge „în coada mesei“, ci doar necesitatea de a cunoaște temeinic situația material-culturală a cetățenilor și starea lor de spirit, pentru a ține seama de ele atât în adoptarea deciziilor de stat, cât și în stilul sau retorica în care sunt aduse la cunoștința publică.

Apropo, s-a întâmplat recent în Franța un fenomen politic extraordinar. Guvernul socialist se împotmolise în recesiunea care lovește economia franceză, iar sondajele arătau că popularitatea Doamnei Cresson, prim-ministru, căzuse la limita de jos. „La degingolade du Parti Socialiste“ — sunau titlurile în presa franceză, și se făceau cele mai funeste preziceri. A fost numit un nou premier, Berégovoy, care a adoptat câteva măsuri drastice și s-a adresat țării într-un limbaj franc, de o brutală sinceritate. După numai două săptămâni, sondajele de opinie îl declarau cel mai popular om politic al Franței și nimeni nu mai pomenea de degingoladă și dezastru. Am cunoscut și noi un fenomen similar în persoana premierului Stolojan, deși omul a tăiat în carne vie la 1 mai și a anunțat că va repeta figura la 1 septembrie.

Un alt caz relevant. Poporul danez a votat masiv împotriva Tratatului de la Maastricht, producând un adevărat cutremur politic în întreaga Europă occidentală, deoarece periclitează integrarea CEE. Știrea a venit ca un șoc, dat fiind că principalele partide politice daneze se pronunțaseră în favoarea tratatului. Dar tocmai din această cauză, politicienii danezi n-au mai considerat necesar să explice danezilor care sunt meritele tratatului și atunci aceștia au votat contra. Este ceea ce s-a numit o ruptură între clasa politică și societatea civilă. Dacă sondajele de opinie ar fi dezvăluit starea de spirit a populației și s-ar fi făcut „munca de lămurire“, nu s-ar mai fi produs „lovitura daneză“ — susțin acum analiștii.

În România, sondajul de opinie e o noutate. Sub comunism, era, cum spun nemții, **streng verboten**, strict interzis. La ce bun să cunoască părerea oamenilor dacă partidul voia să-i facă pe toți fericiți! Ceaușescu se credea cel mai popular om din România, iar pentru el această opinie era de ajuns. Când a testat-o la 22 decembrie 1989 în balconul din clădirea CC, a rămas huimac, perplex, și n-a mai fost în stare nici măcar să se bâlbâie.

După revoluție, primul institut român pentru sondarea opiniei publice, IRSOP, dând dovadă de precocitate, s-a descurcat destul de bine cu prilejul sondajului pre-electoral din 4-6 mai 1990:

ALEGERI PREZIDENTIALE	SONDAJ 4-6 MAI	SCRUTIN 20 MAI
	— voturi % —	
Ion Iliescu	80	85
Radu Câmpeanu	13	11
Ion Rațiu	7	4
PARLAMENT		
FSN	63	66
PNL	14	7
UDMR	7	7
MER	7	3
PNȚcd	6	3

La 20 mai, lucrând în strânsă colaborare cu prestigiosul institut german INFASS din Bonn, IRSOP a uimit publicul român cu prognoza rezultatelor electorale pe baza anchetelor la stațiile de vot.

Poate că dacă partidele de opoziție ar fi dispus în timpul campaniei electorale din 20 mai 1990 de sondaje de opinie, și-ar fi corectat din mers strategia destabilizatoare a străzii, respinsă de electorat și ar fi obținut rezultate mai bune la alegeri. A trebuit să treacă aproape doi ani ca dl. Coposu și liderii PAC să realizeze că după o revoluție violentă ca a noastră, strategia străzii merge împotriva stării de spirit a populației, dornică de liniște și stabilitate.

În SUA candidații la președinție dispun de sondajele săptămânale ale modului în care electoratul reacționează la programele și declarațiile celor doi candidați și pe această bază își stabilesc strategia electorală.

În mod evident, în mai 1990, structura socială a țării purta încă pecetea tripticului stalinist definit în mod simplist: două clase, muncitorii și țărani, plus o categorie socială, intelectualii. Muncitorimea industrială domina centrele urbane și-și punca nădejdea în Frontul Salvării Naționale, care o cultivase și alintase cu săptămâna de 5 zile lucrătoare și majorări de salarii când producția și productivitatea erau în scădere. Țărănimea dobândise 30 la sută din suprafața arabilă ca loturi individuale și libertatea de a produce și vinde fără restricțiile cu care o chinuse Ceaușescu. De aceea, muncitorii au votat în proporție de 70 la sută cu Frontul, iar țărani cooperatori 83 la sută și cei individuali 71 la sută. Procentajul era mult mai mic în rândurile studenției (sub 44 la sută) și ale intelectualității (50 la sută). În funcție de sex, FSN-ul a beneficiat de mai multe voturi ale femeilor (70 la sută) decât ale bărbaților (63 la sută).

Locul secund în parlament l-a ocupat UDMR-ul, datorită votului compact al minorității maghiare după anii de opresiune dictată de politica asimilării forțate a lui Ceaușescu. Analistii subliniau atunci slăbiciunea partidelor istorice — PNL și PNȚcd. Dar ce puteau face în fața unor blocuri sociale atât de masive, care în acel moment tânjeau spre *status quo*, mai curând decât spre o schimbare radicală a statutului lor social.

Cu circa 40 la sută muncitori, 28-29 la sută țărani și sub 20 la sută în servicii, România se înscria în categoria țărilor subdezvoltate din Europa, iar Frontul era beneficiarul politic al acestei subdezvoltări.

La alegerile din acest an, situația se prezintă cu totul altfel economic și social, deci și politic. Dar despre aceasta în ziarul de mâine.

„Libertatea“, 22.VI.1992

Alegerile generale și sondajele de opinie (II)

Silviu Brucan

Introducerea economiei de piață, iar din 1991, trecerea la terapia de șoc, a zdruncinat din temelii vechea structură socială, inaugurând un proces de profundă transformare a societății românești. Ceea ce numeam clasa muncitoare, ca unitate sociologică, largă și compactă nu mai există. În sânul ei au apărut diferențieri socio-profesionale marcante, în special în construcții, comerț și servicii, unde sectorul particular a crescut rapid. Aceasta se reflectă în proliferarea și eterogenizarea noilor sindicate pe orizontală, verticală și în zig-zag. În același timp, se refac structurile capitaliste, apar organizații patronale, se formează o clasă mijlocie, dând naștere la inegalități sociale care sar în ochi — de o parte, milionari cu duimul, pe de altă parte, șomeri cu duimul, oameni oropsiți, declassați etc.

Întregul peisaj social se află în curs de transformare, creând o situație fluidă care îngreuează străduința firească a fiecărui partid politic de a-și identifica baza socială pe care s-o reprezintă, s-o cultive, pentru a găsi în ea sprijin electoral. De aceea, campania electorală nu se caracterizează printr-o ciocnire de programe sau ideologii, de unde tentația unor lideri politici de a aluneca pe panta naționalismului în plină recrudescență în Răsărit. În România, naționalismul beneficiază de doi cai de bătaie — Ardealul și republica Moldova —, politicienii axându-se pe cea mai arzătoare la momentul dat. Dar dacă, în general, lozincile naționalist-șovine au priză la mase, este tot atât de adevărat că viziunea la TV a grozăviilor și distrugerilor pricinuite de conflicte etnico-religioase în Iugoslavia și Transnistria poate genera o reacție contrară în sânul populației noastre alarmate de implicarea României în aceste conflicte militare.

Cum au reflectat sondajele de opinie schimbările față de 1990 în spectrul politic? Încă din martie 1991, IRSOP semnală o rapidă cădere a popularității Frontului Salvării Naționale ca urmare a erodării partidului de guvernământ îndeosebi în rândurile muncitorimii, clasa cea mai rău afectată de tranziția la economia de piață: de la 65 la sută în mai 1990, la numai 31 la sută, iar după mineriada din septembrie 34 la sută. Aprecierea IRSOP-ului s-a confirmat la alegerile locale din 9 februarie 1992, când FSN-ul a obținut 33,6 la sută din voturi, în timp ce opoziția organizată în Convenția

Democratică recolta 24,3 la sută, afirmându-se ca a doua forță politică din țară, subminând hegemonia politică a Frontului în București și alte mari orașe. Totodată, alegerile locale au propulsat ca forțe politice semnificative: Partidul agrarienilor (PDAR, 7,9 la sută), care se sprijină pe aparatul agricol de stat și pe agronomi și PUNR (4,9 la sută), care a câștigat la Cluj și ocupă o poziție puternică în 8 județe din Ardeal. În ce privește repartitia pe medii sociale, Frontul a rămas mai tare în mediul rural, în timp ce CD s-a afirmat în municipii și orașe mari.

Dat fiind controversa care s-a ivit ulterior în Convenție, este edificator sondajul IRSOP din 6 februarie cu privire la ponderea electorală a partidelor din CD:

PNL	12%
PNȚcd	9%
PAC	8%
Tineri liberali	7%
PER	4%
PSD	1%

Fața de alegerile locale, alegerile parlamentare și prezidențiale din 27 septembrie se prezintă cu modificări substanțiale și semnificative. După Convenția FSN, s-a rupt din Front o grupare care s-a constituit în FDSN; Partidul Național Liberal a părăsit Convenția Democratică și a decis să meargă pe liste separate, ceea ce a produs o ruptură și la liberali, iar Convenția Democratică a fost și ea cuprinsă de dihonă internă, ceea ce complică sarcina sondajelor de opinie.

Aici se impune o precizare. Dacă sondajele de popularitate exprimă mai veridic realitatea, fiind constatative și nu predictive, sondajele pre-electorale pot să greșească cu multe procente, deoarece există totdeauna un număr, însemnat de „indecizi“ care-și formulează opțiunea în ultimul moment, în ziua alegerilor. Desigur, există și sondaje „manipulate“ înainte de alegeri cu scopul transparent de a influența electoratul într-o direcție sau alta. Acest procedeu distruge, însă, credibilitatea oficinei respective potrivit aceleiași reguli care face pe un negustor să-și piardă clientela pentru că i-a vândut marfă proastă.

Deocamdată avem doar sondajul IMAS publicat în „Libertatea“ din 17/18 iunie și care ridică probleme politice și metodologice. Sondajele IMAS au fost realizate de-a lungul mai multor luni prin chestionare poștale, metodă eficientă în S.U.A și Europa Occidentală, unde populația rurală folosește în mod curent poșta, atât pentru diferite plăți, abonamente, acte juridice și impozite, cât și pentru corespondență, ceea ce nu e cazul la noi. Țăranul român nu are încă pasiunea genului epistolar. Aceasta poate să explice predominanța evidentă a răspunsurilor urbane, în special de la intelectuali, în măsurarea opțiunilor celor 1 000 de subiecți care formează eșantionul.

Celălalt institut, IRSOP, folosește agenți de teren care cer răspunsuri orale de la subiecți, metodologie care pare mai potrivită în cazul țării noastre, unde cetățenii pot avea și ezitări în a serie răspunsuri cu mâna lor.

Oricum, studiarea atentă a sondajului IMAS creează unele nedumeriri. De exemplu evoluția popularității PNL:

Decembrie	12,4%
Ianuarie	5,7%
Martie	11,7%
Mai	10,5%

De ce căderea bruscă din decembrie în ianuarie: când în ambele luni liberalii se situau ferm în cadrul Convenției Democratice, părăsind-o abia după alegerile locale din februarie?

La întrebarea: **Cu ce partid intenționați să votați la viitoarele alegeri pentru parlament?** apare în frunte Convenția Democratică cu 28 la sută din voturi, adică mai mult decât obținuse în alegerile locale (24,3 la sută), deși între timp ea suferise două mari pierderi sub raport electoral: PNL-ul, care chiar potrivit IMAS deținuse în martie ponderea principală în CD, iar în ce privește UDMR-ul, deși formal face parte din CD, merge pe liste separate la alegerile parlamentare și deci CD nu va beneficia de nici un vot ungurese. Mi se pare evident că tinerii liberali, raliați recent la CD nu puteau umple acest gol.

O altă situație inexplicabilă: la **opțiuni prezidențiale**, sondajul IMAS înregistrează 13 la sută din vot pentru Theodor Stolojan, iar la **popularitatea candidaților**, același Theodor Stolojan se află în frunte cu 66 la sută din votul popular. Rezultă că cel mai popular candidat are șanse foarte reduse la alegerile prezidențiale. Oare așa să judece cetățeanul român în fața urnelor?

Oricum, reiese că trei principale forțe politice luptă pentru supremație: Convenția Democratică, PNL și FSN, urmate de FDSN, PDAR și PUNR. În rastumpul până la declanșarea oficială a campaniei electorale, 27 iulie, vom asista probabil la formarea unor coaliții mai largi: pe de o parte, principalele forțe politice vor căuta să-și îmbunătățească poziția relativă în cursa electorală, pe de altă parte, partidele mici amenințate de pragul celor 3 la sută din legea electorală, vor încerca să găsească o soluție pentru a putea intra în parlament.

Clar este că nici una din cele trei nu poate obține o majoritate absolută și deci se va impune un guvern de coaliție. Prevăd patru variante de asemenea coaliții:

1. PNL + FSN;
2. PNL + CD;
3. CD + FSN, cu condiția ca fiecare să obțină 20-30 la sută din votul popular;

4. În caz de fragmentare a votului, când nici un partid nu obține mai mult de 15 la sută, adică varianta poloneză, un guvern multicolor și incapabil să guverneze în perioada de tranziție.

În ce privește alegerile prezidențiale, ele merită o analiză specială.

„Libertatea“, 23.VI.1992

Ce vor și ce speră românii?

Silviu Brucan

Ultimul sondaj IRSOP cu privire la grijile și speranțele românilor în 1993 este un adevărat decalog pentru oamenii politici din țara noastră. Să activezi pe baza cunoașterii temeinice a ceea ce vor și speră oamenii, a priorităților și urgențelor acestora — iată prima condiție a succesului în politică. Iar sondajul de opinie este singura metodă științifică de cunoaștere a cerințelor și înclinațiilor populare. Nu este deci de mirare că sondajele displac impresionistilor din presă, care descriu starea de spirit a populației potrivit toanelor și sentimentelor lor personale de moment, dacă sunt în bună sau proastă dispoziție ca atunci când se trezesc mahmuri după o noapte de chef. Iar când votul îi deconectează, atunci dau vina pe popor.

Principalul mesaj al sondajului este acela că după trei ani de la revoluție, majoritatea populației noastre înclină spre echilibru și moderație, fiind lipsită de tentații extremiste, de excitație sau grabă, deși din arena noastră politică răsună mereu îndemnuri în această direcție.

Se desprinde însă un avertisment serios din răspunsurile la întrebarea dacă în România lucrurile merg într-o direcție bună sau greșită. Faptul că se impart în mod egal reacțiile negative și cele pozitive, că 43 la sută consideră că țara se află pe un drum bun, iar 43 la sută că ne aflăm pe un drum greșit, trebuie să dea de gândit. S-ar putea observa că și la alegerile din toamna trecută s-a exprimat această falie din societatea românească, ceea ce a și dus la imposibilitatea de a forma un guvern majoritar.

Despre ce este vorba? În mod evident, între cele două sarcini istorice din fața noastră — democrația și tranziția la economia de piață —, a doua este cea care provoacă o disensiune de asemenea amploare, deoarece românii au apucat cu ambele mâini drepturile și libertățile aduse de democrație și le exercită cu fervoare, chiar dacă nu știu totdeauna ce să facă cu ele. Părerile sunt împărțite cu privire la drumul spre economia de piață, că deocamdată acesta a pricinuit majorității populației numai suferințe și ponoase, iar acum li se pare ca un urecuș pe Ceahlău. Este totuși încurajator că procentul respingerii pieței nu este mai mare, fiindcă, din punct de vedere material, partea populației afectată în mod negativ de reforma economică cuprinde întreaga masă a celor cu venituri fixe. Această și explică de ce pe scara cererilor față de guvern, pe primul loc se află împiedicarea creșterii prețurilor (35 la sută). Ridicarea veniturilor (32 la sută) și reducerea șomajului vin pe

locul 2 și 3. Bunul simț popular exprimă astfel imperativul politicii economice în 1993 și anume cel formulat și în această tabletă: **pericolul principal este acum inflația**. Dacă ea scapă de sub control vor fi înecate în potopul inflaționist, iar indexarea salariilor și pensiilor nu va fi altceva decât calul ajuns pe locul doi în galopul inflației. De aceea, momentul critic, adică 1 mai 1993, când se proiectează noua escaladare a prețurilor la pâine și alți indici de consum, trebuie gândit și răzgândit de mai multe ori înainte de a lua o decizie care se poate dovedi fatală.

Sondajul IRSOP este și o respingere a populismului, formula eufemistică a demagogiei. Celor care se întrec în predicții optimiste, 58 la sută le ripostează că nu cred că România va reuși să oprească criza economică în 1993, la care noi am adăugat că acest lucru nu se va întâmpla nici în 1994. Aceasta nu din cauza industriei, ci din cauza genialei reforme agrare, care a împărțit cele 10 milioane de hectare teren arabil la circa 6 milioane de proprietari, din care un sfert sunt orășeni în așteptarea legii arendei. Între timp, statul organizează și finanțează muncile agricole de la buget și abia în 1995 agricultura va începe să participe la venitul național.

Sondajul toarnă un duș rece și peste capetele înfierbântate ale naționaliștilor gata să se încaiere cu toți vecinii, atunci când declară „războiul în zonă”, lucrul de care românii se tem cel mai mult în 1993.

În sfârșit, puterea și guvernanții să ia aminte la proporția copleșitoare a celor care denunță hoția (92 la sută), înșelătoria (90 la sută) și mita (88 la sută) ca racilele cele mai grave ale societății actuale. Dacă nu se adoptă o atitudine energică și necruțătoare în combaterea necinstei și corupției s-ar putea ca acesta să devină criteriul principal al electoratului în judecarea partidelor și liderilor politici din România.

„Libertatea”, 16.II.1993

Verdictul politic al sondajului

Silviu Brucan

Sondajul politic este un fel de extemporal la școala democrației. Este foarte bine că s-a introdus practica de a sonda periodic opinia publică de către asemenea institute serioase ca IRSOP, specializat în sondaje social-politice, și IMAS, mai tare la marketing. Sondajul este metoda cea mai științifică în sociologie, economie, politologie și psihologie socială, discipline în care gradul de cunoaștere este relativ în comparație cu științele exacte. Și ar fi bine dacă analiștii politici n-ar mai prefera să dea în ghioc, iar politicienii, în loc să-și închipuie că au voturile în buzunar, indiferent de ceea ce fac și spun, ar studia temeinic aceste sondaje și ar trage concluziile de rigoare. Poate dacă ar proceda astfel, nu s-ar trezi în fața celor 53 la sută din populație cu o impresie **nu prea bună**, iar 17 la sută **foarte proastă** despre imaginea politicienilor români, deoarece $53 + 17 = 70$ la sută. Și poate că și-ar cântări

mai atent declarațiile și promisiunile pentru ca să nu aștepte că 84 la sută consideră că vorbesc prea mult (fără să gândească) și 79 la sută că fac promisiuni (fără ca să le poată realiza).

Sondajul publicat marți în ziar stabilește că pentru poporul român cele mai importante probleme politice și ideologice sunt: **liniștea în țară** (27 la sută) și **evitarea unui război cu vecinii** (22 la sută), iar după aceea urmează **crearea economiei de piață** (18 la sută) și **democrația** (14 la sută). Adevărul este că democrația este considerată ca un bun câștigat și sunt convinși că dacă formularea chestionarului ar fi pus democrația ca fiind amenințată tot așa ca liniștea în țară și evitarea războiului, procentajul în favoarea democrației ar fi fost mult mai ridicat. După anii de dictatură represivă și totalitară, românii au apucat cu ambele mâini libertățile și drepturile aduse de democrație și nu le-ar ceda pentru nimic în lume. Cu economia de piață, n-aș spune același lucru, deoarece deocamdată, în cei trei ani de la revoluție, au beneficiat de pe urma ei un procent foarte mic de cetățeni.

Dar ce înseamnă preferința vădită pentru liniște internă și pace cu vecinii? Să ne mirăm oare că după ce au văzut la TV seară de seară grozăviile întâmplătoare pe plaiurile însângerate ale fostei Iugoslavii și ale Transnistriei, românii nu vor să fie implicați în așa ceva? După cum nu vor să se repete convulsunile politice, violențele de stradă, atacarea sau incendierea clădirilor publice și mineriadele anilor 1990-1992. Să nu uităm că în mai 1990, circa 85 la sută au votat pentru „liniștea noastră“, iar în toamna anului trecut, în pofida declinului economic, a mizeriei sociale și privațiunilor materiale, 62 la sută au votat pentru același deziderat pe care l-aș numi în termeni politici **stabilitate**. O stabilitate reclamată de o politică înțeleaptă de pace socială și națională, dar o stabilitate pe care o amenință politicienii isterici cu gura plină de lozinci naționalist-șovine, liderii sindicali care au învățat pe dinafară declinarea substantivului grevă, ca și neobositul ațățător la animozitate, războinicul în sutană, Laszlo Tokes.

Apropo, cum stăm din acest punct de vedere cu moțiunea de cenzură? Oricum și oricât ar învăța lucrurile „ulii“ Convenției Democratice, moțiunea de cenzură este o **invitație la instabilitate**. În practica democrațiilor occidentale, pe care pretind atât de zgomotos că o urmează, o moțiune de cenzură se introduce cu scopul bine fixat de a răsturna guvernul aflat la putere. În definitiv, dacă programul guvernului Văcăroiu nu era pe placul opoziției, putea foarte bine să voteze împotriva lui. Dar moțiunea de cenzură este cu totul altceva și odată mai mult înțelegem de ce 72 la sută din populație declară că „Majoritatea politicienilor urmăresc mai mult interesul personal decât binele țării“. Este fără precedent în istoria democrației moderne că se recurge la o moțiune de cenzură după numai trei luni de la instalarea unui guvern, fapt care trădează o nerăbdare aprigă de a pune mâna pe putere împotriva voinței politice a electoratului. Dacă se respectă regulile jocului democratic, opoziția nu poate să nu știe că ea nu poate forma un guvern fără majoritate parlamentară și, deci, alegeri anticipate. Presupunând că moțiunea de cenzură își atinge scopul, ne așteaptă o nouă perioadă Stolojan

de cel puțin 6 luni în care totul ar fi blocat: reforma economică, creditele și investițiile externe, intrarea în Consiliul Europei, cu toate consecințele dezastruoase pentru starea economiei și societății românești.

Sondajul IRSOP ne spune că pentru provocarea premeditată a instabilității în țară, Convenția Democratică va plăti scump la urne. Păcat, dar așa se întâmplă în politică atunci când nu ții seamă de opinia publică.

„Libertatea“, 18.III.1993

15. Politica externă. Diplomația

În politica și comportarea externă a statelor se manifestă atât izvoarele interne cât și exigențele din exterior ale sistemului internațional. Decizii de politică externă care țin seama numai de dorințe și revendicări din interior riscă să vină în conflict cu realitățile de moment în politica internațională.

Formarea politicii externe a unui stat este un proces foarte complex în care se îmbină sursele interne cu stimulentele sau restricțiile care vin din mediul extern. Între sursele interne să menționăm *bazele natural-materiale* (mărimea teritoriului și a populației, așezarea geografică și forțele de producție), *structura socială* și *forțele sociale*, inclusiv cele naționale, iar ca elemente suprastructurale: *sistemul statal* (mecanismul național de decizie adică organele puterii) și *conducerea* (modul în care puterea este folosită și dirijată). Toate acestea sunt influențate de *factorii de conjunctură* (crize economice și politice, lovituri de stat, alegeri, greve masive, violență pe scară largă, ostilități militare, război etc).

De aceea, analistul politicii externe se concentrează mai întâi asupra surselor interne, studiază efectul pe care-l are asupra politicii externe mărimea teritoriului și populației, așezarea geografică și vecinătatea, nivelul de dezvoltare al țării, trece apoi la procesul dialectic prin care forțele de producție afectează celelalte variabile (în țările dezvoltate diferit de țările subdezvoltate) în special clasele, și interacționează cu acestea sub influența mediului extern și a factorilor de conjunctură, pentru ca până la urmă să examineze modul în care toate acestea converg în mecanismul decizional al statului, culminând în acte de politică externă.

Diplomația este una din cele mai vechi instituții în desfășurarea relațiilor dintre state. *Oxford English Dictionary* definește diplomația: „conducerea relațiilor internaționale prin negocieri: metoda prin care aceste relații sunt efectuate și administrate prin ambasadori și trimiși; ocupația și arta diplomatului“. Definiția este cam limitată, deoarece un șef de stat, premier sau ministru de externe care nego-

ciază cu partenerii săi se angajează în diplomatie tot așa ca un ambasador. Dar fapt este că diplomația este un substitut al forței, mijlocul prin care se poate obține maximum de avantaje naționale fără a se recurge la forță și poate cu minimum de fricțiune și resentimente. Este adevărat, însă, că negocierile diplomatice sunt uneori însoțite de amenințarea cu forța și că ele depind de puterea — economică sau militară — a țării în numele căreia se negociază. Au rămas celebre asemenea expresii ca „Dollar diplomacy“ sau „Canon diplomacy“ (diplomația tunului).

Diplomației tradiționale i s-a adăugat în epoca noastră forma „diplomației colective“, care se desfășoară în cadrul Organizației Națiunilor Unite. De regulă, pregătirea unei rezoluții a Adunării Generale sau a Consiliului de Securitate este precedată de intense negocieri diplomatice pentru a se ajunge la acord asupra textului în vederea aprobării lui.

Articole de analiză

Sfori și sforării

Dumitru Tinu

Fără a supraestima valoarea declarațiilor destinate consumului public, trebuie spus că vizita ministrului ungar de externe Jeszenszky Geza reprezintă o șansă pentru intrarea în normalitate a relațiilor dintre București și Budapesta. Va fi valorificată sau nu această șansă, depinde în mare măsură de partea ungară, care, prin forța împrejurărilor, se află „la serviciu“, având mingea în propriul teren. Peste exact zece zile, diplomația ungară va fi, vrând-nevrând, în situația de a-și dezvălui intențiile prin votul pe care-l va exprima în cadrul Adunării Parlamentare de la Strasbourg la dezbaterrea cererii de adeziune a României la Consiliul Europei. Un al doilea moment îl va reprezenta întrunirea Comitetului de miniștri al Adunării, căruia, de fapt, îi aparține decizia finală pentru admiterea în înaltul for european. (Votul în acest caz trebuie să fie unanim).

În mod normal, Comitetul de Miniștri ar urma să se întrunească abia în noiembrie. În realitate însă, la admiterea unui stat-membru Comitetul se întrunește peste program, imediat după Adunarea Parlamentară, pentru a valida votul acesteia. Așa s-a întâmplat și la admiterea Ungariei, Poloniei, Cehiei, Slovaciei sau Bulgariei. Da, dar ce este valabil pentru alții nu este și pentru noi. Din surse bine informate aflăm că nouă ni se pregătește o nouă diversione. Este vorba de o evidentă sforărie pusă la cale de lobby-ul antiromânesc vizând amânarea admiterii țării noastre în Consiliul Europei pentru luna noiembrie, când se întrunește, potrivit calendarului, Comitetul

de Miniștri. Pentru știința publică, trebuie precizat că numitul Comitet se întrunește de regulă la nivel de ambasadori, deci nu se pune problema aducerii speciale la Strasbourg a șefilor diplomației europene. Ambasadorii sunt acolo, la post.

Rolul acestei diversțiuni și l-a asumat Olanda, dar cine trage sforile e greu de precizat, deși e ușor de bănuț. Nu pare cel puțin straniu că în această chestiune suntem șantajați până și de bulgari?! E greu de crezut că ar fi o pură întâmplare votul negativ al reprezentantului bulgar din comisia pentru țările nemembre ale Consiliului, întrunită recent la Tirana, și atacul din ziarul sofiot „Trud“, care lansează acuzația ridicolă că România ar exprima pretenții teritoriale față de Bulgaria. Cum se spune, pe cine nu lași să moară nu te lași să trăiești. Harta pe care o publică cu tam-tam cotidianul amintit și o comentează tendențios reprezintă realitatea teritorială din mai multe etape istorice și ea a fost executată la comanda unei obscure edituri având sediul într-un apartament de bloc dintr-un cartier bucureștean (!). Cum se vede, băieții lucrează...

Semnalul pe care am dori să-l recepteze Consiliul Europei este că românii nu ar înțelege o nouă amânare, din motive strict procedurale, a votului asupra României. Admițând că, pe fond, Adunarea Parlamentară va recomanda primirea țării noastre ca membru cu drepturi depline, de ce nu s-ar proceda și cu noi așa cum s-a procedat și în cazul celorlalte țări europene? Singura explicație ar fi dorința anumitor cercuri ca România să nu participe la Conferința la nivel înalt de la Viena, din 7-8 octombrie, consacrată drepturilor omului (inclusiv problemei minorităților), decât poate în calitate de rudă săracă, ceea ce ar echivala cu o umilire programată din partea celor care se cred a fi din născare la nivelul actualelor standarde europene. Dimpotrivă, un tratament asemănător acordat României ar fi receptat ca un gest reparatoriu și o dovadă de bunăvoință din partea Consiliului Europei, ceea ce ar încuraja eforturile ce se fac aici în direcția democrației.

„Adevărul“, 18.IX.1993

România și lumea

Silviu Brucan

Politica externă a României în anul 1990 arată ca una din acele curbe care înfățișează grafic recesiunea economică într-o țară capitalistă. Începuse să urce după 20 ani pentru ca după nefericitele evenimente din iunie să cadă aproape de nivelul izolării naționale atins în timpul din urmă al lui Ceaușescu. Apoi, încetul cu încetul a început să urce iarăși, iar la 17 septembrie miniștrii de externe ai Comunității Economice Europene au solicitat penalizarea României și au decis să reia negocierile cu ea, încheiate în cadrul unui acord comercial bilateral.

Acum ne aflăm în fața a două examene internaționale: candidatura României pentru a deveni membru al Consiliului Europei și, mai ales, întâlnirea Grupului celor 24 țări industriale, la care se va decide chestiunea ajutorului financiar pentru România. Să analizăm deci șansele de a trece cele două examene.

Este știut că în septembrie Consiliul Europei a primit ca membri Cehoslovacia și Ungaria, amânând decizia cu privire la Polonia și România pentru sesiunea de la începutul lui 1991. În cazul Poloniei, principala obiecțiune a fost caracterul nesatisfăcător al alegerilor din iunie 1989, când, conform înțelegerii de la masa rotundă dintre guvernul comunist și Solidaritatea, s-a alocat din oficiu comuniștilor un mare număr de locuri în parlament. În cazul României, s-a reproșat conducerii ei faptul că în iunie a recurs la mijloace extralegale (minerii) pentru a restabili ordinea, ceea ce a descalificat-o în fața opiniei publice occidentale. Să notăm aici că, spre deosebire de CEE și Grupul celor 24, care sunt organizații statal-guvernamentale, Consiliul Europei este compus din parlamentari aleși prin vot popular. De aceea, decizia lui nu poate fi prezisă cu certitudine.

Altfel se prezintă situația la Grupul celor 24, care în toamnă a alocat ajutoare și credite de ordinul a miliarde de dolari unor țări est-europene și a amânat problema ajutorului pentru România la sesiunea din 30 ianuarie 1991. Aici decid guvernele, iar amânarea s-a datorat în special opoziției guvernelor SUA, Marii Britanii și Olandei. În ultima vreme, însă, s-a produs o schimbare semnificativă în atitudinea celor trei țări față de România și totodată s-a manifestat un sprijin mai pronunțat și mai vizibil în țările care și în trecut au fost favorabile României. Mă refer la Franța, Germania, Spania, Italia și Grecia.

La întrevvedere Baker-Năstase, șeful diplomației americane a mulțumit pentru contribuția specială a României, ca președinte al Consiliului de Securitate, în chestiunea războiului din Golf și a declarat că de acum înainte SUA vor sprijini ajutorarea economică și financiară a României. Ulterior, declarația Departamentului de Stat a subliniat pentru prima dată „realizările pozitive ale poporului român în ultimul an” și a adăugat că Statele Unite sunt gata să asigure poporului român asistență în diferite domenii, ceea ce s-a și concretizat în noile ajutoare umanitare în alimente și credite în vederea achiziționării de țiței. În ce privește Marea Britanie, noul guvern Major a ținut să formuleze o nouă poziție față de România. În Camera Comunelor, D. Douglas Hogg, ministru de stat la Foreign Office, a declarat că „România a făcut progrese pe calea reformelor democratice după reculul grav din iunie” și a adăugat: „Guvernul britanic este încurajat de începutul reformei economice”. Aici se impune o paranteză. Proaspeții lideri politici sindicali și studențești născuți în 1990 ar trebui să priceapă că liberalizarea prețurilor atât de hulită de ei în țară, este lăudată în Occident, deoarece acolo oamenii știu ce e aia economie de piață, se luptă și ei din răspuțeri pentru a zăgăzui inflația și-și dau seama că nu se poate ajunge la prețuri reale fără inflație. „Financial Times” scria recent că liberalizarea prețurilor reprezintă „un al

curajos, care dovedește hotărârea guvernului român de a înfrunta greutățile și primejdiile tranziției la economia de piață". Un alt demnitar la Foreign Office, John Weston, a exprimat în termeni fără echivoc hotărârea noului guvern britanic de a se alinia unui eventual consens în forurile internaționale (CEE, Grupul celor 7, Grupul celor 24) privind „acordarea către România a unor facilități egale sau similare celor oferite altor țări est-europene”. Și la Haga, purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe al Olandei a declarat că în ianuarie România va putea beneficia de avantajele economice acordate de Grupul celor 24. Recenta declarație a guvernului japonez merge și mai departe, recunoscând meritele guvernului român în promovarea democrației și economiei de piață, iar sprijinul Japoniei în Grupul celor 24 are o greutate specială, fiind vorba de o putere financiară globală.

Sinteza tuturor deplasărilor politice din Europa în privința României s-a cristalizat, însă, la conferința de la Roma din 14 decembrie a miniștrilor de externe ai CEE, eveniment trecut aproape neobservat în presa română, ceea ce nu mă miră. Două decizii adoptate acolo ne interesează în mod deosebit: (1) aprobarea unui ajutor alimentar imediat pentru România în valoare de 65 milioane ECU (circa 100 milioane dolari) și pentru Bulgaria 35 milioane ECU și (2) realizarea unui consens pentru includerea României în programul de ajutor al Grupului celor 24 denumit PHARE.

Pentru a întregi tabloul, să amintesc că vizita la București a d-lui Jacques Attali, președintele Băncii nou create pentru Europa de Est, s-a încheiat cu promisiunea unui masiv credit financiar, iar întâlnirea la Bonn a premierului Roman cu cancelarul Kohl s-a soldat cu ajutoare substanțiale, acordate de Germania țării noastre, în energie electrică și alimente.

Nu pot să nu menționez în acest context că în toate contactele pe care le-am avut cu oficiali și diplomați occidentali a fost subliniată ca o **condiție** necesitatea încheierii lucrărilor comisiei parlamentare care anchetează evenimentele din iunie. Dat fiind că aceasta reclama depozitia președintelui Iliescu, i-am spus domniei sale să-și ia inima în dinți și să curme suspiciunile din țară și străinătate, ceea ce a făcut, prezentându-se la 19 decembrie în fața comisiei.

Am constatat și o mare nedumerire cu privire la problema Securității, care a fost și rămâne sarcina nerezolvată a Revoluției române. Să spunem deci în mod răspicat că, atât timp cât nu se va pune capăt mascaradei judiciare înscenate în cazul foștilor conducători ai Securității, iar organele puterii nu vor proceda la o anchetare și judecare serioasă și convingătoare a nelegiuirilor și crimelor săvârșite de Securitate în anii dictaturii, nu vor exista nici pace civilă și nici credibilitate a celor aflați la cârma țării. Declarația recentă a ministrului justiției inițiată de premierul Roman este prima luare de poziție categorică în această direcție. Ea trebuie să fie urmată de fapte tot atât de categorice, ceea ce nu va fi ușor, dat fiind actuala constelație a puterii — executivă, legislativă și judiciară, pentru ca noile instituții ale statului democratic să-și câștige autoritatea indispensabilă pentru a guverna țara.

Am trecut în revistă toate acestea pentru a conchide că într-un stat democratic răspunderea pentru imaginea României în străinătate revine nu numai factorilor puterii, ci și opoziției. Să ia aminte capetele înfierbântate din parlament și din afara lui că luna ianuarie nu este tocmai potrivită pentru a se juca pe stradă de-a „Jos guvernul!” sau „a doua revoluție!”. Să ia aminte și cei care pretind că nu fac politică atunci când cer căderea instituțiilor legitime ieșite din alegerile de la 20 mai 1990! Ca să-l cităm din nou pe Monsieur Jourdain al lui Molière, să spunem că fără să știe (dar nu fără să vrea) ei fac **nu numai politică internă, ci și politică externă**. Și dacă tot trebuie să învețe abecedarul democrației, ei ar trebui să nu confunde interesul unor gazetari occidentali dornici de senzație sau al unor diplomați care vor să se distreze cu atitudinea guvernelor occidentale, deoarece pentru acestea **votul popular** a fost și rămâne criteriul decisiv al democrației într-un stat de drept.

„Adevărul”, 27.XII.1990

Faza europeană

Silviu Brucan

30 ianuarie 1991 a fost o zi mare la români: România a fost invitată în Consiliul Europei, iar grupul celor 24 de țări industriale a hotărât includerea țării noastre în programul PHARE de ajutorare economică și financiară a reformelor din Europa de Est. O dublă victorie care lasă în urmă o perioadă umilitoare de deliberată penalizare a unor delictе politice și ezitări economice ale noului regim venit la putere la 22 decembrie 1989.

Înainte de a toasta cupa de șampanie, să ne oprim o clipă, așa cum se cuvine în momente de vârf, și să recunoaștem cu curaj și smerenie că ne-a prins bine aspra pedeapsă care i-a făcut pe guvernanții noștri să realizeze că trăim într-un continent și într-o epocă în care greșelile și samavolniciile sunt reprobate nu numai de către români, ci și de ceilalți europeni. ba chiar mai sever și mai repede decât de băștinași. Să nu ne mai plângem — așa cum făcea și Ceaușescu — că „presa străină deformează realitățile din România”, deoarece ea a știut, cu rare excepții, să vadă și să spună ceea ce vechii noștri activiști de partid credeau că poate fi măturat sub covor, iar noi de-abia acum începem să vedem și să spunem. Nu e nici o mirare că ochiul versat al celor care au supt democrația odată cu luptele mamei a văzut imediat că după superba explozie populară din decembrie 1989, în paralel cu afirmarea furtunoasă a drepturilor omului și libertăților democratice frizând adesea chiar anarhia, se petrecea ceva necurat în România. Precum în romane, și în politică acolo unde este o moștenire există și moștenitori, iar cu cât moștenirea e mai mare și mai grea, cu atât moștenitorii sunt mai avizi și mai lipsiți de scrupule în recuperarea ei. Deocamdată atât, ca să nu ne abaterem de la subiect.

La 30 ianuarie am intrat în faza europeană a dezvoltării democrației și economiei de piață în România. De acum înainte vom simți și mai direct că interdependența dintre state și națiuni — efect al revoluției tehnologice care transgresează hotare, piețe și comunități umane — se impune în Europa mai puternic decât pe orice alt continent. Este și bine și rău în acest tăvălug tehnologic. Bine, pentru că accelerează toate procesele economice și sociale. Rău, pentru că accentuează și conștientizează diviziunea europeană dintre țări bogate și țări sărace, amenințând să transforme interdependența în dependență.

Crește input-ul extern în elaborarea programelor și deciziilor politice: fiecare inițiativă politică și economică trebuie acum gândită în contextul european și în perspectiva noilor dezvoltări de pe continentul nostru. Iar, așa cum am mai subliniat, dacă răspunderea principală în această privință revine puterii, opoziția trebuie să fie și ea conștientă de dimensiunea internațională a diferitelor ei metode, activități și luări de poziție. Să notăm în această privință comportarea ei în ianuarie, luna care a precedat Consiliul Europei la Grupul celor 24. După marele chix al asaltului din decembrie asupra puterii, când toate instituțiile democratice ieșite din alegeri trebuiau date jos, când fiecare grevă era salutată ca un triumf al „societății civile“, iar strada era slăvită ca principala formă de luptă politică, în luna ianuarie studenții au descoperit că amfiteatrele, sălile de seminar și laboratoarele pot fi folosite și altfel decât pentru mitinguri politice și că în ultimă instanță ei sunt acolo pentru a învăța, iar liderii sindicali din Timișoara, necăjiți că muncitorii s-au întors la strung și vor să producă pentru a nu mai trăi din bogdaproste, au intrat în greva foamei, că la ce mai sunt bune sindicatele dacă muncitorii își vad de treabă? Singura speranță de care se agăța ca de un fir de pai rămânea greva de la Tarom a personalului navigant. Dar după ce piloții și-au făcut dambლა და și au pricinuit economiei naționale pierderi de zeci de milioane de dolari, greva s-a terminat în coadă de băț.

Încă din asemenea experiențe se educă și formează societatea civilă, iar singurii ei reprezentanți „autorizați“ (cu patalama la mână, pe care și-au acordat-o tot ei într-un moment de mare generozitate) sunt confrunțați cu vechea zicală: Unde dai și unde crapă! Adică dubla victorie a României la 30 ianuarie la care au contribuit de fapt prin neputința lor. Că dacă le-ar fi ieșit paciența și ar fi răsturnat totul pe dos, nu mai pupa România invitația de la Strasbourg. În aceste condiții, nu se mai pune chestiunea căderii capului, ci a folosirii lui.

Prefacerile democratice incontestabile și liberalizarea prețurilor (pentru noi deocamdată scumpire și penurie, dar pentru occidentali „dovadă a curajului de a trece la economia de piață“) constituie temelia dublei victorii. A fost, însă, la Strasbourg și un succes personal al premierului Petre Roman. Iar acest succes a fost posibil deoarece nu-l trage în jos sau înapoi balastul nomenclaturii comuniste. Are un cap modern, bine mobilat, un talent evident de administrator eficient și un șarm aproape irezistibil. Da, îi lipsește experiența politică. Slavă domnului, că în România aceasta ar echivala cu

metehnele activistului de partid. A dovedit și la Strasbourg curajul revoluționarului din decembrie. Entuziasmul juvenil este înlocuit treptat cu obiceiul de a gândi înainte de a lua decizii sau a vorbi. Omul învață repede și are toate șansele să devină un lider politic de înaltă clasă cu o singură condiție: să nu i se urce succesul la cap.

„Adevăru!”, 3.II.1991

Schimbare de macaz la Washington

Silviu Brucan

Relațiile româno-americane după revoluție au mers în zig-zag. Acum, pentru prima dată, oaspeți importanți din SUA și (poate mai semnificativ) diplomați americani la București afirmă categoric că poziția ambiguă a guvernului american față de România a încetat și că la Washington s-a adoptat decizia fermă de a se lua curs spre îmbunătățirea relațiilor cu România. Este o decizie importantă, ca să nu spunem istorică, pentru că termenul este compromis, și de aceea merită să stăruim asupra ei.

Să începem prin a nota că elaborarea politicii față de fostele țări comuniste, devenite peste noapte anticomuniste, nu constituie apanajul exclusiv al Departamentului de Stat. Participă la decizii și o serie de agenții specializate; criteriile lor de judecată sunt diferite ca, de pildă, preferința să-i zicem instituțională pentru anumiți lideri politici băștinași. S-ar părea că cei veniți la putere în România nu se aflau pe lista acestora, de unde rezervele americane față de România, chiar și după alegerile de la 20 mai 1990. (N-au ieșit ai noștri, deci nu e democrație!). Este adevărat că neinspirata desemnare a președinților Camerei și Senatului din vechea nomenclatură a conferit substanță ipotezei neo-comunismului, iar mineriada din iunie i-a conferit acesteia proeminență și putere de convingere. Să dăm Cezarului ce-i al Cezarului!

Acum s-a schimbat calimera. Deși guvernul american va continua să insiste asupra aplicării principiilor democratice în România, că așa e piesa, considerentele de strategie geopolitică par să-și fi impus prioritatea. În general, geopolitica face ca interesele strategice să aibă precădere asupra principiilor sfinte, iar atitudinea guvernului american față de China comunistă, după represiunea din Piața Tian An Men, poate servi ca exemplu clasic în această privință.

La o analiză mai serioasă, s-a constatat că preferința americană față de Europa Centrală și concentrarea ajutorului economic în Polonia, Ungaria și Cehoslovacia nu e o afacere promițătoare în termeni de Realpolitik, pentru simplul motiv că influența americană nu are nici o șansă în țările învecinate cu noul colos german. Deocamdată, puterea de expansiune a acestuia este limitată și consumată aproape în întregime de apetitul de capital și investiții ale fostului RIDG. Dar, odată pusă pe picioare partea estică, Gross

Deutschland va domina centrul Europei, dacă nu întregul continent. Iată de ce România capătă o pondere strategică specială, pe care Washingtonul nu o mai poate ignora, mai cu seamă în perspectiva mai mult sau mai puțin îndepărtată, a unirii cu celălalt stat român, Moldova, care nu poate scăpa strategilor americani.

A cântărit, de asemenea, greu în decizia Washingtonului orientarea fermă a guvernului Român spre economia de piață. Am mai spus-o și altădată, liberalizarea prețurilor care în țară a pricinuit nemulțumire populară, proteste, demonstrații și greve, în Occident a fost apreciată tocmai ca testul suprem al hotărârii guvernului de a înfrunta greutățile și împotrivirile inerente trecerii la economia de piață. Aș adăuga un factor, aparent paradoxal, care a reieșit din discuțiile cu personalități americane, și anume faptul că mult huliul tratat româno-sovietic a jucat în acest caz un rol pozitiv, determinând Washingtonul să manifeste o prezență mai activă în România. Ce va urma?

Pe plan economic și financiar, să nu visăm la un masiv ajutor american direct, deoarece în prezent Bush pur și simplu nu dispune de fonduri substanțiale pentru acțiuni în exterior. America este o țară debitoare, iar războiul din Golf a trebuit să fie finanțat de Arabia Saudită, Japonia și Germania. Dacă, însă, Washingtonul va renunța la opoziția în instituțiile financiare internaționale, care până acum a blocat credite, împrumuturi și programe de ajutorare pentru România la Fondul Monetar Internațional și G-24, aceasta va constitui un avantaj imens pentru țara noastră.

În ce privește clauza națiunii celei mai favorizate, care ar permite sporirea exporturilor noastre pe piața americană, decizia depinde de Congres și mai puțin de guvern, așa încât nu ne putem aștepta la un efect imediat în această privință. Pe plan politic, însă, noua poziție americană creează, premisele depășirii statutului de stagiar pe care-l are România pe arena internațională.

„Libertatea”, 9.VII.1991

Tratatul româno-sovietic e depășit

Silviu Brucan

Mi se pare evident că unul dintre efectele schimbărilor recente de la Moscova este anularea **de facto** a Tratatului de amicitie, colaborare și bună vecinătate semnat de președintele Iliescu și președintele Gorbaciov la Moscova în aprilie 1991.

Schimbarea afectează atât organizarea statală sovietică precum și organele puterii, chiar caracterul puterii și de aceea se poate spune că Tratatul este anulat și **de jure**: guvernul sovietic, ca putere executivă a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, nu mai există, după cum nici președintele Mihail Gorbaciov nu mai deține reprezentarea politică și prerogativele care

i-au permis să semneze Tratatul. Într-un cuvânt, una dintre părți la Tratat este absentă. Avem de-a face acum la Moscova cu o putere total diferită de cea din aprilie 1991. Atunci, puterea centrală reprezenta toate republicile de pe teritoriul sovietic și lua decizii în numele acestora, fără a le consulta. Acum este în curs de constituire o nouă formă de stat de tip confederativ, o uniune de republici independente și suverane.

Congresul Extraordinar al Deputaților Poporului a adoptat o formă de stat provizorie prin care președinția atotputernică este înlocuită printr-un Consiliu de Stat format din „persoane de răspundere înaltă din republicile unionale”, care va fi condus de un președinte în persoana lui Mihail Gorbaciov. Guvernul sovietic este practic înlocuit prin Comitetul Economic Interrepublican, adică un executiv limitat la domeniul economic, al cărui președinte a fost desemnat în persoana lui Ivan Silaev, premierul rus. Celelalte portofolii cu caracter unional — apărarea, securitatea, ordinea publică și externele — vor fi conduse nemijlocit de șeful statului și Consiliul de Stat. Este deci vorba de a stabili o uniune a unor state independente și suverane, iar președintele și Consiliul de Stat au sarcina de „a asigura trecerea pașnică și stabilă la noua formă de stat”. Rămâne de văzut care și câte din cele 15 republici se vor asocia la această formă și vor dori să facă parte din ea. Republicile care vor rămâne în afară, până acum este cazul celor trei țări baltice (Letonia, Estonia și Lituania) vor putea purta negocieri cu Uniunea și stabili relații de diferite tipuri cu ea. Se poate deci aprecia că nu numai Tratatul româno-sovietic în ansamblu, dar și o serie de prevederi ale lui nu mai stau în picioare, nemaivorbind de faptul că deocamdată ne aflăm în fața unei puteri de tranziție, a cărei formă definitivă abia urmează a fi stabilită. Din fericire, Tratatul n-a fost supus Parlamentului spre ratificare și deci n-a intrat în vigoare, ceea ce simplifică formalitățile pentru declararea lui ca nul și neavenit.

Abia după definitivarea formei de stat și a noii puteri ne vom putea face o idee asupra modului în care interesele naționale ale României dictează stabilirea relațiilor atât cu Moscova cât și cu republicile suverane. Desigur, relațiile cu republica-soră Moldova au prioritate absolută. Ele au și fost puse de cele două guverne pe o bază solidă, stabilă și cu mari perspective de dezvoltare în viitor. Despre aceasta vorbește însuși faptul că limba, steagul și imnul național sunt aceleași. Realismul politic ne spune totodată că ambele state românești se află într-o fază de consolidare a democrației și de profunde prefaceri economice, diferite atât ca ritm cât și ca amploare, iar noua putere populară din Chișinău mai are de furcă cu unele uneltiri potrivnice pe teritoriul ei. De aceea apare nelalocul ei graba cu care la noi se lansează în stradă lozincă veche de jumătate de secol a „realipirii la patria-mumă”... Patriotarii întârziați nu pricep că nu mai este vorba de vechea Basarabie, provincie pricăjită a Bucureștiului. Este aici o lipsă de respect față de curajosul popor moldovean și față de înțeleapta lui conducere, care au făurit o republică independentă cu o marcată identitate proprie și cu problemele ei specifice, care se rezolvă la Chișinău și nu la București. 70 la sută din

populația Moldovei se pronunță tocmai pentru o asemenea formă de stare iar înfăptuirea unirii celor două state românești este o chestiune de viitor care trebuie pregătită cu chibzuință și cu spirit de răspundere și, în orice caz, cu respectarea voinței moldovenilor.

Și relațiile cu noua conducere de la Moscova și cu unele republici trebuie bine socotite. Antisovietismul primitiv și incult nu ține seama nici de cerințele politicii de bună vecinătate, nici de faptul că în ultimii ani ponderea sovietică în comerțul exterior al României a fost de 26,5 la sută. Circa jumătate din exportul românesc spre URSS îl constituie mașini și utilaje, ceea ce dă de lucru uzinelor de construcții de mașini și metalurgice. Noi n-am căzut în greșeala fostelor țări socialiste, care s-au grăbit să reducă comerțul cu URSS, pentru a constata apoi cu amărăciune că fabricile lor nu mai au piață și muncitorii nu mai au de lucru.

În general, politica externă nu se face cu resentimente, prejudecăți și pripeală, ci cu judecată, chibzuință și calcul.

„Libertatea“, 10.IX.1991

Politica externă se face cu capul, nu cu picioarele *Silviu Brucan*

Cine ar fi bănuie că va veni o zi când Petrosian, președintele armenilor, care de opt decenii se răzbună cum și pe unde pot împotriva turcilor, pentru că i-au masacrat cumplit în 1915, va declara că singura modalitate pentru Armenia de a-și întări independența față de Moscova este să stabilească relații de strânsă prietenie cu vecina de la sud, Turcia? Îmi amintesc că citeam cu ani în urmă că un grup de armeni au ucis un diplomat turc la Londra, iar într-o capitală scandinavă tot niște armeni au ocupat câteva ore ambasada Turciei pentru a reaminti opiniei publice mondiale genocidul de la Musa Dagh, despre care Franz Werfel scrisese o carte cutremurătoare.

O dată mai mult se adevărește că strategia politicii externe se clădește nu pe sentimente, emoții sau instincte de răzbunare și revanșă, ci pe considerente geopolitice și pe un calcul inteligent. Iar inteligența politică este inteligența jucătorului de șah, care înainte de a face o mișcare se gândește și la riposta posibilă a adversarului, calculând la rece potențialul acestuia și stilul său de joc.

Dacă președintele de Gaulle s-ar fi călăuzit de resentimentele tradițional anti-germane ale francezilor și de ura acestora acumulată în anii ocupației hitleriste, n-ar fi existat nici NATO sau Piața Comună, nici colaborarea franco-germană care a stat la baza ambianței de încredere reciprocă și acalmie care domină astăzi climatul politic al Europei occidentale în contrast atât de izbitor cu tensiunile explozive din Europa de Est.

Evident, nu s-a găsit nici un armean inteligent care să-i reproșeze președintelui Petrosian că prin declarația lui ar întări poziția guvernului turc

...a președintelui Ozal, cum procedează deșteptii de la noi, care au devenit peste noapte experți în politica externă. Și cărui francez cu mintea întreagă i-ar fi trecut prin cap să-l critice pe generalul de Gaulle că, organizând întâlniri cu cancelarul Adenauer în fiecare an, îl sprijină pe acesta în defavoarea partidelor de opoziție? Cam așa le merge mintea celor de la noi care-i reproșau președintelui Franței, François Mitterand, că vizitează Bucureștiul și îndemnau pe manifestanți să-l ia cu hu! deși el fusese singurul lider occidental care condamnase pe Ceaușescu în termen categorici — sau poate tocmai de aceea. Nu m-ar mira să demonstreze acum împotriva președintelui Snegur.

Da, pe malurile Dâmboviței legăturile dintre părțile corpului omenesc sunt făcute anapoda. Când este vorba de politica externă, pe primul plan vin picioarele, că marșurile sunt lungi — din Piața Victoriei și până la Cotroceni pieptul și bolocii sunt puși la grea încercare, că lozincile trebuie strigate cu ardore și ține timp de 4-5 ore, iar pornirile emoționale și instincțiile la care se face apel ajung cel mult până la beregată, și dacă cumva urcă mai sus pona la cap, o fac numai ca să-l spargă pe al celui care nu este de acord.

Dar capul are cu totul altă întrebuințare când este vorba de politica externă. El trebuie să gândească, să identifice tendințele actuale în Europa și lume, să aprecieze lucid care este interesul național al României la momentul respectiv, pentru a construi pe această bază politica externă.

Cât privește pe cei care fac politică externă cu picioarele și scriu cu accelerati instrumente, să amintim o veche zicală românească: Unde nu-i cap, via de picioare!

P.S. — Sunt autorizat să declar că informația cum că aș fi fost agresat nu corespunde adevărului. N-am fost agresat și sper să nici nu fiu.

„Adevărul“, 29.X.1991

Când ai vecini năbădăioși

Silviu Brucan

Până de curând noi socoteam că decalajul dintre cele două părți ale Europei se reduce la economic și că dacă reușim să recuperăm rămânerea în urmă pe acest plan am rezolvat problema. Descoperim acum că în Răsărit există o gravă întârziere istorică pe plan național și că atât în Iugoslavia, cât și în statele apărute pe ruinele imperiului sovietic, acesta este fenomenul care are prioritate absolută și constituie sursa celor mai dureroase și primejdioase conflicte cu efect nu numai local ci și internațional. Libanizarea Iugoslaviei nu este decât semnalul de alarmă al bombelor cu efect întârziat pe care le-a distribuit și plasat cu generozitate atât în tundră cât și în taiga colosul sovietic înainte de a-și fi dat sfârșitul și dat fiind că unele din ele poartă încărcătură nucleară, consecințele pot fi incalculabile.

Marele Nicolae Iorga și alți istorici înfățișau destinul României în termenii spațiului carpato-dunărean aflat la încrucișarea unor civilizații și drumuri între Apus și Răsărit. Istoricii contemporani au de-a face cu un tablou mai puțin romantic, cel al unui stat național înjghebat cu multă trudă și enorme sacrificii care este prins între două zone minate, una moștenită de la Imperiul Habsburgic și alta de la Imperiul Țarist.

Într-adevăr, ceea ce se întâmplă în Răsăritul Europei ca fenomen socio-politic este fără precedent: o cădere în istorie cu jumătate de secol iar în altă parte cu aproape un secol întreg. Animizități și conflicte care colcăiau în cele două imperii — Habsburgic și Țarist — păstrate în mod miraculos în freezerul istoric comunist, prind acum viață și revin în forță o dată cu topirea războiului rece și cu eliminarea coercițiunii și represiei de tip stalinist. Revendicări teritoriale, religioase și etnice suprimate timp îndelungat, răzlesc la suprafață cu o violență nemaipomenită, iar eliberarea națională, secesiunile și declarațiile de independență ocupă primul loc pe agenda politică în Răsărit.

Boris Elțin s-a dovedit naiv când și-a închipuit că comunitatea de limbă și cultură slavă va fi cimentul triadei Rusia, Ucraina și Bielarus, căci ucrainenii nu se mai lasă încălecați de către pravoslavnică Rusie, manifestându-se ca și caii nărvași ai cazacilor de la Don, ca să nu spun Transnistria. După 70 de ani, ei au cântat în Parlament imnul național, vor o armată proprie și chiar o flotă în Marea Neagră, Armenia și Azerbaidjanul continuă să se războiască în jurul enclavei Nagorno-Karabah, iar în Asia Centrală, în cele cinci noi state independente trăiesc 35 de milioane de musulmani care nu mai par dispuși să vorbească rusește și descoperă în vecinătatea lor Iranul, Turcia și Afganistanul, ca să nu mai vorbim de Arabia Saudită care s-a și înființat cu investitori dolidora de dolari. Dacă rușii n-au auzit până acum de fundamentalism o să le țină acum urechile de cântecele și rugile lor transformate în sloganuri politice.

Analizii internaționali își pun problema dacă în aceste condiții Comunitatea Statelor Independente este sau nu o formulă viabilă. Răspunsul nu este ușor de găsit. Singurul catalizator se dovedește cel economic, dar am văzut în Iugoslavia că naționalismul este ca un taifun bezmetic gata să facă praf din economie și din orice îi stă în cale. Dar chiar și Ucraina, care a fost grănarul și baza industrială a imperiului, depinde în proporție de 90 la sută de petrolul și gazul natural din Rusia și același lucru este valabil pentru majoritatea celorlalți, inclusiv Moldova. Poate că desființarea prăjită a CAER-ului va servi ca o lecție „celor 11”. În sensul că nu renunți la piață atât timp cât nu ai alta cu care să o înlocuești. În același timp, reiese clar că imperiul sovietic avea o structură de tip colonial în care republicile funcționau ca subsisteme ale sistemului central. Ele nu dispun de un aparat de stat național, de un comerț exterior propriu și nici de un sistem financiar propriu. Totul trebuie luat de la zero. Deocamdată toți folosesc rubla sovietică. Toate aceste schimbări cer timp.

Cu elanul său caracteristic, Ilîin, dispunând de „puteri excepționale”, a declarat liberalizarea prețurilor la alimente și bunuri de consum. Știm noi ce înseamnă asta, dar închipuiți-vă că rafturile alimentarelor rusești sunt și mai goale decât erau ale noastre în momentul când am fost fericiți cu noile prețuri. Iar lucrul cel mai grav, lipsește sfânta VODCĂ, pentru care rușii sunt în stare să facă o nouă revoluție. În cancelariile și ziarele din Occident toate acestea sunt privite cu neliniște și îngrijorare, dar cu calm și răbdare, dominant desprinzându-se concluzia că trebuie așteptat ca fervoarea naționalistă să se mai potolească, lucrurile să se așeze și să capete contur, pentru a se putea formula o politică adecvată față de noile state independente și comunitatea lor. Numai la noi, cei cu temperament de luptători, descoperit după decembrie '89, și iute la mânie, declară sus și tare că problema Basarabiei și Bucovinei nu suferă amânare și sunt gata să se lupte și cu cazacii și cu ucrainenii până... la ultimul moldovean.

„Libertatea“, 14.I.1992

Transnistria și politica noastră externă

Silviu Brican

Mai mult decât eveniment politic, vizita deputaților Radei ucrainiene la București a fost un examen atât pentru organele puterii cât și pentru tânăra și precocă noastră societate civilă. A fost un examen dificil pentru o societate care timp de jumătate de veac de dictatură — fascistă și apoi comunistă — a fost ținută departe de deciziile politicii externe și de judecarea activităților și comportării României în lume. Și obiectul examenului era foarte greu, deoarece Ucraina este în prezent pentru români cea mai complexă și contradictorie problemă a politicii externe. Iar pentru diplomația românească, relațiile cu Ucraina constituie o adevărată probă de foc.

Ucraina, cu 52 milioane locuitori, însemnate bogății miniere și carbonifere, plus vaste terenuri agricole, constituia grâнарul imperiului sovietic. O dată cu dezintegrarea acestuia, Ucraina și-a proclamat independența, și-a constituit propria armată națională, manifestând în mod fățiș ambiția de a deveni mare putere, inclusiv maritimă și nucleară, lovindu-se pe toate aceste planuri de tradiționalul ei stăpân, Rusia. Cu noi, Ucraina a devenit țară vecină, iar în problema Transnistriei are interese și țeluri comune cu România — amândouă fiind opuse manevrelor separatiștilor ruși ca și sprijinului politico-militar acordat acestora de către Moscova. Președintele Kravciuk a și luat măsuri stricte pentru a opri năvala cazacilor și altor „voluntari” din Rusia spre Transnistria.

Dar pe **matunile Dâmboviței** răsună strigăte care cer alipirea imediată a Basarabiei și Bucovinei, iar ziarul naționaliștilor grăbiți lansează lozinci fierbinți ca „Problema Basarabiei și Bucovinei nu suferă amânare” și alții și mai ști: „Acum ori niciodată”. Noroc că Ucraina nu are ambasadă la

București, că demonstrații încălzii de aceste lozinci i-ar fi băgat pe diplomați în sperieți. Cum să explice năvălirilor cu avânt și portavoce că politica externă se face nu cu istoria, ci cu evenimentele la zi și că în bătălia cea mai arzătoare, Transnistria, pe care o ducem alături de frații noștri moldoveni, singurul aliat pe care putem conta este Ucraina, deoarece cu Europa ne-am lămurit cât poate în aceste hărțuiri răsăritene. Kravciuk este și el confruntat cu consecințele politicii de colonizare rusească, având pe teritoriul ucrainean peste zece milioane de ruși — unii atrași de bogățiile țării, alții colonizați dinadins pentru a zădărnici dreptul de autodeterminare al băștinașilor.

În ce privește Rusia, ea a fost o putere imperială înainte de epoca sovietică și a rămas așa și după ea, iar separatiștii tovarășului Smirnov nu s-ar fi lansat în aventura de acum dacă n-ar fi avut consimțământul tacit al Kremlinului și al Armatei a 14-a aflate în Transnistria. De unde să aibă gardiștii rusofoni tancuri, care blindate și rachete din cele mai moderne, că sotniile de cazaci nu le puteau aduce pe cai? Președintele Elțin se ține în umbră, ca nu cumva să i se vadă fața adevărată în Occident și să primejduiască venirea miliardelor de dolari promise de Grupul celor 7, dar vicepreședintele sau Ruțkoi nu are inhibiții de acest fel (sau poate rolurile sunt împărțite), când preamărește faptele de arme ale „glorioasei căzăcimii ruse“, iar duminică a sosit la Tiraspol pentru a prelua direct conducerea operațiunilor. Declarația lui Ruțkoi în favoarea autonomiei Transnistriei rusofone nu este numai o scandaluoasă intervenție în afacerile interne ale Republicii Moldova, dar și o dublă gafă politică: (1) subminează, dacă mai era nevoie, fragila comunitate a statelor independente, bazată pe respectarea integrității teritoriale a statelor-membre și (2) periclitează stabilitatea a însăși Rusiei, care este și ea un mozaic de republici autonome cuprinse de un puternic curent de autonomie și secesiune. Iar armata mareșalului Șapoșnikov se dovedește a nu fi altceva decât instrumentul militar al Rusiei imperiale. Nici nu-i de mirare că a fost total ineficace în Nagorno-Karabah și în celelalte conflicte etnice din fosta Uniune Sovietică.

Toate acestea fiind spuse, succesul politicii noastre externe depinde acum în mare măsură de capacitatea românilor de a face distincția dintre Rusia și Ucraina și de a ști să folosească cu abilitate conflictul de interese și obiective dintre cele două puteri.

A pune ambele țări în aceeași oală, reducând problema la Tratatul Ribbentrop-Molotov, care le implică pe amândouă în egală măsură, trădează ignoranță și nepricepere în materie de politică externă.

„Libertatea“, 7.IV.1992

Un teren internațional minat

Silviu Brucan

Principala problemă strategică a României în momentul de față este de a nu se lăsa angrenată în nici unul din conflictele care bântuie cu o furie crescândă în zona noastră geopolitică. Ne aflăm între Iugoslavia răvășită de un război civil etnico-religios de tip libanez și fostul imperiu sovietic care a făcut explozie și a lăsat peste tot bombe cu efect întârziat. Trebuie să navigăm cu mare grijă între Scylla și Charybda, mai ales că Budapesta așteaptă după colț să facem o mișcare greșită.

Toate acestea cer diplomației române multă chibzuință, perspicacitate politică și abilitate profesională, iar societății civile o comportare conștientă de implicațiile și riscurile actelor de politică externă pe un teren minat. Agitatorii nevropați care cheamă oamenii să calce pe mine sunt o calamitate.

Conflictele și animozitățile etnico-religioase din Croația, Bosnia și Herțegovina se manifestă ca un taifun care distruge totul în cale — orașe și sate, monumente de istorie și cultură, ferme și fabrici: producția și economia sunt la pământ, iar masacrele și tragediile umane capătă proporții de holocaust. În Nagorno-Karabah ai impresia că pustiirea și carnajul vor înceta numai atunci când nu va mai rămâne nimic în picioare — clădire sau oameni. Iar în ultima vreme, vântul nebuniei amenință și pe frații noștri moldoveni dinspre Transnistria.

Dar, cum spunea Shakespeare, „există totuși metodă în nebunia lui“. De regulă, în statele multinaționale există o națiune dominantă: în Iugoslavia, sârbii, iar în URSS, rușii. Armatele create în aceste state sunt ambivalente: o funcție externă, menită a apăra granițele (sau a le extinde) și o funcție internă, menită a apăra interesele națiunii dominante în cuprinsul granițelor. La vecinii din sud, armata iugoslavă este folosită pentru a asigura politica Belgradului de acaparare a teritoriilor locuite de sârbi în Croația și Bosnia-Herțegovina, ceea ce pe drept cuvânt a determinat Washingtonul și Comunitatea Economică Europeană să dea un sever avertisment Serbiei că va fi eliminată din CSCE. La vecinii de la Răsărit, armata sovietică este manevrată pentru a sprijini comunitățile ruse din celelalte republici, cum este cazul celei din Transnistria.

Tocmai pentru a-și consolida independența recent cucerită, țările baltice au cerut insistent plecarea trupelor fostei armate sovietice de pe teritoriile lor, iar Ucraina a decis să-și formeze propria armată națională. Nici conducerea Republicii Moldova nu a acceptat propunerea Federației Ruse de a încredința Armatei a 14-a rolul lupului însărcinat să păzească oile în Transnistria, iar miniștrii de externe ai României și Ucrainei au sprijinit cu fermitate poziția președintelui Snegur. Diplomația română a respins cu aceleași energie și pricepere manevra vicleană a ministrului de externe rus Kozîrev de a introduce la negocierile de la Chișinău cu statut de participant pe reprezentanții așa-zisei republici Transnistria, ascultându-i doar ca

elemente ale conflictului. Diplomații noștri au invocat atât normele dreptului internațional cât și principiul respectării integrității teritoriale pus la baza Comunității Țărilor Independente, pe care Moscova nu poate să-l încalce fără riscul de a demola această fragilă instituție.

Marea dilemă a Moscovei este cum să împace cerințele tranziției la democrație cu tradiția și habitudinile imperiale ale Rusiei. Cât de grea este sarcina s-a văzut săptămâna trecută. După ce președintele Elțin a reușit să-i adune la Moscova pe reprezentanții regiunilor autonome (cu numele) neruse și să-i convingă să semneze un tratat de aderare la Federația Rusă, la numai câteva zile parlamentul rus a votat cu mare entuziasm ca numele republicii să fie Rusia. Abia a doua zi și-au dat ei seama că în acest fel vor fi alienate regiunile neruse și au votat propunerea de compromis oferită de Elțin — să se numească și Rusia și Federația Rusă, o treabă neserioasă și oricum fără precedent în analele relațiilor internaționale.

Există pentru noi o singură consolare în treaba asta: dacă românilor le trebuie 20 de ani ca să se deprindă cu democrația, rușilor le trebuie cel puțin dublu!

„Libertatea“, 21.IV.1992

Membru asociat al CEE

Silviu Brucan

La 1 februarie, șeful guvernului Nicolae Văcăroiu și ministrul de externe Teodor Meleșcanu vor semna la Bruxelles Acordul European de Asociere a României la Comunitatea Economică Europeană. Este incontestabil un pas important pe calea integrării României în Europa, dar trebuie subliniat de la început că această cale va fi foarte lungă și că acordul menționat este doar lumina pe care începem să o vedem la capătul tunelului.

Comunitatea trece ca însuși printr-un moment critic, care definit prin parafraza unui celebru dicton sună cam așa: doi pași înainte, un pas înapoi. La 1 ianuarie anul acesta a fost proclamată oficial piața unică a celor 12 membri cu o populație de 360 milioane și un produs total de 6,5 trilioane dolari, ceea ce presupune desființarea barierelor și taxelor vamale și libera mișcare a capitalurilor, mărfurilor, serviciilor și oamenilor în cadrul CEE. În realitate, cum era și firesc în cazul unei transformări atât de radicale pe autostrada modernă pe care înaintează „cei 12“ mai există hopuri care impun încetinirea vitezei și puncte de control la care trebuie să prezinți actele. 20 la sută din legile și măsurile preconizate nu au fost încă adoptate în toate statele-membre, iar libertatea-simbol de a călători fără pașaport în cadrul CEE rămâne încă un nobil deziderat, deoarece valul de emigranți din Est și reacția xenofobă la acest exod copleșitor silesc majoritatea guvernelor să mențină un control strict și vigilent la punctele de frontieră, în porturi și aeroporturi.

Dar ceea ce a temperat euforia integraționistă în CEE este recesiunea economică. Stagnarea producției, căderea în toamna trecută a monedelor britanică, italiană și spaniolă, cei 16 milioane șomeri și tensiunile sociale generate de reacția violentă a țăranilor francezi, germani și belgieni la compromisul cu SUA — toate acestea au creat o stare de spirit puțin entuziastă și oricum sceptică. Chiar și prospera Germanie, locomotiva sortită să tragă în sus economia vest-europeană, a înregistrat în 1992 o penibilă creștere economică de 0,8 la sută, iar prognoza pentru 1993 se învârteste în jurul idealului românesc — creșterea-zero.

Pe acest fundal, țelul ambițios al Tratatului de la Maastricht de a sări de la Uniunea Economică la Uniunea Monetară și Politică s-a lovit de rezistența opiniei publice și atunci strategii Comunității, în fața dilemei **adâncire** sau **lărgire**, au optat pentru soluția a doua. La summit-ul de la Edinburgh din decembrie, cei 12 au decis să pună în mișcare formele de admitere ca membri ai CEE a Austriei, Finlandei, Suediei și Norvegiei în 1995, menționând pentru prima oară perspectiva aderării țărilor din Europa de Est, primul eșalon fiind deja format din Ungaria, Polonia, Cehia și Slovacia, iar în al doilea intrând și România. Deocamdată țările noastre sunt primite ca membri-asociați, deoarece calitatea de membru plin implică în afară de cerințele politice democratice, o condiție fundamentală greu de îndeplinit și anume un nivel de dezvoltare economică, tehnologică și socială relativ apropiat de cel al țărilor vest-europene. Dacă țări ca Austria sau Suedia se aliniază ușor cu Franța și Italia pe acest plan, între țările est-europene și cele vest-europene există un decalaj economic-tehnologic strigător la cer. Suntem rămași în urmă tehnologic cu 10-15 ani și de trei sau patru ori mai săraci. Este adevărat că Portugalia sau Grecia, în momentul aderării, arătau și ele ca niște rude sărace ale Comunității, și au trebuit să primească un ajutor substanțial ca să salte în sus, rămânând și azi sub nivelul protagoniștilor. Același lucru vor trebui să-l facă cei 12 și cu țările est-europene, dacă vor să aibă stabilitate și pace pe continent.

„Libertatea“, 26.I.1993

Politică externă fără ambasadori

Silviu Brucan

România trece printr-o conjunctură internațională foarte dificilă și primejdioasă. Conducerea statului și aparatul său diplomatic sunt supuse celui mai serios test după revoluție. Sunt în joc pacea și securitatea țării noastre, dar și imaginea ei internațională, ca stat al dreptului internațional, ca factor de stabilitate în zona cea mai nevralgică a politicii internaționale, într-o lume a dezordinii — mai curând — decât a ordinii mondiale. Iar într-o asemenea situație de criză, ne trezim fără ambasadori în posturi-cheie ale politicii externe a României. La ONU, unde se iau acum decizii vitale privind pacea și războiul, nu avem ambasador de aproape un an de zile, la Moscova

și Bonn postul de ambasador este vacant de peste șase luni și aș putea cita încă 5 capitale importante pentru politica noastră externă, în care lipsesc șefi de misiune care să reprezinte cu autoritate și competență interesele de stat ale țării. S-ar părea că acolo sus s-a instalat și prosperă străvechiul dicton al politicii românești: merge și-așa!

Ei bine, așa nu merge. La Consiliul de Securitate al ONU e petrece în acest moment o nedreptate strigătoare la cer. În loc să fie condamnat cu hotărâre faptul incontestabil că în ape și porturi ucrainiene se încarcă una după alta zeci de barje cu petrol cu destinația Iugoslavia, că acolo se savârșește o încălcare flagrantă a embargoului privind Iugoslavia, iar întreg oprobriul opiniei publice mondiale să fie ațintit asupra statului care produce, vinde pe dolari, transportă și încarcă petrol pentru porturile sârbești, se cere României și Bulgariei să oprească pe Dunăre efectul acestui act ilegal. Acum, mai mult ca oricând un ambasador la New York, versat în treburile internaționale, ar putea face să răsunе în presă, la radio și televiziune vocea indignată a poporului român împotriva acestei scandaloase diversiuni internaționale. Ați urmărit zilele trecute pe reprezentantul Irakului la ONU făcând declarații la CNN și alte posturi de televiziune. Deși avea o sarcină ingrată ca trimis al lui Hussein, stăpânind bine limba engleză și folosind materia cenușie din cap, el a reușit să aibă asupra opiniei publice mondiale un impact mai mare decât ambasadorii occidentali, siliți să justifice raidurile aeriene pe care Consiliul de Securitate nu le autorizase în mod explicit și cu atât mai puțin bombardarea unui hotel civil. Că una este când vorbești la CNN și alta când vorbești la TVR.

Avem de-a face cu o supraestimare a centralci MAE, lovită de o boală numită în literatura diplomatică „localită”, credința că locul în care te afli este cel mai important din lume și deci misiunea de la ONU poate să rămână fără cap. În ce privește rechemarea ambasadorilor de la Moscova și Bonn (ambii buni cunoscători ai limbilor țărilor-gazdă și cu relații întinse în cercurile influente), fără a avea în vedere înlocuitori timp de peste 6 luni, n-am nici o ezitare în a califica actul ca iresponsabil.

Sunt conștient de penuria de cadre diplomatice pe care ne-a lăsat-o cuplul agramat al Ceaușescuilor. Cu teoria lui că un activist de partid poate îndeplini orice sarcină, Nicolae numea ca ambasadori pe toți tovarășii de care voia să se descotorosească, aceștia petrecându-și majoritatea timpului jucând table în misiune. Iar Elena, agramat Number One, a epurat din MAE numeroase cadre diplomatice care cunoșteau limbi străine, fiind convinsă că cei care știau numai românește nu vor putea fugi în Vest.

De asemenea, îmi dau seama că diplomația este probabil cea mai complexă profesiune, iar formarea unui ambasador de carieră durează 10-15 ani, în care misiunile sale în străinătate alternează cu rodajul în centrală. De mai de aceea, rechemarea ambasadorilor trebuia făcută cu cea mai mare grijă.

„Libertatea”, 2.II.1993

Relațiile româno-americane

Silviu Brucan

Vizita președintelui Iliescu la Washington, deși neoficială, marchează un moment crucial în evoluția sinuoasă a relațiilor româno-americane post-revoluționare.

Toată lumea-și amintește că la început în ianuarie 1990, aceste relații au debutat printr-o atitudine americană rece și chiar ostilă față de noua putere de la București. Chiar după alegerile din mai 1990, rezervele americane față de România au rămas în vigoare conform unui vechi precept yankeu: „Dacă nu au ieșit ai noștri, nu e democrație”. Este adevărat că proasta inspirație de a numi ca președinți ai Camerei și Senatului oameni din vechea nomenclatură ca și mineriada din iunie au dat apă la moară acestei viziuni americane.

Au început apoi să acționeze interesele strategice ale Washingtonului care, potrivit concepției Realpolitik, au precădere asupra tuturor celorlalte considerente, inclusiv democrația, așa cum s-a văzut în cazul Chinei comuniste după represiunea din Piața Tien An Men. Atitudinea României față de războiul din Golf a făcut prima breșă în zidul potrivnic ridicat de SUA la Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, cu atât mai mult cu cât orientarea anti-Irak însemna o pierdere de peste 2 miliarde de dolari pentru noi, ceea ce la americani era mai mult decât o probă de foc. A cântărit desigur în schimbarea la față a guvernului american și orientarea fermă a României spre economia de piață. S-a produs atunci vizita la București a lui Eagleburger, conducătorul efectiv al Departamentului de Stat și declarația sa în favoarea României. Rămânea însă Congresul american care, spre marea noastră decepție, dar și a guvernului Bush, a respins acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate.

Recent interesele strategice și-au arătat din nou urechile, poziția categorică a României în chestiunea embargoului iugoslav a impresionat puternic noua administrație Clinton care a început să realizeze că România este un important factor de stabilitate într-o regiune geopolitică bântuită de rivalități și conflicte. Mesajul oficial de încurajare a venit sub diferite forme la București. Era momentul ca diplomația română să fructifice conjunctura favorabilă, iar pretextul Holocaust Museum a picat la timp pentru a organiza vizita lui Iliescu la Washington.

Să reamintim aici că, după prăbușirea colosului sovietic, America a rămas singura superputere pe scena mondială și ca atare ea dă tonul în politica internațională. În ce privește România, alături de încrucișarea drumurilor și intereselor strategice ale marilor puteri, istoria ei a fost dominată de necesitatea înțelegerii acestei dinamici și de atârănarea țării acolo unde dictează interesele naționale vitale. Deci relațiile cu SUA au acum o importanță capitală pentru România.

Dar pizma și răca din viața politică românească s-au dezlănțuit cu furie și cu această ocazie, uitându-se acel comandament politic fundamental că atunci când se află în străinătate șeful statului reprezintă întreaga națiune. Au fost invocate tot felul de obiecții morale și bigotisme religioase pentru a micșora semnificația vizitei și a-i sluji imaginea. Cei grei de cap n-au priceput că atunci când pregătești o vizită în America, menită a schimba imaginea țării care este proastă, trebuie să recurgi la acele elemente care pot impresiona în mod pozitiv opinia publică americană. Un act politic nu se judecă după principii morale sau religioase, ci după **eficacitatea** lui în atingerea scopului urmărit. Cine nu înțelege această lege de fier a politicii, să scrie eseuri despre morală și nemurirea sufletului, dar nu analizeze politică. A reproșa unui om de stat că-și pregătește succesul în politică este ca și cum i-ai imputa unei ființe umane că respiră aer pe nas.

Iar eficacitatea politică a vizitei se măsoară prin aceea că ziaristul american „number one” în materie de Europa de Est, David Binder, a scris în „New York Times” că România a făcut progrese în atitudinea față de minorități și în construirea democrației citând o oficialitate care afirmă despre domnul Iliescu: **„Este un pragmatic care se mișcă, în mare, în direcția justă”**. Iar președintele Bill Clinton în declarația sa de presă a dat girul suprem acestei aprecieri: **„Noi admitem și sprijinim progresele înregistrate în România”**. Într-un fel sună aprecierile de pe malul Potomacului și altfel cele de pe malul Dâmboviței.

„Libertatea”, 27.IV.1993

16. Politica internațională

Politica internațională diferă de politica internă nu numai în privința sferei în care operează, ci și prin mijloacele și obiectivele ei ca și entitățile sociale care participă la ea.

Politica internă se desfășoară în principal în jurul puterii, al statului. Dar în sfera internațională nu există un centru de putere și autoritate de tipul statului, de unde și definiția unor autori de „politică externă anarhică”. Ca urmare, în timp ce pe plan intern luptele și conflictele inerente politicii sunt supuse unor limite și coercițiuni de către stat, pe arena internațională nu există asemenea limite și coercițiuni. Aici funcționează ca factori de constrângere doar raportul de forță între state și considerente de ordin moral, religios și ideologic, la care se adaugă regulile juridice impuse de existența ONU. Toate aceste considerente și reguli nu s-au dovedit suficient de eficace pentru a frâna agresiuni și războaie în epoca noastră.

La originea politicii internaționale se află inegalitatea dintre state ca mărime, putere, bogăție și nivel de dezvoltare. În mod tradițional, marile puteri și statele bogate caută să folosească avantajele pe care le dețin pentru a-și îmbunătăți poziția relativă pe arena internațională în timp ce țările mici și sărace luptă pentru a-și asigura independența și dezvoltarea economică.

Dat fiind că în sfera internațională nu există o autoritate centrală de tipul statului, aceasta a permis să se vorbească de un vacuum de autoritate în viața internațională și a generat numeroase modele de sistem în care exercitarea puterii de către una sau mai multe mari puteri tinde să îndeplinească în sfera internațională funcțiile de ordine și integrare analoage celor ale statului în viața internă a societății. Cele două modele clasice sunt *hegemonia* și *echilibrul de forțe*.

Hegemonia presupune existența unui centru suficient de puternic pentru a-și impune influența în problemele cruciale ale politicii internaționale (Pax Romana, Pax Britanica și Supremația Americană imediat după război) fără ca să fie desființată autonomia celorlalte state și deci posibilitatea însăși a înlăturării sau înlocuirii puterii he-

gemonice. Cucerirea poziției hegemonice este stimulentele organic al politicii de mare putere (*Power politics* în engleză, *Macht politik* în germană).

Echilibrul de forțe (balance of power) presupune existența mai multor centre de putere care se echilibrează pe scena internațională ca dominație și influență, așa cum a funcționat în secolul al XIX-lea așa-numitul Concert European. De fapt, a fost epoca în care puterea supremă pe mări, Anglia, practica strategia echilibrului de forțe în Europa între Franța, Prusia, Austria și Rusia, având grija ca nici una din acestea să nu se întărească într-atât încât să aspire la o poziție hegemonică.

După al doilea război mondial, SUA dețineau supremația militară ca putere atomică și pe cea economică și financiară. Din momentul în care URSS și-a perfecționat arma atomică și cu hidrogen ca și racheta balistică intercontinentală, a funcționat un timp modelul bipolar al celor două superputeri — URSS și SUA. Ulterior SUA a pierdut poziția supremă pe plan economic și financiar, iar URSS s-a prăbușit și dezintegrat. A apărut ca putere economico-financiară globală Japonia, iar ca centru de putere influent, Europa occidentală organizată în Comunitatea Economică Europeană. SUA rămâne ca putere supremă militară a lumii. În politica internațională are loc reducerea rolului factorului politico-militar și creșterea factorului economico-financiar în influențarea mersului evenimentelor.

Articole de analiză

Europeni sau sud-europeni?

Silviu Brucan

Bilanțul a patru decenii de dictatură comunistă în Europa de Est este tragic: ne aflăm cu 10-15 ani în urma Europei occidentale și problema este cum ne integrăm într-o Europă jumătate bogată și jumătate săracă.

Profesorul american Noam Chomski socotește că legile capitaliste ale pieței sunt tocmai bune pentru fostele colonii, iar acum „se vor face mari eforturi pentru a imprima Europei de Est aceeași direcție”, iar britanicul Neal Ascherson se pronunță în favoarea unei alternative ceva mai optimiste: „Europa de Est, îndreptându-se spre economii capitaliste sau mixte, ar putea lua locul unor țări ca Taiwan, Singapore și Hong Kong. Ar putea să devină sediul unei forțe de muncă de înaltă calificare, dar cu salarii mici, producătoare de bunuri ieftine pentru piețele occidentale”.

Intr-adevăr, așa cum arătam în interviul acordat „Europei libere” în septembrie 1988, se conturează la sfârșitul acestui secol o nouă diviziune internațională a muncii: țările din Vest trec la o societate computerizată și informatică, în timp ce industriile cu mare consum de materii prime, energie și brațe de muncă ieftine sunt treptat mutate sau construite în țările subdezvoltate de către corporațiile multinaționale. Potrivit calculului economistului sovietic Agabengian, computerizarea și informatica ridică de circa 3 ori productivitatea industriei. De pe acum, decalajul dintre cele două părți ale Europei se cascadează în mod alarmant și perspectiva imediată este ca el să crească în loc să scadă.

	Europa de Vest și Europa de Est	
	Produs național brut (pe locuitor), dolari SUA	Productivitatea muncii sociale (PNB/persoană activă)
Germ. Occ.	14 200	29 751
Italia	13 000	25 980
Spania	9 400	16 520
Grecia	6 800	11 290
Portugalia	6 400	6 421
Germ. de Est	9 400	
Cehoslovacia	7 900	
Ungaria	6 500	4 551
Bulgaria	5 600	
Polonia	5 500	3 757
România	4 100	3 668

(Sursa: Morgan World Financial Market, 1988, Atlas BIRD, 1988).

Care este opțiunea strategică fundamentală a țărilor Europei de Est în aceste condiții? O primă opțiune este cea adoptată de Ungaria și Polonia, ale căror guverne s-au declarat în favoarea copierii necritice a modelului economic și politic occidental. Această opțiune se traduce în fapt prin trecerea imediată la o economie de piață și deschiderea largă a porților în fața ofensivei corporațiilor multinaționale, care, sub egida privatizării, cumpără în special industriile cu consum mare de materii prime și energie, le retechnologizează și, folosind atu-ul muncii ieftine din aceste țări, organizează producția unor bunuri relativ ieftine pentru piețele occidentale. Se instalează astfel în economie, sub dictatul Fondului Monetar Internațional, ciclul infernal: privatizare-investiții-transfer de tehnologie-datorie externă uriașă și export masiv pe piețele occidentale pentru a plăti dobânzi de 3-4 milioane dolari anual, care absorb circa jumătate din valoarea exportului ungar și polonez. În plus — inflație, șomaj, recesiune și alte binefaceri care au căzut pe capul ungarilor și polonezilor.

Este semnificativ că alegerile din Ungaria au fost câștigate tocmai de Forumul Democratic Ungar, care critică vehement această strategie a

guvernului comunist (rebotezat acum socialist-democratic), reproșându-i că vinde prea repede bogățiile țării capitalului occidental și pronunțându-se în favoarea unei privatizări moderate și treptate. În ziarul „Le Monde”, articolul *De la marxism la piață* semnalează invazia economiștilor ultraliberali din Vest, care „s-au precipitat în Est spre a vinde acolo, gata de funcționare, piața pură și perfectă”. Sunt citați astfel Paul Creig Roberts, fost consilier economic al lui Ronald Reagan, care a încheiat recent un turneu triumfal în capitalele Europei de Est împreună cu Sir Allan Walters, consilierul Doamnei Thatcher. A urmat francezul Maurice Allais (premiul Nobel), economist liberal, care pregătește împreună cu un grup de experți un program pentru Ungaria. „Le Monde” își pune întrebarea: „Oare modelul american sau cel ultraliberal al D-nei Thatcher sunt cele mai potrivite pentru societățile est-europene? Ne îndoim” — subliniază ziarul.

În ce privește Polonia, Denis Mac Shane, în revista americană „In these times”, relevă sosirea la Varșovia ca consilier economic a profesorului de la Harvard Jeffrey Sachs, care pretinde a fi avut succes în Bolivia. „Dacă sunt deștepti — scrie Mac Shane — polonezii ar trimite o misiune la La Paz pentru a verifica succesul lui Sachs. Ei vor găsi acolo demonstrații cauzate de lipsuri alimentare și un salariu minimal de 22 dolari pe lună, care nu acoperă nici o zecime din costul alimentelor și chiriei unui muncitor bolivian. Durata vieții este de 53 ani și guvernul a declarat recent starea de asediu”. Ziaristul american subliniază că Sachs este plătit în dolari, dar substratul sfaturilor sale este că „unde, în spatele lui, se află mii de investitori americani gata să invadeze cu banii lor Polonia”. El mai citează cazul unei milionare americane de origine poloneză, Barbara Piasecka Johnson, care i-a promis lui Lech Walesa că va cumpăra șantierele de la Gdansk, act preamărit în presa poloneză, ca „mare generozitate”. Când Barbara a venit cu experții ei la Gdansk, condițiile puse de ea au căzut ca un duș rece pe capul muncitorilor de la Gdansk: jumătate din ei vor fi concediați, salariile vor fi reduse la 40 de cenți pe oră, pentru cinci ani garanții că nu vor fi greve! Conchide analistul american: „Se va îndrepta oare Polonia spre un model latino-american, cu o oligarhie bazată pe exploatarea muncitorilor și truditorilor pământului?”.

Există, desigur, și o altă strategie posibilă în Europa de Est, iar în cazul României (care a rămas pe ultimul loc datorită politicii agramate a lui Ceaușescu de întoarcere a spatelui revoluției științifico-tehnice), cred că ea ar trebui să se bazeze pe o sinteză bine chibzuită între modelul economic sud-coreean și modelul social austriac. Comun celor două modele este atragerea largă a capitalului occidental și a corporațiilor multinaționale, dar cu păstrarea unui puternic sector de stat, organizat și el pe baze competitiv-capitaliste, care să permită ca, în ultimă instanță, centrul de decizie să rămână la București, și nu la New York, Londra sau Paris. Principalul obiectiv al unei asemenea strategii trebuie să fie nu re tehnologizarea actualelor uzine mari consumatoare de materii prime și energie (care poate rămâne ca obiectiv secundar), ci efortul major îndreptat spre construirea în România a unei baze solide pentru producția tehnologiei de vârf și, în primul

rând, a microelectronicii și computerelor. Programul nu este utopic, deoarece dispunem în acest scop de factorul esențial, și anume, un puternic detașament de oameni de știință și tehnică — care în cel mai scurt timp trebuie el „re tehnologizat”, adus la zi, după anii de izolare și penurie în informație științifică și tehnică. Performanța extraordinară a Coreei de Sud de a sări în 20 de ani de la subdezvoltare la o poziție competitivă pe piața mondială în materie de tehnică de vârf se datorează tocmai priorității acordate factorului uman — zecile de mii de studenți trimiși la universități occidentale, plus fonduri imense alocate propriei cercetări științifico-tehnice. A trecut vremea când progresul unei țări se măsoara potrivit numărului de fabrici. Decisiv astăzi este numărul de oameni de știință și tehnică plus o muncitorime de înaltă calificare.

Pe plan social, modelul austriac ne oferă o societate relativ echilibrată, în care producția este impulsionată de forțele pieței, dar distribuția venitului național se realizează echitabil prin intervenția statului, evitându-se acele discrepanțe strigătoare dintre bogați și săraci ce caracterizează societatea americană sau britanică. Doar n-am făcut revoluția pentru a reinvia din „trecutul istoric” o clasă de bogătași gata să împartă profiturile cu patronii lor occidentali! Dimpotrivă, trebuie nu numai să-l asigurăm pe muncitorul român că îl vom feri de plaga șomajului, dar să-i deschidem în față perspectiva de a ajunge în 10 ani la nivelul de viață al muncitorului austriac. Să-i descriem cum sunt echipate căminele lor cu aparate electronice și audiovizuale, cum își petrec timpul liber, cum călătoresc cu autoturismele lor în țară și străinătate. Aceasta nu înseamnă demagogie, deoarece pentru a atinge acest standard de viață va fi necesar să atingă productivitatea muncitorului austriac, care este în prezent de trei ori mai mare. Într-un cuvânt, să devenim europeni, nu sud-europeni.

Iată o opțiune strategică demnă de revoluția noastră!

„Adevărul”, 7.IV.1990

Cine pe cine ajută?

Silviu Brucan

La o recentă conferință internațională organizată de Comisia Atlantică la Haga, capitala țării care de fapt a inaugurat cu peste patru secole în urmă seria revoluțiilor aflate la baza actualei civilizații occidentale, am fost invitat să prezint o alocuțiune pe care am intitulat-o „Numele securității europene de astăzi: stabilitatea în est”.

Premisa era aceea că prăbușirea sistemului comunist în partea estică a Europei a schimbat radical natura conflictului care divizează continentul nostru și de aceea conceptul de securitate trebuie modificat în mod corespunzător. Dacă în trecut conflictul era ideologic și principala amenințare a securității era externă, expansionismul agresiv sovietic, în prezent

amenințarea vine din interiorul societății estice, din cauza caracterului exploziv al răsturnării economice sociale și național-etnice în această parte a Europei.

Economic, bilanțul a patru decenii de regim comunist este tragic: suntem rămași în urmă cu 10-15 ani față de Europa occidentală și de trei ori mai săraci. Se profilează perspectiva ca Europa de Est să devină o Americă Latină a Europei occidentale cu tensiunile politice inerente unei asemenea relații internaționale de tip Nord-Sud.

Social, trecerea la economia de piață duce în mod necesar la formarea unei largi clase mijlocii și la apariția unor inegalități sociale cu care oamenii noștri nu erau obișnuți. Reforma prețurilor stimulează inflația, iar privatizarea duce la șomaj — generând tulburări sociale.

În sfârșit, conflictele etnice și naționale din vechiul imperiu habsburgic și din mai noul imperiu sovietic păstrate de stalinism în freezerul istoric, au izbucnit peste tot, dând naștere la ciocniri violente, intervenții militare, mișcări secesioniste și declarații de independență, în special în URSS și în Iugoslavia.

Pe scurt, societățile din Est sunt agitate de inegalități economice, tulburări sociale și conflicte etnico-naționale, într-un moment când noile instituții democratice sunt încă fragile și lipsite de experiență pentru a le ține sub control. Apar condiții prielnice pentru resurecția tendințelor dictatorial-fasciste și afirmarea curentelor naționalist-șovine.

În aceste împrejurări, pretenția guvernelor occidentale că ajută înfripirea economiei de piață în Europa de Est este o mare păcăleală. Datele economice prezintă un tablou diferit. Întreaga structură a comerțului Vest-Est cu inegalitățile ei organice în materie de prețuri, know-how și neconvertibilitatea monedei operează în favoarea economiilor occidentale. Mai presus de orice, datoria externă a țărilor din Est a sărit peste 150 miliarde dolari din 1990, ceea ce înseamnă că URSS și țările est-europene sunt obligate să plătească anual dobânzi în valoare de cel puțin 10 miliarde dolari. Această sumă depășește cu mult ajutoarele economice occidentale, care sunt de ordinul zecilor sau cel mult sutelor de milioane de dolari. Adică unchiul Sam acordă ajutoare de sute de milioane de dolari, în timp ce nepoții trebuie să înapoieze miliarde de dolari. Este o ironie financiară că Banca, înființată de guvernele occidentale la Londra pentru a acorda împrumuturi comerciale Europei de Est, are un capital mai mic decât dobânzile pe care aceasta trebuie să le plătească celorlalte bănci occidentale. Într-un cuvânt, fluxul financiar dominant curge din săracul Est spre bogatul Vest și nu invers. Se pune întrebarea legitimă: cine ajută pe cine?

„Libertatea“, 4.VI.1991

Noua instituție europeană

Silviu Brucan

Întâlnirea de la Berlin a miniștrilor de externe ai Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa a adus în prim-plan chestiunea noii instituții europene. Instituționalizarea CSCE este o inovație istorică și deci merită să stăruim asupra semnificației ei.

De-a lungul istoriei moderne, instituțiile internaționale au reflectat stadiul dezvoltării relațiilor internaționale și, în special, raporturile de putere din lumea epocii respective. Unii autori merg și mai departe, susținând că instituțiile internaționale sunt de fapt inițiate de puterile dominante în scopul de a-și consolida pozițiile și de a perpetua raporturile de dependență și dominație pe care le-au stabilit pe arena mondială.

Problema poate fi înțeleasă mai bine dacă ținem seama că în societatea internațională nu există un centru de autoritate și putere cum este statul în societatea națională. Acest vacuum a fost umplut de variate formule de centralizare a puterii menite a asigura în sfera internațională funcțiile de menținere a ordinii și de integrare pe care le realizează statul în interior — pe cât posibil prin intermediul instituțiilor sau organizațiilor internaționale.

Liga Națiunilor a fost prima organizație internațională veritabilă, dotată cu personalitate juridică, o structură și organisme proprii. Ea reflecta însă structura mondială a puterii și ca atare predominanța Angliei și Franței în lumea de atunci. Este interesant că Pactul fundamental al Ligii nu condamna în mod explicit războiul, reflex al mentalității unei epoci în care recurgerea la forță era încă privită ca metodă supremă de rezolvare a conflictelor internaționale. De aceea Liga s-a dovedit neputincioasă în fața izbucnirii celui de al doilea război mondial.

Organizația Națiunilor Unite este un tip superior de organizație — mai universală și mai democratică. Deși Carta ONU proclamă egalitatea țărilor mari și mici, mecanismul Consiliului de Securitate asigură o poziție privilegiată celor cinci mari puteri învingătoare (SUA, URSS, China, Marea Britanie și Franța), conferindu-le dreptul de veto în cazul rezoluțiilor care nu le convin. Ca rezultat, Consiliul este paralizat ori de câte ori una din cele cinci puteri este implicată direct sau indirect în conflict. Și dat fiind că ele sunt omniprezente, rămân puține conflicte în care ONU poate acționa și chiar în acestea din urmă principiul suveranității permite statelor să nesocotească total rezoluțiile ONU. Într-un cuvânt ONU este impotent în fața agresiunii și cazul Irakului a demonstrat că numai o acțiune armată a mai multor state a pus capăt agresiunii.

În plus, problemele globale cu care este confruntată omenirea și planeta noastră în epoca actuală (primejdia nucleară și proliferarea ei, dezvoltarea țărilor rămase în urmă, creșterea populației, amenințarea ecologică, asigurarea hranei etc.) cer toate soluții globale pentru care ONU apare evident depășită ca concepție. Nu se pot adopta decizii globale și asigura

traducerea lor în viață cu un mecanism decizional care depinde de voința a peste 180 de state cu interese diferite și chiar cu vederi contradictorii. Toate acestea se aplică și noilor instituții europene.

Pentru prima dată în procesul Helsinki, Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990 a hotărât crearea unor instituții general europene, în care nu mai e vorba de state invitate sau asociate, ci de state cu drepturi egale. Forumul central pentru consultări și decizii politice este CONSILIUL format din miniștrii de externe: un COMITET DE FUNCȚIONARI SUPERIORI va asista Consiliul în pregătirea și aplicarea deciziilor, iar un SECRETARIAT permanent cu sediul la Praga se ocupă de organizarea acestor foruri și a agențiilor: CENTRUL PENTRU PREVENIREA CONFLICTELOR, OFICIUL PENTRU ALEGERI LIBERE ȘI ADUNAREA PARLAMENTARĂ A CSCE.

Apare astfel un conflict de interese care trebuie depășit între vechile instituții vest-europene (Comisia Comunității Economice Europene, Consiliul Europei, Adunarea Parlamentară de la Strasbourg etc.) și noile instituții generale europene, care în perspectivă urmează a le integra și depăși pe cele vechi. Dar este știut că instituțiile existente tind în mod organic să perpetueze pozițiile dominante și privilegiile pentru care au fost create.

Principala problemă a integrării europene este și rămâne decalajul economic și financiar dintre cele două părți ale Europei. Regula de fier a integrării pe plan internațional este egalitatea relativă a statelor implicate în proces. Se poate spune că succesul Comunității Europene se datorează faptului că statele membre au un nivel de dezvoltare și un venit național pe cap de locuitor apropiat, iar în vederea integrării din 1992, se prevăd măsuri speciale pentru a apropia și mai mult aceste niveluri. Nu tot așa stau lucrurile în recenta decizie de a atrage Mexicul într-o piață comună cu SUA și Canada, care arată ca o integrare între cal și călăreți. De aceea, obiectivul principal al CSCE trebuie să devină depășirea decalajului Vest-Est în Europa. În acest scop, *Actul Final* de la Helsinki creează vaste posibilități de cooperare între statele europene în rezolvarea unor probleme ca energia, materiile prime, protejarea mediului înconjurător, comerț reciproc etc. Ilustrare concretă este proiectul de a uni fluviile Rhin și Dunărea prin construirea unei căi de apă de 3 500 km care să lege Marea Nordului cu Marea Neagră în care România ar avea un rol major. Apare evident că **schimburile economice** sunt menite să devină calea principală a integrării europene.

În sfârșit, pentru a fi eficace instituția europeană trebuie să fie împuternicită a adopta decizii și a asigura aplicarea lor. Aceasta presupune ca o chestiune de viitor un transfer treptat și parțial de putere de decizie de la statul național la noua instituție. Ceea ce nu este ușor, așa cum constatăm atât în faza de pregătire a integrării pieței CEE în 1992, cât și în eforturile vest-europene de a elabora o politică externă comună. Dar acesta este imperativul viitorului.

„Libertatea“, 25.VI.1991

Efectul Ianaev în România

Silviu Brucan

Ca orice acțiune politică îndreptată împotriva evoluției sociale firești și a curentului popular generat de aceasta, puciul conservator de la Moscova a avut ceea ce în știința politică se numește **efectul invers**: Mihail Gorbaciov, care din cauza dificultăților economice pierduse substanțial din popularitate, iar din cauza manevrelor ba spre dreapta ba spre stânga rămăsese fără o bază politică proprie, acum a câștigat pe ambele fronturi — ca victimă a puciului a devenit din nou popular și a dobândit totodată o largă bază politică, ceea ce îi permite să procedeze, în sfârșit, la reformarea sistemului sovietic.

În România efectul invers este tot atât de dramatic. În iulie și chiar la începutul lui august se ajunsese la un fel de ruptură între guvern și partidele de opoziție. Acestea din urmă au recurs la o acțiune extremă: s-au retras din parlament, refuzând să mai ia parte la discutarea și votarea legii privatizării. S-au făcut auzite incriminări categorice și neiertătoare — antinațional, antipopular, lipsea doar strigătul lui Farfuridi, trădare! Iar în timpul puciului de la Moscova au pupat toți Piața Independenței! Telespectatorii au privit cu uimire la lideri ai opoziției discutând amical în jurul aceleiași mese cu reprezentanții FSN-ului și ai Guvernului. Să te ștergi la ochi că nu-ți vine să crezi, nu altceva. I-am văzut apoi pe toți liderii opoziției la Cotroceni în jurul președintelui Iliescu.

Coșmarul loviturii de la Moscova i-a făcut pe toți cei atașați democrației să simtă și să înțeleagă că în fața primejdiei trebuie să se realizeze un front comun. Mi se pare exagerată formula „consens național” pentru că într-un front comun al democraților nu au ce căuta nici cei care-l regretă pe Ceaușescu și pe generalul Vlad Iulian, nici șovinisto-antisemiții care ejauclează și prosperă din incitația la ură și conflict între naționalități și etnii. Spectrul revenirii stalinismului la Moscova a provocat pentru prima dată de la revoluție un sentiment de solidaritate între oameni politici care păreau iremediabil despărțiți și ostili unii față de alții. Pentru moment, ura a făcut loc apropierii reciproce. Senzațiile prostești și absurde de „comunism” sau „criptocomunism” aduse guvernului Roman au pălit sau au fost uitate în fața apelului la unirea forțelor democratice, ceea ce înseamnă că cei care le proferează zilnic în ziare sau prin piețe nu cred de fapt în ele. Poate că acest moment al adevărului va instila ceva mai multă seriozitate și cântărire a vorbelor în conștiința oamenilor politici (de ce nu?), a ziariștilor. Oricum, opinia noastră publică le-a înregistrat pe banda memoriei și uite așa se formează și la noi societatea civilă. Desigur, nu ne facem iluzii deoarece se apropie alegerile și va începe păruiala dintre partide.

Efectul Ianaev s-a făcut simțit și în lumea occidentală, iar unii lideri politici din Europa de Vest și de peste Ocean i-au și dat expresie în recente lor declarații politice. S-a înțeles în sfârșit acolo că numai promisiuni de ajutor economic fostelor țări comuniste care se confruntă cu enorme greutăți și cu

un handicap istoric secular, nu sunt de-ajuns și că ceea ce s-a acordat până acum, este, ca să o spunem pe românește, cât să pui pe o măsea. Pretextul invocat și anume, să se introducă mai întâi economia de piață este cam „subțire”, deoarece greul cel mai mare este **acum**, la începutul drumului. Aceasta este valabil și pentru clauza pe care guvernul și congresul american i-au acordat-o cu atâta generozitate tiranului Ceaușescu, refuzând-o însă României de azi.

Este evident că puciul de la Moscova i-a trezit pe occidentali la realitate, arătându-le în modul cel mai dramatic posibil ce-i așteaptă dacă se rezumă la a ne da sfaturi.

Pentru efectul intern salutar și pentru efectul extern de care vom beneficia ca națiune, să fim deci recunoscători lui Ianaev și complicilor săi.

„Libertatea”, 23.VIII.1991

Sfârșitul neintervenției în afacerile interne

Silviu Brucan

Europa este primul continent în care drepturile omului și principiile neagresiunii nu mai sunt subordonate suveranității statelor și nici constituției sau legilor acestora. Ne amintim cu toții că pe timpul lui Ceaușescu ori de câte ori guvernele occidentale, congresul american sau președintele Mitterand criticau și condamnau încălcarea drepturilor omului în România, odiosul riposta imediat cu indignare că aceasta reprezintă un „amestec grosolan în afacerile interne ale României”. Ei bine, acest argument politico-juridic nu mai ține. A trecut vremea când tiranii și dictatorii își puteau chinui și tortura poporul sub mantia suveranității naționale! Folosirea abuzivă a forței ca și drepturile omului sunt acum la vedere, iar noile instituții europene dispun de competența și autoritatea necesare pentru a interveni și a se amesteca ori de câte ori într-o țară europeană are loc o gravă violare a acestor principii și drepturi.

Ca orice principiu în relațiile internaționale, suveranitatea are un conținut istoric concret, care diferă de la o epocă la alta. În epoca destrămării imperiilor coloniale, cucerirea de către noile națiuni a independenței și suveranității naționale a constituit un obiectiv nobil și progresist al omenirii. Chiar în zilele noastre, acolo unde se manifestă încă politica de dominație și exploatare a marilor puteri, suveranitatea este linia de apărare a țărilor mici și sărace. Este meritul istoric al ONU de a fi înlesnit procesul de decolonizare și de formare a noilor state independente în Africa, Asia și America Latină. Dar trăim acum într-o lume în care comunicațiile devin universale și instantanee, transporturile supersonice, iar armele devin planetare, o lume a proceselor de globalizare și interdependență care generează o nouă conștiință a omenirii, iar toate acestea cer o adaptare a suveranității la noile realități sociale.

Din acest punct de vedere, Carta de la Paris adoptată în 1990 de Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE) reprezintă un mare și semnificativ pas înainte față de Carta Organizației Națiunilor Unite. Elaborată la finele celui de-al doilea război mondial, Carta ONU a fost construită pe baza suveranității ca principiu suprem și intangibil al relațiilor internaționale. Din această cauză, ONU s-a dovedit impotentă atât în cazul intervențiilor militare ale marilor puteri (Afganistan sau Panama), ca și al unor războaie locale (Irak — Iran sau Israel — Liban), iar în cazul agresiunii Irakului în Kuwait. Consiliul de Securitate a oferit o bază legală acțiunii militare organizate de SUA pentru pedepsirea agresorului. În ceea ce privește principiile universale proclamate de ONU, să cităm doar ineficacitatea Comisiei ONU pentru drepturile omului în raport cu violarea flagrantă de către dictatura ceaușistă a acestor drepturi în România.

Ei bine, Iugoslavia, cu sângeroasele ei conflicte interetnice constituie primul caz în istorie în care instituții internaționale ca CSCE și Comunitatea Economică Europeană intervin în afacerile interne ale unui stat cu o autoritate și competență necontestată. Nici autoritățile centrale de la Belgrad, nici guvernul Sloveniei și Croației nu invocă principiul suveranității și al neintervenției în afaceri interne. Au fost desigur momente de rezistență și chiar de obstrucție, cum era și firesc într-un proces social care implică o enormă schimbare de mentalitate, dar până la urmă toate părțile în conflict s-au supus. Problema de fond — dezagregarea Iugoslaviei — rămâne extrem de complexă și dificilă, dar s-a creat un precedent de uriașă importanță în istoria relațiilor internaționale. Nu e de mirare că singurele mormăieli de urs s-au auzit la Moscova, dar acum, după puciul conservator și acolo se aplică legile europene prin recunoașterea independenței țărilor baltice.

Carta de la Paris a stabilit o serie de instituții specializate care au și început să acționeze în Europa. Pe lângă forumul ei principal — conferința miniștrilor de externe —, funcționează un comitet de urgență al înalților funcționari care s-au reunit la Praga și a hotărât modul în care să se implice practic în criza iugoslavă. Să menționăm, de asemenea, crearea organismului CSCE, care va veghea ca alegerile din țările europene să se desfășoare conform principiilor democratice. Într-un cuvânt, avem în Europa un nou tip de instituție internațională autorizată să intervină ori de câte ori apar pe continentul nostru conflicte care amenință securitatea sau abateri grave de la principiile democratice.

„Libertatea“, 27.VIII.1991

Ce fel de Europă?

Silviu Brucan

Luna viitoare la Maastricht, în Olanda, va avea loc întâlnirea la nivel înalt a celor 12 state ale Comunității Economice Europene pentru a discuta chestiunea unificării politice.

Deși deocamdată chestiunea este tratată la suprafață și de o manieră populistă, pozițiile apar destul de diferite în capitalele Comunității, iar la Londra se afirmă cu destulă convingere o poziție contrară, dacă nu chiar ostilă, oricărei forme de unificare politică, iar Madam Thatcher se pregătește să-i dea o lovitură de grație.

O mostră tipică de populism este declarația cancelarului Kohl: „Noi vom fi la înălțimea responsabilității noastre atunci când Europa va vorbi cu o singură voce în politica externă și va acționa la unison”. Dar nu a trecut prea mult de când Germania a adoptat în problema participării la Războiul din Golf o atitudine total diferită de cea a Franței și a Marii Britanii, după cum și în criza iugoslavă Bonnul a reacționat la început altfel decât partenerii săi.

În problema de fond, cancelarul Kohl a spus: „Uniunea politică este însoțitorul indispensabil al uniunii economice și monetare”, ceea ce a făcut pe unii comentatori să remarce că abia recent președintele Bundesbankului a afirmat că unificarea monetară cu francul francez și lira italiană are încă multe obstacole de trecut pentru a deveni realizabilă, ca să nu mai vorbim de ciocnirile intra-comunitare cu privire la „piața verde” a produselor agricole.

De fapt, dacă este să discutăm serios, unificarea politică cere o măsură radicală pe care nici unul din cei 12 nu este pregătit să o accepte și anume trecerea puterii de decizie de la statul național la o entitate supranațională, ceea ce echivalează cu desființarea guvernelor, a conducerii și a întregului aparat de stat național, urmând ca puterea și prerogativele acestora să fie preluate de un guvern și stat **federal**. Asta înseamnă în realitate unificare politică, cu alte cuvinte s-ar termina cu guvernul Kohl, cu președintele Mitterand și cu toate celelalte guverne naționale și mă întreb dacă vreunul din aceștia ar fi dispus să semneze un asemenea act de abdicare?

William Pfaff, în „International Herald Tribune”, are dreptate când notează: „Cei 12 membri n-au reușit până acum să cadă de acord nici măcar asupra a ceea ce înseamnă unificare politică”, conchizând că saltul spre federație ar putea produce numai pagube. Și atunci, se pune întrebarea de ce dl. Z. Brzezinski, fostul consilier al președintelui Carter, îi îndemna pe vest-europeni să se aventureze spre o Federație. Se pare că nu numai de greci, dar și de americani, trebuie să te ferești atunci când îți fac daruri.

Realist vorbind, maximum ce se poate aștepta de la cei 12, în afară de proclamații pe cât de vagi pe atât de nobile, este să perfecteze uniunea vamală, care deocamdată este splendidă dar nu există. Chiar și unificarea

economică va mai trebui să aștepte, deoarece membrii Comunității nu vor renunța atât de ușor la interesele economiei naționale, care sunt departe de a fi identice. Oricum, pentru realizarea uniunii economice există premise destul de favorabile. O recentă anchetă a lui „Financial Times” constată că în privința costului pe unitate de muncă industria manufacturieră a celor 4 țări care constituie nucleul CEE și-i asigură stabilitatea (Germania, Franța, Italia și Marea Britanie) sunt cam la același nivel, ca și în privința productivității muncii și a salariilor, unde numai Marea Britanie se află ceva mai jos. Mai rămâne, desigur, să fie săltate la acest nivel Grecia și Portugalia, mult rămase în urmă.

Dar când este vorba de unificare politică, se schimbă criteriile. Importanți devin asemenea factori ca puterea militară, mărimea teritoriului (inclusiv posesiuni peste mări) și populația și este foarte îndoielnic că Franța ar fi dispusă să renunțe la forța ei nucleară și la statutul de mare putere, membră a Consiliului de Securitate, de dragul realizării unei Federații în care puterea industrială și financiară a Germaniei i-ar asigura acesteia rolul dominant în CEE.

Mai știm prea bine că sărirea etapelor istorice nu duce la nimic bun. După un timp, trebuie să te întorci de unde ai pornit.

„Libertatea”, 26.XI.1991

De la alianțe militare la blocuri economice (I)

Silviu Brucan

Prăbușirea comunismului în URSS și Europa de Est a constituit un adevărat cutremur pentru structura mondială a puterii, urmând ca aceasta din urmă să capete o nouă formă. Ce fel de formă și cine va determina volumul și caracterul ei? În euforia care a urmat victoriei fulgurătoare a Americii în Războiul Golfului, președintele Bush a lansat ideea unei noi ordini mondiale căreia comentatorii europeni i-au și pus eticheta **Pacea Americană**. Dar chiar și faptul că vitejia armatei americane a trebuit să fie finanțată cu 37 miliarde dolari de către regatele și șicilele arabe și cu 1 miliard dolari de către Germania și Japonia a demonstrat că Washington nu mai dispune de puterea economico-financiară pentru a susține poziție-hegemon în lumea de azi. Propunerea franco-germană de a constitui o forță militară de intervenție europeană în afara NATO a fost considerată ca o încercare de a scăpa de tutela americană, pe care președintele Mitterand nici nu se mai jenează să o proclame ca obiectiv al politicii franceze de „europenizare” a dispozitivului militar pe continent.

De fapt însă, o dată cu estomparea rivalității sovieto-americane și în acord cu constituirea Zonă Nord-americană de Comerț Liber (NAFTA), o pleită a competiției politico-militare Est-Vest ca tip de conflict predominată deschisă fără tarife vamale, care va consfinți faptul că circa 70 la sută pe arena internațională, s-a produs o deplasare a accentului în planul comerțului Canadei și Mexicului merge spre SUA, stabilind reguli comune petiției economico-tehnologice. La ordinea zilei nu mai sunt alianțele militare vind schimburile, investițiile, proprietatea intelectuală și rezolvarea

care împânziseră lumea în perioada războiului rece și nici competiția pentru baze militare și poziții strategice în toate colțurile lumii, ci formarea unor blocuri economice, comunități economice sau zone regionale ale comerțului liber. Dinamica politicii mondiale operează ca un balansoar: când factorul politico-militar merge în jos, factorul economico-financiar urcă în sus. Aceasta nu înseamnă că primul dispare din politica mondială sau că puterea militară și folosirea forței sau amenințarea cu forța încetează a mai juca vreun rol în politica externă a statelor. Dimpotrivă, marile puteri care dispun de forțe militare semnificative, în special nucleare, vor continua să utilizeze acest atu ca instrument eficace în influențarea altor state și în rezolvarea problemelor internaționale potrivit intereselor lor. Statele Unite, tocmai pentru că și-au pierdut poziția dominantă pe piața mondială, caută să compenseze această pierdere prin afirmarea supremației militare și a dependenței altor țări de „umbrela nucleară americană”. De aici și eforturile extraordinare de a păstra NATO și de a-l adapta la noua situație internațională.

Oarecum, amenințarea războiului nuclear s-a risipit și balansoarul rămâne înclinat spre factorul economic și tehnologic care domină acum jocul puterii pe arena internațională. Principalul câmp de bătălie a devenit piața mondială. Aș putea spune că am ajuns la situația în care succesul în lupta pentru putere în lume nu se mai măsoară cu metrul cuceririlor teritoriale și cu numărul de bombe și rachete, ci cu locul **sau ponderea câștigate pe piața mondială**. Uniunea Sovietică s-a întins pe un teritoriu imens și dispune de bombe și rachete aproape fără număr. Ei, și ce-i cu asta!? Influența ei în afacerile mondiale se apropie de zero. În schimb, Japonia și Germania, care nu sunt nici măcar puteri nucleare, exercită o influență crescândă în treburile internaționale. În jurul celor trei centre de putere rămase în politica mondială (Statele Unite, Europa Occidentală și Japonia) se formează blocuri economice, iar analiștii prevăd un „război economic” între acestea. Clasica formulă a lui Clausewitz sună acum: războiul este continuarea comerțului cu alte mijloace.

Într-adevăr, partea sau porțiunea cucerită pe piața mondială a devenit obiectivul principal, scopul politicii externe a marilor puteri. Iar piața mondială nu este un mediu de armonie și concordanță, ci unul de competiție și conflicte de interese. De aceea, în locul unei noi ordini mondiale, asistăm la inițiative și activități febrile pentru formarea unor comunități economice integrate și a unor blocuri sau zone de comerț liber interregional.

Noile zone economice regionale

În iunie acest an, la Toronto, Statele Unite, Canada și Mexic au căzut în acord să constituie Zona Nord-americană de Comerț Liber (NAFTA), o

disputelor. Este vorba de o piață cu 366 milioane oameni și o producție combinată de aproape 6,2 trilioane de dolari.

În Europa, foarte recent, CEE (12 țări membre) a semnat un acord cu EFTA (7 țări membre) pentru a stabili o piață-mamut. Zona Economică Europeană, cu o populație de 380 milioane, o producție globală de 6 trilioane dolari și un teritoriu care se întinde de la Mediterana la Arctică. Este blocul economic cel mai compact din lume, deoarece comerțul exterior al celor 19 țări membre se desfășoară în proporție de 70 la sută în cadrul european, în timp ce continentul nord-american absoarbe doar 26 la sută din comerțul exterior al SUA, iar Pacificul absoarbe numai 35 la sută din comerțul total al Japoniei.

În Pacific au sporit inițiativele în această direcție. Premierul Malaeziei, Mahatir Mohamed, a propus, în decembrie 1990, formarea unei Grupări Economice a Asiei de Est, care să includă toate statele din regiune, permițând acestora „să vorbească cu o singură voce Americii de Nord și Europei Occidentale în probleme de comerț cu scopul de a stăvili alunecarea spre protecționism”.

O altă inițiativă surprinzătoare a venit din partea ministrului economiei din Taiwan, care a propus recent ca Taiwan-ul, Hong-Kong-ul și Republica Populară Chineză să se constituie într-o „zonă economică de sine stătătoare”. Interesantă este argumentarea lui: tehnologia și capitalul din Taiwan și Hong-Kong ar completa vastele resurse naturale și forța de muncă a Chinei, formând „o zonă industrială de prim rang în competiția ce are loc pe piețele mondiale”.

În sfârșit, în zilele 13-15 noiembrie a avut loc la Seul o conferință a organizației „Cooperarea Economică în Asia și Pacific” la nivelul miniștrilor de externe și de comerț exterior, la care a participat pentru prima dată și China.

De ce înfloresc zonele sau blocurile regionale economice?

Aceasta a fost tema conferinței internaționale care s-a desfășurat la Seul între 4 și 5 noiembrie, invitați fiind economiști și politologi din numeroase țări.

În comunicarea mea, am susținut că într-un moment în care competiția pe piața mondială a devenit atât de ascutită și agresivă, reacția naturală aproape instinctivă a națiunilor implicate este aceea de a stabili un dispozitiv strategic în care (aidoma alianțelor militare) să se simtă mai sigure de sine, adică o piață proprie menită a le încredința că, orice se va întâmpla pe piața mondială, va exista totdeauna un refugiu sigur pentru exporturile lor.

Din punct de vedere științific, formarea blocurilor sau zonelor economice este rezultatul a două tendințe majore pe arena internațională, care, potrivit unei trăsături specifice relațiilor internaționale, sunt contradictorii, se ciocnesc cap în cap: pe de o parte, **competiția și conflictul de interese** dintre state și grupuri de state în lupta pentru cucerirea unei

porțiuni cât mai mari pe piața mondială; pe de altă parte, tendința spre **cooperare și integrare** impulsionată de noile tehnologii revoluționare. În mod special, comunicațiile globale și transporturile supersonice, care depășesc hotarele naționale, presează guvernele să formeze comunități sau blocuri mai largi decât statul național. Nu întâmplător, asemenea comunități sau blocuri au fost inițiate în primul rând în statele industriale cele mai dezvoltate.

Dar lumea noastră nu este un cosmos tehnic uniform, ci mai curând o entitate eterogenă compusă dintr-o mare diversitate de state, culturi, religii și ideologii care nu pot fi eliminate peste noapte. De aceea, efectul tehnologiei moderne nu operează cu forța unei mișcări uni-direcționale, ci mai curând ca o mișcare dualistă și contradictorie, dând naștere la un joc dialectic între factorii care împing spre integrare și cei care generează conflict. Ciocnirea dintre acești factori apare în toate negocierile care preced formarea comunităților și blocurilor economice. Istoria Comunității Economice Europene a fost marcată de momente de entuziasm și optimism privind integrarea economică și chiar politică, urmate de regulă de certuri și ciocniri privind importurile agricole, unificarea monetară, chiar politica externă și participarea la Războiul Golfului. Ambele tendințe se fac resimțite și azi.

De aceea, procesul de integrare, inclusiv formarea blocurilor economice, este caracterizat de progrese și regrese, avansuri și retrageri, factorii geografici și ecologici determinând acest proces să ia mai întâi o formă **regională**, urmată probabil de una **continentală** și numai într-un viitor foarte depărtat să atingă forma globală. Dar fiecare din aceste etape va fi marcată de competiție și conflict între comunitățile sau blocurile existente.

Celebrul economist american Lester Thurow, premiul Nobel, spunea: „Este imposibil să sari de la economii naționale la economia globală într-un singur salt. Între timp este să treci mai întâi la economii regionale și numai după aceea, poate peste 50 de ani, să ajungem la global. În practică, preciza el, aceasta înseamnă că va fi mai mult comerț, liber în cadrul regiunii și mai puțin între regiuni.“

De la alianțe militare la blocuri economice (II)

Silviu Brucan

Triada America de Nord, Europa, Asia

Discuția s-a axat pe „triada“ America de Nord, Europa, Asia, bazată pe premisa furnizată de experiența istorică a organizării noilor formațiuni în jurul centrelor de putere rămase în competiție după eliminarea din joc a URSS: SUA, Europa Occidentală și Japonia.

Mai mulți vorbitori au subliniat că Comunitatea Economică Europeană a luat naștere ca o reacție la predominanța Americii pe piața mondială în anii 1950 și 1960, iar unul dintre ei a remarcat că încercarea Washingtonului

de a întrona *Pax Americana* ca noua ordine mondială după Războiul Golfului a accelerat recenta mișcare spre integrare a CEE și EFTA în Europa.

Aici merită citată aprecierea lui Lester Thurow: „Europa se află în fruntea mișcării, construind o casă europeană așa cum n-a existat de 2 000 de ani, deoarece așa-i dictează interesele. Iar cine controlează piața cea mai largă va dicta și regulile jocului pe piața mondială. America a dictat aceste reguli în ultimii 50 de ani deoarece ea controla piața mondială; în următorii 50 de ani Europa va dicta aceste reguli deoarece controlează cea mai largă piață”.

S-a argumentat de asemenea că polarizarea atât în America de Nord, cât și în Europa este motivată în primul rând de nevoia de a stăvili asaltul produselor Japoniei pe cele două piețe. Iar economiști asiatici au replicat că formarea Zonei Nord-americane de Comerț Liber, precum și presiunea Washingtonului de a fi inclusă în orice formă de bloc asiatic sau pacific urmărește restabilirea rolului dominant al Americii în comerțul mondial. Este adevărat că administrația Bush dispune de argumente convingătoare în acest sens, și anume că atât Japonia, cât și țări ca Taiwan și Coreea de Sud depind în cel mai înalt grad de piața americană și, în general, comerțul total dintre America de Nord și Asia este cel mai larg din lume (363 miliarde dolari, față de 265 miliarde dolari între Asia și Europa). Dar este tot atât de adevărat că în ultimii ani schimburile Europa-Asia au crescut de două ori mai mult decât cele dintre America de Nord și Asia, iar integrarea europeană va menține și probabil va mări decalajul.

Oricum, a reieșit destul de clar că problema unei zone economice (de bloc nici nu poate fi vorba) în Asia sau Pacific este mult mai complicată decât în Europa sau America de Nord. Pare evident că Japonia nu-și poate permite luxul de a organiza o asemenea zonă fără America atâta timp cât surplusul ei în schimburile cu SUA rămâne de ordinul a zeci de miliarde dolari, pentru a nu mai vorbi de dependența strategico-militară față de Washington. La Seul, James Baker a protestat vehement contra intenției de a forma în Pacific un bloc economic fără America.

Dar Europa de Est?

Cum și unde se situează Europa de Est în această nouă configurație strategică a lumii?

Mai întâi trebuie spus că CAER-ul era construit pe principii și sisteme economice care s-au dovedit falimentare și în orice caz în discordanță flagrantă cu tot ceea ce guvernează schimburile pe piața mondială. Ideea lui Stalin că piața mondială s-a scindat într-o piață capitalistă și una socialistă constituie una din cele mai mari aberații din istoria științei economice, pur și simplu pentru că legile economice nu operează potrivit unor criterii politico-ideologice, ci unor criterii economice. Și, desigur, din momentul în care țările postcomuniste s-au decis în favoarea trecerii la economia de piață

și a integrării în economia mondială, CAER-ul devenise o organizație anacronică.

Dar tot atât de greșită cum a fost crearea CAER-ului potrivit unor criterii politico-ideologice a fost și desființarea CAER-ului pe baza aceluiași criterii și aceleiași ignorări a legilor economice. Iar o lege de fier a științei economice ne învață să nu renunți la o piață atâta timp cât nu ai cu ce să o înlocuiești, adică o piață alternativă.

Desființarea grăbită și abruptă a CAER-ului în 1990 a lăsat țările est-europene fără piață. Într-un moment în care aceste țări depindeau în proporție de 40 până la 80 la sută de schimburile cu statele-membre ale organizației. Drept rezultat, o mare parte din industriile est-europene, în frunte cu uzine celebre ca Zeiss și Yena din fosta RDG, au rămas în aer și au fost nevoite să-și închidă porțile, lăsând fără lucru milioane de muncitori. Iluzia guvernanților unguri și polonezi că Occidentul își va deschide cu generozitate porțile produselor industriale și mașinilor din Est s-a dovedit o himeră cu consecințe catastrofale. Ungaria, după 20 de ani de adoptare a mecanismelor de piață, a reușit cu mari eforturi în 1990 să exporte în Occident produse în valoare de 1,8 miliarde dolari, dar jumătate (900 milioane dolari) erau produse agricole exportate în țările vest-europene care — după manifestațiile ostile ale țăranilor francezi — vor fi considerabil reduse. România a fost mai puțin grăbită în a reduce schimburile cu principalul partener. URSS, astfel încât și în 1990 ponderea Uniunii Sovietice în comerțul exterior al României a fost de 26,5 la sută, din care 22,6 la export și 31,2 la import. De notat că mașinile și utilajele reprezentau 50 la sută din exportul nostru în URSS, ceea ce dădea de lucru mamuților construiți de Ceaușescu.

Lovitura de grație dată CAER-ului a fost decizia Moscovei de a cere ca toate exporturile sovietice de energie să fie plătite în valută forte începând cu 1 ianuarie 1990. Țările est-europene au replicat cu aceeași măsură pentru exporturile lor și, întrucât nici unii nici alții nu dispun de valută forte, comerțul lor a scăzut în mod drastic.

Lipsite de o piață proprie și, deci, de orice formă de autoapărare economică, țările est-europene sunt acum la cheremul Comunității Economice Europene. Decalajul dintre cele două părți ale Europei — după atâtea decenii de comunism — este tragic: suntem cu 10-15 ani rămași în urmă tehnologic și de trei sau patru ori mai săraci economic. Povara datoriei externe, care se ridică la circa 160 miliarde dolari pentru URSS (atât cât a rămas din ea) și Europa de Est apasă asupra prezentului și viitorului imediat al acestor țări, prefigurând un fel de America Latină a Europei Occidentale. Diferența este de ordin strategico-militar. Europa fiind un continent compact, interdependența părților ei este mult mai stringentă și imperativă. Așa cum am mai subliniat, numele securității europene azi este stabilitate în Est. Cazul Iugoslaviei, care alunecă irezistibil spre libanizare, și dezagregarea imperiului sovietic, care ridică și problema neliștitoare a controlului forței nucleare, demonstrează pregnant că dacă nu va fi stabilitate în Est, nu va

exista securitate pe continentul european. Iar fără securitate, Europa nu-și poate asigura nici poziția de prim rang pe piața mondială.

Aceasta înseamnă că mai devreme sau mai târziu statele din partea răsăriteană trebuie să fie integrate economic — sub formă de asociere — în Comunitatea Economică Europeană sau în Zona Economică Europeană. Probabil, statele central-europene Cehoslovacia, Ungaria și Polonia vor constitui primul eșalon, iar România, Bulgaria și republicile sovietice, al doilea. Din punct de vedere economic, toate aceste țări dispun de puternice detașamente de oameni de știință, ingineri și specialiști și de un atu important în hătălia pentru piețe: munca ieftină. În 10-15 ani ele vor fi săltate la nivel european mediu, pentru ca Europa să devină o piață integrată capabilă să facă față competiției cu celelalte zone economice.

„Adevărul“, 5-6.XII.1991

Exemplul danez

Silviu Brucan

Danemarca este o țară mică, cu numai 5 milioane locuitori, dar ceea ce a făcut ea în această lună iunie a anului 1992 este plin de învățăminte pentru toată lumea și — dacă ne gândim bine —, în special, pentru noi, românii.

La începutul lui iulie s-a produs „șocul danez“ care a zguduit Europa occidentală. La referendumul cu privire la Tratatul de la Maastricht de integrare pripită a Comunității Economice Europene, danezii au votat contra. Europeniștii au încercat să liniștească lumea, afirmând că votul danez nu schimbă nimic și că totul va continua conform planului. Aceasta ne amintește că tot danezii au dat lumii pe marele povestitor Hans Christian Andersen, care a creat nemuritoarea imagine a împăratului pe care toți îl văd că e gol, dar nici unul din curteni nu îndrăznește să i-o spună. Da, domnilor. Tratatul de la Maastricht este gol, sau cum spun juriștii nul și neavenit, pentru simplul motiv că constituția CEE a fost și rămâne Tratatul de la Roma, iar orice amendament la acest Tratat poate fi adoptat numai cu acordul unanim al celor 12 membri. Adică umanitatea este principiul de bază al Comunității.

Pentru a trece peste acest hop, politologul no. 1 al Franței, Maurice Duverger, propune ca Consiliul Europei să adopte o declarație prin care acordurile Tratatului de la Maastricht vor fi aplicate de toate țările care l-au ratificat, celelalte putând să adere la el ulterior. El speră că și guvernul danez va semna o asemenea declarație și astfel va fi salvată umanitatea. Reiese, însă, că Maastricht, departe de a fi un document solid, reprezintă un compromis foarte fragil, pe care nici unul dintre guvernele respective nu vrea să-l repună în discuție. Premierul John Major, care preia președinția Comunității la 1 iulie, nici nu vrea să audă de așa ceva, după ce cu greu a

reuşit să introducă în Tratat prevederea care permite Marii Britanii să nu aplice nici capitolul social, nici cel cu privire la unificarea monedei.

Comunitatea Statelor Independente, creată pe ruinele Imperiului sovietic, nu are la bază principiul unanimităţii, dar îl are pe cel al respectului suveranităţii şi al integrităţii teritoriale al statelor membre. Şefii acestor state şi-au dat seama că împărţeala teritorială în timpul erei sovietice a fost atât de arbitrară, încât dacă se deschide cutia Pandorei plină cu revendicări teritoriale, s-a terminat cu Comunitatea. Rusia este cea mai interesată în menţinerea Comunităţii, în primul rând pentru că speră să-şi asigure hegemonia ei. De aceea, Republica Moldova poate găsi un sprijin mult mai activ printre partenerii din Comunitate în conflict cu Rusia, chiar dacă preşedintele Kravciuk al Ucrainei nu-şi dă seama că acceptând azi violarea suveranităţii Moldovei, mâine va fi nevoit să accepte violarea suveranităţii Ucrainei.

A doua ispravă daneză în iunie s-a petrecut la campionatul european de fotbal din Suedia, unde micul David danez l-a învins pe uriaşul Goliat german. Lecţia poate fi formulată astfel: dacă ştii să ţinteşti bine piatra în punctul vulnerabil al uriaşului, poţi să-l culci la pământ. Or, punctul vulnerabil al preşedintelui Elţin este încălcarea Cartei ONU, folosirea forţei Armatei a 14-a pentru a sili o ţară mică să se supună Moscovei. De altfel, Elţin a simţit că este în defect atunci când a promis că va retrage Armata a 14-a din Transnistria. În cursul recente sale călătorii în SUA şi Canada, el „a făcut totul“ pentru a-şi crea acolo imaginea de om al păcii şi dreptului internaţional. De aceea el se teme de misiunea trimisă de secretarul general ONU la Chişinău mai rău decât de toate protestele şi telegramele guvernului Moldovei.

Avem de-a face cu tradiţionalul joc dublu al conducerii şi diplomaţiei ruseşti — porumbel al păcii la Washington şi Moscova, iar în Transnistria uliu al masacrelor şi distrugerilor. Acest joc dublu trebuie demascât fără cruţare şi fără pauză. Dacă ochim bine punctul vulnerabil, Elţin va fi nevoit să bată în retragere.

Din păcate, armatele ruseşti dislocate în republicile independente se cramponează de teren şi pentru că n-au nici cazărmi, nici hrană în patria-mamă, deci nu poţi scăpa de ele dacă nu le asiguri şi una şi alta, după cum se vede şi în ţările baltice.

„Libertatea“, 30.VI.1992

Noua echipă Clinton

Silviu Brucan

Sistemul politic american creează condiţii extrem de favorabile pentru rezolvarea problemei succesiunii: de la alegerea noului preşedinte, în prima parte a lunii noiembrie, până la instalarea sa la Casa Albă, la 21 ianuarie, se

intinde o perioadă de aproape trei luni, care permite șefului executivului să-și selecteze cu grijă și fără grabă membrii echipei de conducere și de fapt să-și stabilească programul de guvernare, diferit pe ici pe colo, prin părțile esențiale, de programul din campania electorală.

Bill Clinton a profitat din plin de acest răgaz, fiind urmărit pas cu pas de ziariștii americani. A organizat adevărate simpozioane economico-financiare cu laureați ai Premiului Nobel, bancheri și industriași pentru a pune în discuție scenarii economice în mai multe variante. S-a consultat cu reprezentanți ai diferitelor grupuri de interese și presiune și abia recent a anunțat pe titularii principalelor ministere în două seturi compacte, privind cele două laturi ale politicii americane: economico-financiară și externă-securitate-apărare.

Analizii politici subliniază că în ambele domenii au dispărut fără urmă toate lozincile radicale care sunau atât de promițător în campania electorală și în locul lor au apărut o serie de obiective „realiste“, menite a asigura atât marile companii și bănci, cât și uriașele industrii de armament că interesele lor nu vor fi prejudiciate de administrația democratică. Trebuie ținut cont că principalul cal de bătaie al republicanilor, inclusiv al președintelui Bush, în lupta electorală a fost pictarea democrațiilor ca partid „anti-business“, lipindu-le eticheta „Tax and Spend“ pentru a speria clasa mijlocie și lumea afacerilor că venirea democrațiilor înseamnă noi impozite și irosirea banului public.

Ei bine, Clinton și-a format o echipă care constituie negația categorică a acestei învinuirii, ceea ce explică și calmul ce a domnit la bursa din New York în aceste zile. Ministru de finanțe va fi senatorul de Texas, președinte al Comitetului de Finanțe al Senatului, cunoscut pentru vederile sale conservatoare: Lloyd Bentsen. Iar adjunctul său este bancherul de investiții din New York, Roger Altman. Ca mesajul să fie și mai explicit, Clinton a înființat un Consiliu al Securității Economice și a numit ca șef tot un bancher din Wall Street, Robert Rubin, președinte al celebrei firme de investiții Goldman Sachs, cu un profit anual de miliarde de dolari. Ministrul Bugetului va fi Leon Panetta, deputat de California, caracterizat de „New York Times“ ca „unul dintre cei mai experimentați insideri economici din Washington“ cum s-ar spune la noi — unul uns cu toate alifiile. Avem de-a face cu o adevărată metamorfoză politică, dacă amintim că în campania electorală Clinton s-a prezentat cu cartea „Putting People First“, ca să marcheze că prioritatea lui sunt oamenii de rând.

În ce privește cealaltă latură a politicii americane, secretar al Departamentului de Stat va fi Warren Christopher, iar secretar al Apărării, Les Aspin. Primul a mai funcționat în conducerea Departamentului în timpul președintelui Carter și s-a afirmat ca un abil negociator în discuțiile încălcite cu Iranul din 1980 pentru eliberarea diplomaților americani reținuți la Teheran. A mai trecut un test dificil, mai recent, când a fost însărcinat să conducă o comisie de investigație a cazului dramatic al șoferului negru bătut de polițiști la Los Angeles, după care s-a produs o sălbatică răzmeriță în oraș.

Mai aflăm dintr-un ziar american că Christofer a funcționat ca șef de cadre al lui Clinton. Începând cu selectarea candidatului la vicepreședinție și verificarea fiecărui membru al guvernului.

Les Aspin este de vreo două decenii deputat de Wisconsin și temutul șef al Comitetului Camerei pentru serviciile Armate și mai ales al Subcomitetului pentru Achiziții Militare și Sisteme Nucleare. El a trecut și pe la Pentagon pentru calificare și a avut un cuvânt greu în aprobarea bugetelor militare de trilioane dolari, inclusiv a diferitelor sisteme și tipuri noi de arme, fiind considerat ca „moderat“ în materie de cheltuieli militare și un „uliu prudent“ în cazuri de intervenții militare peste mări.

Consilier pentru Securitatea Națională a fost numit Anthony Lake, care a îmbinat activități academice de profesor și autor în domeniul relațiilor internaționale cu posturi administrative, ca asistent al lui Kissinger și apoi în Departamentul de Stat sub Carter. Este considerat o figură-cheie în elaborarea strategiei și politicii externe al lui Clinton, care l-a caracterizat „gânditor-creator“. Aici trebuie menționat și adjunctul său, Samuel Berger (presa îi spune Sandy), care, după ce a ocupat o serie de posturi administrative și a scris cuvântări pentru candidați (la președinție, vicepreședinție, senatori), și-a deschis o firmă cu multe sucursale în Europa, iar în 1992 a devenit mâna dreaptă a lui Clinton în campania electorală.

Ca director al CIA a fost numit R. James Woolsey, care și-a început cariera ca ofițer în armată; a lucrat apoi la Pentagon și a devenit consilier al delegației americane la negocierile privind armele nucleare strategice. Woolsey cunoaște problematica militară și sub aspect economic, fiind membru în consiliul de administrație al firmei **Martin Marietta**, corporație aflată pe primele locuri pe lista furnizorilor de arme nucleare pentru Pentagon. De altfel, și Warren Christofer a trecut prin această școală de calificare a politicienilor americani, ca director al și mai cunoscutei companii de armament **Lockheed**.

Aceste scurte note bibliografice reflectă o caracteristică a clasei politice americane: cariera urcușului administrativ este îmbinată cu businessul, pe ideea că, dacă nu reușește una, cu siguranță reușește cealaltă, mai ales că între cele două există relații de întrajutorare reciprocă.

S-ar părea, în concluzie, că ne aflăm în fața unui guvern de centru cu puternice afinități conservatoare. Numai că în prezent America stă prost și deci nu i-ar sta bine lui Clinton să conserve așa ceva. Dar, pentru a proceda la o „schimbare“, el trebuie să-și acopere spatele. Se spune în America: „numai un republican conservator ca Nixon putea să-și permită călătoria în China comunistă“ și deci un președinte democrat care vrea să schimbe politica americană trebuie să-și creeze mai întâi o imagine conservatoare.

Clinton vine la Casa Albă după 12 ani de guvernare republicană. Recesiunea din ultimii ani i-a făcut pe americani să realizeze că de fapt glorioasa epocă Reagan a fost perioada în care America a pierdut competiția pe piețele mondiale și a devenit din bancherul lumii țara cu cea mai mare datorie din lume. A fost perioada în care mulți milionari au devenit miliardari.

Iar mulți din clasa mijlocie au devenit săraci sau șomeri. Este limpede că Bill Clinton, care se pregătește pentru o guvernare de opt ani, va schimba direcția politicii americane, în primul rând în interior, pentru a redresa economia și starea clasei mijlocii, iar în exterior se desemnează pentru prima dată o strategie menită a recupera ceva din pozițiile pierdute pe piața mondială de industrie și agricultură americană. Într-un cuvânt, Clinton va trebui să dea conținut principalei sale promisiuni electorale: schimbarea.

„Adevărul”, 30.XII.1992

Căile întortocheate ale integrării

Silviu Brucan

Euforia integraționistă care cuprinsese Europa occidentală la finele anilor '80 s-a risipit sub efectul recesiunii anilor '90. Circulau pentru 1993 versiuni idilice cu dentiști greci ducându-se să pună plombe în Danemarca, muncitori germani șomeri găsind de lucru în Luxemburg, instructori norvegieni de ski făcându-și meseria în Alpii francezi, iar jucători de la bursa din Londra cumpărând bonuri de tezaur în Belgia. Deocamdată toate acestea rămân doar o himera.

Potrivit deciziei istorice a CEE din 1986, la 1 ianuarie 1993 trebuia să se instituie piața unică a celor 12 membri cu o populație de 360 milioane și un produs total de 6,5 trilioane dolari. Aceasta însemna desființarea barierelor și taxelor vamale și libera mișcare a capitalurilor, bunurilor, serviciilor și oamenilor în cadrul pieței unice. Deși oficial piața unică a fost proclamată, iar sticlele de șampanie au fost destupate festiv în prima zi a anului în toate cele 12 capitale, în practică 20 la sută din măsurile preconizate nu au fost adoptate în toate statele membre, iar unele din legile noi ce trebuiau adoptate pentru eliminarea barierelor și standardizarea produselor au fost respinse. Francezii s-au ofuscat la ideea schimbării compoziției brânzeturilor lor, nemții au reacționat la fel împotriva standardelor la fabricarea berii, marele concern Nestle a susținut că amestecul Nescafé pentru italieni este cu totul altul decât cel care place germanilor, iar britanicii au declarat „Euro-lunatică” ideea de a uniformiza iubiții lor cartofi prăjiți la pachet. Franța și alte state membre opun rezistență la desființarea monopolului de stat al telecomunicațiilor, după cum nici standardizarea TVA (taxa pe valoarea adăugată) nu surâde unora din state. Mobilitatea forței de muncă este și ea limitată de deosebirile naționale în materie de securitate socială, impozite și pensii, muncitorii care au lucrat într-o fabrică în care patronul contribuia la fondul de pensii găsesc cu greu aceleași condiții în altă țară. Discuțiile la Maastricht pentru armonizarea standardelor de protecție socială n-au ajuns la nici un rezultat, iar guvernul britanic a respins capitolul social cu totul.

Dar lovitura de grație a fost dată tocmai libertății-simbol de a călători fără pașaport în cadrul CEE. Valul de emigranți din Est și reacția xenofobă la acest exod au determinat majoritatea guvernelor să mențină un control strict la punctele de frontieră, în porturi și aeroporturi. Britanicii declară deschis că nu au încredere în controalele „de pe continent“, germanii s-au speriat de recrudescența nazistă, iar francezii sunt îngrijorați de traficanții de narcotice care se strecoară în Nordul mai tolerant în materie.

Toate acestea puteau fi depășite dacă n-ar fi bântuit recesiunea. Stagnarea producției, căderea în toamnă una după alta a monedelor britanică, italiană și spaniolă, cei 16 milioane de șomeri, tensiunile sociale și reacția violentă a țăranilor francezi, apoi belgieni și germani, la compromisul cu America pentru runda Uruguay au creat o stare de spirit pe care o revistă o numește **Eurosclerosis II**, amintind de prima din 1980-82. Prognoza pentru 1993 este de cel mult 1,50 la sută creștere economică, ceea ce nu promite să stăvilească șomajul-record de 11 la sută într-un moment când locomotivele așteptate să tragă economia în sus ca Daimler-Benz și Volkswagen concediază muncitori cu zecile de mii. Singurul indicator luminos este rata scăzută a inflației de care Bundesbank-ul s-a ținut morțiș. Analizii subliniază că, în cei 35 ani de la înființarea ei, Comunitatea a trecut prin crize mult mai serioase și este adevărat că de fiecare dată ea a ieșit mai puternică din înfruntarea cu istoria a celui mai progresist fenomen al epocii noastre.

Marea dilemă a Comunității în ultimii ani este: **adâncire și lărgire**. Să adâncească economic și politic procesul de integrare a celor 12, sau să lărgască Comunitatea cu noi membri care bat la porțile ei? Prima s-a cristalizat la Maastricht, unde obiectivul pieței comune unice până la 1 ianuarie 1993 s-a schimbat în **Uniune Economică, Monetară și Politică până în 1999**. Este un țel ambițios, care în mod evident depășește nivelul conștiinței publice europene din anii '90. Promotorii săi îl prezentau ca o necesitate politică de a integra Germania unificată în sistemul european înainte ca colosul german să-și dezvolte aspirații de mare putere. Dar în procesul de integrare graba este contra-productivă. Maastricht suferă de un viciu fundamental, și anume, credința că trecerea de la integrarea economică la cea politică este un proces continuu. În realitate, în timp ce formarea unei piețe comune a mai multor state apare în epoca noastră ca un rezultat firesc al presiunii revoluției tehnologice moderne, în special în transporturi naționale, integrarea politică se lovește de organizarea puterii în state naționale și ca atare presupune eliminarea structurilor statale, a guvernelor naționale și a aparatului lor de stat, iar în ultimă instanță dispariția națiunii ca entitate organizată teritorial. Aveam de-a face cu o schimbare calitativă și cu cel mai complex și delicat proces social, deoarece el se confruntă cu tradiția și istoria, cu limba și cultura, cu formația psihică și ideatică, toate adânc săpate în conștiința fiecărei națiuni. Votul danezilor împotriva Tratatului de la Maastricht, referendumul pe muchie de cuțit al francezilor și ezitarea britanică sau germană de a pune chestiunea în fața votului popular au trezit la realitate guvernele celor 12. De fapt, nici Uniunea Monetară nu

pare a fi o propunere realistă dacă ținem seama de degingolada monetară din toamna lui 1992 și retragerea unor țări din Sistemul Monetar European.

De aceea, summit-ul de la Edinburgh din decembrie a mutat accentul de pe „adâncire” pe „lărgire” și a decis să pună în mișcare formele de admitere ca membri ai CEE a Austriei, Finlandei, Suediei și Norvegiei în 1995, menționând totodată și perspectiva aderării țărilor din Europa de Est, primul eșalon fiind format din Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, între timp scindată în două. Belgianul Davignon, fost președinte al Comisiei CEE, a atras atenția că există pericolul ca ideea economiei de piață să fie compromisă în Europa și a propus un „program de urgență” de nouă luni care să dea pînă la ajutorului economic occidental. Sir Charles Powell, șeful conglomeratului britanic Jardines și consilier al premierului Major, a avertizat: „Costul eșecului în Europa de Est va fi mult mai ridicat decât costul ajutorului actual”, iar germanul Horst Teltschik, consilier al cancelarului Kohl, a subliniat că pentru Europa de Est esențial este nu ajutorul economic, ci accesul produselor ei pe piața occidentală.

Dar nici Jacques Delors, campionul integrării rapide și asociații săi de la Bruxelles nu se lasă. Ei au făcut presiuni asupra guvernului danez să organizeze în mai un nou referendum „cu amendamente la Maastricht”, iar Franța și Germania urmează să pună în mișcare la 1 iunie 1993 mașinăria pentru uniunea monetară, deși — serie „Time” — „există suspiciuni că Bundesbank-ul are un plan ascuns să amâne uniunea monetară pentru decada următoare pentru a prezerva hegemonia mărcii germane”.

După cum se vede, căile integrării europene sunt întortocheate. În 1993, odată cu instalarea la Washington a noii administrații Clinton, strategia ei de recuperare a pozițiilor pierdute pe piața mondială va avea drept efect în cancelăriile vest-europene accelerarea măsurilor de lărgire a Comunității. Pe agenda politică se va impune renegocierea cu cei 6 membri ai Asociației Europene a Liberului Schimb a Zonei Economice Europene, care a primit o lovitură prin votul negativ al Elveției. Tot în direcția lărgirii vor acționa interesele securității europene, amenințată în principal de fenomenele de instabilitate din partea răsăriteană a continentului.

„Adevărul”, 16.01.1993

Limitele industrialismului

Silviu Brucan

În anii comunismului, presa noastră era plină de articole și studii care întorceau pe toate fețele „criza generală a capitalismului” tocmai în perioada în care revoluția tehnologică ducea în Occident la o expansiune fără precedent a economiei, iar producția de masă a mărfurilor de consum permitea accesul muncitorilor la bunuri care până atunci fuseseră apanajul exclusiv al burgheziei. Acum s-a căzut în cealaltă extremă: un ton ditirambic

la adresa economiei capitaliste și o viziune idilică a societății occidentale domină coloanele ziarelor și orice încercare de analiză realistă a situației din Vest este privită cu suspiciune și neîncredere.

Dar când trei articole din același număr al ziarului „International Herald Tribune” tratează criza societății vest-europene, înseamnă că problema este serioasă. De data asta nu este vorba nici de dificultăți pe care le întâmpină Tratatul de la Maastricht, nici de incapacitatea Comunității Europene de a soluționa conflictul din Bosnia, ci de însăși funcționarea societății industriale. Din Spania până în Suedia sute de mii de angajați sunt amenințați să cadă. Mari companii, care altădată păreau invulnerabile, ca Daimler-Benz în Germania, Michelin în Franța și Philips în Olanda, sunt nevoite să reducă masiv forța lor de muncă. „Nu ne confruntăm cu o rotație ciclică, ci cu o criză de structură” — declară H. Schmitz, director al lui Deutsche Bank din Frankfurt. Până la sfârșitul anului, cei 17,4 milioane de șomeri ai Comunității — 11 la sută din forța de muncă — vor spori cu încă 1,5 milioane. Iar noi locuri de muncă nu apar la orizont. În Marea Britanie, deși se vorbește de sfârșitul recesiunii de 3 ani, șomajul rămâne la 3 milioane. În Franța, 500 000 de absolvenți universitari au bătut la porțile întreprinderilor și instituțiilor în 1992, dar numai 50 000 au găsit de lucru. „Oare mergem spre o lume fără posturi?” — se întreabă Reginald Dale. Noile tehnologii, arată el, procedează rapid la înlocuirea muncitorilor și chiar în cazul unei relansări economice, șomerii nu au șanse să fie reangajați pentru simplul motiv că au dispărut posturile. Privatizarea marilor companii de stat din Franța, ca Renault, de către guvernul Balladur, va duce la sporirea numărului șomerilor. Jean Claude Pave, secretarul general al OECD (Organizația celor 24 state industriale) declară că nu este exagerat să se anticipeze că industria manufacturieră va ajunge să folosească doar 2 la sută (față de 20 la sută în prezent) din forța de muncă. Dar și serviciile, care în deceniile trecute absorbeau surplusul eliminat din industrie sunt acum saturate și în plus levițe și ele de noile tehnologii. Concurența acerbă silește marile companii să-și subțieze efectivele pentru a reduce fondul de salarii. Companiile aeriene SAS, Royal Dutch și Austrian Airlines negociază o fuziune care va reduce zeci de mii de posturi.

Un grup de experți a primit sarcina de a studia problema și a prezenta soluții la conferința anuală a OECD din această lună. Un lucru este clar: metodele tradiționale pentru combaterea acestor fenomene nu mai au efect. Economisții radicali sunt de părere că industrialismul și-a trăit traiul și că a sosit vremea societății postindustriale, care cere o restructurare a întregii vieți economice și sociale.

Deocădată asta nu este problema noastră. Suntem rămași în urmă cu 10-15 ani, nu numai tehnologic, dar și pe plan social. Cele trei procese sociale stimulate de revoluția tehnologică (reducerea numărului muncitorilor, scăderea drastică a celor ocupați în agricultură și creșterea rapidă a serviciilor) au fost grav întârziate de politica comunistă ostilă noilor tehnologii, în special computerelor și informației. Industria noastră

manufacturieră abia acum trebuie retehnologizată, serviciile în România sunt în faza primară și chiar agricultura poate atrage brațe de muncă de la oraș, dacă devine profitabilă.

Dar întrucât „am intrat în Europa”, este bine să știm ce se întâmplă pe acest continent și, în oarecare măsură, ce ne așteaptă în viitorul îndepărtat.

„Libertatea”, 1.VI.1993

Spre o nouă constelație în economia mondială

Silviu Brucan

Prăbușirea colosului sovietic a modificat peste noapte structura mondială a puterii și întreg dispozitivul strategic pe arena politicii internaționale. În sistemul politico-militar interstatal un război pierdut, o revoluție sau criză politică devastatoare schimbă radical eșicherul politic mondial. Nu așa stau lucrurile în economia mondială. Aici, schimbările în ierarhia superioară sunt, cum spunea Braudel, *de longue durée* și se manifestă sub forma unor acumulări cantitative măsurate în decenii de creștere relativă a produsului național brut și a expansiunii pe piețele mondiale.

Statele Unite ale Americii au ieșit din al doilea război mondial cu o enormă putere economică și financiară, care i-au asigurat supremația în lume. În 1945, America deținea jumătate din producția mondială, peste 37 la sută din comerțul mondial, iar rezervele ei de aur depășeau 20 miliarde dolari, adică două treimi din totalul mondial. Expresia caracteristică a timpului era „secolul american”.

Anglia și Franța, fostele puteri dominante, erau slăbite de război și de distrugerile lui: producția lor industrială căzuse cu 25 la sută. Economia Germaniei era la pământ. În întreaga Europă bântuia „foamea de dolari”. În ce privește Japonia, ea nu conta printre protagoniști: produsul ei național brut era de 12 ori mai mic decât cel al Americii.

În deceniile următoare, tabloul economiei mondiale a început să arate altfel. Cu ajutorul planului Marshall, țările vest-europene și-au refăcut potențialul industrial și beneficiind de o rată de creștere economică mai înaltă au ajuns în anii 1960 să depășească SUA în domeniul comerțului exterior (46 la sută față de 17 la sută). S-a schimbat situația și în privința rezervelor de aur: 35 miliarde dolari în Europa occidentală față de 16,5 miliarde dolari SUA. Legea dezvoltării inegale își spunea cuvântul: RFG depășea Marea Britanie, iar Japonia ajungea din urmă Franța și întrecea Canada și Italia.

Atâta timp cât accentul cădea pe factorii economici cantitativi, saltul Uniunii Sovietice în producția industrială era remarcabil. URSS a ocupat locul doi în economia mondială, devenind cea mai mare producătoare din lume la oțel, ciment, cărbune și bumbac.

Venea, însă, din urmă Japonia. Cu o medie fantastică de creștere economică de peste 10 la sută, Japonia a cucerit locul prim pe piața mondială

la produse electrice, televizoare în culori și aparate foto, a depășit jumătate din tonajul mondial la vapoare, a provocat industria elvețiană de ceasuri, a întrecut optica germană, a devastat industriile britanice și americane de motociclete și a invadat cu automobilele ei piața americană și europeană. Tabelul ierarhic al economiei mondiale în 1986 arăta astfel:

	Produs național global 1986 (în trilioane dolari)	Venitul național pe cap de locuitor (în dolari)
1.SUA	3,9	13 000
2.URSS	1,8	5 400 ¹⁾
3.Japonia	1,7	12 000
4.Germania Occid.	0,9	12 000
5.China	0,8	400

În ce privește Comunitatea Economică Europeană, deși ca produs global se apropie de cel al SUA iar ca pondere în comerțul mondial se află pe primul loc în lume, ea nu constituie încă o entitate integrată care să intre ca atare într-o clasificare a statelor naționale.

Cum se prezintă constelația la sfârșit de secol și care este perspectiva la începutul secolului al XXI-lea?

America rămâne în fruntea plutonului ca singura superputere a lumii de azi, dispunând de o forță militară inegalabilă, o economie și o piață care-i asigură poziția supremă în lume. Dar, așa cum subliniază istoricul Paul Kennedy, tocmai preocuparea prioritară pentru asigurarea supremației strategico-militare și cheltuielile legate de aceasta (300 miliarde dolari din bugetul anual) au dus la neglijarea problemelor interne, la pierderea pozițiilor pe piața mondială și, în ultimă instanță, la acel dublu deficit care erodează însuși statul de mare putere: deficitul cronic al balanței de plăți și deficitul bugetului federal. Din cea mai mare țară creditoare a lumii, America a devenit cea mai mare țară debitoare, iar voci alarmate semnalează că în anul 2 000, datoria SUA ar putea ajunge la 13 trilioane dolari, iar dobânda anuală la 1,5 trilioane dolari — o piatră de moară agățată de gâtul economiei americane și al cetățeanului american. Președintele Clinton a promis să schimbe acest curs al declinului, dar chiar și măsurile timide pe care le-a propus se lovesc de rezistența Senatului, dominat de conservatori.

Japonia, cea mai mare putere globală pe plan economic și financiar, se află și ea la o răscruce a strategiei ei industriale. Deși dispune încă de un surplus anual de 136,1 miliarde dolari (1992) în balanța comercială, presiunile și concurența îndârjită a Americii și Europei, la care se adaugă creșterea valorii yenului, o silește să mute accentul pe dezvoltarea consumului intern, rămas mult în urma standardelor occidentale, și pe exportul spre Asia de

¹⁾ Cifra furnizată de URSS, nevalidată de Banca Mondială.

Sud-Est, care depășește deja pe cel spre SUA și Europa. Rata creșterii economice a scăzut la 4 la sută în anii 1980, iar în anii 1990 Japonia suferă și ea de recesiune, mari companii ca Nissan, Japan Air Lines ș.a. fiind silită să-și reducă personalul.

Noua stea apărută pe firmamentul economiei mondiale este China. Fondul Monetar Internațional, într-un studiu recent publicat, stabilește că economia Chinei se află pe locul 3 în lume, după SUA și Japonia. Potrivit noilor calcule, China, cu o rată de creștere-record, (peste 10 la sută) a produs anul trecut bunuri și servicii în valoare de 2 trilioane dolari, ceea ce o apropie de cifra japoneză și reprezintă două cincimi din cea americană. A intrat în limbajul analiștilor termenul **Marea Chină**, care include Taiwanul și Hong Kong, ale căror investiții în China continentală au atins, în 1992, cifre de 3 miliarde dolari și respectiv 9 miliarde dolari, formând o zonă comercială-mamut cu peste un miliard de clienți. Banca Mondială estimează că dacă creșterea fenomenală a economiei chineze continuă și se adaugă și Hong Kong-ul și Taiwan-ul, Marea Chină ar putea depăși economia americană la începutul secolului al XXI-lea. Asemenea prognoze pornesc de la premisa că rata medie de creștere din perioada luată drept bază (de cel puțin 5 ani) va continua în deceniile următoare, ceea ce este puțin probabil. SUA și Japonia sunt confruntate cu criza sistemului industrial, care pare a-și fi atins limitele, iar China are de efectuat saltul la modernitate al unei populații fărănești în proporție de 75 la sută. Rămâne desigur și prăpastia în materie de venit național pe cap de locuitor: circa 1 600 dolari China față de 22 200 dolari în America, într-o lume în care chinezul din Canton sau Shanghai va vedea pe micul ecran cum trăiește americanul din New York sau San Francisco.

Marele salt al Chinei în vârful economiei mondiale va ridica probleme critice nu numai pe piețele mondiale, ci și în viața politică și ideologică a lumii secolului al XXI-lea. China nu este nici un „miracol capitalist” ca Japonia, nici un „tigrul capitalist” ca Taiwan ori Coreea de Sud. Pe firma ei scrie **economie socialistă de piață**, iar conducătorul este Partidul Comunist Chinez. Aceasta va redeschide procesul „sfârșitului ideologiei”, proclamat de Daniel Bell și Raymond Aron, cât și prognoza americanului Fukuyama din 1989 privind „sfârșitul istoriei”.

În *The End of Ideology*, Daniel Bell, care trecuse de la marxism la neo-conservatorism, considera ideologia ca o combinație între cultură și politica aplicată „mișcărilor sociale care caută să mobilizeze oamenii pentru realizarea unor credințe, iar în această fuziune între formule politice și pasiuni, ideologia oferă un crez și un set de certitudini morale”. El își bazează sentința pe decepția pricinuită de comunism, la început pe plan moral, intelectual și politic, iar apoi economic, și pe constatarea că toate ideologiile sunt menite să se autodistrugă, deoarece „ideologia este o reificare, o imitație înghețată a realității, o ipostaziere a termenilor care conferă o viață falsă categoriilor”, ceea ce constituie defectul ei fatal, făcând-o până la urmă vulnerabilă în fața altor forme de cunoaștere și credință.

În ce privește *The End of History* a lui F. Fukuyama, care a făcut mare vogă în 1989, sentința lui este mult mai categorică: „Odată cu tranziția de la anii '80 la anii '90 asistăm nu numai la sfârșitul unei perioade în istoria postbelică, la un punct final în evoluția ideologică a umanității. În vocabularul lui Hegel și Marx, acesta este sfârșitul istoriei.” Fukuyama constata victoria universală a liberalismului economic și politic și prezicea: „Sfârșitul istoriei va fi trist: lupta ideologică pe plan mondial care cere curaj și idealism va fi înlocuită prin calcule economice, soluționarea la nesfârșit a problemelor tehnice, preocupări de mediu inconjurător și de satisfacere a necesităților de consum”.

Oare aceasta este ceea ce ne rezervă viitorul? În lumina statisticilor Băncii Mondiale, care arată că lumea este acum împărțită în 20 la sută țări bogate și 80 la sută țări sărace și a conferinței OECD, care subliniază că cei 35 milioane șomeri nu au șanse de a fi reangajați nici după depășirea recesiunii, pentru simplul motiv că posturile lor au fost eliminate de noile tehnologii, concluzia lui Daniel Bell pare prematură. Diviziunile sociale și naționale din lumea contemporană generează în mod necesar ideologii, fără de care falșile care rezultă din aceste diviziuni nu-și pot organiza lupta politică. Iar marele salt al Chinei îl dezavuează pe Fukuyama, care în ultima vreme își revizuieste teza „sfârșitul istoriei”.

Oricum un lucru este cert: bătălia pentru supremație în economia mondială **se mută din zona Atlanticului în zona Pacificului**, ceea ce înseamnă că și centrul politicii mondiale se va muta acolo. Aceasta va influența atât orientarea politicii americane spre PACIFIC FIRST, cât și ritmul procesului de integrare în Europa.

„Dilema“, 25.VII-1.VIII.1993

17. Mass Media: informare, influențare și manipulare politică

Mijloacele de informare și difuzare în masă constituie în societatea modernă o importantă armă politică. Ele pot fi deținute de către stat, organizații capitaliste sau moguli ai finanței, partide politice sau mișcări populare.

Presa a fost numită a patra putere în stat. Dar odată cu dezvoltarea presei vorbite (radioul) și a presei video (televiziunea) ea a devenit cu adevărat o mare putere.

În regimurile dictatoriale, mijloacele de informare sunt monopolizate de stat. Controlul informației este una din trăsăturile de bază ale dictaturii.

În regimurile democratice, dimpotrivă, pluralismul politic caracterizează și mijloacele de informație. Dar puține sunt țările în care statul nu dispune de o parte din aceste mijloace, în special posturi de radio și televiziune etc. Numai în America întreaga presă se află în mâinile unor companii particulare.

În capitalism se asigură diversitatea opiniilor politice, iar democrația permite mai ușor aflarea adevărului chiar atunci când puterea tinde să-l ascundă. Publicarea în ziarul „Washington Post“ a unor informații care au dus la dezvăluirea rolului președintelui Nixon în afacerea Watergate a devenit un caz celebru. Un alt caz care a provocat mare vâlvă a fost publicarea de către ziarul „New York Times“ a unui document secret „Pentagon Papers“ în care se relatau o serie de înscenări puse la cale de Pentagon în războiul din Vietnam pentru a induce în eroare publicul american.

Una din limitele libertății informației în democrația capitalistă rezidă în dependența presei de bani. Deși oricine poate în mod legal să înființeze un ziar, s-a făcut un calcul că pentru a lansa un cotidian la Paris costă peste 20 milioane franci, iar la New York circa un milion dolari. Se poate scrie orice într-un ziar cu condiția ca proprietarul sau membrii consiliului de administrație să fie de acord. Au fost numeroase scandaluri în presa occidentală cauzate de faptul că noul

sau vechiul proprietar încerca să influențeze politica editorială a ziarului.

În ultimele decenii, costul tipăririi și difuzării unui ziar nu mai poate fi acoperit de vânzarea lui și atunci ziarele au devenit dependente de publicitate care și ea poate limita sau influența libertatea politicii editoriale a ziarului.

În sfârșit, există primejdia concentrării mai multor ziare, posturi de radio și TV în mâinile unor magnați cum a fost William Randolph Hearst în America sau Murdoch în Marea Britanie. În Franța, aproape toate ziarele locale au fost acaparate la un moment dat de un magnat de presă. Aceasta afectează în mod serios pluralismul și libertatea presei, ceea ce a determinat unele țări să adopte legi împotriva concentrării presei.

În ce privește principiile presei libere, la loc de cinste este distincția fundamentală dintre **informație** și **opinie**. Ziarul trebuie să ofere cititorului informații corecte și obiective privind fapte și evenimente, permițând acestuia să-și facă o părere proprie asupra sensului lor. În acest scop, marile ziare occidentale realizează distincția și prin paginație, consacrand pagini speciale (op-pages) opiniilor comentatorilor și editorialiștilor. Cu toate acestea, în presa occidentală există varietate în privința orientării generale a ziarelor – conservatoare sau liberale, de stânga sau de dreapta, iar orientarea politico-ideologică apare mai pronunțat în timpul campaniilor electorale.

Prin impactul lor asupra opiniei publice, radioul și televiziunea se află în mod special în atenția partidelor politice. Capacitatea lor de a influența și manipula opinia publică face ca acolo unde radioul și televiziunea sunt de stat, ele să devină obiectul unor dispute aprige între putere și opoziție. Chiar și în jurul emisiunilor politice ale BBC-ului au fost critici ale opoziției laburiste, iar în ultimii ani au luat amploare internațională recriminările din fostele țări comuniste, în legătură cu orientarea televiziunilor de la Moscova, Budapesta și București.

Articole de analiză

Referendum și informații

Silviu Brucan

Cetățenii români care citeau exclusiv ziare nu au aflat nici până acum rezultatele referendumului cu privire la Constituție din 8 decembrie 1991.

Un cotidian apărut a doua zi după referendum publică pe prima pagină o știre mică pe o coloană în care se arăta că agenția americană UPI citând agenția poloneză de știri PAP anunță că duminică până la ora 13 s-au prezentat la urne 30 la sută din electorat, iar la București numai 382 710 alegători. Cum s-ar spune: direct de la sursă! Pe când vom citi în acest ziar că agenția britanică Reuter, citând agenția iugoslavă de presă Taniug anunță că la Bolintinul de Vale a fost ucis un bătrân de 82 de ani?

Revenind la referendum, să amintim că încă de duminică Comisia Centrală Electorală anunțase oficial că 67,25 la sută din electorat participaseră la vot, iar Radioul și Televiziunea transmisese știrea pe la orele 11 noaptea. Iar cotidianul nostru cu „știri de ultima oră” umbla pe la New York și Varșovia după ele, deși era mai simplu să le fi obținut la București.

Un alt ziar tot de informații și tot independent, care în preajma referendumului se transformase în manifest, chemând pe cetățeni să-l boicoteze, s-a supărat pe aceștia că nu l-au ascultat și n-a mai publicat nici marți, nici miercuri, datele cu privire la participare, nici cele cu privire la DA sau NU. În schimb, l-a potopit pe sărmanul cititor cu o ploaie de comentarii supărate, nervoase și pesimiste. Curat ziar de informații, bibicule!

În presa occidentală, de la care se reclamă în mod zgomotos ambele ziare, se face o distincție netă și categorică între informație și comentariu, pornind de la principiul că prima obligație a unui ziar este să publice știri pur și simplu, lăsând pe cititor să-și facă singur o părere asupra lor, să le interpreteze cum vrea și cum are interesul. În presa anglo-saxonă, paginile de comentarii se numesc „Opinion Page” și sunt paginate grafic separat și distinct pentru a-l avertiza pe cititor că au în față „păreri” și nu „știri”. Marile ziare chiar publică păreri diametral opuse cu privire la același eveniment și au comentatori cu orientări politice sau ideologice contradictorii. La noi, deși un ziar are vreo zece comentatori politici, toți au aceleași idei, aceeași orientare și același stil, așa încât dacă ai citit pe unul i-ai citit pe toți.

Bineînțeles că ambele noastre ziare de informație se află în fruntea campaniei pentru schimbarea conducerii televiziunii pe motiv că aceasta nu asigură o obiectivitate informațională. Vă dați seama ce s-ar întâmpla dacă domnii aceștia ar pune mâna ei pe conducerea televiziunii!

De fapt, procedeul celor două ziare nu este nou în România. Presa ceaușistă nu publica nici ea știri care nu conveneau, iar dacă tema nu putea fi evitată, trântea un comentariu în care înfiera evenimentul proscris, îl califica drept dușmănos sau rezultat al uneltirilor forțelor întunericului. Au câteodată dreptate cei care spun că în România nu s-a schimbat nimic.

„Libertatea”, 17.XII.1991

Presa la răscruce

Silviu Brucan

Presa noastră trece printr-un moment critic. Greutăților inerente perioadei de tranziție, li se adaugă o criză de credibilitate — așa cum au dezvăluit sondajele de opinie menționate la Colocviul de la Costinești inițiat de Guvernul român în colaborare cu organizațiile profesionale ale ziariștilor.

Imediat după Revoluție, presa a beneficiat de o conjunctură extrem de avantajoasă. Explozia informației, după aproape jumătate de veac de presă conformistă și sforăitoare, incoloră și insipidă, scrisă în limbaj de lemn, a săltat numărul publicațiilor de la o sută la două mii. Dispăruseră toate restricțiile și subiectele-tabu, se putea scrie și tipări orice. Libertatea presei triumfase și odată cu ea libertinajul insolenței și al pornografiei. Un public hămesit și însetat cumpăra ziare și reviste aproape fără discriminare și le devora, iar fiecare căpos cu bani scotea o gazetă. Presa era marfă căutată și risipea o bună parte din bugetul familiei. În primăvara lui '90, o bătrânică vrăjită de multitudinea publicațiilor la standul din Piața Dorobanți cumpărase câteva din ele, pentru ca apoi să se uite în poșetă și să exclame cu disperare: „Aoleu, maică, am rămas fără bani de pâine!“.

A venit apoi terapia de șoc, au început să se scumpească toate, iar directorii de ziare, cu năduf și cu teamă, au urcat treptat prețul: de la 2 lei la 5 lei, de la 5 lei la 10 lei, iar acum la 15. Sunt loviți în special salariații, toți cei cu venituri fixe și pensionarii, iar cum alimentele înghit circa 60 la sută din bugetul familiei, pentru presă rămâne din ce în ce mai puțin.

Dar și tematica presei a intrat în criză. Fabuloasele dezvăluiri despre viața intimă a Ceaușeștilor s-au epuizat, misterele revoluției s-au consumat și ele, pozele cu femei fără sutien s-au banalizat —, într-un cuvânt, s-a atins punctul de saturație privind teme de senzație care au dominat presa postrevoluționară. Unele publicații întârziate mai trag de ele, dar e ca o agonie care se prelungește cu injecții.

Cererea publicului consumator s-a schimbat. Exigențele lui au crescut. Nu mai suportă nici bocetele cotidiene ale celor care au pierdut trenul la revoluție și nici informațiile confecționate potrivit intereselor sau dorințelor acestora. A devenit desuet și enervant tipul gazetarului care se pricepe la toate și nu are nici o inhibiție atunci când se pronunță cu egală competență și autoritate în probleme de finanțe, ecologie și politică mondială. Nu poate inspira seriozitate nici scribul care a devenit peste noapte anticomunist înverșunat, pentru ca puțin după aceea să devină tot peste noapte monarhist înverșunat.

Toate acestea se exprimă prin prăbușirea catastrofală a tirajului publicațiilor cumularde în paginile și semnăturile lor în privința celor menționate mai sus. E drept, unele rezistă totuși în pierdere, având în spate milionari ambigioși, dolari sau mărci.

Dar legile pieții își vor spune până la urmă cuvântul și în presă, iar gustul cititorului român de literatură bună își revine după pervertirea lui momentană. Potrivit darwinismului, vor supraviețui publicațiile de calitate, dar — pentru că este economie de piață — și câteva din cele proaste, având un barosan în spate.

„Libertatea“, 2.VI.1992

Televiziunea și politica

Silviu Brucan

Reacția iritată a presei la debutul de sâmbătă seara al noului director general al Televiziunii, dl. Paul Everac, a relevat o dată mai mult că avem de-a face cu cel mai sensibil tip de mass-media, ale cărui valențe și exigente trebuie studiate cu cea mai mare atenție. Un lucru este clar și anume: mecanismul Televiziunii cere o **conducere unică**, un șef capabil să dirijeze o orchestră destul de năbădăioasă, să ia decizii curajoase după ce s-a asigurat că deține toate informațiile pertinente și să reziste presiunilor formidabile care vin din toate părțile, de la putere și opoziție, de la dreapta și de la stânga, de sus și de jos. Din acest punct de vedere, dl. Paul Everac beneficiază de un mediu social-politic mult mai calm și mai prielnic decât cel al predecesorului său, care a cunoscut din plin tensiunile anilor postrevoluționari.

După decembrie 1989, politicienii mânați de o irezistibilă dorință de a se face cunoscuți pentru a urca pe scara puterii au ajuns la concepția că politicul trebuie să aibă prioritate în programul Televiziunii, iar înfăptuirea acestui deziderat a devenit principalul criteriu de judecare și apreciere a conducerii TV. Nici nu voiau să audă că jocurile olimpice sau campionatul mondial de fotbal au de două sau chiar trei ori mai mulți telespectatori, că Televiziunea ne-a oferit superbe programe muzicale, că emisiunile științifice și Teleenciclopedia sunt fascinante, iar informația externă este făcută cu profesionalism.

Singurul criteriu de judecată era cât timp s-a acordat la ora de maxim interes unui miting politic, câte aspecte de masă de la o demonstrație de stradă sau escaladarea zidurilor Cotrocenilor, cât s-a băgat la „Actualități“ din manifestația pentru rege sau pentru „Basarabia nu suferă amânare“. Ei nu-și puneau niciodată problema dacă toate acestea sunt interesante pentru telespectatori: ele trebuiau băgate oamenilor pe gât, indiferent dacă le place sau nu. Ceea ce nu-și dau seama cei care presează ca să apară cât mai des pe micul ecran este că Televiziunea cunoaște „fenomenul de respingere“. Apariții prea dese strică. Studii psihologice făcute în Apus recomandă oamenilor politici să apară numai când au ceva nou și interesant de spus.

Toate acestea sunt valabile și pentru ședințele Camerei și Senatului. Cu cât se transmite mai mult din dezbaterile lor, cu atât scad prestigiul și

autoritatea puterii legislative. Fulminantele intervenții ale senatorului Adrian Păunescu și retorica bombastico-patriotardă a d-lui C. Vadim Tudor au pus în umbră munca serioasă depusă în comisii și rapoartele competente în plinul celor două camere ale parlamentarilor care elaborează noile legi, mai cu seamă că cei doi s-au bucurat de preferință vădită a conducerii interimare TV. O selecție făcută cu profesionalism a dezbaterilor prin respingerea cu fermitate a presiunilor celor dornici să-și facă publicitate ar servi mult mai bine această instituție de bază a noii și fragilei noastre democrații. A-sosit timpul ca programele de actualitate politică să fie concepute și efectuate potrivit cerințelor telespectatorilor, și nu ale politicianilor mai zgomotoși, mai hăgăreși și cu tupeu.

O veche controversă care continuă și azi privește proporția ce trebuie acordată în programul TV celor trei categorii: 1) **Divertisment** sau distracție (termenul devenit universal **entertainment**); 2) **Informație** sau știri și 3) **Orientare**, implicit Analiză și Educație. Desigur, cele trei nu sunt exclusive, având și potențial educativ, iar informațiile determinând uneori și orientarea receptorului. Divertismentul apare în programele TV în diferite genuri: filme, seriale, romane-foileton, varietăți și show-uri muzicale și de dans, transmisiuni sportive, teatru TV, jocuri etc. În favoarea acestor genuri pledează anchetele care relevă că grosul telespectatorilor îl formează oamenii care nu-și pot permite distracții și spectacole în afara casei din motive financiare, transport etc., iar TV satisface nevoia lor de divertisment, fapt care se combină cu factorul **familie**, în special familii cu copii, soții casnice, bunici pensionari, cărora TV le oferă de asemenea un divertisment zilnic.

Divertismentul TV ridică o serie de probleme: cât de sus sau cât de jos să fie nivelul, ținând seama că este vorba de o formă a culturii de masă; efectul asupra copiilor și tineretului, chiar asupra adulților, pe care-l au filme bazate pe „sex and violence” — probleme care cer întreaga atenție la alcătuirea programului TV.

În ce privește Informația (la noi, Actualități), experiența arată că fiind vizionată de milioane de oameni, ea are un impact enorm în formarea opiniei publice românești. De aceea, echidistanța față de partidele politice este condiția principală a informației politice la TV. Obiectivitatea absolută nu există, deoarece informația de actualitate trece inevitabil printr-un sistem de valori (în speță ale democrației) ca termen de referință al judecății asupra evenimentului, care face obiectul unor decizii redacționale privitor la 1) **selecția** evenimentelor convertite în informații și 2) **evaluarea** evenimentelor în ordinea, dimensiunea și repetarea informațiilor (care la ziar ține de paginatie, titlu, literă etc.). Zilele trecute, după ce la **Actualități** s-au transmis informații despre barjele de petrol care înaintază pe Dunăre spre porturi iugoslave, urmate de o scenă de război din Bosnia, un cetățean a întrebat: „Oare războiul se va extinde până la București?”.

De aceea, TV, mai mult decât presa scrisă, pentru că dispune de forța imaginii, trebuie să țină seama de faptul că explozia informațională după atâtea decenii de control al informației pune la grea încercare ceea ce un

autor american numea „capacitatea publicului de a organiza informațiile politice într-un sistem coerent de idei”. Cu alte cuvinte, trebuie să existe un raport între cantitatea de informație și capacitatea telespectatorilor de a le asimila. Altfel, informațiile TV răspândesc confuzie, buimăceală sau alarmă și cred că aici este punctul cel mai slab al TVR. În momente de criză, ca cel de pe Dunăre, posturile TV din Vest invită un specialist care imediat după transmiterea informației explică pe scurt semnificația evenimentului și dimensiunea lui reală. În prezent, toate posturile TV din Vest au cel puțin o dată pe săptămână un program de analiză politică internă și externă, în care se explică sensul mai adânc al evenimentelor. Cu alte cuvinte, se realizează o relație strânsă între INFORMAȚII ȘI ORIENTARE în programul TV.

Să adăugăm că și între DIVERTISMENT ȘI ORIENTARE se cere în țara noastră o legătură mai strânsă. Asemenea filme ca „Omul de marmură” și „Toți oamenii președintelui” trebuiau precedate de o introducere mai substanțială sau urmate de o discuție. S-ar fi evitat ca primul film, apreciat la timpul său ca o critică curajoasă a sistemului stalinist din Polonia, să fie considerat de unii telespectatori ca „propagandă comunistă”, iar al doilea, cu afacerea Watergate, să fie apreciat ca o „manevră împotriva președintelui Iliescu”.

Pe scurt, are ce face noul director general al Televiziunii.

„Adevărul”, 8.I.1993

DICTIONAR

DICTIONARY

absolutism, regim politic caracterizat prin concentrarea tuturor puterilor într-o singură mână (vezi monarhie absolută, despotism, tiranie).

abstenționism, refuzul de a participa la alegeri.

abținere, dreptul de a nu participa la viața publică, la vot, la discuție.

activist, elemente pline de zel ale unei mișcări politice

Action Française, mișcare de dreapta naționalist-monarhică în Franța din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Ațiune Catolică, organizație inițiată de Papa Pius al IX-lea prin care laicii urmau să participe alături de preoți la acțiuni ale bisericii.

acțiune directă, metodă revoluționară preconizată de anarhiști pentru a se opune parlamentarismului; greva violentă propusă de George Sorel este un caz particular de acțiune directă.

administrație, totalitatea organelor administrative ale unui stat; în America sinonim cu guvernul.

Adunare Generală, organ principal al ONU, în care sunt reprezentate toate statele membre, fiecare dispunând de un vot.

Adunare Națională, una din camerele parlamentului în numeroase țări.

afaceri străine, sau externe, relații sau treburi ale unui stat cu străinătatea.

afro-asiatic, grupul statelor din Africa și Asia care a luat ființă la Bandung în 1955 pentru a lupta împreună în scopul emancipării politice și dezvoltării economice.

- agent provocator*, persoană care se infiltrează într-un partid sau sindicat pentru a provoca agitație și incidente.
- agenție de informații*, organism oficial sau particular pentru culegerea și difuzarea știrilor de presă.
- agitație*, forma inferioară a propagandei politice care se adresează sentimentelor și instinctelor oamenilor.
- agresiune*, atac militar împotriva unei țări străine cu scopul de a o supune sau obține avantaje materiale sau teritoriale, atac condamnat de Carta ONU.
- agresor*, statul care comite agresiunea.
- ajutor economic*, forme de ajutor economic sau bănesc acordat de țările bogate celor sărace.
- alfabetizare*, campanie națională pentru a-i învăța pe adulți să scrie și să citească.
- alienare*, transformare a activităților omului (ex. munca industrială) într-o putere străină lui, situată deasupra lui și care scapă controlului lui.
- amendament*, modificarea unui proiect de lege, unei rezoluții sau statut.
- analfabetism*, nivelul cultural al celor ce nu știu să scrie și să citească.
- anarhie*, stare de dezorganizare într-un regim incapabil să coordoneze diferite activități și organe sociale.
- anarhism*, teorie și mișcare politică tinzând să instaureze o societate fără nici o restricție sau piedică la adresa libertății individului.
- anexionism*, revendicarea unui teritoriu care aparține altui stat.
- antifascism*, mișcare largă împotriva fascismului german și italian înaintea celui de-al doilea război mondial.
- antisemitism*, ostilitate față de evrei din motive rasiale, religioase, sociale sau economice.
- apartheid*, regimul de oprimare și segregare împotriva negrilor în Africa de Sud.

apolitic, omul care nu se interesează de politică și nu vrea să aibă de-a face cu ea.

arbitraj, rezolvarea unei dispute sau unui conflict cu ajutorul unui arbitru.

arbitrar, act care depinde de capriciul personal și nu de lege sau justiție.

aristocrație, clasă socială care se bucură de privilegii datorită originii, bogăției sau poziției sociale dobândite sau moștenite.

asasinat politic, asasinat comis împotriva unui șef de stat sau om politic.

asigurări sociale, ansamblu de dispozițiuni legale care garantează munca împotriva unor „riscuri“ ca boală, maternitate, șomaj etc..

asociat, stat primit în Comunitatea Economică Europeană cu titlu de provizoriu până la statutul de membru plin.

asociere, drept al cetățeanului de a se asocia cu alții pentru a-și apăra interesele.

Atlantic, noțiune geografică devenită politică în urma organizării după război a Tratatului Atlantic de Nord (NATO).

atomic, război de distrugere în masă purtat cu arme atomice.

autarhie, regim politic al unei țări care se guvernează singură potrivit intereselor ei și tinde să se sustragă relațiilor economice internaționale.

autocritică, noțiune comunistă privind necesitatea examinării curajoase a propriilor greșeli.

autodeterminare, dreptul fiecărei națiuni de a-și decide soarta.

autonomie, libertatea de a se guverna pe sine, aplicată unei națiuni sau pe plan local.

autoritar, regim politic care pune accent pe autoritatea șefului de stat sau guvernului de a lua decizii și a impune aplicarea lor.

autoritate, conducere legitimă fără de care societatea nu poate funcționa; se deosebește de putere ca având capacitatea de a impune ascultare fără folosirea forței.

balotaj, rezultat nedecis la alegeri, când un candidat n-a obținut majoritatea prevăzută de lege, urmând să aibă loc al doilea scrutin.

bază, termen folosit în partide pentru organizațiile de jos; în vocabularul marxist este sinonim cu infrastructura societății.

belicist, partizan al războiului; stil agresiv în politică.

bicameral, sistem parlamentar cu două camere.

bipartizan, termen care desemnează în America politica externă comună a celor două partide, democrat și republican.

blocadă (blocus), măsură menită a interzice inamicului orice comunicație cu exteriorul (vezi și embargo).

bolșevic, numele partidului comunist din Rusia în timpul revoluției din 1917; însemna că deține majoritatea, în timp ce adversarii erau numiți menșevici, adică în minoritate.

boicot, refuzul de a avea relații economice cu o țară; metodă folosită ca represalii pentru a sili o țară să se supună.

brain-trust, trustul creierului, expresie americană pentru consilierii președintelui Roosevelt care l-au ajutat să efectueze reforma New Deal în 1933-35.

buget, balanța veniturilor și cheltuielilor unui stat, care se votează anual de către parlament.

burghezie, clasă socială venită la putere după revoluția franceză pe baza rolului ei în comerț, apoi în industrie, bănci etc. Se mai folosesc termeni marcând diviziuni în sânul ei: mica burghezie, clasa mijlocie, iar pe deasupra americanii au upper-middle class.

cabinet, membrii guvernului.

cadre, funcționari importanți ai aparatului de partid sau de stat; în Franța, totalitatea specialiștilor, inginerilor și managerilor care conduc economia.

camarila, grup influent de oameni în jurul regelui.

campanie electorală, ansamblul activităților politice în preajma alegerilor.

capitalism de stat, economie capitalistă aflată sub controlul statului; Lenin a folosit termenul în Rusia anului 1918.

cartă, document scris prin care se stabilesc principiile și procedurile legale care trebuie respectate (vezi Carta ONU).

cartel, grup de întreprinderi care își coordonează activitatea, prețurile și strategia pieții; în politică, cartel electoral se încheie între partide care-și coordonează activitățile în preajma alegerilor.

castă, categorie socială închisă.

celulă de partid, expresie comunistă pentru organizații de bază.

census electoral, procedură care acordă drept de vot numai unor categorii privilegiate.

cenzură, control exercitat de stat asupra publicațiilor și ziarelor.

circumscripție electorală, sector administrativ la votare.

civism, atitudine activă a cetățeanului în afaceri publice.

clandestinitate, activitate secretă în condiții de dictatură sau război.

clericalism, curent în favoarea participării bisericii la viața politică.

coercițiune, politică aplicată cu sila.

coexistență pașnică, concept care preconiza conviețuirea țărilor capitaliste și comuniste, fără folosirea forței.

colectivism, doctrină în favoarea suprimării proprietății individuale și înlocuirea ei cu proprietatea colectivă; în comunism s-a folosit în agricultură.

colonialism, politică de cucerire sau penetrație economică a unei țări străine pentru a o transforma în colonie a metropolei.

Commonwealth, formulă folosită de Marea Britanie pentru a-și păstra influența în fostele colonii.

comunitate, grup de oameni cu interese, credințe și norme de viață comune.

Comunitatea Economică Europeană, organizație a 12 state cu o piață comună în Europa având drept scop cuprinderea tuturor statelor europene. În 1957, când a fost adoptat Tratatul de la Roma, erau numai șase membri (Franța, Italia, Germania occidentală, Luxemburg, Belgia și Olanda), la care s-au adăugat treptat Grecia, Marea Britanie, Irlanda, Spania, Portugalia și Danemarca.

congregație, asociație a unor persoane religioase.

congres, adunare în care se formează un partid sau se discută programul unui partid; denumirea parlamentului american.

Consiliu de Securitate, instanța supremă a ONU în materie de război și pace, format din 5 membri permanenți (SUA, Rusia, China, Marea Britanie și Franța) cu drept de veto și un număr de membri aleși la fiecare doi ani din diferite regiuni ale globului.

consiliu de stat, organism superior de stat.

conspirație, uneltire secretă împotriva șefului statului

contrarevoluție, mișcare împotriva revoluției.

corporatism, doctrină politică preconizând înlocuirea sindicatelor prin corporații în care să fie muncitori alături de patroni — toate legate de stat.

crimă de război, infracțiune gravă pedepsită de legile internaționale care a fost invocată contra conducătorilor Germaniei hitleriste la procesul de la Nuremberg.

criză, perioadă de maladie gravă în evoluția societății; criza poate fi economică, politică sau socială.

criză politică, situație critică în care nu se poate forma un guvern viabil.

criză ministerială, situație creată prin demisia unui ministru sau căderea lui.

Darwinism social, aplicarea în teoria politică a legilor biologice descoperite de Darwin.

declarație de război, formalitate cerută pentru atacarea militară a unui stat.

decolonizare, proces de eliminare a regimului colonial.

decret, decizie scrisă a puterii executive în lipsa puterii legislative.

delegație a puterii, împuternicire acordată unei persoane de a acționa în numele puterii.

delict de opinie, noțiune juridică invocată de apărare în cazul unei persoane acuzată de a fi făcut o declarație anti-statală.

demagogie, declarație menită a flata sau seduce opinia publică.

democrație populară, denumire dată regimurilor din Europa de Est după război.

depolitizare, acțiune menită a neutraliza un domeniu invadat de politică.

desegregare, politică de eliminare imediată sau treptată a segregăției rasiale.

despotism, regim politic tiranic în care o singură persoană domină întreaga societate; despotism oriental specific modului de producție asiatic; în lipsa proprietății asupra pământului, puterea organiza mari lucrări publice ca irigații, drumuri etc..

deterrent, termen englez pentru disuasiune, descurajare.

deviere, termen comunist pentru abatere de dreapta sau stânga.

dezarmare, reducere sau eliminare a armamentelor.

dirigism, intervenție exagerată a statului în economie.

discriminare tratament diferit aplicat unor rase sau minorități.

diversiune, acțiune menită a abate atenția de la esențial.

diviziune internațională a muncii, distincția dintre țările industriale și cele rămase la agricultură și materii prime.

diviziunea muncii, specializarea activității oamenilor apărută prima oară odată cu agricultura.

doctrină politică, concepție cu privire la organizarea și conducerea treburilor obștești.

dogmatism, credința în adevăruri sau principii absolute, exces de zel în susținerea lor.

drept internațional, corpul de legi și reguli care guvernează relațiile dintre state.

drepturile omului, au fost consacrate în Declarația ONU din 1948 care cuprinde șase categorii: dreptul la viață, libertatea, drepturi cetățenești și democratice, drepturi decurgând din domnia legii și administrarea justiției, dreptul la educație, muncă, securitate socială, odihnă și un standard decent.

echilibrul de forțe, principiul strategic internațional folosit în secolul trecut de cele 4 sau 5 puteri europene de valoare relativ egală.

echilibrul terorii, expresie din perioada amenințării războiului nuclear.

economie politică, ansamblul metodelor folosite de un stat pentru a regla sau coordona producția, repartitia și consumul bunurilor și bogățiilor țării; în forma sa clasică, economia politică se confundă cu liberalismul.

egalitate, al doilea principiu politic al revoluției franceze; dat fiind că există o inegalitate naturală, fizică și intelectuală, între oameni, Declarația Drepturilor din 1789 precizează că oamenii se nasc „egali în drepturi”, iar ulterior s-a pus accent pe principiul egalității șanselor, posibilitatea pentru toți de a avea acces la toate gradele ierarhiei sociale (studii, funcții, grade etc.).

eliberare, cucerirea libertății unui popor ocupat sau dominat.

elita, categorie socială distinctă a oamenilor mențiți a ocupa rangul înalt în societate; americanii folosesc expresia „power elite” (elita puterii), englezii „establishment”, în țările comuniste „nomenclatura”.

elitism, tendința de a promova elita socială în fruntea treburilor de stat.

embargo, sancțiune împotriva unui stat prin care se interzice altor state să-i vândă sau exporte anumite mărfuri.

epurație, practică politică prin care sunt eliminați adversarii; după război au fost epurați din aparatul de stat cei care au colaborat cu ocupanții hitleriști; în partidul comunist se proceda periodic la epurarea unor categorii potențial ostile.

erou, sentiment de venerație pentru mari bărbați de stat.

etatism, concepție care pune statul mai presus de orice.

expansionism, tendința unui stat de a se extinde peste frontierele proprii; ex. german spre Est (Drang nach Osten), ex. francez în timpul lui Napoleon, ex. american în Pacific și Caraibe etc..

extra-teritorial, putere care se consideră deasupra statelor (ex. Vaticanul de la Roma).

extremism, tendință împinsă până la limită spre stânga sau spre dreapta.

fait-accompli, politica faptului împlinit (ex. ocuparea unui teritoriu străin).

fanatism, credință oarbă într-un ideal religios sau politic.

federalism, gruparea mai multor state care acceptă o putere comună, dar păstrează autonomie administrativă și legi proprii (ex. Statele Unite).

feminism, mișcare pentru emanciparea și egalitatea femeilor.

feudalism, orânduire social-economică bazată pe proprietatea feudală asupra pământului și pe dependența țăranilor de stăpânii feudali; în politică, se folosește termenul *feudă* pentru a critica pe cei ce se consideră proprietari ai țării sau județului.

filibuster, procedeu obstrucționist folosit de senatorii americani pentru a împiedica votarea unei legi (ex. discursuri de multe ore).

force de frappe, denumirea forței nucleare a Franței.

fracționism, denumire dată de comuniști tendinței de a crea o fracțiune în partid nesupusă centrului conducător.

fraternitate, sentiment de solidaritate al omului cu semenii săi proclamat de revoluția franceză.

fraternizare, comportare pe front a soldaților care încetează să lupte unii împotriva altora.

gaullism, mișcare politică fondată de generalul de Gaulle care proclamă măreția Franței, simbolul și independența ei.

genocid, crimă gravă și de masă împotriva genului uman; genocid a intrat în folosință după procesul de la Nürnberg care a judecat omuciderea de către hitlerism a milioane de oameni.

geopolitică, geografie politică devenită baza elaborării strategiilor marilor puteri; aprecierea poziției și spațiului ocupat pe glob devine criteriu principal în elaborarea intereselor strategice ale statului

gerrymander, rearanjarea districtelor de vot în America astfel încât să favorizeze partidul aflat la putere; inițiatorul a fost Elbridge Gerry, guvernatorul statului Massachusetts.

greva, formă extremă de luptă sindicală prin încetarea muncii și producției; greva poate fi *politică* în special când este generală.

hegemonie, noțiune de origine greacă, prin care se delinea supremația uneia din cetățile grecești Atena, Sparta sau Theba; tendința unei mari puteri de a cuceri supremația în politica mondială.

iacobinism, vine de la iacobinii revoluției franceze conduși de Robespierre și exprimă ideea unei elite care acționează în numele poporului fără a-i da socoteală.

imunitate parlamentară, principiu care pune pe deputați și senatori la adăpost de urmărire judiciară; în cazuri grave de infracțiune sau corupție, Camera sau Senatul poate să voteze ridicarea imunității parlamentare a celui urmărit de justiție.

imperialism, politică urmărind dominația și exploatarea altor popoare; a existat în antichitate (Roma) și în epoca mo-

dernă sub forma colonială; în URSS a constituit un tip diferit de imperialism.

imperiu, stat mare și puternic care practică o politică de dominație și expansiune.

indeferentism, nepăsare față de viața politică echivalentă cu apolitismul.

independența națională, principiu de drept internațional care afirmă dreptul unui stat de a rezolva liber, fără amestec din afară, problemele sale interne sau externe.

individualism, tendința individului de a evita obligațiile și servituțile vieții sociale, considerând persoana sa mai presus de orice.

infrastructură, ansamblul elementelor materiale care stau la baza funcționării societății moderne ca drumuri, comunicații, utilități publice (apă, căldură, lumină etc.); în vocabularul marxist infrastructura formează baza tehnico-materială a societății, iar suprastructura totalitatea ideilor și concepțiilor politice, juridice, morale etc. și a instituțiilor și organizațiilor corespunzătoare.

interes, ceva important sau util individului sau grupului social; în politică, interesul este raportat la binele comunității din care face parte, la clasa lui socială, la partidul sau sindicatul său, în al cărui succes insul este firesc să fie interesat.

integrare politică, acțiune menită a permite intrarea părților în întregul social sau național; în societatea națională, integrarea politică urmărește includerea în viața publică a statului a tuturor claselor și straturilor sociale dezavantajate, inclusiv a minorităților naționale.

interdependența, se aplică în special statelor, care în epoca noastră sunt din ce în ce mai dependente unele de altele, economic și politic.

interlocutor valabil, partener în negocieri considerat a fi suficient de reprezentativ și autorizat pentru a lua decizii în numele părții adverse.

internaționalism, atitudine politică determinată de conștiința solidarității necesare între popoare pentru a conviețui pe planeta noastră; internaționalism este opus naționalismului.

intervenționism, doctrină care atribuie statului un rol activ în reglementarea vieții economice; intervenționism militar afirmă dreptul unui stat de a se amesteca în treburile altui stat prin mijloace militare.

intimidare, procedeu politic menit a descuraja adversarul prin etalarea superiorității.

investitură, împuternicire acordată de parlament noului prim ministru de a forma guvernul.

izolaționism, doctrină politică americană preconizând distanțarea SUA de problemele altor țări; în istoria Angliei, doctrina „splendidei izolări” a insulei britanice de treburile europene.

juntă, guvern militar instalat în țările din America Latină printr-o lovitură de stat.

jurisdicția internațională, este întruchipată de Curtea de la Haga care judecă diferende între state.

justiția, una din cele trei componente principale ale unei orânduiri politice. Justinian o definea ca voința constantă și permanentă de a acorda fiecărui cetățean ceea ce merită. Se menționează trei condiții: pedeapsa să fie aplicată numai celor găsiți vinovați, folosind proceduri curate; pedepsele să fie impuse uniform, fără discriminare, scara pedepselor fiind proporțională cu delictul comis: nici mai severă, nici mai îngăduitoare.

karisma, termen de origine greacă definind farmecul și atracția exercitate de un lider în public (lider karismatic).

laicism, atitudine civilă care nu se supune nici unei autorități bisericești sau religioase; în politică laicismul implică atitudinea statului de respingere a influenței bisericii în treburile publice; laicism școlar preconizează separarea bisericii de stat în învățământ și se opune predării religiei în școli.

laissez-faire, doctrina care susține ca legile pieții să aibă precădere, iar statul să nu intervină în economic.

leadership, noțiune engleză pentru conducerea politică.

legitimitate, apare în teoria politică în trei versiuni: cei care încearcă să restaureze vechi obiceiuri și norme ale vechii orânduiri ca tradiții create de divinitate sau de scopuri imanente în natură, cei care limitează chestiunea la acele convenții care guvernează relațiile cetățeanului cu statul, derivând legitimitatea din consimțământul rațional al cetățenilor și teoriile care susțin că convenționalitatea normelor și standardelor a pătruns în toate domeniile vieții, definind astfel ce este legitim și ce nu este.

libertatea de acțiune, dreptul de a participa în mod activ la viața publică.

libertatea de conștiință, dreptul fiecăruia de a adopta fără restricții o filozofie, un ideal, o religie, potrivit convingerii proprii.

libertatea de expresie, libera comunicare a părerilor și gândurilor.

libertatea de gândire, dreptul de a avea o idee proprie privitor la orice problemă.

libertatea de opinie, dreptul de a avea o părere proprie despre probleme politice la ordinea zilei.

libertatea presei, „Fiecare cetățean poate vorbi, scrie, tipări liber (*Droits de l'Homme*, art. IX, 1789), dar răspunde de abuzul la această libertate în cazurile determinate de lege“.

lider, conducător politic; spre deosebire de Conducător, Führer, Duce, care este unic, lideri sunt mai mulți.

linia generală, expresie comunistă cu privire la politica partidului.

lista electorală, procedură de supunere la vot a candidaților partidului pe o singură listă spre deosebire de cea a candidaților individuali sau independenți (vezi uninominal).

livre blanc, expresie franceză pentru cartea albă care conține documente de arhivă.

lobby, expresie americană care înseamnă culoar, pe care au loc presiuni asupra parlamentarilor pentru a influența votul lor.

lumpen proletariat, partea cea mai săracă a societății, declassați care trăiesc din expediente, de la o zi la alta.

mandat, misiune încredințată unui guvern sau unei persoane: teritoriu sub mandat, sub tutelă, decizie a ONU de a încredința unui stat dreptul de a administra un teritoriu până la organizarea lui ca stat.

mase, corp social larg aflat în atenția politicianilor; în politică masa este opusă elitei.

mass-media, mijloacele de comunicare de masă (presa, radio, televiziunea) instrumente principale de informare și influențare a opiniei publice.

matriarhat, tip vechi de organizare socială în care mama era șeful familiei.

mediație, când două părți aflate în conflict acceptă pe o a treia pentru a găsi o soluție: se mai numește „bune oficii”.

mediatizare, comunicare către public prin intermediul mass-media

meeting, adunare politică în stradă sau în sală.

metec, străin pripășit într-o țară, de regulă în căutarea unei slujbe.

militant, cel care participă activ la lupta politică.

militarism, teorie care susține că forțele armate trebuie să aibă preponderență în stat.

ministru, membru al guvernului, conducător al unui minister sau departament.

mit politic, formă a culturii spirituale în societatea primitivă; folosit și în societatea modernă prin reprezentarea ideală a realității (ex. sângele națiunii).

monarhie absolută, formă de stat în secolul al XVII-lea, prin care regele punea capăt fragmentării feudale, preluând întreaga putere în mâinile sale.

mondialism, mișcare politică în favoarea unei federații a tuturor statelor lumii.

monocameral, parlament cu o singură cameră.

monolitism, tendință în partidele comuniste în favoarea conducerii unice opusă fracțiunilor.

moțiune de cenzură, inițiativă parlamentară menită a provoca prin vot căderea guvernului.

mutualism, teorie socială a lui Proudhon care încerca să găsească un compromis între proprietatea particulară și comunism prin asociații muncitorești și credit mutual.

natura umană, considerată de unii autori ca parte indispensabilă a teoriei politice: cum poți construi organizarea membrilor societății dacă nu cunoști cum și din ce sunt făcuți? Comunismului i se reproșează că a vrut să construiască o societate, ignorând natura umană. De la Platon și Aristotel la Rousseau, Hobbes și Durkheim, problema naturii umane a fost tratată în diferite feluri.

națune, forma modernă de comunitate umană organizată în statul național.

neintervenție, un stat trebuie să se abțină de la intervenția militară împotriva altui stat.

neocolonialism, politica fostelor puteri coloniale de a-și păstra influența în fostele colonii prin mijloace economice și financiare.

neoliberalism, forma de adaptare a liberalismului clasic la societatea contemporană prin acceptarea parțială a intervenției statului în economie și recunoașterea necesității protecției sociale.

neutralism, poziție neutră față de beligeranță (ex. Elveția în al doilea război mondial); în perioada războiului rece, țări din lumea a treia au adoptat o poziție de nealiniere față de cele două blocuri militare Est și Vest.

nonconformism, refuzul de a se conforma presiunilor exercitate de putere în state dictatoriale.

non-violență, doctrina lui Gandhi a nerecurgerii la violență în lupta pentru independență, ulterior însușită de numeroase mișcări politice.

noua dreaptă, mișcare americană a anilor 1970-80 care ataca social-democrația și preconiza limitarea rolului statului.

noua stângă, mișcare radicală în anii 1950-70 care urmărea să revitalizeze concepția socialistă, criticând „socialismul real” din Europa de Est și punând accent pe factori culturali și ideologici în critica societății capitaliste.

nuclear, primejdia războiului nuclear a generat puternice mișcări anti-nucleare în Europa, America și Japonia.

obiecții de conștiință, refuzul de a purta arme și a face instrucție militară din considerente morale sau religioase.

obligație politică, temă curentă în lucrări de teorie politică în jurul a trei întrebări: Față de cine am obligații politice? Cât de mult sunt obligat față de cei aflați la putere? și Oare am obligații politice sau nu?

obscurantism, atitudine ostilă progresului cunoștințelor științifice, culturii și civilizației umane.

obstrucție, tactică parlamentară folosită de opoziție până a împiedica votarea unei legi.

Occident (Vest), sensul politic diferă de cel geografic, acoperind de regulă toate țările industriale dezvoltate, inclusiv Japonia ș.a..

oligarhie, structură politică în care puterea este concentrată în mâini puține la vârf.

opinia publică, părerea sau judecata populației unei țări care se afirmă în mod public.

opinia publică mondială, forță politică nouă datorită mijloacelor de informație instantanee și de comunicație universală, care se afirmă în special în problema păcii și războiului.

oportunism, comportament politic suplu care se modelează după cum bate vântul și în special după cum mișcă puterea.

oposiție, partidele care se opun guvernului și politicii acestuia.

Organizația Națiunilor Unite, instituție internațională creată în 1945 în vederea menținerii securității colective și a păcii. În prezent are peste 180 state-membre; sediul principal se află la New York.

pacifism, mișcare în favoarea păcii care a cunoscut o mare amploare după cel de al doilea război mondial.

pacte regionale blocuri militare constituite în perioada războiului rece.

parlament, corpul legislativ format din o cameră sau două, a doua fiind Senatul, iar în Anglia, Camera Lorzilor.

paternalism, concepție care atribuie celor „născuți majori” rolul de a avea grijă de cei „născuți minori”, ambele categorii fiind ereditare; paternalism privește raporturile sociale într-o perspectivă sentimentală.

patriotism dragoste de patrie, atașament pentru țara în care te-ai născut și pentru modul ei de viață.

patron, denumire veche a proprietarului unei întreprinderi comerciale sau industriale; sfânt care a devenit protectorul unei corporații.

patronat, ansamblul șefilor de întreprinderi care pot forma un sindicat.

pedeapsa capitală, condamnarea la moarte pentru crime sau delikte grave, care mai funcționează în unele state.

planificare, metodă de organizare a economiei naționale potrivit unui plan dinainte elaborat; planificare de comandă a fost practică în statele comuniste în disprețul legilor economice.

platformă electorală, document politic care cuprinde principalele puncte de program ale unui partid menit a atrage votul cetățenilor.

plebiscit, vot universal prin da sau nu cerut cetățenilor într-o problemă politică crucială.

progrom, acțiune de masacrare în masă a evreilor inaugurată în Rusia țaristă și în Polonia, preluată de naziști în Germania în lugubra „Noapte de cristal” (10 noiembrie 1938).

politizare, practică prin care se atribuie caracter politic literaturii, teatrului, artelor și științei.

populism, apeluri directe la popor folosind prejudecăți populare și preferința maselor pentru „pâine și circ“ cu scopul vădit de a câștiga voturi și a ajunge la putere.

port-parol, purtător de cuvânt al guvernului sau președinției.

prefect, șeful executiv al unui județ.

pretorian, regim politic în Roma antică în care garda pretoriană a împăratului prelua puterea printr-o lovitură de stat.

program politic, prezentare a scopurilor pe care-și propune să realizeze un partid sau candidat în alegeri.

progres, termen de origine engleză pentru politicienii care pretind că reprezintă mersul înainte al societății opus conservatorismului.

proletariat în societatea antică „oamenii care nu au altă utilitate socială decât procrearea altora“; în societatea modernă muncitorii manuali din industrie.

promulgare, a unei legi, act al șefului statului care face ca legea să intre în vigoare.

pronunciamento, manifest al unei rebeliuni armate în momentul preluării puterii în țări latino-americane.

propagandă, prezentarea într-o lumină favorabilă a unui regim politic; regimul hitlerist a creat un minister al propagandei, iar partidele comuniste aveau o secție sau direcție a propagandei.

proprietate, bun pe care o persoană îl deține în fapt și în drept pe cale ereditară sau prin creație proprie (proprietate artistică). Marxismul face o distincție fundamentală între proprietatea mijloacelor de producție și proprietatea bunurilor de consum, socotind legitimă numai pe a doua.

provocare, atitudine excentrică menită să creeze tulburări sau conflicte care solicită intervenția autorităților.

radical, partizan al schimbărilor fundamentale în societate.

radicalism, atitudine intelectuală critică privitor la situația și aranjamentele existente în viața politică și culturală a țării.

- raison d'état*, noțiune franceză privind invocarea rațiunii de stat ca motivare a unui act politic important.
- raport de forțe*, compararea forțelor de care dispun statele sau grupurile de state ca bază a unei politici realiste.
- raportor*, membru al unei comisii parlamentare însărcinat cu redactarea concluziilor la care s-a ajuns în analiza unei probleme; se folosește raportor și în comisiile ONU.
- rasă*, distincție între oameni pe baza trăsăturilor biologice, în special culoarea pielii și fizionomia.
- război*, ciocnire militară între state, noțiune cu conținut diferit de-a lungul istoriei.
- război de exterminare*, acțiune militară al cărei scop este exterminarea unui popor.
- război-fulger*, formulă de război rapid preconizată de generali germani (Blitz Krieg).
- războiul nervilor*, formă a războiului psihologic menit a slăbi și deruta pe inamic.
- războiul rece*, tip de război psihologic — ideologic, care a dominat politica mondială în perioada postbelică, între cele două blocuri militare și superputerile din fruntea lor, SUA și URSS.
- războiul undelor* ciocnirea dintre centre de propagandă radiofonică cu folosirea bruiajului și altor mijloace tehnice.
- reacționar*, persoană care se opune politicii progresiste.
- Realpolitik*, formula germană pentru doctrina realismului politic care cere o apreciere lucidă a forțelor adversarului și a forțelor proprii, eliminarea sentimentelor, iluziilor și prejudecăților ideologice în elaborarea strategiei.
- reconversiune*, trecerea de la producția militară la producția civilă în urma dezarmării.
- referendum*, vot popular direct folosit în special la adoptarea unei noi Constituții.
- reformă de structură*, formulă radicală a reformiștilor exasperați de ineficacitatea reformismului în schimbarea societății.

reformism, noțiune politică opusă revoluției, preconizând schimbarea treptată, pas cu pas a societății.

regim, modul de a conduce o națiune, un stat; regim este diferit de sistem care privește întreaga organizare politică a societății.

reglementare economică, formă atenuată a planificării care admite intervenția statului pentru a limita efectele anarhice ale liberei concurențe; se mai numește „economie concertată” și este legată de neo-liberalism.

represalii masive, doctrină militară americană în anii 1950-1960 care preconiza folosirea totală a armei atomice împotriva URSS.

representativ, mod de guvernare bazat pe reprezentare populară: electoratul delegă puterile sale unor deputați care le vor apăra interesele; reprezentarea este proporțională, adică raportată la procentajul voturilor obținute.

reprezentare proporțională, modul de scrutin care acordă fiecărui partid un număr de locuri în parlament egal cu procentul de voturi obținut.

responsabilitate, obligația oricui deține autoritate sau putere de a da socoteală celor care l-au ales; guvernul este responsabil în fața parlamentului, căruia trebuie să-i prezinte dări de seamă periodice asupra modului în care-și îndeplinește mandatul.

retrograd, întors cu fața spre trecut.

revendicări, cereri prezentate în numele unor categorii sociale de către partide sau sindicate.

revizionisti, partizani ai revizuirii Constituției; acuzație comunistă împotriva celor care vor să schimbe principii fundamentale ale marxismului.

revoluție, răsturnarea prin forță a puterii urmată de schimbări structurale în orânduirea socială.

riposta flexibilă doctrină militară americană prezentată ca alternativă la represalii masive, considerată prea rigidă și exclusiv nucleară; riposta flexibilă preconizează folosirea

- întregii game de armament: clasice, convenționale și numai în ultimă instanță nucleare.
- riscuri calculate*, politică formulată de John Foster Dulles, Secretar de Stat în America anilor '50, prin care se preconiza acțiuni împotriva URSS cu o anumită doză de risc.
- sancțiuni*, pedepse aplicate de ONU statelor care încalcă principii ale Cartei.
- satelit*, țară subordonată unei mari puteri în orbita căreia se învâртеște.
- sânge*, cultul sau mitul sângelui folosit de rasiști.
- sânge albastru*, sinonim cu nobil în trecut.
- scandal politic*, afacere dezonorantă pentru un om politic, fie privind afaceri și corupție, fie imoralitate, relații sexuale extramaritale etc..
- sciziune*, separația definitivă a unei fracțiuni de partid.
- sectarism*, tendința politică de a privi favorabil numai partidul propriu și defavorabil toate celelalte partide; exclusivism politico-ideologic.
- securitate socială*, ansamblu de măsuri de stat pentru atenuarea greutăților materiale ale salariaților și pensionarilor în ce privește boala, șomajul, accidente etc..
- segregație*, politică rasială de separare a oamenilor de culoare de restul comunității albe.
- separatism*, voința unei entități etnice de a se detașa de statul din care face parte.
- separația bisericii de stat*, principiu politic care interzice impunerea unei religii în învățământul public.
- sfere de influență*, regiuni ale lumii asupra cărora o mare putere exercită influență economică sau politică; la Conferința de la Yalta (Crimeea, URSS, februarie 1945), Churchill, Stalin și Roosevelt au împărțit lumea în sfere de influență, iar Europa de Est a căzut în sfera sovietică.
- sindicalism*, curent politic care promovează lupta muncitorilor în cadrul sindicatelor.
- slogan*, în engleză: lozincă de luptă.

social, raporturile omului cu societatea.

socialism, doctrină care tinde să socializeze mijloacele de producție și pe această bază să construiască o nouă orânduire socială. Engels făcea distincția între socialism utopic și socialism științific, la care s-a mai adăugat socialism umanist, socialism de stat, socialism cu fața umană, socialism creștin, iar recent, în China, socialism de piață.

socializare, transferul întreprinderilor particulare în mâinile producătorilor, în timp ce naționalizarea le transferă în mâinile statului.

sociologie, știința care studiază omul în raporturile sale cu societatea.

solidaritate, teorie care susține că omul civilizat este supus unei duble exigențe: libertatea (independența unuia de ceilalți) și solidaritatea (interdependența unuia de ceilalți).

soviete, organele puterii de stat în fosta URSS.

spațiu vital, formulă lansată de Hitler pentru a justifica politica de cuceriri și anexiuni a spațiului vital necesar Germaniei (Lebensraum).

stalinist, partizan al concepției lui Stalin.

stare naturală, formulă folosită de Hobbes și Rousseau pentru a descrie o societate fără autoritate politică.

statu quo, formulă latină folosită pentru a marca menținerea situației existențe fără nici o schimbare.

stângism, termen peiorativ pentru acte politice de stânga care par exagerate.

subdezvoltare, calificativ aplicat țărilor rămase în urmă economic și tehnic.

sufragiu, afirmarea unei opțiuni politice prin vot; inițial, sufragiu era restrâns la categorii sociale privilegiate și abia în epoca noastră a devenit universal.

supranațional, care se plasează deasupra statelor naționale; atâta timp cât statele rămân suverane nu poate lua naștere o instituție supranațională.

- suprastructură*, ansamblul ideilor și credințelor politice, morale, juridice, religioase și instituțiile corespunzătoare.
- suveranitate*, noțiune ce se aplică poporului într-un stat democratic; suveranitate națională este un principiu de bază al dreptului internațional care afirmă dreptul fiecărui stat de a-și decide soarta și politica, fără amestec din afară.
- tehnocrație*, regim politic condus de un guvern de specialiști la care se recurge atunci când nu se poate forma un guvern de politicieni.
- iranie*, regim de dominație politică totală a poporului de către o singură persoană (vezi și despotism).
- toleranță*, atitudine îngăduitoare față de opinia adversarului politic considerată a fi tipică democrației.
- totalitarism*, mod de guvernare caracterizat prin putere totală asupra tuturor laturilor vieții sociale și individuale ale cetățenilor; totalitarism se realizează prin prezența invadatoare a statului în toate domeniile activității umane.
- tradiționalism*, latură a conservatorismului politic care precizează prioritatea respectării tradiției.
- trustee ship*, expresie engleză folosită la ONU pentru încredințarea mandatului de a administra un teritoriu colonial unui anumit stat.
- ultimatum*, declarație de război condițională pe care un stat o adresează altui stat, comportând de regulă un termen până la care trebuie îndeplinită condiția.
- umanitarism*, tendința de a trata probleme politice în termeni afectivi, sentimentali.
- uninominal*, scrutin deosebit de lista electorală care permite alegătorului să voteze pentru un candidat independent în locul unui partid.
- utilitarism*, teorie etică în favoarea actelor politice destinate să procure fericirea oamenilor.
- utopie*, termen folosit de Thomas More, în 1516, pentru o societate ideală.

veto, dreptul unui președinte de a se opune unei legi votate de parlament; în Consiliul de Securitate al ONU, cei 5 membri permanenți (SUA, Rusia, China, Marea Britanie și Franța) au drept de veto asupra deciziilor Consiliului.

violența, în politică se referă fie la folosirea forței de către stat, fie la rebeliunea împotriva statului; în teoria politică, se admite un anumit grad de violență din partea statului pentru a menține ordinea cu condiția respectării legilor, după cum și folosirea violenței de către masa cetățenilor este justificată dacă se îndreaptă împotriva unui regim tiranic.

vote, expresie politică a unei opinii sau opțiuni materializată la alegeri prin scrutin secret.

wait-and-see, expresie engleză pentru o politică precaută; mai întâi așteaptă să vezi despre ce e vorba.

Welfare State, ansamblu de măsuri de protecție socială adoptat în țările capitaliste dezvoltate după război prin care se asigură servicii de bază claselor de jos în privința educației, sănătății, ajutor de șomaj etc.; Welfare State a tocit ascuțișul conflictelor sociale în societatea occidentală.

Weltanschauung, în germană, concepție asupra lumii.

xenofobie, teama sau ura față de străini.

zonă de influență, vezi sferă de influență.

zonă de ocupație, zonă ocupată de o armată străină; după război Germania a fost împărțită în 4 zone: americană, sovietică, britanică și franceză

BIBLIOGRAFIE SELECȚIONATĂ

Aristotel	<i>Politica</i>
Platon	<i>Republica</i>
John Locke	<i>Two Treaties of Government</i>
Jean Bodin	<i>Les six livres de la République</i>
Nicolo Machiavelli	<i>Le Prince</i>
Thomas Hobbes	<i>De Cive și Leviathan</i>
Thomas Morus	<i>Utopia</i>
Charles-Louis de Secondat Montesquieu	<i>De l'Esprit des Lois</i>
Jean Jacques Rousseau	<i>Du Contrat Social</i>
Gaetano Mosca	<i>The Ruling Class</i>
Vilfredo Pareto	<i>The Mind and Society</i>
Jeremy Bentham	<i>Collected Works</i>
Alexis de Toqueville	<i>De la Démocratie en Amérique</i>
Karl Marx	<i>18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte</i>
Friederich Engels	<i>Originea Familiei, a Proprietății Private și a Statului</i>
Max Weber	<i>The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism</i>
Robert Michels	<i>Political Parties</i>
V.I. Lenin	<i>Statul și Revoluția</i>
Eduard Bernstein	<i>Evolutionary Socialism</i>
Hans Morgenthau	<i>Politics among Nations</i>
Daniel Bell	<i>The Coming of the Post-Industrial Society</i>
Seymour Martin Lipset	<i>Political Man</i>
Harold Laswell	<i>Politics: Who gets What, When, How?</i>
Marcel Prelot	<i>La Science Politique</i>
Robert Merton	<i>Social Theory and Social Structure</i>
Joseph Schumpeter	<i>Capitalism, Socialism and Democracy</i>
Karl Deutsch	<i>The Nerves of Government</i>

Raymond Aron	<i>Paix et Guerre entre les Nations</i>
Maurice Duverger	<i>Sociologie Politique</i>
C. Wright Mills	<i>Power Elite</i>
Herbert Marcuse	<i>One-Dimensional Man</i>
Robert Dahl	<i>A Preface to Democratic Theory</i>
Dimitrie Gusti	<i>Sociologia militans. Introducere în Sociologia Politică</i>
Ovidiu Trăsnea	<i>Știința Politică</i>

CUPRINS

PREFAȚĂ	5
Introducere în științele politice	7
1.Instituțiile politice	22
2.Sisteme politice	32
3.Ideologii politice	48
4.Partide politice și Grupuri de presiune	72
5.Aparat de stat, Birocrație, Conducere	111
6.Omul politic	119
7.Conflikte politice	127
8.Libertăți politice	139
9.Conștiința și cultura politică	141
10.Strategii politice	143
11.Statul și economia	156
12.Alegeri și Sistem electoral	173
13.Constituție, Stat de drept	196
14.Cercetarea și analiza politicii	202
15.Politica externă. Diplomația	215
16.Politica internațională	236
17.Mass Media: informare, influențare și manipulare politică	266
DICȚIONAR	275
Bibliografie selecționată	299

CURRINS

100	
101	
102	
103	
104	
105	
106	
107	
108	
109	
110	
111	
112	
113	
114	
115	
116	
117	
118	
119	
120	
121	
122	
123	
124	
125	
126	
127	
128	
129	
130	
131	
132	
133	
134	
135	
136	
137	
138	
139	
140	
141	
142	
143	
144	
145	
146	
147	
148	
149	
150	

Editor. VALENTIN NICOLAU

Redactor: D. PETRE

Tehnoredactor: DAN C. RĂDULESCU

Apărut 1993. București

Coli tipar. 12.5 + 4 p. Format. 24/70 x 100

Tiparul executat sub c-da nr. 1/972

S.C. ROMCART S.A